

**ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА
ПРОТИДІ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА
У СВІТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ
ВИРІШЕННЯ**

Матеріали I Міжнародної науково-практичної
конференції
м. Дніпро, 17 червня 2021 року

Дніпровський гуманітарний університет

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ: ПРОБЛЕМИ
ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

*Матеріали
I Міжнародної науково-практичної конференції
17 червня 2021 року*

Дніпро
2021

УДК 34
3-12

Рекомендовано до друку Вченою радою Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет» 24 червня 2021 р. (протокол № 11)

3-12 Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення : матер. І Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 черв. 2021 р.). Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2021. 266 с.

Збірник конференції містить матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції «Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення» (17.06.2021), у роботі якої взяли участь представники закладів вищої освіти, наукових установ, правоохоронних органів, суду, недержавних установ України та зарубіжних країн.

Матеріали науково-практичної конференції надруковані в авторській редакції.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

докт. юрид. наук, доц. **Олег КИРИЧЕНКО** (*голова*); канд. юрид. наук, доц. **Тетяна АЛФЬОРОВА** (*заст. голови*); канд. юрид. наук **Сергій ДУБОВ**; канд. юрид. наук, доцент **Тетяна ЛЕЖНЄВА**; **Андрій МІРОШНИК** (*секретар*); докт. юрид. наук **Сергій ПЕНЬКОВ**; докт. юрид. наук, доц. **Микола ПОТІП**; канд. юрид. наук, старший науковий співробітник **Олександр ШАМАРА**.

ISBN 978-966-981-518-7

© ВНПЗ ДГУ, 2021
© Автори, 2021

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ

Кириченко О.В.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....12

Батиргарєєва В.С.

КОНТРОЛЬ ТА ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЙ
ЯК ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ
ДОРОЖНЬОМУ ТРАВМАТИЗМУ В УКРАЇНІ.....17

Колесник В.А.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНІ СФЕРІ.....20

Кузик В.В.

УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ
ЗАПОБІГАННЯ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ.....24

Куц В.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО
РЕАГУВАННЯ НА ВЧИНЕННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....27

Пеньков С.В.

ЗАСТОСУВАННЯ ІЛР-МОДЕЛІ В
ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....30

Стояцька Г.М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ
МЕХАНІЗМІВ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ.....33

Татарінов В.І.

ПРИВАТНЕ ПРАВО ТА НАПРЯМКИ ЙОГО
ВПЛИВУ НА СУЧАСНИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРАВОПОРЯДОК.....35

Христов О.Л.

РОЛЬ, МІСЦЕ ТА ЗНАЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ
ГРОМАДСЬКОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....41

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВОПОРЯДКУ ТА
ПРОТИДІ ЗЛОЧИННОСТІ**

Адриан Вашко УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС В СЛОВАЦКОЙ РЕСПУБЛИКЕ - ИНФОРМАЦИИ КРИМИНАЛЬНОЙ РАЗВЕДКИ.....	47
Кайназарова Дарига Болатовна Калиев Аскар Абужанович ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НЕОФИЦИАЛЬНЫХ СПОСОБОВ СБОРА И ОБМЕНА ИНФОРМАЦИЕЙ, В ЦЕЛЯХ ВЫЯВЛЕНИЯ И РАСКРЫТИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ.....	52
Koba Chikhladze VICTIM OF TRAFFICKING IN CRIMINAL PROCEDURE.....	58
София Пилат ВАНДАЛИЗМ В УГОЛОВНЫХ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВАХ СТРАН ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА.....	62
Юрий Одажиу Артем Пилат ИССЛЕДОВАНИЯ ЗАКЛЮЧЕНИЯ ЭКСПЕРТА В РАМКАХ СУДЕБНОГО СЛЕДСТВИЯ.....	66
Рафиг Ислам оглы Наджафгулиев АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВЫЕ СРЕДСТВА ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ.....	70
Авдєєва Г.К. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОЦІНКИ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА ЯК ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ.....	73
Ємець Л.О. Шило М.А ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА.....	77
Кириченко Ю.В. Давлєтова Г.В. КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ОBOB'ЯЗКУ БАТЬКІВ	

УТРИМУВАТИ СВОЇХ НЕПОВНОЛІТНІХ ДІТЕЙ
В УКРАЇНІ ТА ДЕРЖАВАХ КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ ЄВРОПИ.....80

Лабенська Л.Л.

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ В МЕХАНІЗМІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН.....83

Орлова О.О.

Артеменко Д.С.

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....85

Сахарова К.О.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ДОСВІДУ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ
АМЕРИКИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ,
СКОЄНИМ ПРОТИ ДІТЕЙ.....88

Тімочкін М.В.

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ
ЛЮДИНИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРОВОКАЦІЇ
ДО ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ.....91

Ярошевська Т.В.

Стеценко К.О.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У
БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ 94

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ, КРИМІНОЛОГІЧНІ, КРИМІНАЛЬНО-
ПРОЦЕСУАЛЬНІ, КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ОПЕРАТИВНО-
РОЗШУКОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

Вакуленко А.Е.

ФОРМИ СПРИЯННЯ ГРОМАДЯН ОПЕРАТИВНИМ
ПІДРОЗДІЛАМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ.....98

Давидюк В.М.

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ АСПЕКТИ
ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ
ПІДРОЗДІЛАМИ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....101

Демиденко С.М.

СУТНІСТЬ НЕГЛАСНОЇ РОБОТИ ПІД ЧАС
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА
СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....105

Derkach L.M. PSYCHOLOGICAL APPROACHES TO CRIMINAL BEHAVIOR AND GLOBAL CRIME TRENDS DURING COVID-19.....	109
Дубов С.М. Дубова А.С. БЕЗПЕКА ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ.....	112
Гончаренко О.О. СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ РОЗБОЯМ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	115
Голіна В.В. ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ДОРОЖНЬОГО РУХУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА МОЖЛИВОСТІ ЗАПОБІГАННЯ.....	118
Євтєєва Д.П. Борисов В.І. ДО ПИТАННЯ ПРО СУБ'ЄКТИВНУ СТОРОНУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 325 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	122
Капустник В.В. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ РІШЕННЯ ПРОКУРОРА.....	124
Кисельова М.С. ПРО РЕМЕНІ БЕЗПЕКИ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ І КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	126
Клімов Б.В. СЛІДОВА КАРТИНА ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО ФУТБОЛЬНИМИ ВБОЛІВАЛЬНИКАМИ.....	129
Кравцова Л.Ю. ОКРЕМІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ІНШОЇ ОСОБИ ПРАВА ЧИ ЗАКОННІ ІНТЕРЕСИ ЯКОЇ ОБМЕЖУЮТЬСЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В ПРОЦЕСІ	

ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ.....131

Кnyzhenko O.

Shamara O.

INEVITABILITY OF CRIMINAL LEGAL RESPONSE
TO FORMATION OF TERRORIST ORGANIZATIONS AND
IT'S ASSISTANCE: ON MATERIALS OF JUDICIAL
PRACTICE OF UKRAINE.....133

Копотун І.М.

Рудик М.М.

ВИНИКНЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ ПОДІЙ КРИМІНАЛЬНОГО
ХАРАКТЕРУ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВАХ.....141

Кузьменко В.В.

ФИЛОСОФСКО-ПРАВОВОЙ, ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ И
ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ АСПЕКТЫ РОМАНА
«ПРЕСТУПЛЕНИЕ И НАКАЗАНИЕ».....145

Кушніренко П.Б.

ПРАВОВА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ НАСЛІДКІВ СКАСУВАННЯ
ВИЗНАННЯ ОСОБИ НЕДІЄЗДАТНОЮ В СУДОВИХ
ПСИХОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗАХ:
МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ЗЛОВЖИВАННЯ.....153

Лисенко В.В.

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗШУКОВОЇ РОБОТИ.....156

Літун О.О.

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
«РОЗШУКУ ДИТИНИ, ЯКА ЗНИКЛА БЕЗВІСТИ».....159

Матюшкова Т.П.

Грубнік А.В.

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ОБСТЕЖЕННІ
ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ.....163

Мирошниченко В.О.

Гавриш О.С.

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА
ЯК ЧИННИК ПОШИРЕННЯ ЗЛОЧИНІВ
У СФЕРІ КІБЕРСПОРТУ.....166

Мирошниченко В.О.

Терещенко І.С.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В
ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....169

Негодченко В.О.

Зікрата О.А.

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ
ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ.....171

Негода А.С.

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ
ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ.....174

Недов С.Л.

ПРО ОСНОВНИЙ І ДОДАТКОВІ БЕЗПОСЕРЕДНІ
ОБ'ЄКТИ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ
З ПОХІДНИМИ НАСЛІДКАМИ.....176

Нецька Л.С.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ І
ТРЕНІНГОВИЙ ЦЕНТР ПРОКУРОРІВ УКРАЇНИ
ЯК ЮРИДИЧНІ ОСОБИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА.....180

Никифорова О.А.

Волошин Я.О.

ТАКТИКА БАЗОВИХ ДІЙ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
УКРАЇНИ НА МІСЦІ ПОДІЇ.....184

Пиріг І.В.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗБИРАННЯ ТА
ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКАЗІВ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ.....186

Приполов І.І.

Осуховський Р.В.

ПРАВОВІ ОСНОВИ ТА ЗМІСТ ВІДОМЧОГО
КОНТРОЛЮ КЕРІВНИКА ПІДРОЗДІЛУ ПОЛІЦІЇ
ЗА РЕАЛІЗАЦІЄЮ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
ПРАЦІВНИКОМ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....189

Сезонов В.С.

АСПЕКТИ ПРАВОВИХ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ
ЗАСАД ЗБИРАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ
ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ ЯК ДЖЕРЕЛ ДОКАЗІВ.....193

Сліпченко В.І.

ПОРЯДОК ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС
СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЗА УМОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ЗМАГАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....196

Скок О.С.

Шевченко Т.В.

АНАЛІЗ СТАНУ ТА РІВНЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ
ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ.....202

Стащак М.В.

Шендрик В.В.

СУЧАСНА МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ
ОПЕРАТИВНОГО ПОШУКУ ПЕРВИННОЇ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ
КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....206

Федченко В.М.

Туряк Х.Д.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТІВ ТА
ВИКОРИСТАННЯ ДАНИХ СУДОВОЇ ТРАСОЛОГІЇ ПРИ
РОЗСЛІДУВАННІ ДТП.....209

Хижняк Є.С.

ОКРЕМІ АСПЕКИ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ
ПРОФІЛАКТИКИ УМИСНИХ ВБИВСТВ
ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....211

Хмеленко В.В.

ЩОДО ДЕЯКИХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАПОБІГАННЯ
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ 215

Христов О.Л.

Сароян Р.М.

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ПІД ЧАС
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ
КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....218

Христова Ю.В.

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК СКЛАДІВ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ
ПРАВОСУДДЯ: АРХАЇЗМ ТА СУЧАСНИЙ ВИМІР.....220

Чиж С.А.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНОГО
ОБСЛУГОВУВАННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ
КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ.....222

Шевелько В.М.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНИХ
ПОЗАШТАТНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ
ОРГАНІВ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ.....225

Юхно О.О.

Заворіна М.А.

ШКІДЛИВИЙ ПРОГРАМНИЙ ЗАСІБ ЯК
ІНСТРУМЕНТ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВОПОРУШЕННЯ.....228

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ПРИВАТНОПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

Алфьорова Т.М.

Дзюба І.В.

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ТА ПРАВОМІРНОСТІ
ІНСТИТУТУ ВИЗНАННЯ РОЗРВАННЯ ШЛЮБУ ФІКТИВНИМ.....230

Андрієвська Л.О.

РОЗУМНІ СТРОКИ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ В ЦИВІЛЬНОМУ
СУДОЧИНСТВІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ.....233

Булгакова Ю.М.

ПРИНЦИП СПРАВЕДЛИВОСТІ У
ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ.....236

Гончарук В.В.

ОСОБЛИВОСТІ СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ПОЛЩЕЙСЬКИХ.....239

Лежнєва Т.М.

ІСТОРИЧНО МІНЛИВА ПРАВОВА ПРИРОДА
ВИПРОБУВАННЯ ПРИ ПРИЙНЯТТІ НА РОБОТУ ТА
ЇЇ СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ.....241

Логвиненко Б.О.

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ
ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я.....245

Ranova S.

CURRENT STATE OF ROAD ACCIDENTS IN UKRAINE.....248

Поклонська О.Ю.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО
РЕЖИМУ ПРАЦІ ЗА ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ.....250

Торяник В.М.

Дерій Л.О.

СИСТЕМА НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ УКРАЇНИ
В СФЕРІ ТУРИЗМУ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ
ТУРИСТІВ НА ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНОМУ РІВНІ.....252

Уварова Н.В.

ПРОБЛЕМА СОБЛЮДЕНИЯ ПРАВ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ ЛГБТ
СООБЩЕСТВА В ПРОИЗВОДСТВЕ ПО ДЕЛАМ ОБ
АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЯХ.....256

Чабаненко М.М.

ДО ПОНЯТТЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ
ПРАВАМИ У ЦИВІЛІСТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ.....259

Черноп'ятов С.В.

МНОЖИННІСТЬ ОСІБ НА СТОРОНІ РОБОТОДАВЦЯ
ЗА ТРУДОВИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ.....262

Щербина В.І.

ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ: САМОСТІЙНЕ ПРАВОВЕ
ЯВИЩЕ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....266

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ

Кириченко О.В.

ректор

Дніпровського гуманітарного університету

доктор юридичних наук, доцент

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Сучасний стан злочинності в Україні характеризується поширенням кримінальних правопорушень корисливо-насильницької спрямованості, високим рівнем терористичної загрози та організованої злочинності, бандитизмом, діяльністю незаконних збройних формувань, негативними тенденціями щодо розповсюдження вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також існуванням корупційної та економічної злочинності.

Стримувати злочинність, а в деяких випадках її мінімізувати можливо лише шляхом протидії. Протидія злочинності є об'єктивною потребою суспільства і держави, котра виражається у напрацюванні стратегії протидії злочинності, кінцевою метою якої є недопущення вчинення злочинів, а у разі їх вчинення – реагування на них.

Як зазначив В.М. Куц, сутність протидії злочинності полягає в здійсненні соціально-управлінської діяльності, що охоплює реалізацію громадських і приватних ініціатив та кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на утримання злочинності в соціально допустимих межах, зміст якої становлять запобігання таким правопорушенням і правове реагування на них як взаємопов'язані безперервні процеси [1, с. 110].

Особливу роль у протидії злочинності відіграють правоохоронні органи, які мають у своєму розпорядженні нормативно закріплені інструментарії та повноваження щодо протидії цьому явищу. При цьому специфічним «проактивним» і як наслідок найбільш дієвим інструментарієм у протидії злочинності правоохоронними органами є форми та методи оперативно-розшукової діяльності.

У зв'язку з цим має місце особливий, поряд з іншими, вид протидії злочинності – оперативно-розшукова протидія.

На сьогодні в юридичній науці існують проблеми щодо визначення оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням, зокрема: 1) в теорії оперативно-розшукової діяльності відсутнє чітке визначення поняття «оперативно-розшукова протидія кримінальним правопорушенням».

Це зумовлено насамперед різним трактуванням поняття «протидія злочинності», а також реформуванням кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства України, що призвело до звуження змісту оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням [2, с. 318]. Зазначене вимагає перебудови усієї системи протидії злочинності й зміни стратегії та парадигми оперативно-розшукової діяльності з реактивної на проактивну модель [3, с. 9]; 2) на законодавчому рівні відсутнє визначення цієї категорії; 3) різне тлумачення цієї категорії практичними працівниками правоохоронних органів.

За результатами дослідження теоретичних та прикладних проблем оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки ми дійшли висновків, що структурними елементами оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням є: 1) виявлення та усунення (нейтралізація) причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, виявлення осіб, схильних до вчинення злочинів, здійснення оперативно-розшукових заходів з недопущення вчинення злочинів зазначеною категорією осіб (оперативно-розшукова профілактика); 2) виявлення осіб, у яких виник намір вчинити злочин, та здійснення оперативно-розшукових заходів щодо відмови цієї особи від вчинення злочину (оперативно-розшукове попередження); 3) виявлення фактів готування до злочину та недопущення вчинення злочинів на стадії готування або замаху на злочин (припинення злочинних проявів). Ця стадія може співпадати зі стадією досудового розслідування у випадку реєстрації матеріалів про факт готування до злочину; 4) виявлення фактів вчинення латентних злочинів та осіб, що їх вчинили; 5) розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування покарання, встановлення безвісно зниклих осіб; 6) забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу або сприяють оперативно-розшуковій діяльності, беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів [4, с. 47].

Структурні елементи оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням взаємопов'язані між собою та складають систему цілеспрямованих дій уповноважених осіб, спрямованих на мінімізацію активної кримінальної діяльності з використанням форм та методів оперативно-розшукової діяльності. Для досягнення певної мети протидії злочинності, з урахуванням конкретної оперативно-тактичної ситуації, зазначені структурні елементи можуть розглядатися у певних варіативних комбінаціях.

Пріоритетним напрямом протидії злочинності, у тому числі й оперативно-розшукової протидії, є запобігання кримінальним правопорушенням (профілактика, попередження та припинення), що передбачає такі форми, які повинні стримувати особу від наміру вчинити кримінальне правопорушення або доведення кримінально протиправного умислу до кінця.

Слід зазначити, що одним із позитивних моментів прийняття Кримінального процесуального кодексу України є те, що оперативним підрозділам правоохоронних органів надано функції щодо запобігання кримінальним правопорушенням, виявлення латентних кримінальних правопорушень і встановлення осіб, що їх вчинили. Негативним моментом є те, що в нормах цього законодавчого акту відсутні вимоги до виявлення причин та умов по конкретному кримінальному правопорушенню під час досудового розслідування.

Оперативно-розшукове запобігання кримінальним правопорушенням є підсистемою запобігання злочинності, яку слід розглядати крізь призму оперативно-розшукової діяльності як виду правоохоронної діяльності. Так, згідно з п.1 ч.1 ст.7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», однією із функцій підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, є застосування необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення кримінальних правопорушень та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, здійснювати профілактику правопорушень [5]. Таким чином, оперативно-розшукова діяльність визначена комплексною запобіжною функцією в системі загальних завдань протидії злочинності.

Варто наголосити, що в юридичній науці також не існує єдиного погляду на визначення поняття та змісту оперативно-розшукового запобігання кримінальним правопорушенням. Наприклад, О.О. Юхно визначає оперативно-розшукове запобігання злочинам як систему оперативно-розшукових і управлінсько-службових дій, здійснюваних гласно і негласно працівниками оперативних підрозділів з метою виявлення і запобігання злочинам, що замислюються або готуються, виявлення, припинення і розкриття злочинів на стадії замаху, установлення і викриття оперативно-розшуковими засобами осіб, які їх готують, вчиняють або вчинили, своєчасний розшук злочинців та осіб, що безвісти зникли [6, с. 40].

Ефективність здійснення оперативно-розшукового запобігання кримінальним правопорушенням певною мірою залежить як від правильного розуміння його сутності та визначення його місця в системі запобіжної діяльності, так і від ставлення до цього напрямку роботи практичних працівників правоохоронних органів.

У кримінології науковці використовують різну термінологію стосовно визначення поняття запобігання злочинності (кримінальним правопорушенням): «запобігання», «попередження», «профілактика», «припинення», «боротьба», «протидія» тощо. Причому дехто з них зазначені терміни вважають синонімами, з чим важко погодитися. Ми вважаємо, що більш вдалим в якості об'єднувальної категорії є застосування терміна «запобігання кримінальному правопорушенню», який повинен об'єднувати поняття профілактики, попередження та припинення кримінального правопорушення, причому саме в такій послідовності, яка характеризує, окрім

іншого, і ступінь наближення діяння до його безпосереднього вчинення кримінального правопорушення. Після вчинення кримінального правопорушення розпочинається дія другого напрямку протидії злочинності – застосування кримінально-правових засобів впливу на неї, основним з яких залишається кримінальне покарання [7, с. 150-151].

У навчальній та науковій літературі з оперативно-розшукової діяльності родовим є поняття профілактики або попередження злочинів, яка охоплює будь-яку діяльність по запобіганню кримінальним правопорушенням. Так, І.П. Козаченко під оперативно-розшуковою профілактикою розуміє цілісну систему оперативного контролю і профілактичного впливу стосовно осіб, криміногенної обстановки (ситуації) та інших антисуспільних явищ, попередження злочинів на стадії задуму і тих, що готуються, з використанням оперативно-розшукових сил, засобів і методів [8, с. 39].

Як наголошує А.П. Ісіченко, в теорії та практиці оперативно-розшукової діяльності давно помітною є особливість оперативно-розшукової профілактики злочинів, яка проявляється в тому, що за допомогою негласних оперативно-розшукових сил, засобів і методів представляється унікальна можливість спостерігати кримінальні процеси і явища з середини – методом спостереження, постійно слідкувати за змінами у криміногенному та кримінальному середовищі, отримувати різноманітну інформацію про таємні процеси, які функціонують в осередку злочинності, про кримінально активну частину населення [9, с. 14].

Ряд учених використовують категорії «попередження» та «профілактика» як синоніми, зокрема, Н.Є. Філіпенко вважає, що попередження та профілактика повинні використовуватися як синоніми для характеристики діяльності, метою якої є недопущення (упередження) вчинення злочину, а для узагальнення таких видів діяльності як «запобігання», «профілактика», «виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів» пропонує використовувати термін «попередження» [10, с. 23].

В.В. Шендрік зазначив, що предметом інституту оперативно-розшукового попередження злочинів є суспільні відносини, пов'язані із застосуванням комплексу методів, сил і засобів в оперативно-розшукових заходах, спрямованих на ліквідацію причин та умов вчинення злочинів, недопущення вчинення злочинів на стадії задуму та припинення злочинної діяльності на етапі приготування і замаху [11, с. 26].

У теорії оперативно-розшукової діяльності також використовується термінологія щодо запобіжної діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів як «запобігання кримінальним правопорушенням оперативними підрозділами» та «оперативно-розшукове запобігання». На наш погляд, «запобігання кримінальним правопорушенням оперативними підрозділами» є більш широким поняттям, аніж «оперативно-розшукове запобігання». Оперативно-розшукове запобігання є лише частиною різноманітних напрямів запобігання кримінальним правопорушенням

оперативними підрозділами, оскільки оперативні підрозділи здійснюють й інші заходи: кримінально-правові, адміністративні тощо.

Враховуючи ці аспекти досліджуваної проблематики, вважаємо, що складовими оперативно-розшукового запобігання кримінальним правопорушенням є такі: 1) виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, здійснення заходів для їх усунення або нейтралізації; 2) виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення кримінальних правопорушень, та вплив на них з метою недопущення вчинення кримінального правопорушення; 3) попередження злочинів на стадії здійснення кримінально протиправного наміру до початку посягання; 4) припинення кримінальних правопорушень на різних стадіях кримінальної поведінки (готування чи замах на кримінальне правопорушення).

Таким чином, враховуючи зазначене, є усі підстави вважати, що оперативно-розшукове запобігання кримінальним правопорушенням є підсистемою оперативно-розшукової протидії злочинності, та яку слід визначити як діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів, що спрямована на своєчасне виявлення та усунення (нейтралізацію) причин і умов вчинення кримінальних правопорушень, а також недопущення їх вчинення на різних стадіях кримінальної поведінки.

Подальша розробка теоретичних положень оперативно-розшукової протидії злочинності, а також постійне вдосконалення методів і прийомів здійснення цього виду діяльності є необхідною умовою успішної протидії злочинності, сприятиме підвищенню ефективності роботи правоохоронних органів у цьому напрямку діяльності.

Список використаної літератури:

1. Куц В. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 104–112.
2. Кириченко О. В. Категоріально-понятійний апарат у сфері оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2015. № 2 (вид. 2). С. 315–320.
3. Шинкаренко І. Р., Шинкаренко І. О., Кириченко О. В. Правове регулювання оперативно-розшукової діяльності та здійснення негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) : навч. посіб. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2015. 272 с.
4. Кириченко О. В. Теоретико-прикладні засади оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки кримінальною поліцією : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Кириченко Олег Вікторович. Харків, 2016. 475 с.
5. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
6. Юхно О. О. Теорія та практика оперативно-розшукового запобігання злочинам органами внутрішніх справ : монограф. Одеса : Інтерпринт, 2010.

368 с.

7. Куц В. М., Кириченко О. В. Неправдиве повідомлення про загрозу громадській безпеці (кримінально-правова характеристика та заходи протидії) : монограф. Київ–Харків : Харків юридичний, 2006. 212 с.

8. Козаченко И. П. Оперативно-розыскная профилактика (правовые и организационно-тактические вопросы). Киев : НИиРИО КВШ МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1991. 138 с.

9. Исиченко А. П. Оперативно-розыскная криминология : учеб. пособ. Москва : ИНФРА–М, 2001. 69 с.

10. Філіпенко Н. Є. Основні завдання оперативно-розшукового попередження злочинів. *Проблеми профілактики злочинності оперативними підрозділами органів внутрішніх справ* : тези допов. наук.-практ. конф. Харків : Вид-во Харків. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. С. 20–26.

11. Шендрик В. В. Попередження злочинів оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2012. 39 с.

Батиргарєєва В. С.

директор Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України,
головний науковий співробітник
Науково-дослідного інституту
інформатики і права
Національної академії правових наук України
доктор юридичних наук, професор

КОНТРОЛЬ ТА ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЙ ЯК ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ ДОРОЖНЬОМУ ТРАВМАТИЗМУ В УКРАЇНІ¹

За загальним правилом, стратегічна лінія упередження будь-якого небажаного у суспільстві явища починається з аналізу причин виникнення та існування останнього. Не є виключенням й травматизм на автошляхах України. Однак засоби, що пропонуються для подолання того чи іншого явища, можуть бути різними. Це залежить від загального стану правопорядку, менталітету та рівня культури певного суспільства,

---

¹ *Примітка.* Тези наукового повідомлення підготовлені у межах розробки теми фундаментального дослідження «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні», що виконується відділом криминологічних досліджень НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України.

соціально-економічного стану останнього і навіть наявності політичної волі покласти край деструктивному явищу. Цілком очевидно, що вимагати від жителів, припустимо, Південної Азії дотримання у чистоті публічних місць або суворого дотримання правил дорожнього руху сьогодні є не більше, ніж утопія.

Генеральною Асамблеєю ООН на 74-ій сесії прийнято Резолюцію під назвою «Підвищення безпеки дорожнього руху в усьому світі», відповідно до якої 2021-2030 роки проголошуються у світі Другим Десятиліттям дій із забезпечення безпеки дорожнього руху. Глобальною метою цього Десятиліття є скорочення до 2030 року на 50 % кількості смертей і травм, що є наслідками дорожньо-транспортних пригод. Необхідність оголошення Другого Десятиліття зумовлена низкою фактів, як-от: щорічними втратами людства на автошляхах близько 1,35 млн осіб; надвисокою «вартістю» дорожньо-транспортних пригод для більшості країн, що дорівнюється 3 % внутрішнього валового продукту; приналежністю понад половини тих, хто гине у результаті ДТП, до так званих уразливих користувачів автошляхів – пішоходів, велосипедистів, мотоциклістів; превалювання смертності на дорогах у країнах із низьким і середнім рівнем доходів (93% випадків смертей); основною причиною смерті дітей і молоді у віці 5-29 років є дорожньо-транспортний травматизм; тощо [1]. В Україні у 2018 р. у результаті транспортних нещасних випадків загинуло 3 936 осіб [2, с. 140], у 2019 р. 4 037 осіб [3, с. 134]. І хоча з початку 2000-х років в Україні відбулося зниження рівня дорожнього травматизму (у 2004 р. за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я зареєстровано 6882 випадки загибелі учасників дорожнього руху [4, р. 192, 193]), однак наявні результати все же не можна визнати задовільними.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 р. № 1360-р схвалено Стратегію підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року, в якій зазначається, що на сьогодні в Україні рівень смертності та травматизму внаслідок дорожньо-транспортних пригод є достатньо високим, а рівень організації безпеки дорожнього руху залишається вкрай низьким, про що у своїх звітах неодноразово наголошували експерти ВООЗ, Світового банку та інших міжнародних інституцій [5]. Водночас безпека дорожнього руху визнається ключовим елементом розвитку суспільства, через що держави світу об'єднують свої зусилля для зменшення кількості постраждалих та травмованих унаслідок дорожньо-транспортних пригод [6].

Тривалий час як в українському суспільстві, включаючи й період перебування у складі СРСР, так і на Заході, на такі інституційні феномени, як культура і виховання, покладалася велика надія у плані зниження рівня травматизму, смертності і взагалі укріплення стану безпеки на автошляхах. Проте, якщо ці важелі неодмінно спрацьовували б, гарантуючи відчутний результат, то не було б необхідності знов і знов на високому рівні заявляти про наміри міжнародної спільноти скоротити удвічі, трічі і т.д. кількість

автотранспортних нещасних випадків. Напевно, людство підійшло до розуміння того факту, що риторика «окультурення і виховання» учасників дорожнього руху не дає задовільного результату, що свідчив би про прогрес у плані убезпечення цієї сторони людського буття. Навпаки, концерти-автовиробники вимушені витратити чималі кошти, аби убезпечувати принаймні життя та здоров'я водіїв і пасажирів. До речі, обмаль такої риторики сьогодні наводиться й у згаданій Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року. В документі лише згадується про необхідність «запровадження проведення наукових та науково-технічних досліджень у сфері безпеки дорожнього руху з метою оцінки ефективності заходів, спрямованих на підвищення безпеки, комфорту та *культури* дорожнього руху» та про те, що причини виникнення розглядуваної проблеми криються у «низькому рівні... *виховання* суспільства у сфері безпеки дорожнього руху, власної відповідальності та дотримання правил дорожнього руху» (виділено – В.Б.)

Разом із тим, чи замислюємося ми над таким очевидним парадоксом: чому покращення дорожньої інфраструктури (як-от: будівництва нових швидкісних автобанів, міських автошляхів відмінної якості та ін.) без забезпечення процесу дорожнього руху надійним зовнішнім контролем призводить до ще більшого травматизму, особливо в державах із середнім та низьким достатком? На наш погляд, «ера сподівань та апелювань» до людського «культурологічного» фактору в умовах сучасного дорожнього руху закінчилася, до речі, так і не розпочавшись. Навіть у високорозвинених на теперішній час країнах Заходу і Сходу автору приходилося бачити на власні очі нехтування елементарними правилами пересторога як з боку водіїв, так і з боку інших учасників дорожнього руху, що викликало не лише подив, а й підвело до розуміння провалу концепції нульової толерантності до порушників відповідних правил у різних частинах земної кулі. Що стосується національного простору, то у поведінці на автошляхах несприятливі процеси посилення кризи морально-психологічного клімату українського суспільства, що є показовою ознакою соціальної аномії цього соціуму, стають особливо помітними. І це при тому, що, за даними Головного сервісного центру МВС України, кількість зареєстрованих транспортних засобів в Україні сягає відмітки 14 600 160 (!) одиниць [7].

У подібній ситуації уявляється, що давно вже треба поставити жирний хрест на ідеї про виправлення людської природи і виховання в особи дбайливого ставлення до життя та здоров'я інших учасників дорожнього руху. Тому уявляється, що лише а) суворий зовнішній контроль за поведінкою учасників дорожнього руху із застосуванням новітніх технологій відеоспостереження, достатньої кількості правоохоронців на вулицях нашого міста, активної співпраці громадян із високим рівнем правосвідомості тощо та б) невідворотність покарання є тими важелями, на яких треба будувати сучасну систему запобігання правопорушенням на

автошляхах. На наш погляд, жоден штраф, жодне попередження не зрівняється сьогодні за силою свого впливу на водія із фактом позбавлення його водійських прав на тривалий строк або назавжди. У цьому разі таке позбавлення означає для людини вихід із зони свого комфорту, на що людина, як показує практика, реагує дуже болісно. Разом із тим суворі реакції мають піддаватися всі правопорушники-учасники дорожнього руху – не лише водії, а й пішоходи, велосипедисти, володільці електросамокатів, гіроскутерів тощо.

Список використаної літератури:

1. Дорожно-транспортные травмы / Информационный бюллетень ВОЗ. <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/road-traffic-injuries> (дата звернення: 20.06.2021).
2. Населення України: демографічний щорічник за 2018 рік. Київ : Державна служба статистики України, 2019. 188 с.
3. Населення України: демографічний щорічник за 2019 рік. Київ : Державна служба статистики України, 2020. 181 с.
4. World report on road traffic injury prevention / edit. by M. Peden et al. Geneva: World Health Organization, 2004. 217 p.
5. Стратегія підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року: схвал. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 р. № 1360-р. Урядовий кур'єр. 2020. 4 листоп. № 214.
6. Про Стратегію підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року. <http://vin.gov.ua/upravlinnia-dorozhnoho-hospodarstva-oblderzhadministratsii/34354-pro-stratehiiu-pidvyshchennia-rivnia-bezpeky-dorozhnoho-rukhu-v-ukraini-na-period-do-2024-roku> (дата звернення: 20.06.2021).
7. Лист начальника Головного сервісного центру МВС України від 4 червня 2021 р. №31/5192.

Колесник В. А.

науковий співробітник

Державного науково-дослідного
інституту МВС України

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНІ СФЕРІ

Динамічність сучасного життя спонукає багатьох змінювати усталені підходи та погляди на міжособистісні відносини. Існуючі наприкінці ХХ століття перешкоди у спілкуванні та обміні інформацією між людьми: відстань, часові пояси, мовні бар'єри, різноманітність культур, звичаїв, традицій і низка інших факторів, наразі вже не є такими суттєвими. Завдяки

технологічному процесу змінилися підходи, сприйняття і відношення до джерел інформації, зменшився час на пошук та отримання необхідної інформації, збільшився обсяг опрацьованих даних.

Прогрес інформаційних і комунікаційних технологій (далі – ІКТ) створив нові можливості для підвищення рівня обізнаності людини, її розвитку та задоволення повсякденних потреб. Водночас, такий прогрес зумовив виникнення в індивідів нових потреб, зокрема в інформаційній сфері. Ці потреби пов'язані не лише із необхідністю доступу до сучасних джерел інформації, але й до новітніх технологій. У результаті використання інновацій сучасна людина отримала такі можливості:

- спілкуватися з різною, необмеженою кількістю людей, незалежно від відстані, кордонів, мовних, культурних, релігійних та інших відмінностей;
- створювати різноманітні спільноти в мережі Інтернет;
- підтримувати безперервний процес інформатизації суспільства;
- поширювати, обмінюватися миттєво інформаційними ресурсами, даними, послугами, новинами;
- використовувати дистанційне управління процесами;
- впливати на глобальні процеси тощо.

Зазначені можливості сформували нові умови для подальших зрушень у різних сферах суспільного життя, а також суттєво вплинули на приватне життя людей. На сьогодні інформація та технології мають значний вплив на життя сучасної людини, вони не лише забезпечують її всебічний розвиток, але й визначає її місце та роль у соціумі. Ми підтримуємо твердження Н. Вінера, який вважав, що інформація – це позначення змісту, що одержується з зовнішнього світу в процесі нашого пристосування до нього і пристосування до нього наших почуттів [1].

Однією із вимог сьогодення є своєчасна поінформованість людини, суспільства і держави. Не дарма існує загальновідомо твердження про те, що «хто володіє інформацією, той володіє світом». Із кожним днем цей вислів стає все актуальнішим. Інформацією слід не лише володіти. Через значні її обсяги виникла необхідність у вчасному, якісному та ґрунтовному опрацюванні даних, з метою ухвалення оптимальних рішень.

У свій час Президент США Рональд Рейган слушно наголосив, що інформація – це кисень сучасного світу [2]. За твердженнями академіка А. Берга, людина може нормально мислити тривалий час лише за умови безперервного інформаційного спілкування із зовнішнім світом [3]. Спілкування із зовнішнім світом здійснюється завдяки передачі/обміну новою або вже існуючою інформацією між адресантом (відправником) і адресатом (отримувачем) у будь-якій формі безпосередньо або за допомогою будь-яких доступних засобів зв'язку. Унаслідок указанного алгоритму співрозмовники здатні до обміну значним обсягом даних, що в окремих випадках ускладнює взаєморозуміння.

Збільшення обсягів затребуваної інформації, її новизна та зменшення часу для її опрацювання є наслідком глобалізації та науково-технічного

прогресу. Сучасний рівень розвитку цивілізації вимагає від нас «постійно тримати руку на пульсі» за допомогою своєчасного поширення та отримання із різних джерел змістовної, об'єктивної, повної, актуальної та достовірної інформації. При цьому дуже важливо мінімізувати витрати часу на опрацювання значних обсягів такої інформації.

Для задоволення інформаційних потреб більшість користувачів звертається до мережі Інтернет. За даними, наведеними Н. Аксьоною, в Інтернет-середовищі сконцентрована безліч інформації і цей об'єм стрімко зростає. За повідомленням компанії ІВМ, 90 % усіх інформаційних даних були створені за останні кілька років. Зростають і обсяги споживання інформації. Як стверджують фахівці, сучасна людина за місяць отримує та обробляє стільки ж інформації, скільки людина XVII віку – за все своє життя. Постійний розвиток інтернет-технологій, створення різноманітних інформаційних сервісів і ресурсів формує в суспільстві думку про корисність Інтернету, авторитетність, достовірність знайденої інформації, а для багатьох це єдиний або одне з найважливіших джерел надходження та обміну інформацією [4].

Звертаємо увагу, що Інтернет є складовою глобального простору, в якому створюється, поширюється, обробляється та зберігається різна інформація. У той же час, використання технологічних можливостей зумовило виникнення багатьох проблем, пов'язаних із забезпеченням вірогідності, точності та повноти інформації.

Глобальні процеси інформатизації, що відбуваються у сучасному суспільстві мають не лише позитивне забарвлення, вони широко використовуються з неправомірною метою, у тому числі для організації та скоєння тяжких та особливо тяжких злочинів, впливу на внутрішню та зовнішню політику держави. На переконання О. Кивлюк, така ситуація, є несумісною із зобов'язаннями держав-членів ООН щодо підтримки світової стабільності й безпеки, дотримання принципів суверенної рівності держав, мирного врегулювання конфліктів, незастосування сили, невтручання у внутрішні справи, поваги прав і свобод людини [5]. Важливим є те, що інформація це багатогранне та складне явище. Наведене підтверджує позицію фахівців, що «інформація як специфічне явище потребує особливого правового режиму, а інформаційні відносини – спеціального правового регулювання. Оскільки інформація є суспільним надбанням і благом, з нею тісно пов'язана низка прав і свобод людини» [3].

Зміни, що постійно відбуваються у певному соціумі – є комплексом можливостей, які зумовлюють існування та розвиток людини, розширюють її права і свободи, та мають тенденцію до поширення їх у світі. Підґрунтям поширення та закріплення їх на законодавчому рівні є вимоги закріплені у положеннях Загальної декларації прав людини 1948 року, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року, Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства 2000 року тощо.

У преамбулі Загальної декларації прав людини 1948 року наголошено, що зневажання і нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства, і що створення такого світу, в якому люди будуть мати свободу слова і переконань і будуть вільні від страху і нужди, проголошено як високе прагнення людей [6]. Наразі сучасне суспільство, більше ніж будь-коли раніше, залежить від ІКТ, які людина використовує у всіх сферах життя. Інформація являє собою один із найбільш затребуваних товарів (продуктів) сьогодення, а право на інформацію та право на безпечне інформаційне середовище – стали життєво необхідним для кожного.

У положеннях Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства 2000 року вказано, що ІКТ є одними з найбільш важливих факторів, що впливають на формування суспільства XXI століття. Тому зусилля міжнародного співтовариства слід спрямовувати на розвиток глобального інформаційного суспільства, супроводжуватися узгодженими діями направленими на безпечне і вільне від злочинності кіберпростору [7].

На сьогодні в умовах розбудови України як демократичної, правової держави якість та ефективність законодавчого регулювання набуває неабиякого значення. Держава за допомогою права і комплексу правових засобів упорядковує суспільні відносини, які юридично закріплюються, охороняються та розвиваються. За такою схемою побудований правовий механізм захисту прав і свобод людини, у тому числі в інформаційній сфері. Цей механізм, у свою чергу, охоплює як нормативно-правову, так і організаційно-правову форми захисту прав і свобод людини.

У межах нормативно-правової форми відбувається формалізація правового механізму захисту прав і свобод людини у відповідних нормативних актах різної юридичної сили. В Україні право на інформацію та гарантії його реалізації визначені у Конституції України, Кримінальному та Цивільному кодексах України, законах України «Про інформацію», «Про Національну програму інформатизації», «Про звернення громадян», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» та інших актах.

При цьому організаційно-правова форма механізму захисту прав і свобод людини в інформаційній сфері реалізується Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, які, на підставі та у порядку визначених Конституцією й законами України, здійснюють конкретні заходи реагування, спрямовані на дотримання, охорону та захист права на інформацію.

На нашу думку, права і свободи людини в інформаційній сфері є основоположними для розвитку в Україні громадянського суспільства, правової, демократичної держави. Вважаємо, що прискорення розвитку інформатизації дасть можливість Україні відігравати більш значиму роль у міжнародній спільноті, підвищити рівень конкурентоспроможності держави.

їх аналогів та прекурсорів, характеризуються високою латентністю.

Пріоритетним напрямом протидії наркозлочинності є запобігання їй, тобто недопущення вчинення зазначених правопорушень на стадії формування кримінальної протиправної поведінки або на різних стадіях кримінальної протиправної поведінки (готування чи замаху на кримінальне правопорушення).

Ефективність запобігання наркозлочинності залежить від дії умов такої ефективності, яка виявляється в тому, що вони використовуються під час запобіжної діяльності правоохоронних органів та впливають на її результати.

Слід зазначити, що на сьогодні в криминології майже не досліджено питання щодо умов ефективності запобігання кримінальним правопорушенням як в теоретичному сенсі, так й під час дослідження окремих видів злочинності (конкретних кримінальних правопорушень).

У 1978 році відомий криминолог А.Е. Жалинський досліджував теоретичні аспекти умов ефективності профілактики злочинів, які визначив як позитивні соціальні явища та процеси, що визначають дієвість попередження злочинів, забезпечують результативне усунення причин та умов вчинення злочинів під час профілактичної діяльності. Вони протиставляються об'єктивним труднощам історичного розвитку та негативним явищам, що існують. Негативні наслідки науково-технічної революції, міграція, недостатність трудових ресурсів, створення нових промислових комплексів тощо не можуть виступати як умови ефективності профілактики злочинів, оскільки не сприяють результативності профілактичних заходів, а ускладнюють їх [1, с. 41].

Автор виділяє три рівні умов ефективності профілактики злочинів, зокрема:

- 1) загальносоціальні умови, до яких відносяться закономірності розвитку суспільства;
- 2) соціальні умови, які є зовнішніми відносно профілактики та які конкретизуються у межах регіонів та соціальних груп, можливості їх духовного та морального розвитку, підтримки законності та дотримання прав і інтересів громадян;
- 3) спеціальні або внутрішні умови, які забезпечують профілактичну діяльність [1, с. 41-45].

Питання щодо умов ефективності здійснення оперативно-розшукової протидії злочинам, де складовою є оперативно-розшукове запобігання, розглядав О.В. Кириченко. Він запропонував визначити умови ефективності оперативно-розшукової протидії злочинам як сукупність позитивних об'єктивних і суб'єктивних чинників, що визначають ефективність здійснення оперативно-розшукової протидії та впливають на стан протидії злочинності, забезпечують своєчасне виявлення та запобігання злочинам, розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, суду або ухиляються від відбування покарання тощо. Дослідник також акцентував увагу на тому, що ефективність оперативно-розшукової протидії злочинам

залежить від деяких чинників: специфіки здійснення оперативно-розшукової протидії та характеру впливу на злочинність; сутності такої діяльності та її значення для покращення криміногенної обстановки; форм і методів оперативно-розшукової протидії, напрямів їх удосконалення; правової регламентації здійснення оперативно-розшукової протидії; тенденцій розвитку цього виду діяльності; ефективності діяльності суб'єктів оперативно-розшукової протидії злочинам [2, с. 68-69].

Таким чином, умови ефективності запобігання злочинності взагалі та наркозлочинності зокрема можна класифікувати на об'єктивні та суб'єктивні.

На наш погляд, об'єктивні умови ефективності запобігання наркозлочинності утворюють соціально-економічні, політичні, морально-виховні чинники, що характеризують ставлення держави та суспільства з одного боку до проблем наркозлочинності, а з іншого – до проблем наркоманії. А суб'єктивні умови створюються у зв'язку із розвитком та вдосконаленням запобіжної діяльності з протидії наркозлочинності, у тому числі й з урахуванням позитивного досвіду діяльності правоохоронних органів за цим напрямом.

Крім того, з урахуванням поділу умов на об'єктивні та суб'єктивні, умови ефективності запобігання наркозлочинності можна класифікувати на загальні, які характерні умовам ефективності запобігання злочинності взагалі, та приватні, тобто ті, які властиві умовам ефективності запобігання саме наркозлочинності.

На наш погляд, до загальних умов ефективності запобігання наркозлочинності слід віднести:

1) правові умови – забезпечення протидії злочинності в державі взагалі та запобігання злочинності зокрема;

2) організаційно-управлінські умови – постановка завдань та визначення пріоритетних напрямів запобігання злочинності, прогнозування та планування заходів запобігання злочинності, контроль за здійсненням запобіжної діяльності;

3) матеріальне забезпечення – фінансування програм щодо запобігання злочинності в країні та в окремих регіонах, матеріально-технічне забезпечення суб'єктів запобігання злочинності).

До приватних умов ефективності запобігання наркозлочинності відносяться умови, що забезпечують:

1) протидію наркозлочинності та наркоманії в країні, а також діяльність суб'єктів запобігання наркозлочинності (правові);

2) наявність підготовлених кадрів, що можуть вирішувати завдання щодо запобігання наркозлочинності (кадрові);

3) наявність інформації про криміногенні фактори та осіб, які схильні до вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів (інформаційні);

4) наявність фінансових, технічних, транспортних та інших засобів

(ресурсні).

Приватні умови призначені як для забезпечення ефективності запобігання наркозлочинності в цілому, так й для одного або декількох елементів системи запобігання наркозлочинності (профілактики, попередження та припинення кримінальних протиправних дій). Якщо розглядати умови забезпечення ефективності декількох елементів системи запобігання наркозлочинності, то, як правило, це характерно на стадіях попередження та припинення кримінальних протиправних дій.

Список використаної літератури:

1. Жалинский А. Э. Условия эффективности профилактики преступлений. Москва : ВНИИ МВД СССР, 1978. 152 с.
2. Кириченко О. В. Умови ефективності оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки. *Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ : проблеми теорії та практики* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 27 верес. 2013 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. С. 68–70.

Куц В.М.

професор кафедри кримінального права
Київського університету права
Національної академії наук України
кандидат юридичних наук, професор

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕАГУВАННЯ НА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Згідно з КК України кримінальним правопорушенням є злочин та кримінальний проступок. Протидія їх вчиненню відбувається на трьох рівнях соціальної дійсності: *загально-соціальному, спеціально-кримінологічному та кримінально-юстиційному*. Іншими словами, існують загально-соціальна, спеціально-кримінологічна та кримінально-юстиційна протидія злочинності, а також відповідні їм відносно самостійні механізми їх здійснення.

Безпосередньо на вчинені кримінальні правопорушення здійснюється протидія третього з вище названих рівнів – *кримінально-юстиційна*. Вона становить собою сукупність засобів та заходів, що застосовуються органами кримінальної юстиції з метою *безпосереднього реагування* на вчинені кримінальні правопорушення та здійснюваного в його процесі *запобігання* потенційним кримінальним правопорушенням.

Суб'єктами такої протидії є не всі органи правопорядку, а лише спеціально уповноважена їх частина, що включається до системи кримінальної юстиції. У найбільш загальному виді кримінальна юстиція – це система державних органів, діяльність яких спрямована на винесення справедливого рішення у кримінальному провадженні та реалізацію такого рішення. Деякі інші засоби протидії злочинності, наприклад, негласна

оперативно-розшукова діяльність, координація правоохоронних зусиль, судово-експертна діяльність тощо виходять за межі власне кримінальної юстиції, але пов'язані з нею, забезпечуючи належну ефективність останньої.

Кримінально-юстиційна протидія злочинності здійснюється за двома взаємопов'язаними напрямками: а) правове *реагування на* вчинення кримінальних правопорушень; б) *запобігання* новим кримінальним правопорушенням. Взяті окремо *реагування* і *запобігання* мають власний зміст, щодо якого поки що відсутнє консолідоване уявлення, яке можливо напрацювати в рамках *теорії протидії злочинності*, що перебуває в зародковому стані та потребує свого розвитку. Пропонуємо деякі її гіпотетичні положення.

1. Правове *реагування* здійснюється щодо факту вже вчиненого кримінального правопорушення і спрямовується на суб'єкта його вчинення переважно у виді кримінальної відповідальності. При цьому, КК України окрім кримінальної відповідальності передбачає й інші засоби кримінально-правового *реагування*, наприклад, так зване звільнення від кримінальної відповідальності, що насправді є відмовою від її застосування, примусові засоби медичного чи виховного характеру щодо малолітніх та неосудних, обмежувальні засоби, спеціальна конфіскація тощо. Звертає на себе увагу неточна назва вказаних засобів у тексті КК України. Вони названі «заходами», тобто терміном, характерним для процесуального, а не матеріального права замість того, щоб називатись засобами. Робоча група з підготовки проекту чергового КК усвідомила цю неточність та почала вживати в його тексті термін «засоби».

2. Як правове *реагування на* вчинення кримінальних правопорушень, так і *запобігання* новим правопорушенням мають власні механізми своєї реалізації. Механізм *запобігання* злочинним проявам надто віддалений від теми пропонованих тез. Натомість механізм кримінально-правового *реагування на* вчинення кримінальних правопорушень потребує його загальної характеристики. Він складається з трьох компонентів.

Першим із них є *притягнення* підозрюваної/обвинувачуваної у вчиненні кримінального правопорушення особи до кримінальної відповідальності. З позицій кримінально-процесуального права вказаний компонент співпадає з досудовим розслідуванням, а також включає у себе частину судового провадження. Серед вітчизняних правників досить розповсюдженим є ототожнення *притягнення до кримінальної відповідальності з її застосуванням*, тобто з комплексом усіх складових механізму кримінально-правового *реагування на* вчинення злочину. На нашу думку, таке ототожнення недопустиме. Воно, як і будь-яка інша підміна понять, викривляє сприйняття дійсності, у даному випадку – реального механізму кримінально-правового *реагування*. Суб'єкт може *притягуватись до кримінальної відповідальності не один раз, але так і не зазнати її*. Як відзначається у рішенні КСУ від 27 жовтня 1999 року (справа про депутатську недоторканність), сам факт порушення кримінального

провадження щодо конкретної особи, затримання, взяття під варту, пред'явлення їй обвинувачення не може визнатись кримінальною відповідальністю. Особа не несе кримінальної відповідальності до тих пір, поки її не буде визнано судом винною у вчиненні кримінального правопорушення і вирок суду не набуде законної сили.

Другим компонентом механізму кримінально-правового реагування на кримінальне правопорушення у формі кримінальної відповідальності є *покладання* такої відповідальності на суб'єкта, визнаного винуватим у вчиненні такого правопорушення. Покладання кримінально-правових засобів розпочинається резолютивною частиною обвинувальної промови прокурора, в якій він формулює висновок щодо виду й міри кримінально-правового засобу, пропонуючи суду призначити їх, а закінчується проголошенням обвинувального вироку судом.

Завершальним компонентом механізму реагування на вчинення кримінального правопорушення зазвичай виступає *реалізація* покладеного на засудженого певних виду та міри кримінальної відповідальності. Виключення складають ситуації, коли судом виноситься обвинувальний вирок без призначення покарання (ч. 4, ч. 5 ст. 74; ч. 2 ст. 84 КК). В такому випадку механізм реагування спрацьовує за наявності перших двох його «агрегатів»: притягнення до відповідальності та її покладання на засудженого.

3. Вказані вище компоненти механізму кримінально-правового реагування на кримінальні правопорушення (притягнення, покладання та реалізація) є динамічними за своєю сутністю, адже вони у своєму розвитку перетікають один в одного, тому їх можливо називати *заходами* такого реагування. Натомість, *засоби* кримінально-правового реагування є статичною складовою механізму їх застосування. Як зазначалось вище, вітчизняним законодавцем в КК визначено два засоби кримінально-правового реагування на вчинення кримінального правопорушення. Першому з них обрано адекватну назву «*кримінальна відповідальність*», а другому – не зовсім вдала назва «*інші заходи*».

4. До недавнього часу існувало переконання, що кримінальна відповідальність – єдиний засіб кримінально-правового реагування на прояви злочинності. Консервативно налаштованими дослідниками кримінально-правового реагування на вчинення кримінального правопорушення до цього часу обґрунтовується доцільність ототожнення будь-якого засобу такого реагування з кримінальною відповідальністю, незважаючи на очевидні трансформації кримінального законодавства та теоретичної думки в цій частині у зворотному напрямі.

5. Висновок про первинність правового реагування на правопорушення стосується лише кримінально-юстиційної протидії злочинності. Для двох інших її рівнів, загально соціального та спеціально кримінологічного, головним, пріоритетним напрямом діяльності з протидії злочинності, навпаки, є запобігання кримінальним правопорушенням. При цьому,

запобігання та реагування на кримінальні правопорушення відбувається одночасно, не відокремлюючись одне від одного, за алгоритмом: «запобігаючи реагуємо, а реагуючи запобігаємо». Ще однією особливістю реагування на кримінальні правопорушення на двох перших рівнях протидії злочинності є те, що воно (реагування) спрямовується не на конкретні правопорушення, вчинені певними особами, а на весь масив можливих кримінальних правопорушень. На кримінально-юстиційному ж рівні, навпаки, правове реагування націлюється на конкретні вчинені правопорушення.

Пеньков С.В.

професор кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

доктор юридичних наук

ЗАСТОСУВАННЯ ІЛР-МОДЕЛІ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Прагнення окремих осіб та груп до надприбутків спонукають винаходити нові способи вчинення злочинів, як традиційної загальнокримінальної спрямованості (крадіжки, грабїж, вимагання, шахрайство, торгівля наркотиками і т.ін.), так і в економічній сфері (легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, ухилення від сплати податків, і т.д.). Слід зазначити, що пришвидшення руху товарів і капіталів, спрощення процедур реєстрації створення та ліквідації суб'єктів господарювання, як на національному, так і на міжнародному рівні, відкритість кордонів дозволяють ділкам тіньового бізнесу посилити тиск на легальний сектор економіки, значно розширити географію злочинної діяльності, збільшити прибутки та вдало маскувати сліди кримінальних правопорушень. За статистичними даними оприлюдненими Генеральною прокуратурою України у 2020 році було обліковано 5342 кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності, з них: тяжких – 1821, особливо тяжких – 633. За ст. 212 КК України (Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) в 2020 році обліковано 910 кримінальних правопорушень, за ст. 212¹ (Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування) – 44. Сума несплачених податків становила понад 1,252 млрд. грн., з них в кримінальних провадженнях досудове розслідування яких здійснювалось органами що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства – 1,168 млрд. грн. [1]

Викладене вимагає від світового співтовариства та кожної окремої держави, в т.ч. і України, як гаранта, згідно Конституції, соціальної спрямованості економіки [2, ст. 13], шукати шляхи та ефективні способи і методи протистояння економічній злочинності, в т.ч. і транснаціональної.

В теперішній час правоохоронні органи України діють за, так звану, традиційною поліцейською моделлю. В цьому випадку поліцейські, в більшості випадків, лише реагують на події (скоєння злочину, вимога в наданні сервісних послуг). Слід зазначити, що така модель поліцейської діяльності притаманна не лише Україні. Майже всі правоохоронні органи будь-яких країн використовували, і продовжують використовувати її при виконанні своїх функцій. При застосуванні такої моделі статистична та аналітична інформація відіграє вторинну роль і використовується, переважно, лише для уявлення картини вже скоєного злочину та особи злочинця. Правоохоронцями вивчаються данні про місце реєстрації підозрюваних, судимість, спосіб життя, їх зв'язки, місцезнаходження під час вчинення окремого, конкретного злочину, можливість перебування в місці скоєння злочину і т. ін. Зусилля поліцейських спрямовані на встановлення злочинця, здобуття доказів злочинної діяльності конкретної особи в минулому, доведення її вини в скоєному кримінальному правопорушенні. Така модель притаманна діяльності з розкриття, переважно, злочинів загальнокримінальної спрямованості (вбивства, нанесення тілесних ушкоджень, крадіжка особистого майна громадян і т. ін.), які заздалегідь ретельно не готувались.

Зовсім іншого підходу, в сучасних умовах, потребує питання щодо виявлення, розслідування та розкриття злочинів у сфері господарської діяльності.

По-перше, такі злочини вчиняються, як правило, в умовах неочевидності, тобто відсутні (або надійно приховані) будь-які зовнішні фактори, що вказували б на скоєння злочину (відсутні очевидці, потерпілі, будь-які тілесні ушкодження або пошкодження майна, тощо). Як наслідок, ці злочини, як правило, відносяться до латентних, правоохоронними органами не виявляються і не розслідуються, не знаходять свого відображення у державній статистичній звітності.

По-друге, такі злочини мають, в більшості випадків триваючий характер, тобто розпочавшись, конкретним діянням, далі вчиняються безперервно протягом тривалого часу.

Характерним прикладом зазначених злочинів, в сфері господарської діяльності, є ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Злочин повторюється кожного разу, коли минає податковий період. Такі злочини не мають будь-яких очевидних зовнішніх ознак, тобто поєднують в собі латентний і триваючий характер, що значно ускладнює не тільки їх розслідування, а, навіть і виявлення.

Науковий прогрес, лібералізація цивільного, податкового та кримінального законодавства, з одного боку сприяють поширенню та укріпленню ділових зв'язків, розвитку бізнесу та суспільства, з іншого – створюють умови для злочинців, щодо поглиблення незаконної діяльності. В сучасних умовах ділки тіньового бізнесу досягли такої «майстерності» в приховуванні слідів господарських злочинів, що застосування традиційної

поліцейської моделі вже не відповідає вимогам сьогодення при виявленні та розслідуванні таких кримінальних правопорушень. З урахуванням зазначеного, суспільство вимушено шукати нові форми боротьби із злочинністю.

Набуває поширення, так звана, «поліцейська діяльність, керована розвідувальною аналітикою» – Intelligence-led Policing (ILP). Застосування ILP передбачає швидкий доступ та аналітичну обробку величезного масиву даних, своєчасний обмін ними між суб'єктами інформаційних відносин, вироблення, на підставі проведеного аналізу, ефективних управлінських рішень щодо відбору об'єкта розслідування та застосування процесуальних інструментів. Таким чином, використання ILP-моделі передбачає перетворення аналітичної функції із допоміжної, в одну з ключових в боротьбі із злочинністю.

Набуття чинності Законом України «Про Бюро економічної безпеки України» сприятиме впровадженню ILP-моделі в правоохоронну діяльність. Прогресивним кроком є визначення на законодавчому рівні таких термінів, як аналіз ризиків та кримінальний аналіз, неструктуровані данні, ризик, ризик-орієнтований підхід, управління ризиками [3, ст. 2]. Наділення Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ України) повноваженнями щодо здійснення інформаційно-пошукової та аналітично-інформаційної роботи; інформаційної взаємодії з органами державної влади, іншими суб'єктами; міжнародного співробітництва з компетентними органами іноземних держав; формування аналітичних матеріалів з метою оцінювання загроз та ризиків вчинення (зростання кількості) кримінальних правопорушень та ін., сприятиме підвищенню рівня аналітичної роботи, якості кінцевого продукту та поліпшення ефективності боротьби з національною і транснаціональною економічною злочинністю. [3, ст. 8]

Важливо, негайно розробити чіткі та зрозумілі алгоритми обміну інформацією, бажано в автоматичному режимі, між БЕБ України та іншими правоохоронними і державними органами, межі її використання, способи її збереження та захисту, недопущення несанкціонованого витоку; передбачити залучення висококваліфікованих кадрів, здатних своєчасно здійснювати аналітичну обробку наявних даних та формувати відповідні актуальні пропозиції щодо прийняття подальших управлінських рішень. Без своєчасного впровадження зазначених алгоритмів, якісного кадрового забезпечення вся ідея застосування в правоохоронній діяльності ILP-моделі втратить сенс.

Не менш важливим є, поряд із застосуванням ILP-моделі, використання традиційних методів оперативно-розшукової і процесуальної діяльності, в т.ч. і негласної спрямованості. Адже, недостатньо лише виявити потенційні ризики, необхідно ще забезпечити їх усунення. При виявленні та розслідуванні латентних та триваючих злочинів застосування негласних методів роботи нерідко є чи не єдиним способом отримання інформації про кримінальні правопорушення та осіб, які їх вчинили. При застосуванні

негласних засобів важливо не допустити безпідставного порушення або обмеження прав та основоположних свобод людини, забезпечити професійне проведення зазначених заходів, їх належне документальне оформлення та збереження здобутих відомостей. Порушення будь-яких процесуальних норм при здійсненні негласних заходів або подальшому поводженні з отриманою інформацією ставить під загрозу її подальше використання в кримінальному провадженні у якості доказів.

Необхідно пам'ятати, що застосування негласних методів роботи в правоохоронній діяльності допускається Законом лише тоді, коли встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження в іншій спосіб неможливо і обов'язок обґрунтування цієї неможливості покладається на правоохоронців. Провідна роль у такому обґрунтуванні буде відведена аналітичній роботі.

Таким чином, використання ІІР-моделі передбачає перетворення інформаційно-аналітичної функції із допоміжної, в одну з ключових в боротьбі із злочинністю.

Список використаної літератури:

1. Генеральна прокуратура України. Офіційний сайт. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114143&libid=100820&c=edit&_c=fo# (дата звернення 22.05.2021 р.)
2. Конституція України. Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 22.05.2021 р.)
3. Про Бюро економічної безпеки України: закон України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення 22.05.2021 р.)

Стояцька Г.М.

доцент кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат філософських наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ МЕХАНІЗМІВ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ

Перехідне правосуддя як механізм постконфліктної трансформації у суспільствах, що зазнали насильницьких зіткнень, руйнівних людських втрат, етнічних чисток або геноциду, поміж іншим відкриває ряд психологічних аспектів переходу від війни до миру. Поміж відновленням інфраструктури, покарання винних та повернення територій, гостро постає проблема психологічного сприйняття жертвами самого процесу примирення та

механізмів відновлення справедливості. Суспільні травми актуалізують проблеми селективної пам'яті, ревіктимізації, жаги помсти та пошуку правди.

Психологічні постконфліктні реакції жертв на пережитий досвід та на потреби швидкої сатисфакції, часто гальмують процес повноцінного відновлення справедливості. В академічній, науковій літературі та медіа не рідкість вживання термінів «жертви конфлікту», хоча, безумовно, є суттєві застереження стосовно того, аби ставитися до жертв як до єдиної групи. Емпіричні висновки вказують на різні підходи до правосуддя серед жертв, оскільки різні групи жертв мають особливий конфліктний досвід і ставлення до правосуддя перехідного періоду.

Так, зокрема, особи, які були ув'язнені, піддані тортурам або отримали тілесні ушкодження, частіше підтримують форми карального правосуддя, насамперед переслідування винних, в тому числі і за процедурою *in absentia*. У той же час ті, чий нинішній статус змушує їх співіснувати з колишніми ворогами, такими як біженці та внутрішньо переміщені особи, які повернулись до своїх домівок після закінчення війни, найімовірніше, підтримають відновлення такої політики, як прощення, вибачення або навіть амністія.

Тому існує потреба у системній суспільній розробці механізмів перехідного правосуддя з урахуванням психологічного ставлення жертв конфлікту до пережитого досвіду та обставин. На стадії запровадження стандартів перехідного правосуддя постає необхідність у формуванні його альтернативної або диверсифікованої політики. Це важливо не тільки тому, що перехідне правосуддя є, почасти, однією з перших спроб у постконфліктному суспільстві пролити аналітичне світло на ці незвідані стосунки, але також через їх потенціал для вдосконалення архітектури правосуддя перехідного періоду шляхом розробки заходів з урахуванням потреб конкретних груп жертв, а не суспільства в цілому.

Вочевидь, відновлення миру та запровадження стандартів політики пам'яті вимагає ретельного емпіричного вивчення громадської думки в постконфліктних суспільствах для оцінки ставлення до правосуддя перехідного періоду. Такий підхід сприятиме формуванню інституційних конструкцій, які не лише сприятимуть примиренню, а, найперше, виявленню критичних проблем різних категорій постраждалих. Дослідження віктимності та груп жертв лежить в основі перехідного правосуддя. Сам сенс перехідної справедливості полягає у відновленні соціальних відносин, порушених збройними конфліктами, і тим самим реінтегрування як жертв, так і злочинців у суспільство. Часто самі жертви стають рушійною силою впливу на результати правосуддя перехідного періоду (як це було в Аргентині, Іспанії або на Балканах). І часто саме вони дають оцінку ефективності політики перехідного правосуддя для вирішення постконфліктних потреб. Наразі, постає нагальна потреба у розробці спеціальних методик, які відповідали б потребам постконфліктного соціуму щодо психологічного

вимірювання та оцінювання ставлення різних категорій потерпілих до здійснення відновлюваного правосуддя.

Список використаної літератури:

1. Canetti D., Hirsch-Hoefler S., Rapaport C., Lowe R.D. & Muldoon O.T. Psychological barriers to a peaceful resolution: Longitudinal evidence from the middle east and Northern Ireland. *Studies in Conflict and Terrorism*, vol. 41, no. 8, 2018, pp. 660-676.
2. Hall J., Kovras I., Stefanovic D., Loizides N. Exposure to Violence and Attitudes Towards Transitional Justice. *Political Psychology*, vol. 39, no. 2, 2018, pp. 345-363. SCOPUS, www.scopus.com, doi:10.1111/pops.12412.

Татарінов В.І.

старший викладач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ПРИВАТНЕ ПРАВО ТА НАПРЯМКИ ЙОГО ВПЛИВУ НА СУЧАСНИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРАВОПОРЯДОК

Аналізуючи сучасні юридичні науки та правозастосовчу практику, можна сказати, що і наука, і практика націлені на забезпечення правопорядку як в окремій державі, так і в міжнародному співтоваристві. Можна спостерігати, що в системі правопорядку значне місце займають відносини, які регулюються приватним правом – як національним, так і міжнародним.

Вивчення та аналіз історичних періодів становлення держав показує, що саме рівень та стан приватного права значно впливав на спокій, захищеність та стабільність відносин в суспільстві. Якщо ми звернемося до праць давньоримського юриста Доміція Ульпіана, то вже у нього зустрінемо висвітлення питання місця та ролі приватного права в житті суспільства. У книзі «Інституції» він вказував: «приватне право ділиться на три частини, бо воно складається або з природних приписів, або з приписів народів, або з приписів цивільних» [1].

У зв'язку з цим цікавим є розглянути деякі напрямки впливу приватного права на становлення правопорядку як такого, виявити основні види і форми такого впливу, визначити шляхи розвитку приватного права в подальшому. Це дозволить виробити рекомендації щодо вдосконалення приватноправового регулювання.

Необхідність вдосконалювати правопорядок у зв'язку із його впливом на приватноправові відносини обумовлена багатостороннім характером і неоднозначністю інтерпретацій сучасного поняття правового порядку. Але для цього необхідно зрозуміти: поняття правопорядку, його зміст та формування в сучасних умовах, роль та місце держави у цьому процесі. Організація та мета правового порядку в суспільстві чітко вказана в ст. 19

Конституції України: «правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством» [2].

Однак слід зазначити, що питання правопорядку українськими вченими-правознавцями недостатньо досліджені, а також не представлені публічно. У наявних наукових публікаціях аналіз правопорядку, як правило, носить поверхневий характер і не відображає глибини його суті.

Можна погодитися з оцінкою стану наукових досліджень в Україні, на які вказує фахівець в галузі теорії держави і права та філософії права. Ю.М. Оборотов: «правопорядок виступає в ролі смислового призначення права, яке досягається забезпеченням стабільності людського буття. Проте часто-густо у системі правових цінностей визначальне місце відводиться свободі і справедливості, тоді як правопорядок розглядається як «нижчий за рангом» у ієрархії цінностей права і навіть характеризується як додаткова цінність» [3, с. 6].

Свого часу український правознавець М. Чижов, доктор державного права, професор, писав, що базовими, основними інтересами приватного права є публічні, а не індивідуальні, а індивід та його приватне право є засобами для досягнення цінностей, корисних для всієї спільноти [4, с. 31].

Характеризуючи правову систему того часу, С.С. Алексєєв писав, що кодекси, позбавлені своєї душі, – приватного права: «це право не просто безсилне, з позицій високої юридичної матерії та цінностей – принижене, гнане» [5, с. 242–243].

Але різноманіття суспільних відносин постійно зростало і вимагало відповідного регулювання.

Тому Г.Ф. Шершеневич ще у 19 столітті вказував, що правопорядок являє собою певне поєднання суб'єктивних прав і обов'язків, впорядкованість, організованість, стійкість, урегульованість суспільних відносин нормами права [6].

На нашу думку, саме такі елементи правопорядку, на які звертав увагу Г.Ф. Шершеневич, підкреслюють багатосторонність його природи та ускладнюють формування єдиного його розуміння. Тому можна погодитись з думками українських науковців, які визнають, що, незважаючи на те, що поняття «правопорядок» широко представлене у законодавстві, наука на сьогоднішній день не має однозначності щодо цього поняття.

З цього приводу дослідник сучасного правопорядку А.Ф. Крижанівський вказав на те, що «необхідність створення нової теорії правопорядку визначається тим, що сучасне суспільство болісно шукає відповіді на виклики епохи постмодерну, яка принесла в нинішнє існування людини неусталеність та непрогнозованість» [7, с. 33].

Ми вважаємо, що саме в категорії «правопорядок» реально існує право. Об'єктивно діюче право втілюється у відносини, які виникають в суспільстві, та формує їх правомірність.

«Правопорядок, – наголошує О.Ф. Скакун, – це вінець (кінцевий

результат) дії права і необхідна умова функціонування соціальної системи» [8, с. 730].

С.С. Алексєєв стверджував, що правовий порядок, як багатоаспектне явище, дає можливість «... позначити стан впорядкованості, урегульованості суспільних відносин» [9].

Таким чином можна сказати, що правопорядок – це не тільки мета, але і підсумок правового регулювання існуючих в суспільстві відносин. Діючі галузі права в Україні мають кожна своє значення для формування загального правопорядку в суспільстві, здійснюють певний вплив на процеси правотворчості та правозастосовчу практику. Не є виключенням із цього процесу і приватне право. Суспільство не може жити та розвиватися без урегульованості приватноправовими нормами досить великої частини суспільних відносин.

Значення кожної галузі права у встановленні правопорядку в державі, якщо дивитись на етапи розвитку як окремо взятої держави, так і світового співтовариства, неоднозначне. Як правило, чільну роль в цьому процесі відводилась галузям публічного права, протягом століть державні інститути не вважали приватноправові відносини для держави важливими та не втручались до процесу їх регулювання.

Це зовсім не означає, що ці відносини залишалися поза правовим регулюванням, незважаючи на їх стримування чинним законодавством вони вимагали свого вирішення.

Проте відомо, що суспільство не стоїть на місці, воно постійно розвивається, відносини між членами суспільства і суспільством та державою постійно ускладнюються, вимагають більш детального та справедливого регулювання. В цьому випадку, в значній мірі «стабільність людського буття», про що писав Ю.М. Оборотов, може забезпечити приватне право. Тому викликають певний інтерес тенденції впливу приватного права на розвиток сучасного правопорядку, а також те, в яких формах це відбувається, в яких напрямках, чи є розуміння правопорядку сучасним та як розвивається ця галузь права.

Зараз, напевно, важко собі уявити міжнародну суспільно-політичну зустріч лідерів держав, науковців, політичних і економічних експертів, на якій би не говорилося про світовий правовий порядок. З упевненістю можна сказати, що приватне право у формуванні потрібного позитивного світового порядку може відігравати значну роль.

Пояснюється це тим, що добробут людини багато в чому залежить від економічних зв'язків, як всередині держави, так і у відносинах з іншими державами. Регулятором таких ділових зв'язків завжди будуть норми як національного приватного права так і міжнародного приватного права. Це підкреслює той факт, що ця галузь права є такою, що завжди потрібна суспільству будь-якої держави. Тобто норми приватного права набувають особливої значущості не тільки для внутрішнього розвитку національних правових інститутів України, а й для розвитку норм міжнародного права, як

приватного так і публічного. Тому з упевненістю можна сказати, що норми приватного права поряд з нормами публічного права лежать в основі формування світового правопорядку як такого.

На даний час ми бачимо, що динаміка економічних відносин, їх структура постійно ускладнюються. Це призводить до підвищення вимогливості до ролі приватного права в регулюванні приватноправових відносин в такому напрямку як ринкова економіка.

Однією з умов економічного зростання будь-якої держави, в тому числі і України, є забезпечення інвестиційної привабливості, що, як правило, призводить до зростання інших сфер економіки. Поява нових напрямків розвитку в економіці будь-якої країни обов'язково вимагає ретельного і детального регулювання нових економічних відносин. Роль регулятора значної частини цих відносин в умовах ринкової економіки, яку намагається вибудувати Україна, можуть виконати норми приватного права, які б адекватно відображали як потреби суспільства, та господарюючих суб'єктів.

Величезну роль в міжнародних економічних відносинах займає міжнародна торгівля. Вона постійно перебуває в розвитку і, відповідно, вимагає правового регулювання, яке б відповідало не тільки реаліям сьогодення, але і національним інтересам держав-учасниць цих економічних відносин. За останні десятиліття ми бачимо, що спроба окремих держав продовжувати світову торгівлю на правилах, які вони встановили під себе відходить у минуле. Причиною цього є глобалізація і транснаціоналізація, які привели до суперечностей на рівні регіональних торговельних порядків. Усунути ці протиріччя можливо, якщо прийняти універсальні правові норми, які були б прийнятними для торгових партнерів і відповідали б національним інтересам держав.

В даний час ми можемо спостерігати, що вдосконалення приватного права йде шляхом уніфікації, створення універсального приватного права. Прикладом цього є розвиток міжнародного приватного права в рамках таких документів як Гаазький протокол 1955 р. та поправки до Варшавської конвенції 1929 р. про уніфікацію деяких правил щодо міжнародних повітряних перевезень, Конвенція ООН про морські перевезення вантажів, 1978 р. (Гамбурзькі правила), Женевська конвенція про договір міжнародного дорожнього перевезення вантажів (КДПВ), Кодекс міжнародного приватного права (Кодекс Бустаманте), Конвенція ООН про міжнародне змішане перевезення вантажів 1980 р. та ін.

Також в якості прикладу можна навести Міжнародні правила тлумачення торгових термінів «ІНКОТЕРМС», далі Правила. Нова редакція Правил почала діяти з 1 січня 2020 р. Умови Інкотермс є стандартизованими, але суб'єкти господарювання можуть починати застосовувати їх поступово, використовуючи правила «ІНКОТЕРМС-2010». Умови Інкотермс є стандартизованими, ці Правила регулюють питання, пов'язані з доставкою товарів від продавця до покупця. Правила, будучи загально визнаним

міжнародним документом, все в більшій кількості країн набувають значення правових норм, а отже набувають обов'язкового характеру.

В рамках розвитку міжнародного правопорядку ми бачимо рух до інтеграції, а це в свою чергу буде вимагати процесів гармонізації як національного приватного права, так і міжнародного приватного права. Тому можна з упевненістю сказати, що приватне право вийшло на провідні позиції формування і регулювання як національного, так і світового правопорядку.

Те, що зараз відбувається в світовій політиці, не може не впливати на економіку України. У низці випадків з прийняттям політичних рішень змінюється зовнішньополітичний курс нашої держави. На жаль, влада як суб'єкт політичних рішень в окремих державах часто не розділяє приватне і публічне в сфері політики, що призводить до перекосу і викривлення економічних відносин.

Позитивним для економічного правопорядку слід зазначити внесення законодавцем до Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» доповнення у зв'язку із пандемією коронавірусу. У вкрай складних умовах через поширення коронавірусної хвороби в Україні опинилися суб'єкти господарської діяльності, оскільки карантинні заходи стали причиною зупинення транспортного сполучення, поставок сировини, загалом діяльності більшості підприємств і закладів в країні. Відтак одним із пунктів нового закону стало встановлення норми, якою карантин додатково внесено до переліку форс-мажорних обставин [10].

Зрозуміло, що норми приватного права покликані вирішувати не тільки зовнішньоекономічні завдання. Вони мають бути спрямовані також і на інтереси учасників цивільних відносин. Ми вважаємо, що включення законодавцем корпоративних відносин в предмет регулювання цивільного права відкриє нові можливості для вдосконалення норм приватного права, тому що ця група цивільних відносин набуває форми цивільного правовідношення. Це вказує на те, що норми приватного права оптимізують роботу юридичних осіб шляхом впровадження в ділову практику корпоративних договорів, підвищують приватноправову відповідальність господарюючих суб'єктів.

Напрямок розвитку і впливу приватного права на формування правового порядку може бути економічне партнерство. Даний вид діяльності в економіці створює умови для залучення інвестицій, товарів, послуг, робіт в Україну. Через механізми такого партнерства, як правило, реалізуються потрібні країні соціальні проекти. Дана сфера відносин, як ми вважаємо, повинна базуватися і регулюватися нормами приватного права. Саме такий підхід виключить у відносинах з державою тиск на свободу і рівність суб'єктів господарювання та буде розвивати цивільний оборот.

Відомо, що значущою сферою національної та міжнародної економіки є інноваційний ринок. Розвиток українського ринку інновацій – це запорука підвищення результатів творчої діяльності в усіх сферах суспільства. Разом з тим треба розуміти, що розвиток цієї галузі в умовах глобалізації

немислимий без належного розвитку і вдосконалення не тільки публічного, але і приватного правового поля, яке повинно здійснюватися в наступних напрямках: узгодження вітчизняних правових норм із стандартами і нормами міжнародного права; формування ефективної системи обміну технологіями на міжнародному ринку; стимулювання залучення приватних інвестицій в інноваційну сферу; розвиток і регулювання національного та міжнародного трансферу технологій та ін.

Не можна не сказати про те, що реалізації завдань, які стоять перед українським приватним правом, повинна сприяти наука приватного права. Тільки вона, на нашу думку, може визначити баланс суспільних і приватних інтересів в процесі правового регулювання.

В якості висновку можна сказати, що в приватному праві міститься великий ресурс для вирішення вищеназаних і не названих проблем. Вважаємо, що приватне право, заявляючи про себе, задіє всі свої механізми і забезпечить захист національних інтересів України та збереже свою самобутність як складова частина української системи права.

Список використаних джерел:

1. Дигесты Юстиниана : пер. с лат. / отв. ред. Л. Л. Кофанов. Т. 1, кн. 1–4. Москва, 2002. С. 83
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Оборотов Ю.Н. Аксионормативные начала правопорядка. Сучасний правопорядок: національний, інтегративний та міжнародний виміри : тези Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, 2008. С. 5–7.
4. Актуальні проблеми методології приватного права : монограф. / за заг. ред. О.Д. Крупчана. Київ : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва АПрН України, 2005. 266 с.
5. Алексеев С.С. Философия права: История и современность. Проблемы. Тенденции. Перспективы. Москва : Норма, 1999. 336 с.
6. Шершеневич Г.Ф. Общая теория права. Москва, 1911. 698 с.
7. Крижановський А.Ф. Сучасний правовий порядок: контури теорії. Актуальні проблеми теорії держави і права: збірн. наук. праць. 2011. Вип. 57. С. 33–41.
8. Скакун О.Ф. Теория государства и права: (энциклопедический курс) : учеб. Харьков : Эспада, 2005. С. 725–730.
9. Алексеев С.С. Общая теория права. Москва : Юрид. лит., 1981. Т. 1. 360 с.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 17.03.2020 року № 530-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20>

Христов О.Л.

доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ, МІСЦЕ ТА ЗНАЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Сьогодні активне сприяння правоохоронним органам правосвідомими громадянами, окремими представниками громадськості, громадськими об'єднаннями, трудовими колективами та іншими організаційно-правовими формами громадськості стоїть на порядку денному у питанні підвищення ефективності боротьби зі злочинністю.

Принцип комплексності у запобіганні злочинності зумовлений її природою як явища, проти якого має спрямовуватися спільна «ударна сила» держави, суспільства, громадськості. Спільність передбачає участь у запобіганні злочинності органів влади, правоохоронних органів, судових органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадян та їх об'єднань, тобто створення єдиного фронту всіх гілок влади і широких верств населення [1, с. 91].

Сучасні вчені наголошують, що теорія та прогресивна світова практика протидії злочинності показує, що у наборі засобів цієї діяльності громадськість займає не останнє місце та відіграє дуже важливу роль у справі обмеження злочинності, зменшення її «ціни» та рівня криміногенного потенціалу суспільства [2]. Суттєва роль громадськості у процесі запобігання злочинності визначається антикримінальною політикою держави [1, с. 91-92].

Але яка вона ця роль? Чим оцінюється? «Роль громадськості» у протидії злочинності є доволі розмитим поняттям, оскільки жодним нормативно-правовим актом чітко не визначається а ні сам термін «громадськість» [3; 4], а ні її компетенція. Наприклад, забезпечення участі у боротьбі з організованою злочинністю інститутів громадянського суспільства, громадян, інших державних органів, підвищення рівня поінформованості громадськості про небезпеку організованої злочинності визначається керівним принципом «Стратегії боротьби з організованою злочинністю» [5]. Поряд з цим, у самій же стратегії мова йде також про те, що сьогодні наявні умови для використання окремими громадськими об'єднаннями організованої злочинності як засобу політичної боротьби та придушення демократії [5].

На наш погляд, формальне визначення ролі громадськості та її місця у протидії злочинності набуває особливого значення для вірного оцінювання громадських можливостей, чіткого усвідомлення дієвості та результативності заходів, які можливо застосувати за її допомогою. Вивчення і глибоке

осмислення цього питання повинно бути покладено в основу прогнозу очікуваних результатів впливу громадськості на злочинність. Очікуваний результат потрібно відобразити у стратегії протидії злочинності, державних програмах, планах, які є керівними документами, у тому числі для правоохоронних та інших державних органів.

Слід погодитись із В. Є. Тарасенком та Р. В. Тарасенком, які наголошують на необхідності впровадження чіткої державної політики підвищення участі громадян у правоохоронній діяльності, що повинна бути сформульована у відповідній державній доктрині. Державна доктрина підвищення участі громадян у сприянні правоохоронній діяльності повинна містити такі ключові елементи як: вдосконалення базового законодавства щодо здійснення співробітництва з правоохоронними органами, покращення умов фінансування співробітництва з правоохоронними органами та надання соціальних послуг [6, с. 156-157].

На нашу думку, науково-практична мета з'ясування ролі громадськості у процесі протидії злочинності полягає у потребі визначення необхідної частки громадських та достатньої частки державних засобів впливу. Соціальне значення таких пропорцій у загальному механізмі протидії злочинності полягає у збалансованому застосуванні суспільних і державно-владних засобів контролю злочинності, запобіжних засобів, а також каральних засобів кримінального переслідування.

З цього приводу В. В. Голіна наголошує, що використання ресурсу громадськості у запобіганні злочинності при реалізації стратегій втручання має бути обережним і продуманим [1, с. 97]. На наш погляд, необхідно вести мову також про оцінку ризиків невірної визначення частки повноважень громадських організацій, засобів масової інформації та інших громадських інституцій і, відповідно, частки повноважень правоохоронних органів у питаннях протидії злочинності, і особливо оперативних підрозділів правоохоронних органів. Практика діяльності оперативних підрозділів Національної поліції, яка є «лакмусовим папірцем» ефективності протидії злочинності, свідчить, що об'єм повноважень підрозділів кримінальної поліції у питаннях оперативно-розшукової протидії злочинності раптово змінився у зв'язку із введенням в дію Кримінального процесуального кодексу України (2012 р.), та на сьогодні суттєво зменшився. Це негативним чином вплинуло не тільки на ефективність застосування кримінальною поліцією засобів та заходів щодо виявлення кримінально активних осіб та кримінальних правопорушень, які вчинюються ними, але в першу чергу на ефективність здійснення запобіжного оперативно-розшукового впливу на злочинність, оперативно-розшукового документування злочинної діяльності і реалізації результатів оперативно-розшукової діяльності. На сьогодні, поодинокими є випадки документування працівниками підрозділів кримінальної поліції кримінальних правопорушень у межах оперативно-розшукових справ.

Тому, визначаючи державну політику протидії злочинності, не можна підмінити роль спеціальних заходів та засобів підрозділів кримінальної поліції участю громадськості (населення) у цьому процесі. Громадськість, маючи достатньо могутній потенціал можливостей, - не наділена повноваженнями і ресурсами щодо застосування спеціальних заходів і засобів, зокрема оперативних та оперативно-технічних.

Вивчення сучасних підходів до визначення важливості громадськості як соціального елемента протидії злочинності, ваги та ступеню її участі у цьому процесі, а також визначення максимально можливої частки корисного впливу, який здатна громадськість здійснити на злочинність, показує, що найчастіше кваліфіковане оцінювання дослідниками цього питання проводиться через призму таких категорій як роль, значення та місце громадськості в самій системі протидії злочинності.

Аналіз наукових робіт дозволив виявити, що основними підходами до визначення ролі громадськості під час протидії злочинності є інституційний та функціональний.

Характерним для інституційного підходу є встановлені законодавством права та обов'язки суб'єктів громадських інституцій у сфері протидії злочинності. Діючим законодавством передбачена роль та можливості громадських об'єднань у виявленні та протидії злочинності, зокрема: співпраця з поліцією на засадах партнерства (ст.ст. 11, 89 Закону України «Про національну поліцію»); здійснення контролю за діяльністю поліції (ст. 90 Закону України «Про національну поліцію» [7]); здійснення заходів щодо запобігання корупції (ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції» [8]); здійснення заходів, щодо виявлення й усунення адміністративних правопорушень (ст. 6 Кодексу України про адміністративні правопорушення [9]); виступати заявником по факту вчинення кримінальних правопорушень (ст. 60 КПК України [10]); затримувати та доставляти до уповноваженої службової особи осіб, що вчинили кримінальне правопорушення (ст. 207 КПК України [10]); здійснювати соціально-виховну роботу із засудженими до обмеження волі (ст. 65 КВК України [11]) та звільненими від відбування покарання з випробуванням (ст. 163 КВК України [11]); приймати участь у виправленні і ресоціалізації засуджених неповнолітніх (ст. 149 КВК України [11]) тощо.

Розкриття ролі громадськості у протидії злочинності через функціональний підхід полягає у визначенні функцій, якими має володіти громадськість для якісного здійснення впливу на злочинність з метою мінімізації її рівня та ціни, зокрема: функція контролю правоохоронних органів, уповноважених державою на протидію злочинності, у тому числі підрозділів кримінальної поліції; нормотворча функція, яка передбачає як ініціативу громадськості з розробки законопроектів, програм, змін до законодавства у сфері протидії злочинності, так і громадське обговорення нормативно-правових актів, які ініційовані іншими суб'єктами нормотворчої ініціативи; правозастосовча функція; правоохоронна функція – реалізується

через призму делегованих громадським об'єднанням державно-владних повноважень у сфері охорони та забезпечення правопорядку.

Тобто суспільство має виступати як система, контролююча діяльність якої спрямована проти факторів, що безпосередньо зумовлюють злочинність. При цьому злочинність є системою, що підриває основи соціального контролю та вносить у різні сфери життя суспільства елементи дезорганізації. Успіхи у протидії злочинності певним чином залежать від того, на користь якої системи вирішуються ці протиріччя [12, с. 423].

Одночасно ж ініціативна участь громадськості у заходах протидії злочинності, які здійснюються підрозділами кримінальної поліції, має обмежувальний характер.

Так, кримінальна поліція у механізмі протидії злочинності, покликана перш за все реалізовувати оперативно-розшукову функцію, тобто здійснювати систему гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів з метою виконання завдань щодо пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [13].

Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» чітко встановлені заборони з приводу здійснення цієї функції громадськістю, зокрема у ст. 5 визначено, що проведення оперативно-розшукової діяльності громадськими, приватними організаціями та особами забороняється [13].

Поряд з цим, останнім часом спостерігаються ініціативи щодо законодавчого закріплення контролюючої функції громадськості за оперативно-розшуковою діяльністю. Так, у ст. 33 проекту Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 02.09.2019 № 1229 передбачено громадський контроль оперативно-розшукової діяльності у таких формах:

1) інформування раз на рік громадськості про діяльність оперативних підрозділів шляхом підготовки та опублікування на офіційних веб-порталах відповідного органу звіту про діяльність оперативних підрозділів, в якому має бути зазначено: кількість усіх клопотань про отримання ухвал слідчих суддів на проведення оперативно-розшукових заходів; кількість відхилених клопотань; кількість задоволених і продовжених клопотань із конкретизацією злочинів (відповідно до статей Кримінального кодексу України), для запобігання, виявлення та припинення яких здійснювалися заходи.

2) залучення громадських об'єднань, цілями діяльності яких є розгляд або оскарження дій чи бездіяльності посадових осіб державних органів, у справах щодо яких ними отримано скарги громадян [14].

Запровадження інституту громадського контролю за оперативно-розшуковою діяльністю має бути виваженим. Перш за все цей інститут

повинен бути покликаним не обмежувати діяльність оперативних підрозділів, а сприяти виявленню та усуненню механізмів, які є перепорою у ефективному здійсненню цієї діяльності.

У зв'язку з цим, на нашу думку, громадський контроль за оперативно-розшуковою діяльністю повинен передбачати аналіз, оцінювання, та вжиття заходів щодо покращення результативності оперативно-розшукової діяльності шляхом: 1. Інформування громадськості про: 1) кількість проведених оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ), оперативно-технічних заходів (далі – ОТЗ) та їх співвідношення до кількості кримінальних правопорушень, за якими такі заходи повинні бути проведені; 2) кількість результативних ОРЗ, ОТЗ та їх співвідношення до загальної кількості проведених; 3) розмір витрат на оперативно-розшукову діяльність та його співвідношення до повернутих коштів і майна, які були предметом заволодіння внаслідок кримінально-протиправної діяльності; 4) кількість клопотань про проведення ОРЗ, ОТЗ, які були направлені на ухвалення та їх співвідношення із безпідставно відхиленими прокуратурою, судом. 2. Вжиття заходів громадського впливу щодо: 1) бездіяльності підрозділів кримінальної поліції; 2) ініціювання питань про притягнення до відповідальності прокурорів суддів, які безпідставно відхилили клопотання про проведення ОРЗ, ОТЗ; 3) ініціювання питань про перегляд рішень щодо актуальних клопотань на проведення ОРЗ, ОТЗ та рішень, які негативно вплинули на результати оперативно-розшукової діяльності.

Поряд із зазначеним, маємо констатувати лише одну, законодавчо визначену роль громадськості у здійсненні оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції, зокрема сприяння. Так, у ст. 11 цього Закону визначається, що органи державної влади, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності зобов'язані сприяти оперативним підрозділам у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності [13].

Однак саме по собі сприяння підрозділам кримінальної поліції з боку громадських інституцій не означає, що ресурси громадськості будуть задіяні. У зв'язку з цим, потрібно визнати, що місце громадськості у системі протидії злочинності підрозділами кримінальної поліції визначається через призму використання цими підрозділами можливостей та ресурсів громадськості.

В свою чергу роль використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час протидії злочинності повинна розкриватись через соціальну корисність та через систему оперативно-розшукової протидії (оперативно-розшукову профілактику, оперативно-розшукове запобігання та оперативно-розшукове припинення) кримінальним правопорушенням.

Список використаної літератури:

1. Голіна В. В. Роль громадськості у здійсненні кримінологічної політики в Україні. *Наукові дослідження*. 2014. Вип. 27. С. 91-100.

2. Колодяжний М. Г. Світова практика участі громадськості у протидії злочинності. *Вісник Акад. прав. наук України*. 2012. №3. С. 265–273.

3. Христов О. Л. Проблеми розуміння поняття «громадськість» у сучасній правозастосовній практиці. *Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам* : матер. наук.-практ. семінару, 25 трав. 2016 р. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 43-45.

4. Христов О. Л. Громадськість як категорія теорії протидії злочинності. *Recht der Osteuropäischer Staaten (ReOS)*. 2019. № 3. S. 104-109.

5. Стратегія боротьби з організованою злочинністю : схвал. розпорядженням Кабінету міністрів України від. 16 верес. 2020 р. № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.06.2021).

6. Тарасенко В. Є. , Тарасенко Р. В. Інститут негласного співробітництва в оперативно-розшуковому праві : монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2009. 176 с.

7. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 10.05.2021).

8. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 17.05.2021).

9. Кодекс України про адміністративні правопорушення Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення: 25.05.2021).

10. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 27.05.2021).

11. Кримінальний виконавчий кодекс України : Закон України від 11 лип. 2003 р. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 27.05.2021).

12. Кириченко О. В. Методологічні підходи дослідження проблем оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 421-427.

13. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 № 2135-XII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> (дата звернення: 27.04.2021).

14. Про оперативно-розшукову діяльність: проект Закон України від 2 верес. 2019 № 1229. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66597 (дата звернення: 27.05.2021).

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІ ЗЛОЧИННОСТІ

Адриан Вашко

старший преподаватель
юридического факультета
Университета Матея Бела
в Банской Быстрице
JUDr., PhD.

УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС В СЛОВАЦКОЙ РЕСПУБЛИКЕ - ИНФОРМАЦИИ КРИМИНАЛЬНОЙ РАЗВЕДКИ

В Словацкой Республике уголовное право процессуально регулируется специальным правовым актом – законом № 301/2005 Свода Законов от 24.05.2005 г. «Уголовно-процессуальный кодекс» с последующими изменениями и дополнениями. Данный кодекс вступил в силу 01.01.2006 г. Он является всеобще обязательным и регулирует действия на всех стадиях уголовного процесса, причем положения уголовно-процессуального права легли в основу прочих норм уголовно-процессуального права [1, с. 22].

Органы, участвующие в уголовном процессе, и суды узнают о событии, являющемся предметом уголовного разбирательства, опосредованно и таким образом через другие косвенные явления (доказательства) реконструируют данное событие. Этот особый процесс, который точно и строго регламентирован Уголовно-процессуальным Кодексом, называется доказыванием [2, с. 403].

Самой непосредственной цели уголовного процесса невозможно достичь без доказывания, которое в данном процессе имеет огромное значение и играет решающую роль. Надежное и верное выяснение фактических обстоятельств дела является условием правильного, справедливого и убедительного определения по каждому уголовному делу. Задача доказывания заключается в выяснении фактических обстоятельств дела, и потому оно является центральной проблемой всего уголовного процесса [3, с. 5].

Целью доказывания является выяснение всех значимых фактов, важных для дальнейших действий в рамках уголовного дела или для вынесения окончательного решения. Оно составляет важную и незаменимую часть уголовного процесса и ведется на всех стадиях уголовного процесса. Незаменимость доказывания объясняется тем, что речь идет о единственном способе получения органами, участвующими в уголовном процессе, и судом материалов для дальнейших действий и вынесения решения по делу. О самом событии они могут узнать лишь через реконструкцию с помощью выявленных доказательств [4, с. 419].

На настоящий момент актуальные правовые нормы, касающиеся доказывания, содержатся в главе 6 Уголовно-процессуального Кодекса Словацкой Республики (§§ 119-161).

Указанное определение исходит из того принципа, что лишь то, что было законным образом установлено, может быть использовано для доказательства вины и определения наказания. «Допустимость» или «недопустимость» доказательства зависят от отдельных стадий уголовного процесса, положений УПК, международных соглашений и решений словацких и международных судов. Несмотря на то, что в словацкой правовой системе не действует прецедентное право, установившаяся судебная практика словацких судов, а также Конституционного суда Словацкой Республики и Европейского суда по правам человека создает правовые рамки, в значительной мере влияющие не только на масштаб, форму и способы доказывания. Процессуальное действие, с помощью которого орган, участвующий в уголовном процессе, и суд получают важные фактические данные для разьяснения дела, обозначается понятием «средство доказывания».

Согласно положениям § 119 ч. 3 Уголовно-процессуального кодекса, под средством доказывания понимается «в первую очередь, допрос обвиняемого, свидетелей, экспертов, экспертизы и экспертные заключения, проверка показаний на месте, опознание, реконструкция, следственный эксперимент, осмотр места происшествия, предметы и документы, имеющие значение для уголовного процесса, заявления, сведения, полученные с помощью информационно-технических средств или средств оперативно-розыскной деятельности».

Несмотря на то, что средства доказывания практически исчерпывающе перечислены в вышеуказанном положении УПК, не исключаются и другие источники доказательств, которые могут возникнуть, к примеру, в результате новых научных открытий. Особенно важно упомянуть здесь новейшие информационно-технические средства (электротехнические, радиотехнические, фототехнические, оптические, механические) и прочие технические средства и приборы или комплексы приборов, которые секретным образом используются при поиске, вскрытии и изучении переправляемых посылок и их обработке с использованием криминалистических методов, при фиксации телекоммуникационной техникой, при обработке видео- и аудиозаписей.

Реагируя на развитие преступности с точки зрения ее структуры и динамики, а также на актуальное распространение организованной преступности и терроризма, различные страны мира неизбежно вынуждены принимать все новые меры в области предотвращения преступлений. Эти меры непосредственно касаются правовых норм, регулирующих деятельность органов полиции и безопасности, а также уголовного права. В Уголовном Кодексе это проявляется, в основном, допущением более глубокого и тесного сотрудничества органов, участвующих в уголовном

процессе, и судов с органами полиции и безопасности на всех стадиях уголовного процесса. Предоставление разведывательной информации является вспомогательным средством для выполнения защитной функции уголовного права.

Как показывает практика, для достижения целей уголовного процесса необходимо сотрудничество органов, участвующих в уголовном процессе, и судов с разведывательными органами. Прежде всего, это сотрудничество направлено на получение информации, существенной для уголовного процесса, которая не может быть самостоятельно получена органами, участвующими в уголовном процессе.

В Словацкой Республике уголовное преследование строго регулируется УПК, однако процесс получения информации от разведывательных служб в законах о разведке подробно не регламентируется. В случае с разведывательными службами Словацкой Республики (Словацкая информационная служба, Военная разведка) законодательно точно установлены их задачи и права на использование специфических (специальных) средств. С целью выполнения своих задач разведывательные службы ведут поиск информации (подчеркнем – законными способами), которую затем в ограниченном объеме предоставляют определенным адресатам. Согласно положениям § 2 ч. 6 закона № 46/1993 Св. зак. О Словацкой Информационной службе, она предоставляет информацию о преступной деятельности органам Полицейского Корпуса и прокуратуры, причем это особо касается организованной преступности. В отдельных случаях она предоставляет информацию также и иным государственным органам, если это необходимо для предотвращения антиконституционной или противоправной деятельности. Подобным образом регулируется и соответствующая деятельность Военной разведки.

Результат разведывательной деятельности в форме разведывательной информации не имел бы значения для выполнения защитной функции государства, если бы не был доступен тем, кто по закону должен эту информацию получать. Разведывательные службы своей деятельностью и ее результатами значительно вмешиваются в рамках своей законной задачи и в область защиты и утверждения права. Вопросы, связанные с вмешательством разведывательных служб, являются довольно чувствительными и не находят однозначного ответа ни в теории права, ни в правовой практике. Предметом изучения должен был бы быть характер разведывательной информации и возможность ее использования в качестве информации с доказательной ценностью [5, с. 141-142].

Использование разведывательной информации в настоящее время является предметом частым дискуссий в профессиональных кругах, особенно в аспекте гарантии основных прав и свобод человека. Но в реальности на этот процесс влияет множество разнообразных факторов. Например, те факторы, которые действуют изолированно в Словацкой Республике или на

международной арене, факторы, вытекающие из развития ситуации по безопасности, правового пространства и др. И потому поиски ответа на этот вопрос не могут происходить изолировано в одной стране, а требуют как минимум многостороннего решения.

Криминальная информация, как уже говорилось, может классифицироваться (в контексте уголовного процесса), по нашему мнению, по различным критериям.

По способу использования информация может служить:

- а) оперативно-тактической информацией,
- б) поводом для возбуждения уголовного дела,
- с) доказательством по уголовному делу.

Что касается пункта а), то разведывательная информация, полученная и законным образом предоставленная органам, участвующим в уголовном процессе, может быть использована ими как при планировании действий и мер, так и для разработки тактики последующих действий. Это связано с тем, что разведывательная деятельность не настолько «ограничена», как уголовно-процессуальные действия, что позволяет использовать различные способы получения информации, шире и активнее использовать технические средства. Зачастую она могут служить для ориентирования органов, участвующих в уголовном процессе, при проведении допроса, поиске вещественных и документальных доказательств, свидетелей и т.п [6, с. 96].

Что касается пункта б), то согласно положениям § 196 ч. 1 закона № 301/2005 Св. зак. Уголовно-процессуальный кодекс, органы, участвующие в уголовном процессе, узнают факты, свидетельствующие о том, что было совершено преступление, из соответствующего заявления. Однако поводом для начала уголовного дела могут быть сведения, самостоятельно полученные органами, участвующими в уголовном процессе, или информация, переданная им, например, службой криминальной полиции Полицейского Корпуса, Финансовым управлением Словацкой Республики или разведывательными службами.

Таким образом, еще до начала уголовного процесса можно увидеть важность информации, полученной разведывательной службой, притом на этой стадии уголовного процесса она не является доказательством, но имеет значение для начала уголовного процесса. Поэтому с точки зрения раскрытия важнейших форм преступной деятельности взаимное сотрудничество органов, участвующих в уголовном процессе, и разведывательных служб представляется чрезвычайно важным [7].

Что касается пункта с), то, как мы уже упоминали выше, доказывание играет незаменимую роль в уголовном процессе. Согласно § 119 ч. 3 УПК, «доказательством является все, что может способствовать объяснению дела и что было получено из средств доказывания в соответствии с данным законом или согласно особому законодательному акту».

В действующем законодательстве Словацкой Республики существует множество подобных специальных законодательных актов, причем в

некоторых из них четко указывается, что определенная информация, полученная установленным образом, может быть использована в качестве доказательства в уголовном процессе. В других законодательных актах подобные положения отсутствуют, однако все же мы предполагаем, что, несмотря на это, полученная информация может быть использована в качестве доказательства.

Как следует из всего вышеуказанного, можно утверждать, что традиционные подходы к решению проблемы преступности, которые находят отражение и в уголовном праве, в контексте новых вызовов (международная организованная преступность, терроризм, киберпреступность и т.п.) практически исчерпали себя.

Поэтому в настоящее время не всегда возможно реконструировать события преступления с использованием «традиционных» способов доказывания. В целях обеспечения неотвратимости уголовного наказания преступников, безусловно, необходимо принимать в качестве доказательств информацию, полученную вследствие разведывательной деятельности, т.е. разведывательную (криминальную) информацию. По нашему мнению, это утверждение имеет под собой опору в действующем законодательстве Словацкой Республики. Одним из знаковых событий в этом направлении стало принятие закона № 166/2003 Св. зак., который допускает возможность использование информации, полученной таким путем, в качестве доказательств в уголовном процессе.

Из всего вышесказанного следует, что вмешательство в частную жизнь гражданина возможно лишь в том случае, если оно одновременно легально, легитимно и пропорционально.

Решение обозначенных проблем нуждается в профессиональной дискуссии и, по нашему мнению, в дальнейшем потребует определенных законодательных, организационных и логистических изменений. Думается, что вопросу использования разведывательной информации в ближайшем будущем будет необходимо уделять повышенное внимание, причем в случае с отдельными видами преступности, особенно международной, организованной и терроризмом, ее использование будет не только необходимо, но и незаменимо.

Использование разведывательной информации как повода для начала уголовного процесса и как оперативно-тактической информации в уголовном процессе возможно и применяется уже в настоящее время.

Список использованной литературы:

1. Ivor J., Polák P., Záhora J. Trestné právo procesné 1. Bratislava : Wolters Kluwer s.r.o., 2017. s. 22.
2. Ivor J., Polák P., Záhora J. Trestné právo procesné 1. Bratislava : Wolters Kluwer s.r.o., 2017. s. 403.
3. Mathern V. Dokazovanie v československom trestnom práve. Bratislava: Obzor, 1984. s.5.

4. Ivor J. a kol. Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010. s. 419.
5. Rulíšek T. Trestné činy proti republike a spravodajské služby. Dizertačná práca. Trnava: Trnavská univerzita, 2013. s. 141-142.
6. Čuvilev A. A., Penzeš L. Organizace a činnost orgánů přípravného řízení trestního. Praha: Vysoká škola Sboru národní bezpečnosti, 1983. s. 96.
7. Ivor J. - Vlha M. Využitie spravodajských informácií v prípravnom trestnom konaní// Spravodajské služby v demokratickej spoločnosti: zborník príspevkov zo sympózia: Bratislava 25. novembra 2008. Žilina: Poradca podnikateľ'a, 2009.

Кайназарова Дарига Болатовна

доцент кафедры
следственно-оперативной работы
Института профессионального обучения
Академии правоохранительных органов
при Генеральной прокуратуре
Республики Казахстан
кандидат юридических наук

Калиев Аскар Абужанович

доцент кафедры
следственно-оперативной работы
Института профессионального обучения
Академии правоохранительных органов
при Генеральной прокуратуре
Республики Казахстан

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НЕОФИЦИАЛЬНЫХ СПОСОБОВ СБОРА И ОБМЕНА ИНФОРМАЦИЕЙ, В ЦЕЛЯХ ВЫЯВЛЕНИЯ И РАСКРЫТИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Вопросы раскрытия уголовных правонарушений зависят от многих факторов, в том числе от эффективности взаимодействия следственных и оперативных служб, правоохранительных и уполномоченных государственных органов, планирования расследования, своевременности проведения тех или иных следственных действий.

В зависимости от характера и вида преступления выбирают методику его расследования, предусматривающую различные инструменты, с помощью которых орган, осуществляющий уголовное преследование собирает доказательства, выявляет лиц, причастных к нему и решает вопрос о привлечении их к ответственности.

Одним из таких инструментов являются неформальные и неофициальные международные сети обмена информацией: Арин-Ап и Карин, которые будут рассмотрены в данной статье.

Перенимая опыт правоохранительных органов многих зарубежных стран, Казахстан пошел по пути модернизации, как уголовного законодательства, так и уголовного процесса, включающего стадии досудебного расследования и непосредственного рассмотрения уголовного дела в суде.

Новым для нашей страны является применение в ходе расследования международных инструментов сотрудничества между государствами, посредством обмена оперативной информацией для выявления и закрепления доказательств, установления и задержания виновных лиц, предметов и орудий.

Название темы уже говорит о том, что она не только актуальна, но и имеет практическую направленность. Поскольку связана с той работой, которую непосредственно проводят следственные и оперативные подразделения правоохранительных органов.

Это обмен оперативной информацией путем установления прямых контактов с зарубежными коллегами, в том числе для составления официальных запросов (простыми словами – это установление неформальной сети обмена информацией).

Любое преступление сопровождается выявлением и расследованием, где обмен информацией с использованием возможностей международных инструментов будет играть важную роль.

От того насколько много удастся собрать и передать информации о совершенном преступлении, зависит эффективность его расследования, особенно при аресте и возврате похищенных активов, выведенных за рубеж.

Республика Казахстан является участником многих международных договоров о правовой помощи. Казахстаном заключено 68 двусторонних договоров по вопросам уголовного процесса с 32 странами: *(о правовой помощи по уголовным делам; о выдаче; о передаче осужденных лиц)*.

Также имеется 14 многосторонних договоров по вопросам уголовного процесса, участниками которых являются 698 стран.

Порядок работы с ними в рамках уголовного процесса регламентирован уголовно-процессуальным кодексом Республики Казахстан *(далее – УПК РК)* и содержится в разделе 12 – Международное сотрудничество в сфере уголовного судопроизводства [1].

Однако, работа в рамках международного сотрудничества в части направления запросов и получения ответов на них, порой достигает более 6 месяцев, что значительно затягивало расследование уголовных дел и оказывало влияние на результативность возврата похищенных активов.

Поэтому по договоренности разных стран были созданы неформальные сети обмена информацией, такие как «Арин-Ап» и «Карин».

Важным аспектом работы по устранению последствий коррупционных преступлений стала активная деятельность по выявлению и возврату коррупционных активов, выведенных в зарубежные страны. К настоящему времени Казахстан в сотрудничестве с международными организациями и

юрисдикціями других стран использует четыре основных инструмента для поиска, ареста и конфискации похищенных активов:

Какие ЭТО инструменты:

1. Эгмонт;
2. Сети обмена – «Карин» и «Арин Ап»;
3. OSINT (Open Source Intelligence (интелидженс) или открытые источники;
4. Запросы о правовой помощи.

Инструмент № 1: запросы через «ЭГМОНТ»

1. **Группа «Эгмонт»** - сеть обмена информацией между финансовой разведкой свыше 150 стран мира - позволяет временно приостановить движение активов, получить информацию о переводах денег и бенефициарах, а также сообщения о подозрительных операциях на фигурантов. Запросы направляем электронно. Иногда скорость исполнения очень высокая -1-20 дней

Инструмент № 2: сети обмена информацией – «Карин» и «Арин Ап»

2. **Что такое «КАРИН»?** «Карин» - это неформальная сеть сотрудников правоохранительных и судебных органов, занимающихся отслеживанием, замораживанием, арестом и конфискацией активов в Европе.

«АРИН АП» - это неформальная сеть сотрудников правоохранительных и судебных органов, занимающихся отслеживанием, замораживанием, арестом и конфискацией активов в Азии.

Их цель заключается в повышении эффективности усилий ее членов на межведомственной основе по лишению преступников их незаконных прибылей. Использование сетей «Карин» и «Арин АП» и других дает реальные результаты, это новое направление в нашей работе.

Благодаря сетям значительно продвинуты многие уголовные дела, вызвавшие широкий общественный резонанс по делам, связанных с выводом капитала за рубеж. Посредством «КАРИН» получены материалы в ускоренном порядке по контрольным делам из Люксембурга, Германии, Испании, Гернси, Андорры и др.

В «КАРИН» зарегистрировано 54 юрисдикции, в том числе все 28 государств-членов Европейского Союза и 9 международных организаций.

Секретариат – базируется в штаб-квартире Европола в Гааге, а Верховная прокуратура Кореи берет на себя роль секретариата, которая координирует работу ряда стран Азии.

Сети позволяют:

1. Обмениваться оперативными сведениями (о директорах компаний, показаниях свидетелей и др.) до направления официального запроса.
2. Устанавливать прямой контакт с зарубежными коллегами, получать консультацию по составлению международно-следственного поручения (далее – МСП).

Генеральная прокуратура РК, будучи представителем нашей страны в сетях, координирует все государственные органы РК по работе с ними.

Работа по данным сетям предполагает регулярную погруженность сотрудника в указанные дела, включая дальнейшее взаимодействие с зарубежными коллегами, ведение переписки и др.

Использование сетей «Карин» и «Арин АП» позволяет:

а) направлять предварительные неофициальные запросы в иностранные юрисдикции, минуя официальные каналы (*эта практика успешно применяется в ЕС, Азии и позволяет получать определенную информацию без официальных запросов*).

б) устанавливать контакт с зарубежными коллегами и получать консультации о деталях составления запроса в определенную юрисдикцию.

Цель – начать обмен информацией и координацию с запрашиваемой стороной до направления официального запроса о правовой помощи. Генеральная прокуратура РК присоединилась к 3 сетям: «Карин» (Европа), «Арин Ап» (Азия), «Интерпол Фокал Поинт» - сеть Интерпола по возврату коррупционных доходов между правоохранительными органами присоединившихся стран – позволяет направить предварительный неофициальный запрос, получить информацию об учредителях и директорах компаний, добровольные письменные пояснения свидетелей, а также консультироваться и установить прямой контакт с зарубежными коллегами как составить официальный запрос.

Инструмент № 3: OSINT (Open Source Intelligence), или открытые источники – это быстрый и бесплатный способ получить и проанализировать требуемую информацию из общедоступных и легальных источников (до 90% нужной информации).

Что они дают:

1. Гугл дает только 4% информации в интернете, поэтому требуется поиск через мета-поисковые системы;
2. Возможность получить информацию о регистрации компаний, о директорах и финансах;
3. Возможность увидеть заархивированные и удаленные версии веб-страниц;
4. Возможность узнать владельца домена вебсайта, проверить адреса электронной почты (*Hexillion.com, Ip-address.com*) и узнать месторасположение пользователя по ip (*Maxmind.com*);
5. Узнать ИИН, дату, место рождения, долговые обязательства через государственные базы данных (*Egov.kz, Nationalbank.kz*);
6. Собрать сведения о фотографиях как дату снимка, марку камеры, ip, месторасположение через метод Doxing (*Iconsquare.com, Tineye.com*), а также увидеть адреса наяву (*Google earth*);
7. Получить дополнительную информацию через платные базы данных по возврату активов для следователей;
8. Получить информацию о наличии счетов в офшорах;

9. Получить информацию о контактах клиента, местах работы, интересах, передвижениях и многом другом через соцсети (*Facebook, Twitter, LinkedIn, Instagram*).

Инструмент № 4: Запросы о правовой помощи – позволяют легализовать информацию, полученную неформально по результатам использования вышеуказанных инструментов, а также запросить проведение следственных действий, получить сведения, составляющие банковскую тайну в странах, где ее нельзя получить через «Эгмонт», запросить арест и конфискацию преступных доходов за рубежом.

Как показывает практика, лица, совершившие коррупционные преступления, аккумулируют незаконно выведенные из Республики Казахстан активы в странах Европейского Союза либо оффшорных юрисдикциях.

Антикоррупционной службой РК, в целях возврата активов в страну по находящимся в производстве уголовным делам перед судебными органами иностранных государств инициируются гражданские иски в отношении подозреваемых и их сообщников, а также управляемых либо принадлежащих им компаний. Это является важнейшим инструментом изъятия доходов, полученных в результате преступления (в том числе коррупции) и позволяет наложить арест на похищенные активы, изъять и конфисковать их без вынесения обвинительного приговора в рамках уголовного процесса. Также возврат похищенных активов осуществляется с привлечением опытных консультантов, которые совместно с ведущими международными аудиторами и юридическими фирмами разрабатывают программы по возврату активов. Одной из ключевых задач данных программ является проведение судебных разбирательств за рубежом, по результатам которых выносятся решения, которые с большей вероятностью будут исполняться на международном уровне.

С 2016 года Генеральной прокуратурой РК активно реализуется Проект «**Возврат похищенных активов из-за рубежа**», целью которого является выстраивание эффективной работы по возврату незаконно приобретенных или выведенных из Казахстана активов за счет соответствующего обучения следователей и прокуроров и методического обеспечения деятельности по возврату коррупционных активов из зарубежья.

Возврат активов – это определяющая часть борьбы с отмыванием денег. Предприняты важнейшие шаги по взаимодействию с международным сообществом по возвращению преступных доходов. Сроки давности привлечения к уголовной ответственности тех лиц, которые вывели из страны активы и которые продолжают обвиняться в этих преступлениях, не истекли. Поэтому с применением новых инструментов, знаний, и активизацией как внутреннего, так и международного взаимодействия со всеми странами мира эти средства будут возвращаться.

НЕОФИЦИАЛЬНАЯ ПОМОЩЬ И ОФИЦИАЛЬНЫЕ ЗАПРОСЫ ВЗАИМНОЙ ПРАВОВОЙ ПОМОЩИ: ЧТО МОЖНО ЗАПРОСИТЬ?

Следственные мероприятия (без ограничения конституционных прав граждан)	Прочее	Следственные мероприятия (с ограничением конституционных прав) и доказательства для суда	Обеспечительные меры	Конфискация
Обычно получают посредством неофициальной помощи		Обычно требует официального запроса о взаимной правовой помощи		
<ul style="list-style-type: none"> ■ Сообщения о подозрительных операциях и деятельности ■ Документы публичного характера или информация из реестров (автотранспорта, юридических лиц, земельной собственности) ■ Обыск с добровольного согласия ■ Наружное наблюдение ■ Допрос свидетелей* 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Запрос о возбуждении дела в иностранном государстве (если подлежит юрисдикции) ■ Совместное расследование* ■ Раскрытие информации по собственной инициативе ■ Срочные обеспечительные меры** 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Заверенные документы ■ Постановление о предоставлении информации ■ Ордер на обыск и выемку ■ Постановление о мониторинге банковских счетов ■ Показания под присягой и допрос свидетелей* ■ Совместное расследование 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Прямое исполнение постановления о наложении запрета или аресте иностранного государства ■ Косвенное исполнение путем издания внутреннего постановления о наложении запрета или аресте 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Прямое исполнение решения иностранного государства о конфискации ■ Косвенное исполнение путем принятия внутреннего решения о конфискации

* Неофициальная помощь или официальный запрос об оказании взаимной правовой помощи (или и то и другое), в зависимости от государства.

** Для первоначального решения может не требоваться официального запроса взаимной правовой помощи, но запрос потребуется для продолжения действия решения.

Таким образом, данные сети обмена – «Карин» и «Арин Ап» являются универсальным инструментом по возмещению ущерба государству и возврату похищенных активов путем неформального взаимодействия правоохранительных органов разных стран в Европе и Азии по выявлению и закреплению доказательств преступной деятельности лиц, совершающих уголовные правонарушения, в том числе имеющих трансграничный характер. На сегодняшний день, международными экспертами отмечается особая важность таких взаимодействий, координации усилий различных ведомств не только по финансовым, но и коррупционным преступлениям, где важность имеет конфискация незаконно полученных финансовых активов, их замораживания и последующий возврат в страну. Поэтому государства-

участники должны придавать особое значение подготовке следователей и прокуроров взаимодействию и проведению совместных следственных действий. Более того, государства должны иметь достаточную законодательную основу, нацеленную как на привлечение виновного лица к ответственности, так и на установление имущества добытого преступным путем с последующей его конфискацией.

На базе Академии правоохранительных органов при ГП РК обучаются с 2018 года следователи и прокуроры как вовремя замораживать и возвращать похищенные активы в страну.

В настоящее время по данному направлению подготовлены 10 национальных тренеров, отобранных из числа прокуроров, судей и сотрудников Агентства Республики Казахстан по финансовому мониторингу и Агентства по противодействию коррупции Республики Казахстан.

Это даст им право самостоятельно проводить тренинги по финансовым расследованиям и возврату активов для сотрудников всего правоохранительного и фискального блоков.

Список использованной литературы:

1. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 г.

Koba Chikhladze

Professor of Faculty of Law and
International Relations
Georgian Technical University

VICTIM OF TRAFFICKING IN CRIMINAL PROCEDURE

Trafficking in Human Beings is modern form of slavery representing the new style of global trade in slaves, it is a crime committing which a criminal refers to a diverse illegal means and uses the weakness of any person - especially women and children. During committing Trafficking in Human Beings concrete persons or criminal groups deceive human beings and at times take them far from their homes, mostly transfer them into foreign states for the purpose of exploitation in order to get financial benefit.

Correspondingly in XXI century everyone agrees upon that the problem of trafficking in human beings concerns forced labor and work causing exploitation of a person [1]. This represents gross violation of human rights and that's why the crime is entered into the category of crimes against human beings [2].

Traffickers exploit persons seeking for better life conditions. Several factors (for instance force major, discrimination, political instability, poverty and so on) in some cases makes persons to believe to trafficker for getting good job in their countries or depart abroad considering the reason based on what foreign state

becomes more attractive for them (positive economic situation, high demand on human resources, political and social stability and so on) [3, p.51].

Fight against Trafficking is among the biggest moral challenges for modern society in XXI century. It is not like other spread crimes and fight against it demands on complex approach [4, p.5].

Present paper focuses on only one aspect of this global problem. Within the system of criminal procedure victim of trafficking in human beings possesses concrete rights which need to be considered. Correspondingly the subject of my interest is victim of trafficking as party to the criminal procedure, that's why only those regulations of the code of criminal procedure will be dealt with which are directly connected with procedural rights of victim of the trafficking in human beings. Our special interest concerns the fact that on 1 October 2010 new code of criminal procedure of Georgia has entered into force, that's why the comparative analysis of norms being abolished and entered into force is of greatest concern thus representing step forward for discovering positive and negative aspects of the new regulations. Finally this analysis will let us deeply consider the specifics being connected with the victim of trafficking in human beings as a party to the criminal procedure. Paper will also focus on practice of states regarding the issue.

Publicity is important principle of criminal procedure, meaning to deal with the case during public court hearing [5]. Code of Criminal Procedure being abolished step by step declared that "Based on the demand of the party to the case Court shall deal with case on partially or fully closed hearing in order to prevent information containing some secrets of intimate and personal life of the parties to the case from being spread" [6, p.132]. The principle of publicity noted by us is defined that "Court hearing, as a rule, is delivered orally and publicly however if the party so demands or by its own initiative court may announce hearing as wholly or partially closed in order to protect interests of victim of trafficking in human beings". As it is obvious according to new code of criminal procedure court is authorized to make such decisions by its own initiative while in step by step abolished conventional code of criminal procedure there was no such right. Declaration of court hearing as closed based on purpose noted above is indeed better development as victim of trafficking in human beings being influenced by stress coming from crime itself may not realize danger threatening the secrets of his/her private life if the case will be dealt with during public hearing. Judge is more experienced in that sense and that's why he/she is given possibility to make decision which is most suitable for the protection of victim on case by case basis [7].

In such case criminal procedure will not be public, no one will be allowed to look into the details of the case but only parties to the case as a result protection of materials connected with victim will be guaranteed from foreign intervention. Such kind of confidentiality is very important for the protection of victim. Considering the fact that victim is often threatened by trafficker or being victim is connected with schism it is obvious it is important to make such information closed from society what by itself supports reintegration of victim [8, p.25].

Correspondingly new code of criminal procedure of Georgia fully complies with standards established within the framework of council of Europe convention about establishment of protection guarantees for the victim of trafficking in human beings during the court hearing [9].

Participation of witness in criminal procedure bears great importance for establishing truth on criminal case. The purpose of witness's invitation is to collect information on pending criminal case. Both conventional and new code of criminal procedure enumerates categories of persons not being interrogated as witness. Exactly the victim of trafficking in human beings is entered into this category and is considered as a person which shall never be the source of objective evidential information nor he/she shall be considered as source of reliable information and victim is maintaining this status during the reflection period to think over [10, p.287].

In order to get better familiarised with the idea of reflection period we have to refer to article 12 of Georgian law to fight against trafficking in human beings. According to the article victim of trafficking in human beings has the right to use reflection period – no less than 30 days, for making decision whether or not to cooperate with investigatory organs for prosecution of criminal case.

Reflection period noted above is starting from the day when person has applied to the center of service of victims of trafficking in human beings, law enforcement organs or other specific bodies. With regard of witness it should be noted that imperative ruling of conventional code is given dispositive power according to the new legislation and defined that there is no obligation for victim during reflection period to be testified as witness as well as to give important information, document, substance or other object [11].

Victim of trafficking shall be considered as statutory victim, declaring him/her as criminal or solely source of getting evidences is prohibited. This notion defines the idea of legal norms established within Georgian legislation.

The situation becomes harder when person is treated as criminal. For starting cooperation with statutory victim to win confidence is important. Arrest of person makes harder to achieve this purpose. It is true that statutory victim is significant source of collection of evidences, however by ignorance of his/her interests, this source may be lost quickly, that's why considering victim solely as a source of testimony shall never be justified [12, p.3].

Sense of shame and psychological problems are serving as barriers during giving of testimony. Person who has suffered from violence and degrading treatment, is fallen in depression, he/she is shamed to speak about what has happened with him/her. To give testimony means to make your past available for public. Often victim of trafficking in human beings is worried not only by own but also by the life of close people who may became objects of frightnence and crime [13, p.12].

Correspondingly some sort of protection guarantees has to be given to the statutory victim acting as a witness. It will be totally nonsense if victim will give testimony publicly. In such case victim must be interrogated as witness, give

testimony against presumed trafficker what is connected with some kind of fear for victim not to become subject of revenge. When witness has to face trafficker or members of traffickers family if he/she is not well protected then the threat coming from trafficker (members of family) may influence victims testimony. This fact itself will badly work for criminal procedure being initiated against trafficker.

Georgian legislation considering this specific regulates relevant procedures and fully complies with standards established by council of Europe convention for the protection of victims of trafficking in human beings.

As we have seen it is important to analyse in details the rulings connected with the rights of statutory victims or witnesses in crime of trafficking in human beings as well as their procedural protection guarantees which will get rid us from many negative results.

The starting point in referring the issue shall be that the protection and rehabilitation of victim must stand in the center of system of criminal justice. The existence of this system in some cases makes the problems of victim harder than easier. Satisfaction of victims demands and guaranteeing its interests must be the main function of criminal justice. To win confidence of victim to the criminal justice and encouragement of his/her cooperation especially as witness is one of the most important trends. In achieving this purpose it is significant to be more attentive towards psychological, material and social damage faced by victim and all measures for satisfying of victims demands has to be considered [14].

By present paper we have tried to give analysis in systemised manner about the regulations connected with guarantees granted to the victims of trafficking in human beings established by new code of criminal procedure. At the same time some parallels were made with step by step abolished code in order to better get familiarised with positive and negative aspects characterizing both versions of codes.

It became clear that new code is more progressive than conventional one. Some kind of gaps were improved by it as well as some principal innovations had appeared thus constituting main point of new procedural legislation. We hope that present survey will be step forward in considering and analysing so important issue such as the status of victim of trafficking in human beings and the rights guaranteed for him/her under criminal procedure as it is necessary to use complex approach to this complex issue.

List of used literature:

1. For the definition of a term Trafficking in Human Beings see: Article 3 of The Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children to the Un Convention against Transnational Organized Crime, Article 4 of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, Article 143¹ of the Criminal Code of Georgia.

2. As also proved by the Article 143¹ of the Criminal Code of Georgia

3. Philip L. Reichel, Comparative Criminal Justice Systems: A Topical Approach, 5th ed., Pearson Education, Inc., Upper Saddle River, New Jersey, 2008, p.51.
4. “Court proceedings for the crime of trafficking in human beings, the manual for judiciary”, International Organization for Migration, Tbilisi, 2008, p.5.
5. International Human Rights Law. See: Article 6, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedom as amended by Protocols No.11 and No.14
6. Various Authors, Criminal Procedure (Separate Institutions of the General Part), “Samartali” Publishing, Tbilisi, 2008, 132.
7. Compare: Gradually Expiring Code, Article 16(4) and the Article 183(3) of the Code in force.
8. Alexandra Delemenchuk, Nino Gogoladze, Practical Manual for the Service Providers in the sector of fight against trafficking, Women Information Center, Tbilisi, 2009, 25.
9. See: Articles 28 and 30: Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings and its Explanatory Report (Warsaw, 16.V.2005)
10. Various authors, abovementioned work, p.287.
11. Compare the Article 95 of the gradually annulled Code and the para. 1 of the Article 50 of the Code in force.
12. UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME, New York, 2009, 2-3
13. Ерохина Л.Д., Буряк М. Ю., Торговля женщинами и детьми в социальной и криминологической перспективе, М., 2002, 13-14
14. See: The Preamble to the Recommendation R85 (11) of the Committee of Ministers of the Council of Europe.

София Пилат

доцент кафедры
«Уголовного процесса,
криминалистики и
информационной безопасности»
Академии «Штефан чел Маре»
Республики Молдова
доктор права

**ВАНДАЛИЗМ В УГОЛОВНЫХ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВАХ СТРАН
ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА**

Основным в изучении вандализма в различных правовых регулированиях, является сравнительный анализ норм уголовного права отечественных и зарубежных стран, который открывает возможность

ликвидировать существующие лазейки во внутреннем уголовном праве, а также совершенствовать законодательства об ответственности за вандализм.

Анализируя уголовное законодательство Франции, следует заметить, что действия влекущие за собой уничтожение и осквернение общественного имущества регулируются в нескольких статьях УК, входящие в состав I Отдела „Об уничтожении, повреждении и порче, не представляющих опасности для людей” из II Главы „Об уничтожении, повреждении и порче”.

Таким образом, в соответствии со ст. 322-1 пар. (1), уничтожение, повреждение или порча какого-либо имущества, принадлежащего другому лицу, наказывается двумя годами тюремного заключения и штрафом в размере 200000 франков, за исключением случаев, когда причинён лишь незначительный вред. Нанесение без предварительного разрешения надписей, знаков или рисунков на фасады домов, транспортные средства, общественные пути или городское движимое имущество наказывается штрафом в размере 25000 франков в случаях, когда причинён лишь незначительный вред (ст. 322-1 пар. (2)).

Статья 322-2 предусматривает более суровое наказание, а именно лишение свободы сроком на три года и штрафом в размере 300000 франков за преступное деяние, определённое в первом абзаце статьи 322-1 и штрафом в размере 50000 франков за преступное деяние, определённое во втором абзаце статьи 322-1, если уничтоженное, поврежденное или испорченное имущество: „(1) Предназначено для общественного пользования или убранства и принадлежит какому-либо публично-правовому юридическому лицу или юридическому лицу, осуществляющему функции, связанные с публичной службой. (2) Представляет собой реестр, подлинник судебного решения или оригинал иного акта, изданного органом государственной власти. (3) Является предметом недвижимости или движимой вещью, зарегистрированной или состоящей на учете, археологической находкой, найденной при раскопках или случайно, грунтом, включающим археологические останки, или каким-либо иным предметом, обычно охраняемым или хранящимся в музеях, библиотеках или архивах. (4) Предмет, представленный на экспозиции исторического, культурного или научного характера, организованной публичным лицом или лицом, на которое возложена государственная служба, или действующим в общественных интересах” [1, с. 149].

Следующая статья, а именно 322-3 ужесточает наказание до пяти лет тюремного заключения и штрафом в размере 500000 франков за преступное деяние, определённое в первой части 322-1 статьи и штрафом в размере 100000 франков за преступное деяние, определённое во второй части 322-1 статьи, в случаи, если: „(1) Оно совершено несколькими лицами, действующими в качестве исполнителей или соучастников. (2) Оно облегчено состоянием лица, особая уязвимость которого в силу его возраста, болезни, увечья, физического или психического недостатка, либо состояния беременности очевидна или известна исполнителю. (3) Оно совершено во

вред магистрату, присяжному заседателю, адвокату, публичному служащему, представителю закона, уполномоченному министром юстиции, офицеру жандармерии, служащему национальной полиции, таможни, пенитенциарной администрации или любому другому лицу, обладающему публичной властью или выполняющему обязанности по государственной службе, с целью воздействовать своим поведением на исполнение ими своих функций или обязанностей. (4) Оно совершено во вред свидетелю, потерпевшему или гражданскому истцу, либо с целью воспрепятствовать сообщению фактов, подаче жалобы или даче показаний в суде, либо в связи с сообщенными им фактами, поданной жалобой или показаниями, данными в суде. (5) Оно совершено в жилом помещении или месте, используемом или предназначенном для хранения денежных средств, ценных бумаг, материальных ценностей или товаров, путем проникновения в эти помещения путем хитрости, взлома или влезания” [1, с. 150].

В соответствие со ст. 261 УК Республики Польша (Глава XXXII „Преступления против публичного порядка”), личность, которая оскверняет памятник или иное публичное место, устроенное с целью ознаменования исторического события или оказания почестей лицу, подлежит штрафу, либо наказанию ограничением свободы [2, с. 178].

Иная точка зрения предусмотрена законодателем Дании, который в XXI Главе „Различные деяния, причиняющие общественный вред”, § 194 УК, предусматривает наказание в виде простого заключения под стражу или тюремного заключения на любой срок, но не превышающего трёх лет, для лица, которое устраняет, разрушает или повреждает публичные памятники или иные общественно-полезные объекты, или украшения принадлежащие обществу или подлежащие общественному сохранению коллекции [3, с. 164]. В случае появления каких-либо смягчающих обстоятельств, мера пресечения по данному преступлению может быть изменена на штраф. Ещё одна глава УК Дании (Глава XV „Преступления против общественного спокойствия и порядка”) в § 139 пар. (2), также включают в себя некоторую форму принудительных мер в виде штрафа или лишения свободы на срок не более шести месяцев за аморальное отношение к объектам религиозного культа [3, с. 127].

Не существует определённой нормы, чётко предусматривающей наказание за осквернение, уничтожение или повреждение общественного имущества в УК Эстонской Республики. В УК данной страны предусмотрено наказание за умышленное разрушение или повреждение имущества (Глава VI „Преступления против имущества”, ст. 144 „Умышленное уничтожение или повреждение имущества”) [4, с. 164], без определения его вида (общественное или частное).

Также, можно отметить и отсутствие определенных норм направленных на регулирования действий состоящих из разрушения или повреждения общественной собственности и в УК Республики Болгария. Согласно болгарскому уголовному кодексу, а именно ст. 216

„Противозаконное уничтожение или повреждение чужой движимой или недвижимой вещи наказывается лишением свободы до пяти лет” (Глава V „Преступления против собственности” Раздел VII „Уничтожение и повреждение имущества”) [5, с. 198].

Отсутствие данных норм можно заметить и в УК Испании, который в Главе XII „Преступления против общественного спокойствия” не предусматривает статью регламентирующую вандализм как отдельное преступление [6, с. 127].

В УК Голландии, а именно ст. 170, Глава VII „Преступления против общественной безопасности и собственности”, предусматривается наказание в виде тюремного заключения сроком до двадцати лет за умышленное уничтожение или повреждение зданий или иных помещений [7, с. 136]. Данное наказание считается одним из самых суровых для такого рода преступления как вандализм.

В уголовном праве Федеративной Республики Германия, такие преступные деяния, как повреждение предметов общественного достояния, регламентируются в XXVII Главе УК „Повреждение имущества”, § 304 „Повреждение предметов общественного достояния”.

Данная статья предусматривает наказание в виде лишения свободы сроком до трех лет или штраф для того, кто противоправно повреждает или разрушает предметы, которые служат объектом почитания действующего на территории государства религиозного общества, или вещи, предназначенные для богослужения, или надгробные памятники, общественные памятники, природные памятники, предметы искусства, науки или ремесла, которые хранятся в общественных собраниях или публично выставлены, или предметы, которые служат общественным нуждам или для украшения дорог, площадей или сооружений [8, с. 159]. Во второй части той же статьи, предусматривает наказание и за попытку совершения данного рода преступления.

Анализ уголовных законодательств вышеперечисленных стран, безусловно, доказывает о существовании ряда правил, направленных на урегулирование действий связанных с осквернением, уничтожением или повреждением объектов общественной собственности.

Список использованной литературы:

1. Уголовный кодекс Франции. Законодательство зарубежных стран. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. 650 с.
2. Уголовный кодекс Республики Польша. Законодательство зарубежных стран. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 234 с.
3. Уголовный кодекс Дании. Законодательство зарубежных стран. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 230 с.
4. Уголовный кодекс Эстонской Республики. Законодательство зарубежных стран. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 262 с.

5. Уголовный кодекс Республики Болгария. Законодательство зарубежных стран. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2001. 298 с.
6. Уголовный кодекс Испании. Законодательство зарубежных стран. Москва: Зерцало, 1998. 218 с.
7. Уголовный кодекс Голландии. Законодательство зарубежных стран. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 510 с.
8. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германия. Законодательство зарубежных стран. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. 524 с.

Юрий Одажиу

доцент кафедры
«Уголовного процесса,
криминалистики и
информационной безопасности»
Академии «Штефан чел Маре»
Республики Молдова

доктор права

Артем Пилат

Университетский ассистент кафедры
«Уголовного процесса,
криминалистики и
информационной безопасности»
Академии «Штефан чел Маре»
Республики Молдова

ИССЛЕДОВАНИЯ ЗАКЛЮЧЕНИЯ ЭКСПЕРТА В РАМКАХ СУДЕБНОГО СЛЕДСТВИЯ

Современный этап развития уголовно-процессуального законодательства и практика его применения требуют осмысления, что такое исследование доказательств, каков процессуальный порядок их исследования, какие нарушения при этом допускаются, и каким образом они устраняются или восполняются, каковы возможности реализации прав и обязанностей участников при рассмотрении уголовного дела в суде первой инстанции, может ли суд быть активным при этом. Нередко, в уголовно-процессуальной литературе, затрагиваются вопросы соответствия механизмов исследования доказательств назначению уголовного судопроизводства в целом, а также в полной ли мере реализуются права участников при производстве по уголовным делам. Возникает немало вопросов о пределах, в которых осуществляется исследование доказательств по уголовным делам в суде первой инстанции [1, с. 130].

Особую актуальность приобретает вопрос об исследовании доказательств в суде первой инстанции, поскольку рассмотрение дела по

существу в первой инстанции является центральной стадией уголовного судопроизводства.

В общем порядке, в судебном разбирательстве, все доказательства по уголовному делу подлежат непосредственному исследованию.

Но, если проанализировать ст. 373 УПК РМ, то выясняется, что порядок исследования, который закреплён законом, не раскрывает всей его сущности, а регламентирует поверхностно лишь внешнюю форму процесса доказывания в суде первой инстанции, не затрагивая практических содержательных особенностей анализа каждого доказательства по уголовному делу.

В основе исследования доказательств, заложена активная позиция сторон, которые при исследовании доказательств излагают доводы и убеждают суд с целью вынесения законного приговора по уголовному делу. Если, активности сторон нет, и нет полного исследования доказательств, значит, можно говорить об отсутствии состязательности сторон [2].

Необходимость исследования доказательств, в рамках судебного следствия, обусловлена еще и тем, что на досудебных этапах доказательствами признаются и следственные, и оперативные действия, что подлежит обязательной проверке в суде. Отмечаем позицию Г. Б. Чеджемова который утверждает [3, с. 4], что «Разница, между выводами органов предварительного следствия и суда, заключается не в характере выражаемой ими объективной истины, а в тех юридических последствиях, которые обусловлены установлением истины на каждой стадии процесса. На предварительном следствии истина служит основанием для обвинения, для привлечения к уголовной ответственности, в судебном заседании – это основание для постановления приговора».

В научном аспекте заметим, что в процессуальной литературе нет единого взгляда, мнения на понятие и сущность исследования доказательств в суде.

М. С. Строгович высказал свою позицию о проверке доказательств, заключающейся в удостоверении их правильности или неправильности. В качестве способов проверки он называл исследование самого доказательства, отыскание новых доказательств, подкрепляющих или опровергающих это доказательство, сопоставление доказательства с другими имеющимися в деле доказательствами. Итогом проверки служит оценка доказательства [4, с. 302].

Следует вывод, что без проверки, исследования доказательств, суд не может пройти к следующему этапу: оценка доказательств.

Термин «исследование доказательств», употребляет П. Ф. Пашкевич, понимая под этим деятельность субъекта доказывания по изучению доказательств и их проверке, и отмечает, что лишь в результате тщательного исследования доказательств создается возможность дать им правильную оценку [5, с. 234].

Исходя, из выше сказанного, делаем вывод, что исследования доказательств является важным аспектом в процессе их оценки и установления их доказательной ценности.

Что, касается процесса исследования заключения эксперта, мы придерживаемся мнения, что она отличается от исследования других средств доказывания. Процесс исследования заключения эксперта мы делим на два этапа:

1. соответствие к общим требованиям согласно УПК РМ;
2. соответствие к специальным требованиям, согласно статье 36 и ст. 37 из Закона РМ о судебной экспертизе и статусе судебного эксперта.

В общем, уголовно-процессуальный закон, предусматривает общие требования к заключению с процессуальной точки зрения, но не углубляясь в специальные требования, согласно стандарту аккредитации лаборатории, ISO/IEC 17025.

Общие требования к заключению эксперта предусмотрены ст.142 – 152 УПК, и мы их обсудили в начале нашей работы, это ознакомления сторон с постановлением о назначении экспертизы, право сторон о выборе определённого эксперта, ходатайствовать о назначении экспертизы и.т.д.

Хотим пояснить, почему вторую группу требований, мы назвали специальными, так как, закон о судебной экспертизе устанавливает определённые условия, именно к заключению эксперта, но не к другим средствам доказывания, а значит, данные требования являются специальными именно по отношению к заключению эксперта.

Экспертное заключение действительно при соблюдении в совокупности следующих условий:

- лаборатория, в которой производилась судебная экспертиза, является авторизованной, что подтверждается действующим документом;
- исследования, проводятся с учётом специализации судебной экспертизы, для которой была авторизована лаборатория;
- экспертиза производится посредством, утвержденных методов и процедур;
- экспертиза производится с помощью стандартизированной аппаратуры – для случаев судебной экспертизы, при которой необходимо использование аппаратуры, технических средств или иного оборудования;
- экспертиза производится судебным экспертом, включенным в Государственный реестр судебных экспертов, или лицом, признанным в качестве судебного эксперта по данному процессу заявителем экспертизы.

Экспертное заключение может быть:

- Категорическим (положительным или отрицательным), когда эксперт даёт на поставленные вопросы совершенно определённые ответы, лишённые сомнений;
- Вероятным, когда эксперт не может категорически ответить на поставленный вопрос или вопросы, но по совокупности определенных

признаков высказывает обоснованное предположение по этому поводу [6, с. 167].

Хочется отметить, что к категорическому выводу (положительным или отрицательным) эксперт может прийти при проведении любой экспертизы, но вероятный ответ в определённых типов экспертиз не существует.

В соответствии, с принятым в теории судебных доказательств принципом, вероятные выводы экспертов не могут рассматриваться в качестве доказательств по делу. Вероятное заключение эксперта, в котором поставленные перед ним вопросы не получили категорического ответа, не могут служить основанием для принятия решения по делу [7, с. 330].

Содержание ответов должно соответствовать смыслу поставленных перед экспертом вопросов. В выводах обязательно указывается объект, в отношении которого экспертом высказывается определенное суждение. Ответы на поставленные эксперту вопросы должны формулироваться четко и ясно, не допускать двусмысленности и различных толкований.

После исследования заключения, орган уголовного преследования переходит к следующему этапу, оценка заключения эксперта.

Список использованной литературы:

1. Dolea Ig., Roman D., Sedlețchi I. Drept procesual penal. Chișinău: Ed. „Cartea juridică”, 2005. p. 130.
2. http://kalinovsky-k.narod.ru/b/brynskay_2015/3-1.htm (accesat la 05.06.21).
3. Чеджемов Г. Б. Судебное следствие. М., 1979. С. 4.
4. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса. Основные положения науки уголовного процесса. Т. 1. М., 1968. С. 302.
5. Белкин А. Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве. Москва, 2007. с. 234.
6. Харченко Д. М. Судебная экспертиза в российском уголовном судопроизводстве. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. С. 167.
7. Эксперт. Руководство для экспертов органов внутренних дел / Под ред. Т.В. Аверьяновой, В.Ф. Статкуса. Москва : НОРМА, 2003. - С. 330.

Рафиг Ислам оглы Наджафгулиев
начальник кафедры «Административная
деятельность органов внутренних дел»
Академии Полиции МВД
Азербайджанской Республики
полковник полиции, д.ф.п.п., доцент

АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВЫЕ СРЕДСТВА ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Уважаемые коллеги и участники мероприятия, приветствую каждого из вас, от имени коллектива Академии Полиции Министерства внутренних дел Азербайджанской Республики. Тема доклада, которую представляю на ваше внимание, именуется «Административно-правовые средства обеспечения общественного порядка в Азербайджанской Республике». Говоря об административно-правовых средствах обеспечения общественного порядка, мы считаем, целесообразным предоставить, вам информацию о некоторых современных ресурсах, которые сформировались в последующие периоды построения независимого государства. Один из первых систематических современных методов был внедрен 12 марта 2007 года. После распоряжение Президента Азербайджанской Республики о создании механизма по совершенствованию деятельности полицейских участков был запущен пилотный проект, состоящий из 4 этапов. Особую внимание в проекте проявили к анализу обстоятельств, приводивших к совершению нарушений, их устранению и применению превентивных мер. Количество и расположение полицейских участков в зоне обслуживания были пересмотрены, а передовой опыт был изучен и обобщен для создания более эффективных механизмов управления. В соответствии с предложениями, основанными на анализе проекта, в структуре органов внутренних дел Азербайджанской Республики создана должность начальников полиции административных участков. На первый взгляд это может показаться обычным управленческим решением. Важно отметить, что эти должностные лица наделены многими из тех же полномочий, что и начальники районных органов внутренних дел. Новшество послужило повышению эффективности деятельности полиции, которая стала ближе к населению.

Возможно, среди вас тоже находятся, мои коллеги, которые разделяют мое мнение о том, что в процессе обеспечения общественного порядка целесообразно использовать не только юридические, но и другие воздействия. Еще одним новшеством является использование возможностей институтов гражданского общества в этих областях в наше время. Конечно,

организация этой деятельности на общественных началах делает ее более перспективной. В Азербайджане применяется модель общественного совета, которая в течение последних десяти лет была экспериментально эффективной. Эта модель основана также на деятельности по координации соответствующих субъектов. Для совместного решения социальных проблем, возникающих в связи с обеспечением общественного порядка граждане по своему месту жительства, на общественных началах привлекаются к работе по обеспечению общественного порядка и безопасности со стороны органов внутренних дел. Особо стоит отметить, что деятельность общественного совета основана на национальных ценностях азербайджанского народа. По этой причине влиятельные люди из административного единицы приглашаются к деятельности общественного совета. В общественном совете предпочтение отдается старейшинам, ветеранам войны, интеллектуалам и социальным работникам.

Добровольная общественная деятельность по обеспечению общественного порядка осуществляется в следующих сферах:

- проведение пропагандистской работы с целью предотвращения противоправного и неуважительного поведения по отношению к обществу;
- профилактика употребления наркотиков, а также безнадзорности и преступности среди несовершеннолетних;
- предоставление необходимой информации в органы внутренних дел для обеспечения предотвращения и расследования преступлений и других правонарушений.

В рамках изучения нашего вопроса перейдем к следующему современному методу используемое органами внутренних дел Азербайджанской Республики. Система «Безопасный город» и «Служба звонок на 102» уже используются во всех городах и регионах Азербайджана. Благодаря первой системе общественный порядок обеспечивается видеонаблюдением в общественных местах. Любое действие, связанные с правонарушением, немедленно сообщается сотрудникам органов внутренних дел, которые несут службы в этих дислокациях. К тому же камеры «системы безопасности города» уже занимают особое место в профилактической работе органов внутренних дел. Показатели, в свою очередь, подтверждают высказанные мнению. С установкой видеокамер количество нарушений общественного порядка и других нарушений на этих территориях также значительно уменьшилось. «Служба звонок на 102» - это централизованная деятельность по всей стране. Она обеспечивает оперативный ответ на входящие звонки, передает информацию в местную полицию, а затем координирует усилия по ее разрешению. Звонки в центр бесплатные даже со всех операторов мобильной связи. В отличие от службы «02» в бывшем СССР, с помощью этой современной системы дежурные подразделения

территориальной полиции координируются с дежурными службами в соответствующих главных управлениях и аппарате министерства. Их деятельность тоже интегрирована в «Службу звонков на 102». В конечном результате лицу, предоставившему информацию о правонарушении, и (или) потерпевшим предоставляется информация о соответствующих действиях сотрудников территориальных органов внутренних дел.

С 2015 года в Азербайджане начались, регулярно проводится международное спортивное соревнование. Таким международным мероприятием можем привести примером Первые Европейские Игры, Игры Исламской Солидарности, Лига Европы УЕФА и Соревнования Формулы 1. В ходе подготовки и реализации мероприятий по охране общественного порядка сформировался новый опыт органов внутренних дел работы с международными и местными оргкомитетами. В отличие от традиционных видов деятельности, использование органами внутренних дел на основе нового опыта привело к повышению эффективности за счет внедрения новых ресурсов. Одним из них является предоставление сотрудникам органов внутренних дел мобильные оборудование для получения технической информации, интегрированной в базы данных Главного управления дорожной полиции и служб регистрации паспортов. Это оборудование интегрировано в единую базу данных на основе возможностей интернета. Этот метод позволяет быстро уточнить личности нарушителя общественного порядка и при необходимости обеспечивать оперативность применения мер ответственности.

В последние годы, с внедрением информационно-портальной системы в деятельность органов внутренних дел, произошли коренные изменения в предоставлении информации в работе отдельных служб. Система основана на интеграции местной полиции в базу данных электронного правительства, за исключением секретов, охраняемых законом. Следует подчеркнуть возможность обмена информацией, которая считается необходимой в процессе взаимодействия между полицейскими службами, участвующими в поддержании общественного порядка. Неоспорима роль информационно-портальной системы в предотвращении свободного передвижения лиц и транспортных средств, которым разрешено передвижение, и возможных фальшивых разрешений в рамках карантинных мер, применяемых для управления санитарно-эпидемиологической ситуацией в Азербайджане. В данном периоде благодаря интеграции информации о людях с положительным результатом на вирус Covid-19, а также о пациентах, получающих амбулаторные лечение от вируса, появилась возможность контролировать их изоляцию во время карантина сотрудниками органов внутренних дел. Благодаря этому методу, который в целом является современным по содержанию, сотрудники органов внутренних дел

обеспечивают карантинный режим в административной территории в период пандемии.

Несомненно, что использование различных методов организационно-технического характера для обеспечения общественного порядка, которое для мыслящего человека не менее важно, чем еда, служит достижению поставленных целей. Определить, какой из этих методов более успешен, можно по следующим факторам:

- время, которое нужно потратить на задачу;
- силы и средства участия;
- планированные и реальные затраты и т.д.

На наш взгляд, восстановление жизни в постпандемический период, а также охрана общественного порядка за счет использования беспилотных летательных аппаратов на освобожденных территориях от армянских сепаратистов являются более перспективными. Используя, этого метода можем, снизит транспортные и другие расходы в данной деятельности органов внутренних дел. Данный метод также послужит более качественно и своевременной исполнению обязанностей сотрудниками органов внутренних дел.

Авдєєва Г.К.

провідний науковий співробітник
Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії
правових наук України
кандидат юридичних наук,
старший дослідник

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОЦІНКИ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА ЯК ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ

Судова експертиза є важливим елементом процесу доказування у кримінальному провадженні. За результатами анкетування 125 слідчих МВС України встановлено, що 76,9% з них під час розслідування злочинів завжди залучають експерта. 16,2% респондентам доводилося призначати первинну й повторну експертизи для вирішення тих самих питань. В окремих випадках (2,4%) висновки експерта навіть спростували слідчу версію. При цьому 85% слідчих впевнені, що залучення експерта позитивно впливає на їх діяльність і значно прискорює процес збирання доказів.

Висновки експерта є процесуальними джерелами доказів, а їх оцінку за своїм внутрішнім переконанням здійснюють слідчий, прокурор, слідчий суддя та суд (ч. 2 ст. 84 КПК України). Критеріями оцінки доказів (в т.ч. - висновків експерта) слугують їх належність, допустимість і достовірність. За першими двома критеріями оцінка висновків експерта здійснюється за загальними правилами оцінки доказів і зазвичай складнощів не викликає. Однак, оцінка достовірності висновку експерта в окремих випадках викликає певні труднощі через те, що суб'єкти оцінки, які не мають спеціальних знань, не в змозі самостійно виявити експертні помилки у дослідженнях, підтвердити правильність застосування експертних методів і методик, оцінити наукову обґрунтованість висновків експерта. Особливо це стосується комп'ютерно-технічної експертизи, телекомунікаційної, експертизи відео- та звукозапису, генотипоскопічної та ін. Невірною оцінка достовірності висновку експерта навіть може призвести до появи процесуальних помилок.

В англо-американському кримінальному процесі значну увагу приділено оцінці наукової обґрунтованості експертних висновків через те, що без такої оцінки суди іноді виносили неправосудні рішення. Зокрема, в США виявлено 259 експертних помилок при ідентифікації осіб за ДНК та реабілітовано 375 осіб (серед них 21 особа була засуджена до смертної кари, а 44 особи визнали себе винними в злочинах, яких вони не скоювали) [1].

В США згідно з Правилом 702 Федеральних правил доказування суд під час оцінки висновків експерта залучає осіб (свідків), які мають спеціальні знання, навички, досвід, відповідну освіту [2]. При цьому згідно зі стандартом Дауберта одним із методів оцінки таких доказів є їх рецензування. [3].

У Німеччині відповідно до ч. 2 ст. 245 Кримінального процесуального кодексу Німеччини суд зобов'язаний за клопотанням підсудного або прокурора залучити обізнану особу для аналізу доказів (в т.ч. – висновку офіційно залученого експерта) [4].

В Великобританії під час оцінки достовірності висновків експерта залучаються незалежні експерти-свідки [5].

Згідно зі ст. 225 КПК Італії кожна зі сторін має право залучати своїх «технічних консультантів» для аналізу експертних висновків [6].

В Австралії для визнання висновку експерта джерелом доказів під час його оцінки суди попередньо з'ясовують, чи мали сторони по справі доступ до незалежних експертних консультацій щодо цього висновку (особливо – у кримінальному провадженні) [7].

В Україні процесуальним законодавством залучення обізнаних осіб для допомоги в оцінці достовірності висновків експерта не передбачено. Згідно з п. 2 «Порядку проведення рецензування висновків судових експертів» метою рецензування висновків є лише вдосконалення професійної майстерності експертів, поліпшення якості та обґрунтованості їх висновків, рецензування не проводиться з метою спростування чи підтвердження висновків [8]. Тобто,

таке рецензування не може слугувати допомогою в оцінці висновку експерта як доказу на запит органів правопорядку.

Легалізація рецензій на висновки експертів дозволила б стороні захисту самостійно збирати доказову інформацію та здійснювати оцінювання достовірності висновку експерта як джерела доказів, що, у свою чергу, зменшило б ймовірність виникнення слідчих (судових) помилок та сприяло б реалізації прав осіб на справедливе правосуддя.

Через складність оцінки висновку експерта без допомоги обізнаних осіб суди України іноді визнають важливість і правомірність незалежного рецензування висновків експерта. Так, у Постанові Верховного суду України від 14.01.2021 р. по справі № 922/2216/18 наголошено на тому, що «невзяття до уваги» судами рецензії як доказу порушує принцип змагальності сторін, а «рецензія по своїй суті не є повторною чи додатковою експертизою, у ній не оцінюються докази. Експерт, який надає рецензію, оцінює, зокрема, методи і повноту дослідження, логіку висновку» [9].

У Вироку Святошинського районного суду м. Києва від 15 січня 2018 р. за справою № 759/846/17 зазначено, що за результатами аналізу незалежної рецензії на висновок експерта як письмового доказу суд визнав висновок судово-економічної № 64/9/2016 необґрунтованим, необ'єктивним та таким, що не відповідає законодавству України [10].

На основі порівняльно-правового аналізу норм законодавства країн англо-американської системи права (США, Канади, Великої Британії, Австралії та ін.), континентальної (Італії, Німеччини, Нідерландів та ін. країнах ЄС, Росії, України та ін. країн) та далекосхідної системи (наприклад, Китаю), які регулюють порядок оцінки доказів (в т.ч. – висновків експерта) за критерієм достовірності, встановлено, що в усіх зазначених країнах, окрім України, для допомоги в оцінці достовірності висновків експерта залучається незалежна обізнана особа, яка має спеціальні знання у відповідній галузі.

Президентом України видано Указ №837/2019, в якому як невідкладні заходи з проведення реформ зазначено розроблення та внесення на розгляд Верховної Ради України законопроекту про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження рецензування висновку судового експерта та упровадження механізму оцінювання якості наданої правової допомоги з використанням інструменту рецензування («*peer review*»). На виконання цього Указу було б правильним доповнити ч.1 ст. 94 КПК України таким текстом : «Для допомоги в оцінці достовірності висновку експерта може здійснюватися його аналіз (рецензування) особою, яка має відповідну вищу освіту, науковий ступінь та практичний досвід роботи не менше 10 років у сфері судової експертизи. Результати такого аналізу не є джерелом доказів, а мають допоміжний (консультативний) технічний характер, не можуть містити оцінку доказів, вказівки про те, яке процесуальне рішення має бути прийнято, але у разі виявлення у висновку експерта помилок, які вплинули на формулювання висновків, він має розглядатися слідчим (слідчим суддею, судом) і слугувати підґрунтям для

призначення повторної (додаткової) експертизи або проведення перехресного допиту експерта та рецензента».

Список використаної літератури:

1. DNA Exonerations in the United States. URL: <https://innocenceproject.org/dna-exonerations-in-the-united-states/> (дата звернення 11. 05. 2021)
2. Federal Rules of Evidence. 2021. Official Edition (Федеральні правила доказування США). URL: <https://www.rulesofevidence.org/table-of-contents/>
3. Edmond, Gary and Cole, Simon A. and Cunliffe, Emma and Roberts, Andrew J. Admissibility Compared: The Reception of Incriminating Expert Evidence (i.e., Forensic Science) in Four Adversarial Jurisdictions (2014). (2014) 3 *University of Denver Criminal Law Review* 31-109, P. 39. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2396871
4. Strafprozessordnung für die Bundesrepublik Deutschland. Stand: 01.02.2021 aufgrund Gesetzes vom 03.12.2020 (BGBl. I S. 2678). § 245 Umfang der Beweisaufnahme; präsenste Beweismittel URL: <https://dejure.org/gesetze/StPO/245.html>
5. The Forensic Science Regulator. Information. Legal Obligations. FSR-I-400. Issue 7. 2019. 5 St Philip's Place Colmore Row Birmingham B3 2PW . Issue 7. 178 p. P. 7. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/forensic-science-regulator>
6. Codice di procedura penale Parte Prima (Кодекс кримінального процесу. Частина перша) Altalex eBook , 2011. Italy. URL: https://www.legislationline.org/download/id/4357/file/Italy_CPC_updated_till_2012_Part_1_it.pdf
7. Martire, K. A., & Edmond, G. (2017). Rethinking expert opinion evidence. *Melbourne University Law Review*, 40(3), 967–998. URL: <https://search.informit.org/doi/10.3316/informit.979608274688542>
8. Про затвердження Порядку проведення рецензування висновків судових експертів: Наказ Міністерства юстиції України № 335/5 від 03.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z0131-20>
9. Постанова Верховного суду України від 14.01.2021 р. по справі № 922/2216/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94151198>
10. Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 15 січня 2018 р. за справою № 759/846/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71570540>

Ємець Л.О.

професор кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету
доктор юридичних наук, доцент

Шило М.А.

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня
вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Для ефективного нормативного регулювання громадянських прав і свобод людини і громадянина слід досліджувати зарубіжний досвід конституційно-правового регулювання цієї групи прав людини. Врахування зарубіжного досвіду та адаптації національного конституційного законодавства до законодавства Європейського Союзу, а також проблема вдосконалення й подальшого дослідження конституційного регулювання громадянських прав і свобод людини і громадянина є одним з пріоритетних завдань науки конституційного права та має важливе практичне і теоретичне значення.

На нашу думку, вивчення зарубіжного досвіду конституційно-правового регулювання громадянських прав і свобод людини і громадянина зумовлено тим, що в сучасному світі спостерігається тенденція до уніфікації текстів конституцій різних європейських держав.

Варто підкреслити, що зміст поняття «права людини» значно збагатилося й було детально розроблено з прийняттям Загальної декларації прав людини, де вони набули статусу юридичного явища в прямому розумінні цього слова, а також з прийняттям інших міжнародно-правових документів з прав людини, до яких приєднались переважна більшість європейських держав, у тому числі й Україна. І тому як зауважує Ю.В. Кириченко, зазначені міжнародно-правові акти є тільки одним із прикладів спроб проаналізувати значущість прав людини та їх роль у сучасному світі. Виявлена тенденція знаходить прояв у тому, що нині абсолютна більшість держав визнала існування проблем здійснення й захисту прав людини та необхідність їх поступового вирішення [1, с. 16]. У той же час Н.Г. Шукліна, за твердженням якої перелік прав людини, який міститься в міжнародно-правових актах, має загальнолюдське значення, зауважує, що водночас не можна не враховувати відмінність історії, культури, традицій різних народів світу. Оцінюючи вектор розвитку прав людини у сучасному світі, слід брати до уваги дві суперечливі тенденції: глобалізацію суспільних відносин, з одного боку, і прагнення до національного та культурного

самоутвердження, що пов'язане з деяким відторгненням європейських стандартів, – з іншого [2, с. 10].

Громадянські права і свободи людини і громадянина є міжнародно визнаними правами людини, що були проголошені в Загальній декларації прав людини і більш детально регламентовано в ряді важливих міжнародно-правових актах з прав людини, зокрема у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права та в Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Проте слід відзначити, що не всі із перелічених міжнародних документів у сфері прав людини містять повний перелік громадянських прав і свобод людини і громадянина, зокрема, у Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод відсутні такі права людини як право на повагу гідності, право на недоторканність житла, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та право на невтручання в особисте та сімейне життя.

Ретельний аналіз зазначених міжнародних документів з прав людини засвідчив про те, що всі переліки прав і свобод людини і громадянина завжди розпочинаються саме з громадянських прав і свобод, і як правило, з невід'ємного права на життя. Наприклад, у ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права зазначено, що право на життя є невід'ємне право кожної людини [3], а в ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод проголошено, що право кожного на життя охороняється законом [4]. У той же час, у Загальній декларації прав людини в одній статті поряд з правом на життя міститься право на свободу та особисту недоторканність [5].

Слід наголосити, що громадянські права і свободи людини і громадянина в різних формулюваннях та обсягах проголошені у всіх конституціях європейських держав, що свідчить про важливість цих прав людини, оскільки вони забезпечують особисту свободу й автономію людини як члена громадянського суспільства, а також надають їй можливість за допомогою правових засобів захистити себе від будь-якого незаконного втручання держави у сферу її приватного життя. А в деяких із них вони навіть виокремлені в спеціальні глави чи розділи. Наприклад, глава 1 частини I Конституції Італії має назву "Громадянські відносини", глава 1 розділу II Конституції Португалії – «Особисті права, свободи та гарантії», а підрозділ розділу II Конституції Польщі – «Особисті свободи і права». У той же час у Конституції Чорногорії ця група прав має назву «Права і свободи особистості».

Порівняльний аналіз положень норм конституцій європейських держав показав, що в них закріплено значне коло громадянських прав і свобод людини і громадянина, до яких належать: невід'ємне право на життя; право на повагу гідності; право на свободу та особисту недоторканність; право на недоторканність житла; право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; право на невтручання в особисте та сімейне життя; право на свободу пересування, вільний вибір місця

проживання; право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право на свободу світогляду і віросповідання.

Вітчизняний законодавець додержуючись вимог міжнародно-правових актів у сфері прав людини також імплементував їх основні засади в розділ II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України, в якому перелік прав і свобод людини і громадянина розпочинається так само з громадянських прав і свобод людини і громадянина. Наприклад, у ст. 27 Конституції України проголошено, що кожна людина має невід'ємне право на життя. А держава зобов'язана захищати життя людини [6].

У цьому розділі Основного Закону України всі права і свободи людини і громадянина закріплені в повному обсязі. І якщо порівняти норми, в яких вони закріплені, з найважливішими міжнародно-правовими актами з прав людини, а також з аналогічними нормами конституцій європейських держав, то слід наголосити на схожості багатьох конкретних норм. Це пояснюється насамперед тим, що Українська держава є частиною міжнародного співтовариства і тому вона визнає цінності людської цивілізації. Тобто, обравши шлях демократичного розвитку, Україна все впевніше входить до європейського правового простору, вона визнала Загальну декларацію прав людини, а також принципи дотримання прав людини, які закріплені у міжнародних документах у сфері прав людини.

Отже, з викладеного можна зробити висновок про те, що громадянські права і свободи людини і громадянина є тими правами людини, які визнані на міжнародному рівні, що знайшли своє закріплення у важливих міжнародних документах з прав людини. А норми цих документів і конституцій європейських держав, в яких передбачені громадянські права і свободи людини і громадянина, мають значний вплив на формування національного конституційного законодавства. Головною метою впровадження положень норм міжнародного законодавства є приведення конституційного законодавства України до єдиних стандартів захисту прав і свобод людини і громадянина, а їх виконання лише сприятиме подоланню різних суперечностей, розвитку демократії та поступовому просуванню держави до європейської спільноти.

Список використаної літератури:

1. Кириченко Ю. В. Актуальні проблеми конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні в контексті європейського досвіду : монограф. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 540 с.

2. Шукліна Н. Г. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії та практики) : монограф. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 424 с.

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

4. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

5. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

6. Конституція України : станом на 20 вересн. 2017 р. : відповідає офіц. тексту. Київ: Алерта, 2017. 80 с.

Кириченко Ю.В.

професор кафедри політології та права
Національного університету

«Запорізька політехніка»

доктор юридичних наук, доцент

Давлєтова Г.В.

асистент кафедри політології та права
Національного університету

«Запорізька політехніка»

КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ОBOB'ЯЗКУ БАТЬКІВ УТРИМУВАТИ СВОЇХ НЕПОВНОЛІТНІХ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ ТА ДЕРЖАВАХ КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ ЄВРОПИ

Конституція України в ч. 2 ст. 51 закріпила положення, згідно якого “батьки зобов’язані утримувати дітей до їх повноліття” [1]. Тобто це положення покладає на батьків обов’язок щодо утримання своїх неповнолітніх дітей, а саме тих дітей, які не досягли вісімнадцяти років. При цьому слід відзначити, що обов’язок батьків утримувати своїх неповнолітніх дітей виникає з моменту їх народження та зберігається до досягнення ними повноліття.

Обов’язок утримувати дитину є рівною мірою обов’язком як матері, так і батька, причому, обов’язком особистим, індивідуальним. Батьки зобов’язані утримувати свою дитину незалежно від того, одружені вони чи ні, або їх шлюб розірвано у встановлений законом порядок.

Варто відзначити, що схожі за своїм змістом положення на конституційному рівні закріпили Азербайджан, Білорусь, Болгарія, Вірменія, Естонія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Північна Македонія, Молдова, Німеччина, Португалія, Румунія, Сербія, Словенія, Угорщина, Хорватія і Чорногорія. У той же час, на відміну від інших європейських держав, в Конституції Азербайджану аналізований обов’язок закріплено в двох статтях: у п. II ст. 17, яка розташована в розділі першому “Загальні положення” і в якій зазначено, що “піклування про дітей та їх виховання є обов’язком батьків”, а в п. IV ст. 34, яка розташована в розділі другому “Основні права, свободи та обов’язки”, вказано, що “... піклуватися про дітей, виховувати їх є як правом, так і обов’язком батьків” [2, с. 28, 33]. Тобто Конституція

Азербайджану встановила, що піклування про дітей є не тільки обов'язком батьків, а й їх правом. До речі, такий підхід застосували законодавці абсолютної більшості зазначених країн. Також вони розширили поняття обов'язку щодо піклування про дітей, доповнивши його такими термінами, як “виховувати”, “навчати”, “піклуватися про здоров'я” тощо. Наприклад, у ч. 3 ст. 36 Конституції Вірменії зазначено, що “батьки мають право і зобов'язані піклуватися про виховання, здоров'я, повноцінний та гармонійний розвиток і про освіту своїх дітей” [3]. Водночас в Азербайджані, Болгарії і Німеччині виконання аналізованого обов'язку знаходиться під наглядом держави. Наприклад, у п. 2 ст. 6 Основного Закону Німеччини закріплено, що “догляд за дітьми та їх виховання є природним правом батьків і найпершим їх обов'язком. Діяльність батьків здійснюється під наглядом держави” [4, с. 182].

Із цього випливає, що конституційний обов'язок батьків утримувати своїх дітей до повноліття є комплексним правовим явищем, зміст якого, за словами С. Б. Кордуби, є досить широким, об'ємним і включає в себе такі окремі обов'язки батьків: 1) обов'язок щодо виховання дітей; 2) обов'язок щодо утримання дітей і створення умов для їхнього гідного життя, у тому числі в побутовому плані; 3) обов'язок забезпечити отримання дітьми освіти; 4) обов'язок дбати про фізичне та психічне здоров'я дітей; 5) обов'язок охороняти і захищати життя, гідність, свободу, особисту недоторканність дітей, забезпечувати їхню безпеку; 6) обов'язок забезпечувати фізичний розвиток дитини або сприяти такому розвитку; 7) обов'язок захищати права та інтереси дітей, у тому числі майнові; 8) обов'язок нести цивільно-правову відповідальність за шкоду, завдану дитиною [5, с. 8].

На підставі аналізу національного законодавства Ю. С. Завгородня звертає увагу на необхідність більш широкого розуміння змісту й особливостей конституційного обов'язку батьків утримувати дітей до їх повноліття, а також вважає, що доцільною була б заміна чинного поняття “утримання дітей” на термін “піклування про дітей” [6, с. 47]. Але, на нашу думку, заміна терміна “утримання” на термін “піклування” в даному випадку буде недоречним, оскільки згідно в Великим тлумачним словником сучасної української мови, піклування означає – виявляти увагу, турботу про потреби кого-небудь, а утримувати – забезпечувати кого-небудь засобами до існування [7, с. 788, 1309].

Зі змісту ч. 2 ст. 51 Конституції України також випливає, що “повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків” [1]. Цей конституційний обов'язок дітей є особистим обов'язком, який не може бути переданий іншим особам, і означає, що діти повинні самі піклуватися про своїх непрацездатних батьків. Він також відображає особисту відповідальність повнолітніх, працездатних дітей за долю своїх непрацездатних батьків, до яких належать пенсіонери, інваліди, тяжко хворі, коли вони вже не в змозі забезпечити свої життєві потреби. Поряд з правовим закріпленням морального змісту цього конституційного припису, державою

передбачено відповідні обов'язки громадян насамперед стосовно матеріального забезпечення.

Слід наголосити, що досліджуваний обов'язок знайшов своє закріплення в конституціях Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Естонії, Литви, Північної Македонії, Молдови, Хорватії і Чорногорії. При цьому в конституціях Азербайджану та Вірменії передбачено, що діти повинні бути не тільки повнолітні, а ще бути працездатними. Водночас конституції Білорусі, Вірменії, Естонії і Чорногорії встановили, що діти зобов'язані піклуватися тільки про тих батьків, які потребують допомоги. Наприклад, у ч. 3 ст. 72 Конституції Чорногорії записано, що “діти зобов'язані піклуватися про своїх батьків, які потребують допомоги”[8]. Крім того, у конституціях Азербайджану і Естонії визначили коло суб'єктів, які зобов'язані піклуватися не тільки про непрацездатних батьків, а й про інших членів сім'ї, які потребують допомоги. Наприклад, у п. Іст. 38 Конституції Азербайджану зазначено, що “надавати допомогу нужденним є, у першу чергу, обов'язком членів їх сімей”, а в ч. 5 § 27 Конституції Естонії – “сім'я зобов'язана піклуватися про своїх членів, які потребують допомоги” [2, с. 34, 604].

Таким чином, враховуючи викладене та з урахуванням результатів порівняльно-правового аналізу ч. 2 ст. 51 Конституції України з аналогічними положеннями конституцій європейських держав, вважаємо за необхідне викласти зазначену статтю в такій редакції: “Батьки зобов'язані виховувати, навчати і утримувати своїх дітей до їх повноліття. Повнолітні, працездатні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків, які потребують допомоги”.

Список використаної літератури:

1. Конституція України: станом на 4 трав. 2017 р.: відповідає офіц. тексту. Київ: Алерта, 2017. 80 с.
2. Конституции стран СНГ и Балтии: учеб. пособ. / сост. Г. Н. Андреева. Москва : Юристъ, 1999. 640 с.
3. Конституція Республіки Вірменія від 27 листопада 2005 р. URL: <http://www.constitution.ru/archives/204>.
4. Конституции государств Европейского Союза / под общ.ред. Л. А. Окунькова. Москва : Издательская группа ИНФРА-М-НОРМА, 1997. 816 с.
5. Кордуба С. Б. Конституционная обязанность родителей заботиться о детях в Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2011. 25 с.
6. Завгородня Ю. С. Поняття й особливості конституційного обов'язку батьків утримувати дітей до їх повноліття. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Юридичні науки”*. Херсон, 2016. Вип. 5. Т. 1. С. 45–48.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпень: ВТФ “Перун”, 2001. 1440 с.

8. Конституція Республіки Чорногорія від 19 жовтня 2007 р. URL: <http://www.constitutions.ru/archives>.

Лабенська Л.Л.

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

кандидат юридичних наук, доцент

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Верховна Рада України, змінивши положення Преамбули Конституції України щодо європейської ідентичності і незворотності європейського та євроатлантичного курсу, на найвищому конституційному рівні, закріпила відповідний вектор подальшого розвитку нашої держави. Зазначені зміни вимагають від парламентарів привести всю систему законодавства України до стандартів Європейського Союзу. Не є виключенням й виборче законодавство.

Одним з найважливіших кроків в цьому напрямку було прийняття в грудні 2019 року довгоочікуваного Виборчого кодексу України.

Незважаючи на те, що приймався цей Закон вже після внесення змін до Преамбули щодо європейської інтеграції, він, все одно, містить ряд положень, які суперечать євро стандартам в питаннях виборчого права.

Наприклад, відсутні запобіжники, які б не давали можливості законодавцям вносити зміни до виборчого законодавства напередодні кожних виборів, тим самим створюючи нестабільність виборчого процесу.

Так, на думку Громадянської мережі ОПОРА, внесені в червні та липні 2020 року зміни до Виборчого кодексу України, порушують вимоги про необхідність дотримання міжнародних стандартів базовим документам у сфері стандартів виборів (зокрема, Копенгагенському документу ОБСЄ) у частині збереження діючої виборчої системи напередодні виборів або ж щодо недопущення обмежень виборчих прав громадян через закріплення норми щодо проведення виборів лише двічі на рік, процедурних питань роботи ЦВК та інших виборчих комісій [1].

Ще один аспект виборчого права, який потребує регламентації в національному законодавстві – це можливість надання права голосу іноземцям, які постійно проживають в нашій країні.

Справа в тому, що останнім часом країни Європейського Союзу розширюють можливості реалізації виборчих прав іноземцями, які не є громадянами цих країн (на муніципальному рівні). Такі кроки є досить прогресивними та об'єктивно виправданими, саме так зазначені особи долучаються до вирішення важливих питань громади, де вони постійно проживають, володіють певним майном й відповідно сплачують податки.

Відповідно до ст. 6 Конвенції Ради Європи про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні країна, яка ратифікувала цю Конвенцію, зобов'язується надати кожному постійному мешканцю-іноземцю право голосувати та висувати свою кандидатуру на виборах до органів місцевого самоврядування, якщо він відповідає тим правовим вимогам, які пред'являються громадянам, і, крім того, на законних підставах постійно мешкає у відповідній державі протягом п'яти років, що передують виборам. Проте в тексті Конвенції є пункт про те, що під час ратифікації будь-яка країна може заявити про те, що вона має намір обмежити застосування такого права іноземців лише правом голосу [10].

Нажаль, Україна, перебуваючи у складі Ради Європи так й не ратифікувала цього документу. Не було вирішено це питання й в новому виборчому законодавстві.

І нарешті, ще одна новела національного виборчого законодавства – гендерне квотування, яка наблизила нас до відповідних стандартів Європейського Союзу, але після практичної реалізації під час місцевих виборів 2020 року потребує певного удосконалення.

Про це свідчать опубліковані проміжні результати гендерного моніторингу місцевих виборів, які оприлюднила **Координаторка проєктів Українського жіночого фонду Мілена Горячківська під час круглого столу «Можливості та перешкоди для жінок-кандидаток на місцевих виборах»**. За її словами, чимало жінок справді вибували після реєстрації списків до міськрад великих міст. «Переважно вони вибували із першої п'ятірки. Ось один із прикладів, як це працювало на практиці. Це партія, яка пройшла до міської ради Одеси. При реєстрації було 46% жінок у списку, потім відбулося вибуття жінок і чоловіків, у підсумку жінок залишилося 29%. Експерти говорять, що потрібне вдосконалення законодавства». [2].

Аналізуючи виступи учасників зазначеного заходу, можна зробити невтішні висновки, що норми виборчого законодавства про гендерні квоти прописані таким чином, що виникають можливості певних маніпуляцій під час їх практичного застосування.

Підсумовуючи, слід зазначити, що прийняття Виборчого кодексу України було прогресивним та вкрай необхідним заходом для сучасного етапу державного будівництва нашої країни. Разом з тим, засмучує те, що поза увагою законодавця залишились вкрай актуальні питання дотримання певних європейських стандартів у змісті цього Закону, а ті, які все ж таки, були регламентовані, знову потребують свого удосконалення через внесення змін.

Список використаної літератури:

1. Заява ОПОРИ щодо розгляду парламентом змін до виборчого законодавства URL: <https://www.oporaua.org/statement/vybory/mistsevi-vybory/20163-zaiava-opori-shchodo-rozgliadu-parlamentom-zmin-do-viborchogo-zakonodavstva>

2. Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні від 5 лютого 1992 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_318.

Орлова О.О.

кандидат юридичних наук, доцент
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Артеменко Д.С.

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Багато країн світу розробили, прийняли та законодавчо закріпили спеціальні закони про боротьбу з корупцією, щоб вони могли здійснювати цілеспрямовані дії. Деякі держави використовують закони, безпосередньо призначені для боротьби з корупцією або регулюють низку конкретних аспектів законодавства про організовану злочинність чи державну службу (у Великобританії, Білорусі, Литві, Румунії). Прийнято низку обов'язкових та консультативних міжнародно-правових актів, прийнятих Організацією Об'єднаних Націй, Організацією американських держав, Організацією економічного співробітництва та розвитку, Радою Європи, Європейським Союзом та Африканським Союзом. Усі міжнародно-правові документи мають спільну мету - встановити спільні методи боротьби з корупцією шляхом забезпечення виконання антикорупційних законів на національному рівні[1].

Зараз корупція вважається поширеним явищем, яке стало повсюдним. Цю проблему неможливо повністю усунути, але потрібно вжити певних заходів, щоб мінімізувати корупцію.

Україна має надійну правову основу для боротьби з корупцією, зокрема Закон України "Про принципи запобігання та боротьби з корупцією", який передбачає декларацію про доходи державних службовців. Антикорупційне законодавство також регулює конфлікт інтересів державних службовців та кримінальну відповідальність за невинувато дорогі подарунки, гостинність тощо. Нашій державі потрібні нові, жорсткіші зміни в антикорупційному законодавстві та його вдосконаленні, максимальні зусилля всіх органів державного управління та самоврядування, застосування необхідних національних заходів різного роду.

Експерти зазначають, що у Фінляндії існує чітка та ефективна система боротьби з корупцією, заснована на дієвій законодавчій базі та державній підтримці. Міжнародна антикорупційна громадська організація Transparency International називає її однією з найменш корумпованих країн у світі.

Відповідно до положень Кримінального кодексу Фінляндії, за дії, які можуть бути кваліфіковані як корупція, санкції варіюються від штрафу до позбавлення волі на строк до чотирьох років, залежно від ступеня суспільної небезпеки злочину[5].

Ще один приклад у боротьбі з корупцією в Нідерландах. Антикорупційна діяльність в цій країні відбувається на процедурному та інституційному рівнях. Поширеними є такі заходи, як публічність та звітування про корупцію, а також відкрите обговорення їх наслідків.

Як і Нідерланди, Ізраїль досі є не корумпованою країною. Це забезпечує певне дублювання моніторингової діяльності щодо можливих проявів корупції. Відповідний контроль здійснюється урядовими організаціями та спеціальними підрозділами міліції, Управлінням державного контролера, на яке не впливають міністерства чи інші державні органи. Ці організації розслідують можливість корупції та у разі виявлення повідомляють про це слідчим органам. Крім того, отримані дані повинні бути опубліковані.

У Федеративній Республіці Німеччина боротьба з корупцією базується на завданні знищення матеріальної, особливо фінансової, бази злочинних груп. Це буде досягнуто шляхом конфіскації активів та створення відповідної законодавчої бази для запобігання "відмиванню грошей".

Примітний аналіз кримінального законодавства про боротьбу з корупцією, що міститься в Кримінальному кодексі Канади 1985 р. Підкуп суддів, заступників чи поліцейських вважається найсерйознішою формою корупції в Канаді. Нарешті, вважається, що цей вид злочину підриває віру суспільства у справедливість та справедливість у здійсненні правосуддя, що є необхідною передумовою існування будь-якої законної форми правління. Саме за ці корупційні злочини максимальним покаранням є позбавлення волі на термін до 14 років (друге найсуворіше покарання в Канаді після довічного ув'язнення за вбивство).

Кримінальний кодекс Данії 1994 року передбачає кримінальну відповідальність як за активний, так і за пасивний підкуп осіб, які обіймають чи займають державні посади. Відповідно до кримінального законодавства Данії, будь-яка особа, яка незаконно дає, обіцяє або пропонує особі, яка обіймає державну чи державну посаду в міжнародній чи іноземній організації, подарунок чи іншу привілею з метою примусити цю особу виконати або не виконати відповідну дію - буде покарано штрафом або позбавленням волі на строк до трьох років.

Основні норми кримінального законодавства Великобританії, спрямовані на запобігання корупції та хабарництву, зосереджені в Законі про хабарництво, який встановлює відповідальність за такі види злочинів: хабарництво, отримання хабара, підкуп іноземних державних службовців, нездатність господарської організації запобігти хабарам, вчиненим від її імені.

Франція має власний досвід боротьби з корупцією. У 1993 році тут було створено Центральну антикорупційну службу. На нього покладаються такі важливі функції, як централізація інформації, необхідні для запобігання (виявлення) фактів активної та пасивної корупції, а також для надання допомоги судовим слідчим органам у справах про їх апеляцію. Центральна служба інформує прокурора республіки про розслідування. Чинне законодавство Франції містить декілька антикорупційних норм, зокрема щодо фінансових зловживань. Наприклад, у 1990 р. Було прийнято закон, який вимагав від кредитних установ приділяти особливу увагу капіталу, походження якого пов'язане з організованою злочинністю. Йдеться про виявлення порушень щодо підробки чеків та векселів, пред'явлених до інкасації.

У боротьбі з корупцією багато країн вживають організаційні заходи - створюють спеціалізовані установи, організації, метою яких є розробка відповідних стратегій і тактик та розробка профілактичних заходів з нормативним та функціональним змістом[4]. Однак, враховуючи актуальність цього питання, варто вивчити весь комплекс заходів на національному рівні з метою їх вдосконалення та розробки нових механізмів вирішення цієї проблеми. Практика правоохоронних органів за кордоном у цьому відношенні показує, що вдосконалення регуляторної та антикорупційної системи та наявність ефективної антикорупційної системи на національному та міжнародному рівнях є однією з головних умов успішного подолання цієї всюдисущої ситуації[2].

Чинний уряд повинен:

- розробити послідовну державну політику у боротьбі з корупцією, яка б включала комплекс заходів державного, політичного, економічного, соціального та правового характеру;
- створити спеціальну антикорупційну службу, незалежну від усіх відомств, яка забезпечувала б контроль за діяльністю державних органів різних рівнів;
- забезпечити незалежне функціонування судової влади (за прикладом правоохоронних систем в Великобританії чи Франції)[3].

Список використаної літератури:

1. Одінцова О. Цивілізований лобізм як форма боротьби з корупцією. *Право України*. 2006. № 6.
2. Чемерис І.В. Зарубіжний досвід протидії корупції в системі державного управління. *Стратегічні пріоритети*. 2009. № 3.
3. Коруля І.В. Зарубіжний досвід у сфері протидії корупції та можливість його використання в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 1.
4. Халковський О.М. Досвід протидії корупції у зарубіжних країнах. *Економіка та держава*. 2011. № 3.

5. Черніков Д.Ю. Інформаційно-комунікаційні технології як ефективний інструмент протидії корупції. *Молодий вчений*. 2018. № 11(2).

Сахарова К. О.

викладач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

доктор філософії

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ДОСВІДУ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, СКОЄНИМ ПРОТИ ДІТЕЙ

Свобода та недоторканість дитини є однією з найважливіших цінностей, яку намагається як найповніше оберігати держава на всіх рівнях. Але, на сьогодні основною проблемою є недосконалий та неповний алгоритм дій, що повинні проводити правоохоронні органи при зникненні дитини для того, щоб попередити можливий скоєний злочин. За даними правоохоронців, протягом 2015 року було зафіксовано 4,5 тис. зникнень дітей, в 2016 році – 6 тис., у 2017 році – 8 124. У 2018 року правоохоронці зафіксували 10 425 випадків зникнення дітей, а станом на 21 липня 2019 року в поліцію надійшло 5 тисяч 795 заяв про зникнення неповнолітніх. У той час правоохоронці відзначають – кількість зниклих дітей, в порівнянні з минулими роками, практично не змінилася, але при цьому в Україні спостерігається сплеск насильства по відношенню до дітей [1].

Згідно з інформацією правоохоронних органів, зникнення дітей слід ділити на дві категорії: кримінальні викрадення і свідомий відхід з дому. За даними поліції, 75% зниклих дітей – це підлітки у віці 13-17 років, які тікають з сімей. Причини втеч різні: деякі тікають від побоїв, інші стикаються з нерозумінням з боку батьків, а є ті, яких захлиснули почуття першого кохання і бажання самостійного життя [1].

Примітно, що найнебезпечніший міф про пошук зниклих дітей – це переконання, що звертатися в поліцію можна тільки на третю добу після зникнення дитини. Це далеко не так: чим швидше батьки звернуться до правоохоронних органів, тим оперативніше спрацює поліція. Органи правопорядку заявляють, що, якщо діяти негайно і відразу ж звертатися за допомогою до правоохоронців, 86% дітей вдається знайти в першу добу після зникнення. Однак, якщо через 24 години пошуки не дають результату, дитину оголошують в розшук як зниклу безвісті.

Для того, щоб алгоритм дій правоохоронних органів був більш дієвим та давав позитивну динаміку, ми пропонуємо імплементувати в Україні досвід Сполучених Штатів Америки в двох напрямках: перший стосується покращення роботи щодо розшуку зниклих та викрадених дітей, другий – реєстр та сповіщення правоохоронних органів та дитячих закладів освіти щодо проживання на конкретній території осіб, що раніше були засуджені за злочини, скоєні проти дітей.

Перший дієвий механізм, про який варто сказати це – Amber Alert, або Child Abduction Emergency Alert - система оповіщення про викрадення дітей.

AMBER є офіційною зворотною аббревіатурою назви системи для America's Missing: Broadcast Emergency Response, але була названа в честь 9-річної Ембер Хагерман (Amber Hagerman), яка була викрадена і вбита в Арлінгтоні, Техас в 1996 році [2].

У США поширення сигналів AMBER Alert проводиться за допомогою комерційних радіостанцій, інтернет радіо, супутникового радіо, телевізійних станцій і текстових повідомлень, а також за допомогою систем кабельного телебачення, за допомогою системи екстреного оповіщення і погодних радіо, Національного управління океанічних і атмосферних досліджень. Сповіщення також поширюються за допомогою електронної пошти, електронних дорожніх табло, електронних комерційних рекламних щитів і SMS повідомлень. Всі зацікавлені в отриманні SMS розсилки з оповіщенням AMBER Alert в їх окрузі можуть підписатися на неї, відвідавши сайт Wireless Amber Alerts, яка безкоштовна відповідно до закону.

Рішення про оголошення тривоги AMBER Alert приймається будь-якою поліцейською структурою (у багатьох випадках це поліція штату або дорожня поліція), яка розслідує будь-яке з викрадень. Публічна інформація AMBER Alert зазвичай складається з імені і опису викраденого, опису підозрюваного у викраденні, а також опис і номерні знаки автомобіля викрадача, якщо такі є.

Сповіщення AMBER Alert поширюються за допомогою Системи екстреного оповіщення про надзвичайні ситуації, яка використовувалася головним чином для поширення бюлетенів погоди, інформації про надзвичайних ситуацій цивільного характеру або національних надзвичайних ситуаціях. У Канаді оповіщення передаються за допомогою Alert Ready – канадську систему аварійного оповіщення. Сповіщення зазвичай містять опис дитини і ймовірного викрадача.

Щоб уникнути помилок, а також ігнорування сповіщень через звикання, складені досить суворі критерії для запуску сповіщень. У план сповіщень AMBERT Alert кожного штату або провінції встановлені свої власні критерії активації системи, що означає існування відмінностей в оцінці інцидентів, які виправдовують використання системи. Однак, Міністерство юстиції США випустило «керівництво», якого більшість штатів, як кажуть, «строго дотримуються»:

1. Правоохоронні органи повинні підтвердити, що викрадення дійсно відбулося.
2. Наявність загрози життю і здоров'ю дитини.
3. Наявність достатньої інформації про дитину, викрадача або його транспортному засобі.
4. Дитина повинна бути неповнолітньою [2].

Повні або часткові аналоги системи були введені в деяких країнах : Австралії, Ірландії, Канаді, Мексиці, Словаччині, Франції та Малайзії.

І якщо використання AMBER Alert дозволить підвищити кількість знайдених дітей, то впровадження наступного досвіду – Федерального закону Сполучених Штатів Америки, що має назву «Закон Джейкоба Ваттерлінга» [3] та його поправку – «Закон Меган», які були прийняті в 1994 та в 1996 році відповідно може зменшити кількість саме протиправних дій проти дітей.

Сутність «Закону Ваттерлінга» полягає в створенні реєстру засуджених за сексуальні насильницькі злочини або злочинів проти дітей, і формує більш суворі вимоги до реєстрації сексуальних злочинців. Також відповідно до закону, адреси сексуальних злочинців повинні перевірятися державними органами щорічно протягом десяти років, а самі злочинці, що вчинили сексуально насильницькі злочини повинні відзначатися в поліції за місцем проживання щоквартально і повідомляти про свої пересування по країні. Закон Джейкоба Веттерлінга став вирішальним першим кроком на важкому шляху захисту дітей від сексуальних злочинців. З тих пір закон перетерпів безліч поправок і доопрацювань, і на сьогоднішній момент є відпрацьованим механізмом по боротьбі зі злочинами проти дітей.

17 травня 1996 президент США Білл Клінтон підписав федеральний «Закон Меган», як поправку до «Закону Джейкоба Веттерлінга», який встановлює основні принципи для державних законодавчих актів, які потребують сексуальних злочинців повідомляти громадськість про своє місцезнаходження. З цього моменту почалося створення відкритого онлайн-реєстру сексуальних злочинців по 50 штатам США і регіонах [4].

8 лютого 2016 року президент США Барак Обама підписав міжнародний «Закон Меган», який ввів обов'язкове повідомлення правоохоронних органів тих держав, куди особа, що вчинила статеві злочини в США, збирається приїхати. У законі міститься вимога до людини, що виїжджає, отримати особливий візуальний «унікальний ідентифікатор», який заноситься в паспорт, а також повідомити правоохоронні органи за 21 день до передбачуваного від'їзду [4].

Впровадження цих правових інструментів вже підтвердило свою значущість та актуальність в Сполучених Штатах Америки, і хоча Україні знадобиться досить багато часу для реалізації схожих механізмів, на наш погляд – саме вони є дієвими в питаннях попередження та швидкого реагування в випадках, коли дітям може загрожувати реальна небезпека.

Список використаних джерел:

1. Исчезнувшие бесследно: ежегодно в Украине пропадают тысячи детей. URL: <https://fact.org.ua/871-ischeznuvshie-bessledno-ezhegodno-v-ukraine-propadajut-tysjachi-detej.html>
2. AMBER ALERT. URL: <https://amberalert.ojp.gov/>
3. Закон Джейкоба Ваттерлінга. URL: <https://www.congress.gov/bill/105th-congress/house-bill/1683>
4. Закон Меган. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-110/pdf/STATUTE-110-Pg1345.pdf>

Тімочкін М. В.

викладач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРОВОКАЦІЇ ДО ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Сьогодні сприйняття європейських орієнтирів часто відбувається завдяки процесу європейської інтеграції, який є стратегічним вектором розвитку української держави [1, с. 12]. Дотримання міжнародних стандартів є важливим та необхідним у сфері будь-якої діяльності. Не є виключенням й діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність та негласну роботу під час кримінального провадження.

Як зазначив О.В. Кириченко, враховуючи транснаціональний характер злочинності, міжнародним співтовариством розробляються документи, які охоплюють основні напрямки протидії злочинності та складають звід його міжнародних стандартів. Процес правової інтеграції, в якому активно приймає участь Україна, обумовлює зближення українського законодавства з цими стандартами, їх облік у розвитку національної правової системи та в діяльності правоохоронних органів держави [2, с. 153]. Міжнародними стандартами в галузі запобігання злочинності та кримінального судочинства є такий визнаний міжнародним співтовариством рівень вимог, запропонований до здійснення прав людини при досудовому розслідуванні та судовому розгляді кримінальних справ, запобіганні злочинності, а також виконання кримінальних покарань [3, с. 53].

Разом з тим, існують випадки, коли права людини обмежуються як під час проведення оперативно-розшукових заходів, так й під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що регламентовано оперативно-розшуковим та кримінальним процесуальним законодавством.

Так, одним із видів негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) є контроль за вчиненням кримінального правопорушення. Відповідно до ст. 271 Кримінального процесуального кодексу України, контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться у формах: контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину. Під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні [4]. Але, як

свідчить практика, є не поодинокі факти, коли оперативні підрозділи правоохоронних органів, зловживаючи своїми повноваженнями, провокують (підбурюють) особу на вчинення злочину з метою покращення своїх показників щодо виявлення таких кримінальних протиправних дій. У зв'язку з цим, актуальним є оцінка дій співробітників правоохоронних органів щодо наявності в їх діях провокації злочину.

Аналіз судової практики України свідчить про те, що національні суди у своїх рішеннях щодо провокації до вчинення злочину враховують практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) з цього питання на підставі норм Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», який зобов'язує правоохоронні органи та суд виконувати рішення ЄСПЛ, що набрали законної сили.

Так, наприклад, Апеляційний суд Вінницької області в своїй ухвалі від 11.08.2014 р. (справа № 136/564/14-к) відмовив у задоволенні апеляційної скарги прокурора на виправдувальний вирок суду першої інстанції, зокрема, у зв'язку з визнанням доказів сторони обвинувачення недопустимими на підставі здійснення провокації правоохоронними органами протягом їх отримання. Суд у мотивувальній частині своєї ухвали послався на вищезазначені рішення ЄСПЛ та зауважив, що ЄСПЛ чітко розмежував межі дозволеного під час проведення правоохоронними органами НСРД. Тобто якщо вказані працівники спеціально залучають до цього підготовлену особу, яка в подальшому під їхнім контролем активними діями провокує «злочинця» до вчинення кримінального правопорушення, то докази на підтвердження винуватості, здобуті в ході такої провокації, суд зобов'язаний визнати як недопустимі, а особу обвинуваченого – виправдати. Разом з тим, коли працівники правоохоронних органів обмежились пасивним спостереженням за злочинною поведінкою особи, і в ході проведення НСРД мав місце судовий контроль за дотриманням прав та свобод особи, зібрані докази будуть відповідати усім критеріям належності, допустимості та достовірності. Слід розуміти, що кримінальне правопорушення, вчинене в наслідок його провокації, не несе суспільної небезпеки [5, с. 137].

На сьогодні існує ряд рішень ЄСПЛ, в яких розкрито ознаки провокації до вчинення злочину, зокрема це рішення у справах: від 09.06.1998 р. «Тейшейра де Кастро проти Португалії», від 26.10.2006 р. «Худобін проти Російської Федерації», від 15.12.2005 р. «Ваньян проти Російської Федерації», від 05.02.2008 р. «Раманаускас проти Литви», від 30.10.2014 р. «Носко и Нефьодов проти Росії» тощо.

Наприклад, відповідно до Рішення у справі «Раманаускас проти Литви» підбурювання з боку поліції має місце тоді, коли відповідні працівники правоохоронних органів або особи, які діють за їхніми вказівками, не обмежуються пасивним розслідуванням, а з метою встановлення злочину, тобто отримання доказів і порушення кримінальної справи, впливають на суб'єкта, схилиючи його до вчинення злочину, який в іншому випадку не був би вчинений. У свою чергу, у Рішенні «Носко и Нефьодов проти Росії»

акцентовано увагу на те, що негласні операції повинні проводитися пасивним шляхом за відсутності тиску на заявника для вчинення ним злочину за рахунок таких засобів, як прийняття на себе ініціативи в контактах із заявником, наполегливе спонукання, обіцянку фінансової вигоди або звернення до почуття жалю заявника [6].

Аналіз рішень ЄСПЛ щодо провокації злочину дає нам підстави виокремити загальні ознаки, які притаманні діям співробітників правоохоронних органів під час провокації до вчинення злочину:

- 1) мету, що полягає в заохоченні особи до вчинення злочину;
- 2) активну форму поведінки уповноваженої особи, що полягає у здійсненні впливу на особу, спонуканні її до вчинення злочину;
- 3) відсутність схильності та бажання особи до вчинення злочину за наявності реальної можливості його вчинити;
- 4) наявність достатніх даних про те, що за відсутності ініціативної діяльності працівника правоохоронного органу або іншої особи, залученої до участі в такій дії, злочин не було би вчинено.

Список використаної літератури:

1. Хаустова М. Г. Проблема організаційно-правового забезпечення гармонізації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Проблеми законності* : зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків : Нац. ун-т «ЮАУ», 2013. Вип. 121. С. 12-29.
2. Кириченко О. В. Основні проблеми імплементації міжнародних стандартів у галузі запобігання злочинності в національному законодавстві України. *Реформування законодавства з питань протидії злочинності в контексті євроінтеграційних прагнень України* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 25-26 трав. 2006 р.). Запоріжжя : Юридичний ін-т ДДУВС, 2006. Ч. 2. С.153-155.
3. Кириченко О. В., Хмеленко В. В. Принципи оперативно-розшукового запобігання злочинам : монограф. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 160 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної ради України*. 2013. № 9-10, 11-11, 13. Ст. 88.
5. Панова А. В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні : монограф. Харків : Право, 2017. 137 с.
6. Декілька рішень ЄСПЛ щодо провокації злочину [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radako.com.ua/news/dekilka-rishen-iespl-shchodo-provokaciyi-zlochynu>

Ярошевська Т. В.

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Стеценко К. О.

здобувач вищої освіти
юридичного факультету

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Глобальний масштаб та наслідки міжнародної злочинності вимагають встановлення відносин між державами та міжнародними організаціями для боротьби з цими негативними проявами. За історію співпраці між суб'єктами міжнародного права у боротьбі зі злочинністю накопичилася відносно велика кількість принципів та механізмів міжнародного права для запобігання та контролю злочинів.

Реальний процес співпраці у боротьбі з транснаціональною злочинністю розпочинається в перші дні відносин між розвиненими країнами, коли були підписані перші двосторонні угоди про екстрадицію злочинців. Подальший розвиток міжнародних відносин у боротьбі зі злочинністю відбувається в контексті розвитку міжнародного права. Кожен історичний період ставить перед міжнародною спільнотою нові виклики і вимагає спільних зусиль для вирішення економічних, політичних та соціальних проблем, особливо боротьбу з транснаціональною злочинністю.

Попередження та боротьба зі злочинністю є одним із пріоритетних напрямків міжнародного співробітництва. Його розвиток та інтернаціоналізація зробили цю боротьбу однією з головних соціальних проблем і вимагає співпраці держав для її вирішення. Протягом століть людство досягло значного прогресу в різних сферах суспільного життя, але соціальний прогрес також є руйнівним, злочинним і небезпечним для більш стійкого розвитку. Сюди входять тероризм, територіальна конфіскація суверенних держав, а також збільшення економічної злочинності, легалізація, (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, шахрайство з грошима; широко розповсюджена кіберзлочинність тощо. Україна стає дедалі більш стурбованою стосовно міжнародних злочинних угруповань, особливо у сферах відмивання грошей, нелегальної міграції, торгівлі людьми, зброї, небезпечних матеріалів, наркотиків тощо. Тому необхідно розвивати

міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю, його напрями та форми.

Питанню міжнародного співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю присвячені наукові праці О. І. Виноградової, О. Г. Волеводзи, Т. С. Гавриша, Л. Н. Галенської, О. М. Джужі, Ю. Ф. Іванова, Н. В. Пронюк, Л. Д. Тимченка, Ю. М. Черноус та інші. Проте певні аспекти цієї проблеми залишаються поза увагою науковців і потребують подальших досліджень.

Метою тез є визначення основних напрямів та форм міжнародного співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю.

Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю в основному є комплексною системою відносин, що включає координацію політики, законодавства, правоохоронних органів, організації та управління, інформації, науково-дослідної діяльності, держави, представлені урядовими установами та посадовими особами, а також діяльність з міжнародної злочинності профілактичні організації та лікування злочинців. Метою цієї співпраці є, з одного боку, вдосконалення міжнародного права в цій галузі, а з іншого – досягнення послідовності в діях країн, представлених їх правоохоронними органами, у розслідуванні кримінальних справ. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання злочинам та боротьби із ними здійснюється у певних сферах та формах, проте юридичний аналіз та наукова робота свідчать про відсутність єдиного та послідовного підходу [1, с. 576].

Зокрема, О. М. Джужа та Ю. Ф. Іванов [2, с. 43] в основні напрямки міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю включає: прийняття та імплементація міжнародних договорів проти небезпечних злочинів; надання правової допомоги у кримінальних справах, включаючи екстрадицію; розробку міжнародних норм та стандартів, що забезпечують захист прав людини у сфері правозастосування; регулювання питання, що перебувають під національною та міжнародною юрисдикцією; взаємодія щодо запобігання, виявлення, стримування та розкриття злочинних діянь міжнародного характеру.

Розглядаючи сфери міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю як способи її розвитку, а також певні тенденції цього розвитку, потрібно підкреслити: заохочення держав та сприяння укладенню міжнародних угод про боротьбу зі злочинністю, включаючи запобігання та відшкодування збитків особам, які порушили положення таких угод; розробка міжнародних норм у галузі запобігання злочинам, переслідування та забезпечення кримінальних та міжнародних злочинів; розробка рекомендацій щодо боротьби з національною злочинністю національними правоохоронними органами, надавати інформацію та поради державам (враховуючи поведінку кожної держави у цій боротьбі в рамках свого суверенітету, на своїй території та відповідно до її економічних та соціальних умов) [3, с. 335–337].

За характером злочину сфери міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю можна класифікувати наступним чином: співпраця у боротьбі з міжнародною злочинністю; співпраця у боротьбі з транснаціональною злочинністю; співпраця у боротьбі зі злочинністю в цілому.

Кожну з цих сфер можна додатково структурувати залежно від рівня суспільної небезпеки та розповсюдження злочинності. За цим критерієм можна виділити форми міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю: міжнародний та внутрішній тероризм; захоплення заручників; нелегальна торгівля наркотиками, хімічними речовинами та ядерними речовинами; торгівля незаконною зброєю та боєприпасами; високотехнологічна незаконна діяльність (особливо комп'ютерна злочинність); міжнародна та національна корупція; незаконні банківські та контрафактні товари; викрадення автомобілів та контрабанда; незаконне переміщення людей через кордони; торгівля жінками та дітьми з метою їх сексуальної експлуатації; торгівля людьми з метою трансплантації органів.

Отже, обсяг міжнародної співпраці у розслідуванні кримінальних правопорушень міжнародного характеру включає:

1) двостороннє співробітництво між країнами, включаючи взаємодію між центральними органами (уповноваженими), компетентними органами країн, дипломатичними представництвами, консульськими установами та іншими уповноваженими відомствами;

2) співпраця на регіональному рівні, що відбувається за підтримки міжнародних організацій на регіональному рівні.

Найпоширенішими формами міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю є: надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах, що регулюється нормами міжнародного та національного права, що координуються діями різних держав для захисту інтересів окремих осіб, асоціації суспільства та держави; екстрадиція правопорушників з метою притягнення до відповідальності або відбування покарання; передача осіб, засуджених до в'язниці, для продовження відбування покарання з точки зору їх громадянства або місця постійного проживання; обмін оперативною, правовою чи іншою інформацією; гарантія прав і свобод громадян однієї держави при здійсненні кримінального правосуддя в іншій; навчання та обмін досвідом правоохоронних органів країн у боротьбі з міжнародною злочинністю; надання професійних та консультаційних послуг, спеціальних науково-технічних ресурсів та надання іншої матеріально-технічної підтримки; спільні дослідження, попередження та програмування проблем злочинності; участь в офіційних заходах (конгресах, засіданнях), науково-технічних конференціях (семінарах, семінарах), обговорювати питання міжнародного співробітництва у сфері запобігання злочинності [4].

Отже, вирішення соціально-економічних, політичних та інших важливих проблем України практично неможливе без участі міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю, в активних міжнародних організаціях у кримінальних провадженнях. Удосконалення механізму

співпраці між правоохоронними органами країн, уточнення законодавства та ефективного застосування традиційних форм міжнародного співробітництва, пошук нових форм та напрямків співпраці – це важлива гарантія успішного вирішення багатьох проблем не лише зовнішньої політики, а і внутрішньої політики держави.

Список використаних джерел:

1. Тимченко Л. Д. Международное право: учебник для юридических специальностей вузов МВД. Харьков : Консум, 1999. 528 с.
2. Джужа О. М., Іванов Ю. Ф. Роль міжнародних організацій у боротьбі зі злочинністю. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. 2003. № 5. 67 с.
3. Супрун Т. М. Міжнародне співробітництво у боротьбі з корупцією. Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 5. С. 335–337. URL: http://pap.in.ua/5_2016/101.pdf.
4. Черноус. Ю. М. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю. Право та державне правління. 2013. № 4. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ, КРИМІНОЛОГІЧНІ, КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ, КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Вакуленко А.Е.

ад'юнкт

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ФОРМИ СПРИЯННЯ ГРОМАДЯН ОПЕРАТИВНИМ ПІДРОЗДІЛАМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» органи державної влади, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності зобов'язані сприяти оперативним підрозділам у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності, до яких відносяться пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. За бажанням осіб їх співробітництво з оперативним підрозділом може бути оформлено письмовою угодою з гарантуванням конфіденційності співробітництва [1].

У зазначеному законодавчому акті не визначено сутність та форми сприяння громадян оперативним підрозділам під час оперативно-розшукової діяльності, що призводить до неоднозначного трактування категорії «сприяння громадян оперативним підрозділам» та спонукає науковців у галузі оперативно-розшукової діяльності до дослідження цього питання. Так, наприклад, В.І. Отрудько та Є.Ю. Бузовєря визначають сприяння громадян оперативним підрозділам кримінальної поліції як передбачені законодавством добровільні дії дієздатних осіб, що не є штатними працівниками поліції, спрямовані на пошук та збирання оперативно-розшукової та іншої інформації, яка становить оперативний інтерес, із подальшим передаванням отриманих відомостей оперативному підрозділу, взяття участі у проведенні окремих оперативно-розшукових заходів або негласних слідчих (розшукових) дій за безпосереднім керівництвом оперативних працівників, а також надання іншої експертної допомоги в інтересах вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності та оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування злочинів. Автори виділяють такі організаційно-тактичні форми сприяння громадян

оперативним підрозділам кримінальної поліції: гласну, негласну (конфіденційну) та анонімну [2, с. 228-229].

Слід зазначити, що у навчальній та науковій літературі визначають такі форми сприяння громадян оперативним підрозділам, як безпосереднє і опосередковане, короткострокове і довготривале, гласне і конфіденційне [3, с. 21]; або просте (гласне, негласне) та складне (конфіденційне співробітництво) [4, с. 159]; або гласне, негласне та змішане (залучення фахівців) [5, с. 177] та ін.

Як бачимо, існують різні погляди щодо класифікації форм сприяння громадян оперативним підрозділам, в основу якої покладено відносини, що виникають у сфері оперативно-розшукової діяльності.

Слід зазначити, що у науці оперативно-розшукової діяльності виділяють також форми використання громадськості оперативними підрозділами. Так, О.Л. Христов критеріями класифікації форм використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час протидії злочинності визначив такі: 1) за формами протидії злочинності (під час виявлення злочинних дій; запобігання злочинам; встановлення осіб, що вчинили злочин; розшуку осіб); 2) залежно від виконання оперативних завдань (під час отримання оперативно значущої інформації; здійснення певних дій для досягнення кінцевої мети проведення конкретних заходів; створення умов для проведення оперативних комбінацій, оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій; зашифрування джерел інформації; забезпечення підстав для відкриття кримінального оперативно-розшукового провадження; забезпечення наявності доказів); 3) за кількістю представників громадськості (індивідуальне, колективне); 4) за часом (короткострокове, довгострокове); 5) за складом учасників (використання визначеного кола осіб, використання невизначеного кола осіб); 6) за ступенем участі (особиста участь, опосередкована участь); 7) за ступенем гласності (гласне, негласне) [6, с. 428].

Враховуючи різні підходи щодо форм сприяння громадян оперативним підрозділам, з'ясуємо сутність категорії «форма». Як зазначила І.В. Богушова, категорія «форма» надзвичайно тісно пов'язана з категоріями «сутність» та «зміст». Зміст впливає на форму того чи іншого предмета, на який в свою чергу впливає сутність, яка проявляється у формі, та опосередковано має вияв в змісті конкретного предмета [7, с. 31]. У діалектичній єдності змісту і форми визначальним є зміст. Форма не приєднується до змісту якимось зовнішнім чином, а являє собою продукт саморозвитку змісту, його певний аспект. Водночас вона не є і простим наслідком змісту, не пасивна щодо нього. Як організація змісту, форма в певному розумінні створює зміст [244, с. 211-112]. Отже, форма є завжди формою певного змісту, його внутрішньою структурою і зовнішнім виразом.

Виходячи з цього, ми можемо констатувати, що сутність сприяння громадян оперативним підрозділам Національної поліції України під час

протидії кримінальним правопорушенням проявляється у формі, яка у свою чергу створює зміст таких правовідносин.

Оскільки сприяння громадян оперативним підрозділам Національної поліції України під час протидії кримінальним правопорушенням спрямоване на вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності, з урахуванням специфіки діяльності оперативних підрозділів поліції, таке сприяння означає отримання певної допомоги від конкретної особи для вирішення завдань протидії злочинності. Тому однією із форм сприяння громадян оперативним підрозділам є конфіденційна допомога громадян, які погодилися сприяти виявленню та запобіганню кримінальних правопорушень, забезпеченню захисту працівників правоохоронних органів від протиправних посягань при виконанні службових обов'язків, та яка проявляється у стосунках, що зумовлюють взаємні зобов'язання і відповідальність суб'єктів оперативно-розшукової діяльності в особі їх працівників з громадянами. Як зазначив О.В. Кириченко, правовою основою використання осіб, які конфіденційно співробітничать з Національною поліцією, у протидії злочинам є нормативно-правові акти, що регламентують процес використання цієї категорії осіб, їх права та обов'язки, визначають гарантії законності в цій діяльності, соціальний і правовий захист працівників та осіб, які залучаються до негласного співробітництва [9, с. 232].

Крім того, конфіденційне співробітництво може бути використано й під час кримінального провадження. У ст. 275 Кримінального процесуального кодексу України регламентовано право слідчого використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій [10], а згідно з ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності надається право мати гласних і негласних штатних і позаштатних працівників, а також використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями ст. 275 Кримінального процесуального кодексу України» [1].

Таким чином, сприяння громадян оперативним підрозділам Національної поліції України під час протидії кримінальним правопорушенням може проявлятися у формі:

- 1) конфіденційного співробітництва громадян з оперативними підрозділами з метою виявлення і запобігання кримінальним правопорушенням та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави;

- 2) залучення громадян щодо створення умов для проведення та проведення пошукових заходів і негласних (слідчих) розшукових дій.

Список використаної літератури:

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
2. Отрудько В. І., Бузоверя Є. Ю. Поняття, сутність та форми сприяння громадян підрозділам кримінальної поліції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 2. Ч. 3. С. 225-229.
3. Кислий А. М. Теоретичні та організаційно-тактичні засади сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності (за матеріалами МВС України) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09. НАВС. Київ, 2011. 27 с.
4. Словарь оперативно-розыскной деятельности / Авт.-сост. А. Ю. Шумилов. Москва : Издатель Шумилова И.И., 2004. 168 с.
5. Оперативно-розыскная деятельность: Учеб. 2-е изд., доп. и перераб. / Под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, Г. К. Синилова, А. Ю. Шумилова. Москва : ИНФРА-М, 2004. 848 с.
6. Христов О. Л. Теоретичні засади використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час протидії злочинності: поняття, зміст, мета, завдання, форми, види, способи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 424-430. URL : http://www.lsej.org.ua/3_2020/105.pdf
7. Богушова І. В. Концептуальні засади розуміння сутності форми держави. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 31-36.
8. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.
9. Кириченко О. В. Оперативно-розшукова протидія злочинам проти громадської безпеки кримінальною поліцією: проблема теорії та практики : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 428 с.
10. Кримінальний процесуальний кодекс 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Давидюк В.М

професор кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

доктор юридичних наук

**ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ
ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ БЮРО
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ**

25 березня 2021 року набув чинності Закон України «Про Бюро економічної безпеки» від 28.01.2021 № 1150-ІХ [1] (далі – Закон), який визначає правові основи організації та діяльності Бюро економічної

безпеки України (далі - Бюро). Саме на Бюро, як центральний орган виконавчої влади, покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. Відповідно до покладених завдань Бюро виконуватиме правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції [1, ст. 1].

Основними завданнями Бюро, відповідно статті 4 Закону є: виявлення зон ризиків у сфері економіки шляхом аналізу структурованих і неструктурованих даних; оцінювання ризиків і загроз економічній безпеці держави, напрацювання способів їх мінімізації та усунення; надання пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань усунення передумов створення схем протиправної діяльності у сфері економіки; забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави; збирання та аналіз інформації про правопорушення, що впливають на економічну безпеку держави, та визначення способів запобігання їх виникненню в майбутньому; планування заходів у сфері протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним законом до його підслідності; виявлення та розслідування правопорушень, пов'язаних з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги; складання аналітичних висновків і рекомендацій для державних органів з метою підвищення ефективності прийняття ними управлінських рішень щодо регулювання відносин у сфері економіки [1, ст. 4].

В той же час, окремо варто звернути увагу на оперативно-розшукові аспекти протидії економічній злочинності вказаним правоохоронним органом, оскільки, на сьогодні, саме цей вид злочинів характеризується високим рівнем латентності.

Зокрема, аналітичне опрацювання наукових робіт з кримінології, криміналістики та теорії оперативно-розшукової діяльності дозволяє виокремити ряд ознак, які на думку, дослідників характерні для сучасної злочинності, а саме: інституційний характер та поступове перетворення кримінальної активності у соціальну практику; експансивний характер окремих форм злочинної діяльності, зокрема у сфері економіки; інтрузивний характер окремих форм злочинності; транснаціоналізація злочинності у сфері економіки; формування потужної інфраструктури економічної злочинності; створення па території України та активне функціонування кримінальних ринків; постійне удосконалення злочинних технологій; якісно нова структурованість організованих злочинних формувань у сфері економіки [2, с. 113].

Варто зазначити, що у сучасних умовах розвитку економіки України економічна злочинність динамічно розвивається, з'являються нові способи вчинення кримінальних правопорушень, здійснюється пошук новітніх способів і джерел виникнення кримінальних прибутків.

Саме тому, успіх у подоланні економічних загроз держави, виявленні, припиненні правопорушень залежить від своєчасності отримання оперативної інформації працівниками Бюро щодо підготовки до вчинення кримінальних правопорушень у сфері економіки та фінансів.

Організація і проведення оперативно-розшукової діяльності спрямованої на забезпечення економічної безпеки держави, на нашу думку, перш за все має носити випереджувальний характер, а діяльність Бюро починатися не з моменту встановлення негативних наслідків, а з моменту визначення потенційної загрози економічній безпеці держави.

Вважаємо, що першочерговими оперативно-розшуковими заходами діяльності новоствореного Бюро мають стати:

формування ефективного агентурного апарату Бюро, здатного надавати якісну оперативну інформацію, перш за все серед керівників (працівників) підприємств стратегічних галузей економіки та фінансово-промислових груп;

своєчасне отримання якісної оперативної інформації та подальший її ефективний аналіз щодо можливих негативних наслідків у економічній та фінансовій сферах;

організація і проведення оперативно-розшукових заходів стосовно організаторів та учасників злочинних угруповань, що діють в економічній і фінансовій сферах, у т.ч. можливість самостійного проведення усього комплексу оперативно-технічних заходів;

налагодження тісних контактів з правоохоронними органами іноземних держав, організація якісної міжнародної взаємодії за напрямком протидії економічній злочинності.

Крім того, специфіка діяльності Бюро буде полягати у пошуку ознак і аналізу причин та умов вчинення порушень податкового, митного, бюджетного законодавства суб'єктами господарювання і фінансово-промисловими групами на основі статистичних показників фінансово-господарської діяльності, як окремих підприємств, так і галузей економіки держави. Вказане потребує необхідність нормативного закріплення права прямого доступу співробітників Бюро до відповідної інформації, даних державних електронних інформаційних ресурсів та автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем, адміністратором яких є Державна податкова служба, Державна митна служба, Міністерство юстиції, Міністерство внутрішніх справ, органи місцевого самоврядування та інші.

З метою ефективною протидії сучасній злочинності, на думку Г. Чигриної, структурні підрозділи Бюро повинні бути укомплектовані такими фахівцями, які спроможні системно, злагоджено та командно здійснювати: інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну діяльність; контрольно-ревізійну діяльність; оперативно-розшукову та кримінальну процесуальну діяльність [3, с. 584]. Учена зауважує про те, що забезпечення здійснення на належному рівні перелічених видів

діяльності, Бюро потребуватиме фахівців, які володіють знаннями та мають навички практичної діяльності у галузях права, у тому числі міжнародного; інформаційних технологій, зокрема системного аналізу, кібербезпеки, інформаційних систем та технологій; управління та адміністрування, зокрема обліку, оподаткування, фінансів, банківської справи, підприємництва, торгівлі, біржової діяльності тощо [3, с. 584].

Окрім того, на нашу думку, залишаються не повною мірою визначені законодавством правила взаємодії Бюро з іншими інституціями, які здійснюють свою діяльність у сфері економічної безпеки держави. З цією метою доречним є створення автоматизованих інформаційно-аналітичних баз даних, які б наповнювалися інформацією від усіх уповноважених суб'єктів у сфері економічної безпеки країни.

Як зазначають В. Лисенко та Ю. Комишнюк [4, с. 249] забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері неможливе без належного рівня взаємодії між контролюючими та правоохоронними органами на відомчому (міжвідомчому) та загальнодержавному рівнях. Учені вказують, що аналіз реальних і потенційних загроз фінансовій безпеці держави зумовлює нові підходи до реформування контролюючих і правоохоронних органів, які здійснюють забезпечення функціонування фінансового сектору безпеки [4, с. 249].

В контексті викладеного, зазначимо, що актуальною залишається й проблема взаємодії між підрозділами органів, що здійснюють контроль за дотриманням податкового, митного та бюджетного законодавства та іншими правоохоронними органами в частині виявлення, оперативного документування і реалізації оперативних матеріалів щодо діяльності суб'єктів господарювання. При цьому, необхідно окреслити та розмежувати компетенції Бюро від компетенцій інших правоохоронних органів, з чітким визначенням його виключної підслідності.

Отже, розробка і внесення змін до Законів України та інших нормативно-правових актів щодо вдосконалення інформаційного забезпечення, вироблення єдиних методик з виявлення, оперативного документування і розслідування злочинів у економічній та фінансовій сферах сприяло б покращенню ефективності роботи новоствореного Бюро.

Список використаної літератури:

1. Про Бюро економічної безпеки: Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення: 20.05.2021).
2. Лісовий Г. О. Податкова злочинність як загроза податковій безпеці України. Публічне право. 2017. № 2. С. 113-121.
3. Чигрина Г. Л. Бюро економічної безпеки: освітньо-професійне забезпечення. Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної безпеки: збірник тез Міжнародного

податкового конгресу (м. Ірпінь, 3 грудня 2020 р.). Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. С. 582-585.

4. Лисенко В. В., Комишнюк Ю. О. Бюро економічної безпеки: шляхи взаємодії під час розслідування фінансових злочинів. Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної безпеки: збірник тез Міжнародного податкового конгресу (м. Ірпінь, 3 грудня 2020 р.). Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. С. 249-252.

5. Голодович М. Ю., Приймак Д. О. Бюро економічної безпеки: зарубіжний досвід та вітчизняна практика. Механізм функціонування громадянського суспільства: збірник тез Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти (20 листопада 2020 року) / упоряд. Ю. М. Шевців. Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 77-79.

Демиденко С.М.

аспірант

Харківського національного
університету внутрішніх справ

СУТНІСТЬ НЕГЛАСНОЇ РОБОТИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Ефективно протидіяти злочинності не можливо без використання правоохоронними органами негласних форм та методів.

До реформування у 2012 році кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства використання негласних форм та методів здійснювалося під час оперативно-розшукової діяльності як до порушення кримінальних справ, так й під час здійснення досудового розслідування за кримінальними справами. Так, однією із підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності було наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про: злочини, що готуються або вчинені невстановленими особами; осіб, які готують або вчинили злочин; осіб, які переховуються від органів розслідування, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання; осіб безвісно відсутніх; розвідувально-підкривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України; реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також особам, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членам їх сімей та близьким родичам, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними

органами України, та членів їх сімей з метою належного здійснення розвідувальної діяльності [1, с. 10-11]. Тобто, оперативним підрозділам правоохоронних органів було надано право перевіряти інформацію за допомогою оперативно-розшукових заходів та засобів щодо злочинів, що готуються або вчинені невстановленими особами, та осіб, які готують або вчинили злочин.

Сьогодні оперативно-розшукова діяльність визначається як система гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. А підставами для її проведення щодо кримінальних правопорушень є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про: кримінальні правопорушення, що готуються; осіб, які готують вчинення кримінального правопорушення; осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання; осіб безвісно відсутніх; розвідувально-підривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України; реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей з метою належного здійснення розвідувальної діяльності [2].

Як зазначив О.В. Кириченко, похідною від категорії «оперативно-розшукова діяльність» є категорія «оперативно-розшукова протидія» [3, с. 41]. Але автор виділяє проблеми щодо визначення цієї категорії, зокрема: 1) в теорії оперативно-розшукової діяльності відсутнє чітке визначення поняття «оперативно-розшукова протидія злочинам». Це зумовлено різним трактуванням поняття «протидія злочинності», а також реформуванням кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства України, у зв'язку з чим призвело до звуження змісту оперативно-розшукової діяльності; 2) відсутнє законодавче закріплення цієї категорії; 3) різне тлумачення цієї категорії практичними працівниками правоохоронних органів [4, с. 318]. У зв'язку з цим він пропонує визначити оперативно-розшукову протидію злочинам як діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів, яка полягає у використанні гласних і негласних форм і методів оперативно-розшукової діяльності, яка спрямована на виявлення та запобігання злочинам; встановлення осіб, що готують або вчинили злочини; розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування покарання; забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів,

осіб, які надають допомогу або сприяють оперативно-розшуковій діяльності, беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів [5, с. 60].

Таким чином, після реформування кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства проведення оперативно-розшукових заходів дозволяється до встановлення факту вчинення кримінального правопорушення та відкриття кримінального провадження.

Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України після відкриття кримінального провадження, використовуючи негласні форми та методи, дозволено проводити негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД), які: 1) пов'язані із втручанням у приватне спілкування: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260); арешт, огляд і виїмка кореспонденції (ст.ст. 261, 262); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264); 2) інші види негласних слідчих (розшукових) дій: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270); контроль за вчиненням злочину (ст. 271); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274). Крім того, під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 275 «Використання конфіденційного співробітництва») [6].

Аналізуючи зміст норм Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», слід підкреслити, що НСРД є тотожні оперативно-розшуковим заходам. Відмінність полягає лише в суб'єкті – слідчий або оперативний підрозділ, та відповідно, слідча дія або оперативно-розшуковий захід. Як зазначила О.А. Білічак, НСРД становлять цілісну систему, елементи якої чітко корелюються із системою оперативно-розшукових заходів. Виявлені між ними відмінності полягають передусім у правовій природі, суб'єктному складі, напрямках та порядку використання отриманих результатів, а також у процедурі відомчого контролю та прокурорського нагляду за їх здійсненням [7, с. 11].

Таким чином, до відкриття кримінального провадження повинні бути здійсненні оперативно-розшукові заходи щодо документування злочинних дій особи або групи осіб, а з моменту встановлення фактів злочинної діяльності фігурантів та відкриття матеріалів кримінального провадження повинні здійснюватися НСРД.

Не менш актуальним є протидія перешкоджанню кримінальному судочинству у будь-якій формі, оскільки таке перешкоджання можливе на

всіх стадіях правосуддя в рамках кримінального процесу, починаючи з досудового розслідування та закінчуючи остаточним винесенням вироку суддею. Ефективне виконання завдань щодо протидії перешкоджанню кримінальному судочинству неможливо також без використання правоохоронними органами негласних форм та методів.

На думку О.М. Бандурки, оперативні підрозділи повинні відслідковувати ситуацію, що виникає навколо розслідування, вивчати реагування підозрюваних та обвинувачених на слідчі дії, інші процесуальні дії органів досудового розслідування, прокурора, суду стосовно них. Аналізуючи оперативну інформацію, її потрібно не залишати без уваги, а негайно реагувати на відомості про можливу загрозу особам, які приймають участь у кримінальному судочинстві [8, с. 236-237].

При цьому, на наш погляд, під час проведення негласної роботи щодо протидії перешкоджанню кримінальному судочинству необхідно реагувати й на виявленні факти перешкоджання кримінальному судочинству з боку посадових осіб, які є учасниками такого судочинства, а саме слідчих, прокурорів, суддів тощо. Такий принциповий та системний підхід захистить кримінальне судочинство не лише від впливу криміналітету, а й від «внутрішніх» загроз.

Список використаної літератури:

1. Кириченко О. В., Зубач І. М., Новіков О. В., Білий А. В. Оперативно-розшукова діяльність та додержання державної таємниці в країнах СНД: збірник законів про оперативно-розшукову діяльність та державну таємницю : практ. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 464 с.
2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
3. Кириченко О. В. Оперативно-розшукова протидія злочинам проти громадської безпеки кримінальною поліцією: проблема теорії та практики : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 428 с.
4. Кириченко О. В. Категоріально-понятійний апарат у сфері оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2015. № 2 (вид. 2). С. 315-320.
5. Кириченко О. В. Место оперативно-розыскного противодействия в системе противодействия преступности. *Leges si Viata*. 2014. № 7/2. С. 58-61.
6. Кримінальний процесуальний кодекс 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
7. Білічак О. А. Теорія і практика проведення негласних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами СБ України : автореф. дис. ... д.ю.н. : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова

експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Нац. акад. СБ України. Київ, 2015. 33 с.

8. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність : підруч. Ч. 1. Харків : Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.

Derkach L.M.

Professor of Psychology Department

Dnipro Humanitarian University

Doctor of Psychology, Professor

PSYCHOLOGICAL APPROACHES TO CRIMINAL BEHAVIOR AND GLOBAL CRIME TRENDS DURING COVID-19

The criminal justice field places a deep-rooted emphasis on understanding psychological and criminology theories for why people commit crimes. Psychological research on criminal behavior is flourishing the last three decades [1;2;3;4;5;6;7;8], and provides relatively detailed descriptions why individuals commit crime. Key concepts and principle tenets of major three psychological approaches to antisocial, criminal behavior of an individual are presented in **Psychodynamic Theory, Behavioral Theory and Cognitive Theory**. The aim of the present study is to examine how psychological contributions of the three above mentioned theories could be purposefully integrated into contemporary post-COVID-19 Criminology, and trace peculiarities of global crime trends during the pandemic.

What is specific about psychological theories of crime? Why do so many explanations exist and for centuries there is no unanimity in conceptual backgrounds among psychologists on the issue discussed. We share the explanation in accordance with which psychology of crime centers on the focus of an individual's traits which are versatile, and are inseparably associated with his/her cognitive processes, personality, intelligence, learning, planning, decision-making, etc.

The early origin of the criminal behavior research dates back to Charles Goring (1870-1919) who was the first to reveal the link between crime and flawed intelligence of a personality. The next research was conducted by Gabriel Tarde (1843-1904) who concluded that individuals learn various types of behavior (including criminal) from each other and imitate one another (Jacoby, 2004).

A scan of literature related to **Psychodynamic Theory** identified its principal notion which accounts for crimes, namely: **individual's early childhood experience** which is treated as a predisposition for committing future crimes. The founder of the theory - Sigmund Freud (1856-1939) developed a new approach to the structure of a personality: the id, the ego and the superego. He also postulated several principles (the pleasure and the reality principles) which suggest the idea that criminals are aggravated and frustrated because constantly refer to unhappy

days of early childhood (e.g., lack of mother's love, poor social etiquette, poverty, inequality, etc.).

Behavioral Theory of crime expanded instructive and insightful ideas of Gabriel Trade due to behavior modeling and social learning. The major attention in the framework of the approach is paid by psychologists to the models of **individual's behavior through learning experiences**. Behaviorists view crimes as learned responses to life's situations. Albert Bandura, the founder of the social learning theory (a branch of Behavior Theory), believed that individuals are not born as law-breakers. He suggested (1977) that aggressive acts are modeled after three primary sources: **personal interaction, environmental experience, and finally, mass media**; and, consequently, generate three groups of problematic situations. The research resulted in the conclusion that children who demonstrate aggressive behavior, bullying, violence were more likely brought up by aggressive mothers, parents and caretakers. Additionally, scholars have stated that video games, TV programs, films that depict violence are harmful to children's development.

The next influential psychological theory of crime is **Cognitive Theory**. It deals with the ways an individual perceives, processes, solves problems, takes decision-making. These ways affect his/her potential in moral development branch Kohlberg (1927-1987), and how people morally represent and reason about the world through stages of moral development. One more aspect in the framework of the Cognitive Theory is elaborated by Jean Piaget (1896 -1980), hypothesizing that from birth onward an individual will continuously develop. So, how do cognitivists view the crime? Information-processing by a person supplies information for understanding their environment, making decision choice due to individual system of cognitive processes. What matters greatly in understanding psychological mechanisms of criminal behavior, as cognitive theorists believe, is the proper use/disuse of information (Shelden, 2006). **Research has proved that ability to make real judgments while exercising the climate of negative emotions, makes it possible to avoid antisocial behavior.**

To broaden our understanding of studies on criminal behavior, one might also recognize Self-Control Theory, Biological Theories of Crime, Mental Disorders and Crime, Personality and Crime Theories which might contribute to the comprehension of causes of criminal behavior and predict crime and violence in post-COVID-19 era.

Thus, with all above mentioned, it is crucial to answer the questions and consider the problems and challenges regarding global trends crime rates during the COVID-19. The psychological and social impact of the COVID-19 has energized a blossoming of psychological research on global crime trends during the COVID-19 [1], and current changes in the criminal landscapes [2;3;4;5;6]. According to Sandberg and Fondevila [2], pandemics repurpose justifications for traditional crimes and criminal behaviors. The innovative power of the paradigms referring the analysis of the impact of the COVID-19 during stay-at-home restrictions on the criminal behavior are founded in publications

[1;2;3;4;5;6;7;8,etc.]. In an attempt to clarify the nature and understanding of new forms and types of corona crimes (e.g., not wearing masks, breaking curfews, etc.) researchers addressed the insights of Epidemic Psychology [6]; [8]. Making use of the Narrative Criminology [9] and basing on principles of Epidemic Psychology investigators aimed to study how changes in the criminal landscape were connected with isolation and quarantine.

We strongly believe, that there are still left critical questions that contemporary psychological paradigms need be addressed in understanding psychological theories of crime, namely:

- Why people commit crimes? Are criminals born or made? (psychological and neuropsychological mechanisms activation while a crime is committed);
- Does heredity determine or not individual degrees of criminal behavior? (crime causation; neuropsychological approach to brain functioning);
- What will the criminal landscape look like after the COVID-19?

In this respect, it is of a particular interest to review Press Release of Europol Report, dated 30 April 2020 [5], with the anticipated outcomes of the criminal landscape after the COVID-19. Overall, the Report states that assessing the impact of the pandemic across three stages (current, mid- and long-term), makes it possible to **anticipate five key factors** that contribute to organized crime during and after pandemic. These factors include: online activities; demand for and scarcity of certain goods; payment methods; economic downturn; rising unemployment might significantly impact and shape criminal behavior and create vulnerabilities. Basing on principles of Epidemic Psychology, it is essential to monitor these factors to make well-being of a society safer, and anticipate the developments of antisocial behavior.

Although a universal definition of criminal behavior has not been agreed upon so far in three psychological approaches reviewed above due to cross-cultural peculiarities, risk factors of individual and group antisocial, criminal behavior are outlined by psychologists for modern theory and practice. Meanwhile, more studies are needed to broaden the research base linked with post COVID-19 developments and psychological interventions of preventing any unwanted aggressive behavior. Ranking the effectiveness of worldwide COVID-19 governments interventions, it is desirable to formulate urgent, multi-faceted problems which require multi-pronged solutions, culturally sensitive, meeting a society's specific needs, avoiding serious public world-wide problems in the coming future.

List of used literature:

1. Bohman, J.H., Mowen T.J. (2021). Global Crime trends During COVID-19. *Nature Human Behavior* (2021). <https://doi.org/10.1038/s41562-021-01151-3>
2. Sandberg, S., Fondevila, G. (2020). Corona Crimes: How Pandemic Narratives Change Criminal Landscapes. *Theoretical Criminology* (2020). <https://doi.org/10/1177/136248062098163>

3. Stickle, B & Felson M. (2020). Crime Rates in a Pandemic: the Largest Criminological Experiment in History. *American Journal of Criminal Justice* 45, 525-536.

4. *The Psychology of Criminal Investigation: From Theory to Practice*. (2021). Edited by Andy Griffiths and Rebecca Milne. Routledge; 2021.

5. Beyond the Pandemic – What Will the Criminal Landscape Look Like After COVID-19? Europol, 30 April 2020. Press Release.

6. Fleetwood, L., Lea, J., Bromberg, S. et al. (2019). Coronavirus and Changing Conditions for Crime. Available at: <https://research.gold.ac.uk/id/eprint/284779> (accessed 7 June 2020).

7. Nivette, A.E., Zahnw, R., Eisner, M.P et al. (2021). A Global Analysis of the Impact of COVID-19 Stay-at-Home Restrictions on Crime. *Nature Human Behavior* (2021) <https://DOI.ORG/10.1038/s41562-021-01139-z>

8. Strong, P. (1990). Epidemic Psychology: A Model. *Sociology of Health and Illness* (12) 3, pp.249-259.

9. Presser, L. (2018) *Inside Story: How narratives drive Mass Harm*. Oakland, CA: University of California Press.

Дубов С.М.

начальник відділу організації

наукової роботи,

міжнародного співробітництва та

академічної мобільності

Дніпровського гуманітарного університету

кандидат юридичних наук

Дубова А.С.

здобувач вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

БЕЗПЕКА ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Іноземець – це громадянин іншої держави, який перебуває в Україні на законних підставах з будь-якою метою її відвідування. Багато іноземців мають посвідки на постійне та тимчасове мешкання на території України.

Іноземці, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. Основні права, свободи та обов'язки іноземних громадян і осіб без громадянства, які проживають або тимчасово мешкають в Україні, визначається Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [1], Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або

тимчасового захисту» [2] (№ 3671-VI 2011), Законом України «Про імміграцію» [3] (№ 2491-III 2001) та в інших актах законодавства України.

За даними Національної туристичної організації України, у 2019 році в Україну в'їхали 13709562 іноземці та особи без громадянства [4, с. 12]. Збільшення в'їзного потоку іноземних громадян є гарним джерелом для підвищення економічного рівня країни, можливого майбутнього закордонного інвестування та просування України на Європейському рівні. Тому, основним фактором міжнародних відносин є безпека для життя та здоров'я громадян інших країн на території України.

Як зазначає Генеральна прокуратура України в єдиному звіті про кримінальні правопорушення, у період з січня по травень 2021 року було скоєно 312 кримінальних правопорушень стосовно іноземних громадян, з них 223 злочини, в тому числі 48 стосовно жінок, 10 людей загинуло. Нижче наведена статистика за 2017-2020 роки (табл. 1) [5]. Показники «від злочинів» представлені з урахуванням нелегальних мігрантів, біженців та осіб без громадянства.

Таблиця 1

Кількість іноземців, потерпілих від кримінальних правопорушень, за 2017-2020 рр.

		Рік	2017	2018	2019	2020		
Потерпіли від кримінальних правопорушень			1764	2131	1771	907		
З них	З мотивів расової, національної, чи релігійної нетерпимості		60	103	100	102		
	Від злочинів		1916	2319	1924	732		
	З них	Загинуло		76	94	73	52	
		Жінок		492	568	453	138	
		Дітей	Неповнолітніх		7	10	10	10
			Малолітніх (до 14 років)		12	15	8	2

Аналіз статистичних даних свідчить, що від злочинів найбільш страждають чоловіки і найменш – діти; правопорушення з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості зростають, проте кількість загиблих від злочинів з кожним роком зменшується. Спалах всесвітньої пандемії COVID-19 у 2020 році із супутніми карантинними обмеженнями значно зменшив кількість правопорушень проти іноземців, але, на жаль, не викоренив їх зовсім.

Сумним прикладом є злочин, який стався в Тернополі у травні минулого року проти конголезького студента, який приїхав до України навчатися, а знайшов тут свою смерть. Як повідомили у відділі комунікації поліції Тернопільської області: «9 травня 2020 року близько 4 години ранку до співробітників Тернопільського відділу поліції надійшло повідомлення від

лікарів бригади швидкої медичної допомоги, що за місцем проживання вони виявили тіло мертвого чоловіка з ножовим пораненням. Ним виявився 24-річний житель Демократичної Республіки Конго, який навчався в одному із вишів Тернополя» [6]. Здійснивши першочергові слідчі дії, правоохоронці оперативно встановили особу підозрюваної в скоєнні важкого злочину, якою виявилася 17-річна жителька одного із сіл Тернопільського району. Неповнолітню поліцейські затримали за місцем проживання, куди вона втекла на після вчинення вбивства. Під час досудового розслідування було встановлено, що між підозрюваною і потерпілим виник конфлікт на ґрунті неприязних відносин, під час якого дівчина нанесла ножове поранення іноземцеві.

Ця подія викликала бурхливу реакцію у соціальних мережах. Більшість користувачів та особливо тих, хто особисто знав хлопця, були вражені та обурені, і закликали бути обережними з українськими дівчатами, бо вони можуть бути небезпечні. В той же час деякі українці, навпаки, підтримували дівчину, наполягаючи на тому, що це був лише самозахист. На сторінці Inside Ukraine, новин для іноземців в Україні, було оприлюднене відео, в якому підозрювана англійською мовою погрожує та обіцяє вбити того, хто їй напише. Також вдалось встановити, що 2 роки тому дівчину вже притягували до адміністративної відповідальності, але обмежились усним зауваженням [7].

Органом досудового розслідування неповнолітній висунули підозру за ч.1 ст. 115 КК України, а саме умисне вбивство 24-річного іноземного студента, що є особливо тяжким злочином. Санкція статті передбачає від 7 до 15 років позбавленням волі.

Підводячи підсумки, можна зазначити, що безпека іноземців в Україні є вагомим фактором в міжнародних відносинах. Тож першочерговим завданням є протидія злочинності через створення більш безпечних умов для життя і здоров'я іноземних громадян шляхом патрулювання небезпечних для них районів та посилення покарання винним за скоєні злочини стосовно іноземців. Також неабияке значення має швидкість прийняття повідомлень про правопорушення. Так, в квітні у Вінниці проходив тренінг для операторів служби поліції «102» щодо підвищення ефективності прийняття та опрацювання повідомлень про правопорушення або події, зокрема, від громадян іноземних держав. Під час практичних занять учасники тренінгу відпрацювали алгоритм дій за різними робочими сценаріями, навчались швидко перелаштовуватись, коли надходить дзвінок англійською мовою та ознайомилися з іноземними специфічними термінами для опису різного виду правопорушень [8].

Впевненість іноземців у своїй безпеці дозволить пригорнути позитивну увагу до України, поліпшить міжнародні відносини та сприятиме відвідуванню країни іноземними туристами, що значно покращить економічний рівень нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства. Закон України : прийнятий Верховною Радою України 22.09.2011 № 3773-VI : текст із змінами станом на 26.03.2021 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17> (дата звернення: 27.05.2021).
2. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Закон України : прийнятий Верховною Радою України 08.07.2011 № 3671-VI : текст із змінами станом на 03.03.2016 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17> (дата звернення: 27.05.2021).
3. Про імміграцію. Закон України : прийнятий Верховною Радою України 07.06.2001 № 2491-III : текст із змінами станом на 18.07.2020 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14> (дата звернення: 27.05.2021).
4. Туристичний барометр України. Електронне видання на замовлення Національної туристичної організації України за підтримки Програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України». URL : <http://www.ntoukraine.org/assets/files/ntou-barometer-2020.pdf>
5. Статистична інформація – Генеральна прокуратура України. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=104402
6. Офіційний сайт Національної поліції. Тернопільська область. URL : <https://tp.npu.gov.ua/news/kriminal/ternopilski-pravoohoronczy-operativno-rozkrili-vbivstvo-24-richnogo-studenta-inozemczya/>
7. 20 хвилин. Новини Тернополя – URL : <https://te.20minut.ua/Kryminal/studenta-inozemtsya-erite-yakogo-ubili-9-travnya-pohovayut-u-ternopoli-11060360.html>
8. Офіційний сайт Національної поліції. Вінницька область. URL : <https://vn.npu.gov.ua/news/novini/u-vinniczi-operatori-sluzhbi-102-z-p-yati-oblastej-ukrajini-vdoskonalyovali-navichki-komunikacziji-z-inozemnimi-gromadyanami/>

Гончаренко О.О.

аспірант

Харківського національного
університету внутрішніх справ

**СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНOSTІ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ РОЗБОЯМ
ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ**

Захист прав людини та громадянина є одним із головних напрямів суспільного прогресу, а забезпечення прав і свобод особи є невід'ємною ознакою будь-якої правової держави. Разом з цим, в умовах загострення соціально-економічних, політичних відносин, росту кримінальної протиправності, у тому числі організованої, захист прав і свобод людини набуває особливого значення. Зокрема, сучасна кримінальна обстановка

характеризується активним, стрімким зростанням кількості злочинів, що вчиняються з особливою жорстокістю, використанням вогнепальної зброї, боєприпасів, серед яких левову частку посідають розбої. Тобто сьогодні набуває актуальності якісна та швидка протидія корисливій кримінальній протиправності, зокрема розбоям.

Слід відмітити, що незважаючи на велику кількість ґрунтовних досліджень проведених у різних сферах юридичної науки (кримінальний процес, криміналістика, оперативно-розшукова діяльність), можна відзначити, що здебільшого до цього часу досліджувались питання, пов'язані із: характеристикою розбоїв, типових методів та тактик виявлення осіб, що вчиняють розбої, організаційних засад попередження таких кримінально протиправних діянь.

Зважаючи на предмет публікації принагідно зазначу, що перші ґрунтовні дослідження, пов'язані із вивченням організаційно-тактичних засад протидії розбоям взагалі та з точки зору оперативно-розшукової діяльності розпочались ще за радянських часів. Зокрема слід відмітити: навчальний посібник Р.С. Белкіна на тему: «Криміналістика. Розділ IV. Методика розслідування окремих видів злочинів», посібник А.К. Звіробуля на тему: «Робота слідчого МВС при виявленні та дослідженні причин та умов, що сприяють здійсненню попереднього злочину», монографію авторського колективу М.М. Кондрашкова, М.С. Лейкіна, Г.М. Миньковского та ін. на тему: «Особа злочинця», підручник В.А. Лукашова на тему: «Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ. Особлива частина. Розділ I. Організація і тактика запобігання та розкриття злочинів апаратами карного розшуку», навчальний посібник авторського колективу (В.А. Лукашов, М.М. Спіров, В.І. Тіхоненко) на тему: «Запобігання та розкриття розбоїв і грабежів», навчальний посібник С.С. Овчинського на тему: «Попередження, припинення і розкриття грабежів та розбоїв», навчальний посібник Б.П. Смагоринського на тему: «Оперативно-розшукова тактика і організація розкриття крадіжок, грабежів, розбійних нападів та шахрайств» тощо. Водночас, аналізуючи наукові праці радянських вчених можна дійти висновку, що здебільшого у них досліджувались кримінологічні та криміналістичні складові виявлення та розслідування розбоїв, і лише в окремих випадках приділялась увага безпосередньо оперативно-розшуковим можливостям протидії означеному виду злочинів.

Враховуючи вказане не є дивним те, що починаючи з середини 90-х років ХХ ст. на тлі негативної тенденції кримінальної обстановки в державі, реформування та становлення правоохоронних органів, соціально-політичного дисонансу суспільства та інфляції, фахівці у сфері юриспруденції активно починають вивчати саме оперативно-розшукові складові протидії розбоям як одного із найбільш резонансних та найчастіше вчинюваних злочинів корисливо-насильницької спрямованості. Зокрема, тільки на рівні кандидатських дисертацій різні аспекти проблематики оперативно-розшукової протидії розбоям уповноваженими оперативними

підрозділами були предметом наукових досліджень понад 5 раз. Так, питанням оперативно-розшукової протидії розбоям присвячені дослідження В.О. Сілюкова (дисертаційне дослідження на тему: «Організація і тактика розкриття серійних розбійних нападів» 2003 р.), А.Г. Лісового (дисертаційне дослідження на тему: «Організація й тактика попередження та розкриття розбійних нападів на об'єкти, що знаходяться під охороною», 2008 р.), І.Й. Мисловського (дисертаційне дослідження на тему: «Особливості розкриття крадіжок, грабежів та розбоїв, що вчиняються особами, які вживають наркотичні засоби», 2009 р.), В.В. Плукаря (дисертаційне дослідження на тему: «Тактичні основи розкриття розбоїв, вчинюваних організованими групами», 2012 р.), К.В. Драчової (дисертаційне дослідження на тему: «Протидія грабежам та розбоям, які вчиняють неповнолітні», 2015 р.), В.В. Поштака (дисертаційне дослідження на тему: «Оперативно-розшукова протидія розбоям, поєднаним із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень», 2020 р.). Водночас, аналізуючи вказані дисертаційні дослідження констатовано, що хоча у них й розглядалися різносторонні теоретико-прикладні аспекти оперативно-розшукової протидії розбоям, однак в більшості випадків виключно в контексті дослідження лише окремих видів розбоїв, наприклад, що вчиняються лише певними суб'єктами (неповнолітніми, членами кримінально протиправних груп, організацій тощо) або відносно певного предмету злочину (наприклад заволодівають лише автотранспортом тощо), або з певними особливостями об'єктивної сторони вчинення злочину (із нанесенням тілесних ушкоджень тощо) [1-3].

Таким чином, сучасне загострення соціально-економічної кризи у зв'язку з глобальною пандемією коронавірусу та триваючим воєнним напруженням у Східній частині України, актуалізують необхідність розробки теоретико-прикладних засад оперативно-розшукової протидії розбоям підрозділами кримінальної поліції. Зокрема, станом на сьогодні потребують перегляду та системного дослідження питання: зарубіжного досвіду протидії розбоям, організаційно-тактична специфіка виявлення первинної оперативно-розшукової інформації не тільки про осіб, що мають намір, задумують або готуються до вчинення розбоїв, а й способів та методів їх вчинення, підшукування активних та летальних знарядь протидії супротиву потерпілої особи тощо.

Список використаної літератури:

1. Драчова К. В. Протидія грабежам та розбоям, які вчиняють неповнолітні : автореф. дис. ... к.ю.н. : спец.12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Харків : ХНУВС, 2015. 20 с.
2. Мисловський І. Й. Особливості розкриття крадіжок, грабежів та розбоїв, що вчиняються особами, які вживають наркотичні засоби: автореф. дис. ... к.ю.н. : спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність». Львів : ЛьвДУВС, 2009. 16 с.

3. Плукар В. В. Тактичні основи розкриття розбоїв, вчинюваних організованими групами : автореф. дис. ... к.ю.н. : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Львів : ЛьвДУВС, 2012. 20 с.

Голіна В.В.

член-кореспондент

Національної академії правових
наук України

головний науковий співробітник відділу
кримінологічних досліджень

Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка
В.В. Сташиса

Національної академії правових наук
України

Заслужений діяч науки і техніки України
доктор юридичних наук, професор

**ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ДОРОЖНЬОГО РУХУ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА МОЖЛИВОСТІ ЗАПОБІГАННЯ²**

1. Про сучасний стан правопорушень у сфері забезпечення дорожнього руху в Україні свідчать статичні дані, оцінка цього стану міжнародними спостерігачами-експертами, дослідження вітчизняних вчених, викладених у численних публікаціях, виступи політиків, ЗМІ, тощо. Всі вони доводять, що проблема транспортної аварійності, особливо з такими тяжкими її наслідками, як смертність і травматизм, залишається в нашій країні вельми гострою, а ситуація у цій сфері – навіть катастрофічною. Вражає деліктогенний аспект безпеки дорожнього руху. За думкою Гуржія Т.О., з якою ми згодні, дорожньо-транспортна деліктогенність – універсальний показник рівня правосвідомості учасників дорожнього руху, головна передумова аварійності й травматизму, важливий критерій оцінки ефективності управлінських заходів, галузевих концепцій, програм, планів та загалом державної політики безпеки дорожнього руху [1, с. 57]. Узагальнення юрисдикційної практики судів та ДАІ МВС України за 2001-2021 рр. показує, що протягом вказаного періоду працівниками було складено понад 100 млн протоколів про порушення Правил дорожнього руху. Не менш вражаючими є кількісно-якісні показники кримінальних правопорушень у зазначеній сфері за цей же період – близько 400 тис.

---

² *Примітка.* Тези наукового повідомлення підготовлені у межах розробки фундаментальної теми дослідження «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» відділу кримінологічних досліджень НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України.

загиблих та травмованих [2, с. 131]. За рівнем тяжкості наслідків дорожньо-транспортних подій Україна посідає одне з перших місць у Європі. Так, у середньому в державах-членах ЄС на 100 тис. жителів припадає 5% загиблих у ДТП, тоді як в Україні такий показник становить (за даними 2019 р.) 8,22% осіб [3, с. 1]. За підрахунками експертів Світового банку, соціально-економічні втрати України від дорожньо-транспортного травматизму оцінюється в 68,6 млрд гривень на рік, що становить близько 1,91% валового внутрішнього продукту, включаючи матеріальні витрати, пов'язані з пошкодженням майна та зниженням продуктивності праці, та людські втрати через серйозні травми або смерть внаслідок ДТП [3,1].

2. Лише за останні десять років в Україні приймається низка політико-правових документів з питань забезпечення безпеки дорожнього руху (концепції, програми, стратегії, плани).

Концепцією Державної цільової програми підвищення безпеки дорожнього руху на 2009-2012 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2008 р., передбачалося декілька варіантів досягнення мети зниження смертності і травмованості в залежності від рівня фінансування запобіжних заходів: при відсутності фінансування заходів концепції очікується щорічне зростання аварійності і смертності на 8-10%; при 50% фінансуванні заходів – зниження тяжких наслідків, зокрема смертності від ДТП на 10-15%; у разі 100% фінансування – кількість загиблих у ДТП зменшиться на 25-30% та досягнення протягом 10-15 років стану безпеки дорожнього руху найбільш розвинутих країн-членів ЄС [4]. Гуржій Т.О. стримано зауважує, що навіть поверхневий аналіз такого прогнозу змушує сумніватися в його науковості [1, с. 150]. Вважаю, що цей прогноз – зразок хибного розуміння сутності процесу запобігання злочинності.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 р. було схвалено Стратегію підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2015 р. (зі змінами) метою якої є забезпечення ефективної реалізації державної політики у сфері безпеки дорожнього руху, а також мінімізація людських втрат і фінансових збитків унаслідок ДТП. Стратегія містить більш 40 основних напрямів досягнення мети мінімізації смертності від ДТП, які у значній своїй частині носять декларативний характер: розроблення, проведення, використання, удосконалення, тощо. Складається враження, що заходи стратегії сформульовані таким чином, щоб їх неможливо було виконати. Конкретизація заходів – важлива вимога наукового підходу до будь-якого програмування і планування. Звертає на себе увагу фінансове забезпечення реалізації Стратегії, яке здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, суб'єктів господарювання незалежно від форм власності, громадських організацій, цільових кредитів банків, міжнародної технічної допомоги, інвестиційних коштів, інших джерел [5]. Помітного впливу на стан безпеки дорожнього руху і ця Стратегія не справила, мінімізації «людських втрат» не відбулося. І взагалі

викликає сумнів їх реальне виконання, оскільки публічного обговорення і висвітлення у ЗМІ про хід її реалізації не було.

Наступною стала Стратегія підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 р., схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 р. У ній відмічається, що на сьогодні в Україні рівень смертності та травматизму внаслідок ДТП є достатньо високим, а рівень організації безпеки дорожнього руху залишається вкрай низьким, про що у своїх звітах неодноразово наголошували експерти ВООЗ, Світового банку та інших міжнародних інституцій [3]. Це є побічним показником того, що попередні концепції і побудовані на їх положеннях стратегії і плани заходів щодо їх реалізації не спрацювали. Сучасна стратегія за своїм змістом, тобто набором напрямів і заходів, по суті мало чим відрізняється від своїх попередників. Тоді виникають питання: де гарантії того, що амбітна мета державної Стратегії знизити, зокрема, рівень смертності на 30% і ступеня тяжкості наслідків дорожнього руху, буде досягнута, і чи є взагалі можливість усього за чотири роки суттєво покращити рівень його безпеки? Відверто кажучи, на мій погляд, гарантій не має, а можливість є. І полягає вона у запровадженні культуролого-правового напрямку запобігання транспортним правопорушенням.

3. Ідея культурологічної концепції підвищення рівня безпеки дорожнього руху не нова і питання про її розробку і запровадження у практику запобігання правопорушенням у цій сфері ставилася в працях, пропозиціях, рекомендаціях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Якщо спрощено і коротко, то суть цієї концепції полягає у тому, що для зменшення ДТП необхідна система заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного, технічного, віктимологічного та іншого характеру з метою поліпшити мораль, дисципліну, кваліфікацію, культуру, правосвідомість учасників дорожнього руху, поглибленого усвідомлення ними і взагалі членами суспільства обов'язковості дотримання правил безпеки дорожнього руху. Проти цього не має заперечення, але скільки десятків років потребує така «перебудова» особистості водія, пішоходів, інших суб'єктів? Тому ми пропонуємо примусову «культуризацію», перш за все водіїв, за допомогою правових засобів. Максимальне посилення відповідальності за навмисне і часто злісне порушення правил дорожнього руху, страх втрати прав на керування транспортними засобами на тривалий строк, а то і назавжди, змусить підкоритися правилам і вимогам безпеки дорожнього руху. Як показують дослідження стану аварійності в країні, основними проявами свавілля водіїв, які створюють сучасний стан, є: порушення правил маневрування (22%); перевищення безпечної швидкості (34%); недотримання дистанції (8%); порушення правил проїзду перехрестя (8%); керування транспортним засобом у нетверезому стані (3,23%); виїзд на смугу зустрічного транспорту (1,35%); порушення правил проїзду пішохідних переходів (6%) [3]. Між тим підвищена відповідальність (адміністративна і кримінально-правова) лише за керування транспортними засобами особами,

які перебувають у стані алкогольного, наркотичного або іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів ще знижують їх увагу та швидкість реакції (ст. 130 Кодексу України про адміністративні правопорушення і ст. 286¹ Кримінального кодексу України), якими передбачено накладання/призначення штрафу з обов'язковим позбавленням права керування транспортним засобом. Втрата прав водія – дуже серйозне стягнення/покарання. При сучасних умовах комунікації, бізнесових інтересів, професійної діяльності, туризму, вирішенні побутових питань, тощо для багатьох власників транспортних засобів втрата прав – це втрата певного статусу, іміджу, комфорту, роботи та інших благ. Цей «Дамоклів меч» має висіти над свідомістю потенційних правопорушників. Однак доволі «легкі» штрафні стягнення, передбачені за більшістю, з перелічених вище, правопорушень, не впливають на правосвідомість правопорушників. Вважаємо, що адміністративне законодавство стосовно забезпечення безпеки дорожнього руху, потребує негайного вдосконалення.

Список використаної літератури:

1. Гуржій Т.О. Адміністративно-правові проблеми забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні: монографія. Харків: Тимченко, 2010. 438 с.
2. В'юник М.В., Карчевський М.В., Арланова О.Д. Кримінально-правове регулювання в Україні: реалії та перспективи : аналітичні матеріали / упоряд. Ю.В. Баулін. Харків: Право, 2020. 212 с.
3. Стратегія підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 р №1360-р. *Урядовий кур'єр*.2020 №214.
4. Концепція Державної цільової програми підвищення безпеки дорожнього руху на 2009-2012 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2008 р №1384-р. *Офіційний вісник України*.2008 №84.Ст. 2829.
5. Стратегія підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2015 року (зі змінами): Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2012 р №481-р. *Офіційний вісник України*.2008 № 63.Ст. 2577.

Євтєєва Д. П.

старший дослідник,

заступник директора з наукової роботи

Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка

В. В. Сташиса Національної академії правових
наук України

кандидат юридичних наук

Борисов В. І.

радник при дирекції

Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка

В. В. Сташиса Національної академії правових
наук України

академік

Національної академії правових наук України

доктор юридичних наук, професор

ДО ПИТАННЯ ПРО СУБ'ЄКТИВНУ СТОРОНУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 325 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ³

У контексті активної протидії масовому поширенню хвороби COVID-19 важливе значення має, зокрема, якість та ефективність норм охоронного законодавства.

У ст. 325 Кримінального кодексу України (далі – КК) встановлено кримінальну відповідальність за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням. Станом на 01 червня 2021 р. (минуло більше року з дня введення в країні карантинних обмежень) в Єдиному державному реєстрі судових рішень міститься інформація лише щодо 2-х винесених вироків за вказаною нормою, пов'язаних із притягненням до кримінальної відповідальності саме за порушення карантинних правил у зв'язку з поширенням COVID-19. Таким чином, можна зробити висновок про те, що норма ст. 325 КК поки що фактично не застосовується. Разом із тим навколишні реалії показують, що карантинні правила порушуються, а кількість захворюваних зростає.

У такій ситуації є підстави вважати розглядувану норму неефективною, що може бути пов'язано зі спірністю певних її положень. За низької якості

---

³ Матеріал підготовлено на виконання проекту «Соціально-правові та кримінологічні наслідки поширення пандемії та шляхи їх усунення в Україні» (реєстр. номер 2020.01/0155), що виконується за підтримки Національного фонду досліджень України.

законодавчої норми та наявності проблем при її застосуванні постає питання щодо необхідності удосконалення законодавчого інструментарію.

Норма ч. 1 ст. 325 КК передбачає відповідальність за порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними, якщо такі дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення цих захворювань. У ч. 2 зазначеної статті передбачена відповідальність за ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки.

Одним із проблемних моментів у розглядуваному складі є встановлення змісту суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. При цьому слід відзначити, що його об'єктивна сторона виражається в суспільно небезпечному діянні (порушенні відповідних правил та норм), наслідках у вигляді поширення захворювань або створенні можливості їх реального поширення, а також причинному зв'язку між діяннями та наслідками. За однією позицією, суб'єктивна сторона кримінального правопорушення за ст. 325 КК характеризується умислом або необережністю до порушення вказаних у ній правил та норм, а щодо наслідків можлива лише необережність (А. О. Байда, О. В. Олішевський) [1, с. 494; 2, с. 444]. Інша думка полягає в тому, що суб'єктивна сторона характеризується умислом або необережністю до порушення правил та норм, необережністю до наслідку у вигляді поширення відповідних захворювань і прямим або непрямим умислом до наслідку у вигляді загрози їх поширення (М. І. Хавронюк) [3, с. 1011].

На наш погляд, при порушенні правил та норм, *що спричинило поширення захворювань*, вина до діяння може бути у виді як умислу, так і необережності, водночас до наслідку у виді реального поширення захворювань ставлення винного повинно бути необережним. Таке саме ставлення винного повинно бути і до тяжких наслідків за ч. 2 ст. 325 КК. За умисного ставлення до наслідків настання відповідальності особи, що поширювала хвороби (захворювання), має вирішуватися за нормами розділу II Особливої частини КК, або ж за наявності спеціальної мети – за ст. 113 КК.

У свою чергу, визначаючи вину при порушенні правил та норм, *що завідомо могло спричинити поширення захворювань*, слід відзначити таке. Називаючи в диспозиції норми ч. 1 ст. 325 КК наслідок у виді можливості поширення хвороб чи захворювань, законодавець указує на завідомість його настання для суб'єкта кримінального правопорушення. У тлумачному словнику слово «завідомо» означає: наперед, заздалегідь; явно, свідомо [4]. Таким чином, щодо таких наслідків ставлення винної особи може бути лише умисним, а отже, відповідно і ставлення до порушення правил та норм у такому випадку може бути умисним. Із цього випливає, що умисне або необережне порушення правил чи норм, що супроводжувалося необережним ставленням до можливості поширення хвороб чи захворювань, не тягне кримінальної відповідальності за ст. 325 КК.

Отже, можна зробити висновок про такі можливі форми вини за розглядуваним кримінальним правопорушенням:

1) при порушенні правил та норм, що спричинило поширення захворювань, ставлення винного до діяння (дії, бездіяльності) може бути умисним або необережним, а до наслідків – лише необережним;

2) при порушенні правил та норм, що завідомо могло спричинити поширення захворювань, ставлення винного як до діяння, так і до наслідків може бути лише умисним.

Наявність у диспозиції норми ч. 1 ст. 325 КК слова «завідомість» робить відповідне законодавче положення невизначеним за змістом, що і породжує різні погляди при оцінці ставлення особи до можливості поширення захворювань. Тому доцільним кроком щодо вдосконалення законодавчого визначення, наданого у нормі ч. 1 ст. 325 КК, буде вилучення з її тексту слова «завідомо». У такому разі ставлення до реальних наслідків та до наслідку «могли спричинити поширення цих захворювань» буде однаковим, тобто необережним, а правопорушення, передбачене ст. 325 КК, буде визнаватися необережним діянням незалежно від ставлення особи до порушення правил та норм, зазначених у цій статті.

Список використаної літератури:

1. Кримінальне право України: особлива частина: підруч. / В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 768 с.
2. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посіб./ А. А. Васильєв, О. О. Житний, Є. О. Гладкова та ін.; за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків: Право, 2020. 656 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: Дакор, 2018. 1360 с.
4. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980): в 11 т. URL: <http://sum.in.ua/s/zavidomo>.

Капустник В.В.

доктор юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ РІШЕННЯ ПРОКУРОРА

Ефективність виконання оперативними підрозділами Національної поліції України завдань із забезпечення безпеки та захисту громадян від злочинних посягань залежить, в першу чергу, від стану організації їх діяльності.

Окремі питання організації взаємодії під час протидії злочинності засобами оперативно-розшукової діяльності, у тому числі й особливості координаційної роботи органів прокуратури, розглядали у працях К.В. Анотонов, О.Ф. Долженков, В.О. Глушков, А.А. Глієвий, Р.А. Халієв, О.І. Хараберюш, І.Р. Шинкаренко та ін. Проте сьогодні, з урахуванням тих змін, що відбуваються в нашій державі, в національному законодавстві, бракує досліджень саме проблем пов'язаних з організацією проведення оперативно-розшукових заходів, що потребують рішення прокурора.

Проаналізувавши положення чинного законодавства та думки вчених, можна зробити висновок, що всі оперативно-розшукові заходи, за організаційно-правовим критерієм, можна поділити на три групи, які можуть проводитися:

- за рішенням керівника (або його уповноваженого заступника) оперативного підрозділу, з повідомленням про прийняте рішення прокурора;
- за рішенням прокурора;
- на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника органу, відповідного оперативного підрозділу або його заступника, уповноваженого на здійснення оперативно-розшукової діяльності, погодженого з прокурором [1].

Законами України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1] та «Про прокуратуру» [2] визначено повноваження прокурора в сфері нагляду за законністю під час здійснення ОРД. В ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» вказано, що прокурор здійснює нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України [2].

Проте, в Кримінальному процесуальному кодексі України визначено лише особливості процесуальної взаємодії (під час кримінального провадження) між органами досудового розслідування, прокурором та підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Повноваження прокурора щодо здійснення оперативно-розшукових заходів до початку досудового розслідування з метою запобігання злочинам у КПК не визначено [3].

Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» повноваження прокурора в оперативно-розшуковій діяльності реалізуються у таких випадках:

- 1) при наданні прокурором вказівок щодо проведення ОРЗ;
- 2) під час розгляду клопотань на проведення ОРЗ;
- 3) через контроль за здійсненням провадження за оперативно-розшуковими справами та дотримання законності при їх заведенні;
- 4) при здійсненні нагляду за додержанням законів [1].

Відповідно до ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» письмові вказівки прокурора органам, що провадять оперативно-розшукову діяльність,

надані в межах повноважень, є обов'язковими для цих органів і підлягають негайному виконанню [2].

При цьому прокурор може не лише здійснювати нагляд за додержанням законів підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а і виступати ініціатором чи «керівником» проведення оперативно-розшукових заходів.

Тому, на наш погляд, першочерговим завданням є розробка нового збалансованого законодавства, з чітко визначеними та зрозумілими повноваженнями прокурора, межами його впливу на оперативні підрозділи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, з одного боку, та самостійністю цих підрозділів під час здійснення оперативно-розшукових заходів – з іншого.

Список використаної літератури:

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-ХІІ. Із змінами і доп. станом на 01.01.2015 р. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Про прокуратуру : Закон України, прийнятий 14 жовтня 2014 р. / № 1697-VII // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Кисельова М. С.

молодший науковий співробітник
відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук
України

ПРО РЕМЕНІ БЕЗПЕКИ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ І КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ⁴

Ремінь безпеки – засіб пасивної безпеки, що призначений для утримання пасажира (водія) автомобіля (чи іншого транспортного засобу) на місці у випадку аварії або раптової зупинки. За декілька останніх років

---

⁴ *Примітка.* Тези наукового повідомлення підготовлені у межах розробки фундаментальної теми дослідження «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» відділу кримінологічних досліджень НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України.

автовиробники істотно удосконалили систему безпеки в автомобілях. І невід'ємною частиною цієї системи вже впродовж 50 років є ремінь безпеки.

Саме ремінь безпеки зменшує ризик удару людини об елементи автомобіля під час зіткнення, утримує водія від викидання з автомобіля, зменшує ймовірність завдання травм іншим пасажиром, гарантують оптимальне спрацювання подушок безпеки.

У більшості випадків аварій життя пасажирів автомобіля вдавалося зберегти саме завдяки пристебнутому ременю безпеки. Щороку в Україні можна було б зберегти життя близько 1000 учасникам дорожнього руху, якби рівень користування ременями був понад 90%. Саме ефективність ременів безпеки для порятунку життів становить приблизно 50% у ДТП, результатом яких у випадку невикористання ременів стала б смерть водія та пасажирів. Незважаючи на цю цифру, багато водіїв досі вважають ремінь безпеки зайвим і непотрібним, а деякі громадяни упевнені, що його використання може бути небезпечним для людини. Так, середній показник користування ременями серед водіїв в Україні, складає 23%, у нашому місті – у Харкові – 17,9% [1]. На мою думку, така ситуація є катастрофічною. Аналізуючи вищезазначене, вражає те, що кожного дня повз нас проїжджає тисяча водіїв, які керують своїми автівками і практично лише кожний п'ятий використовує ремінь безпеки.

Як же ж змусити усіх водіїв користуватись ременем безпеки? Іноді здається, що цього досягти так само складно, як, скажімо, винайти ліки від онкологічних хвороб або СНІДУ. Як боротись із ситуацією, коли автомобіль сприймається водієм, як іграшка або ж як елемент комфорту, а не як потенційне джерело підвищеної небезпеки. Яким чином досягти того, щоб керування автомобілем сприймалося б як культ, традицією якого є особисте переконання кожного водія та пасажира автомобіля не рушати з місця без пристебнутого ременя безпеки.

Не так давно в Україні ввели в дію нові Правила дорожнього руху. Відповідно до них, для забезпечення безпеки дорожнього руху водій зобов'язаний: на автомобілях, обладнаних засобами пасивної безпеки (підголовники, ремені безпеки), користуватися ними і не перевозити пасажирів, не пристебнутих ременями безпеки. Це стосується інструкторів, таксистів (як у населеному пункті, так і за його межами). Дозволяється не пристібатися в населених пунктах водіям і пасажиром з інвалідністю, фізіологічні особливості яких унеможливають користуватися ременями безпеки, водіям і пасажиром оперативних та спеціальних транспортних засобів; [2, п.2.3]. Такі нововведення однозначно допоможуть захистити всіх учасників дорожнього руху: від водіїв та пасажирів до пішоходів. Однак чи достатньо цього?

Так, міжнародний досвід свідчить, що одним з найефективніших способів спонукання водіїв та пасажирів користуватись ременями безпеки, є посилення відповідальності за це порушення. У країнах з високим рівнем безпеки руху штраф складає значну частину від доходу і тому більшість

водіїв та пасажирів користуються ременями безпеки[1]. Якщо порівнювати рівень користування ременями безпеки в Україні та ЄС, можна констатувати наступне: Франція – 99%, Литва – 98%, Чехія – 97%, Словенія – 93%, Угорщина – 83%, Румунія – 80%, Україна – 15%. Очевидно, що в Україні водії нехтують своїм обов'язком користуватись ременем безпеки. З метою змінити таку ситуацію 16 лютого 2021 року Верховна Рада України ухвалила в другому читанні комплексний законопроект №2695, яким було внесено зміни до ряду нормативно-правових актів, які регулюють питання безпеки дорожнього руху, зокрема до Кодексу України про адміністративні правопорушення, який посилив відповідальність за порушення ряду правил дорожнього руху. Зокрема, були підвищені штрафи за невикористання ременів безпеки: з 51 гривні до 510 гривень[2, ст. 121]. Такі зміни повинні були посприяти зменшенню смертності та травматизм на українських дорогах, оскільки ситуація ігнорування ременів безпеки є однією із ключових факторів ризику, що впливає на безпеку дорожнього руху, нарівні з перевищенням швидкості, керуванням у нетверезому стані та відволіканням на телефон під час водіння.

Невикористання ременів в Україні є непомітною на перший погляд, проте вкрай небезпечною проблемою, та чи достатньо саме десятикратне підвищення штрафу за ігнорування п'ясків безпеки? Аналізуючи розміри штрафів за не користування ременями безпеки в країнах ЄС та України, вбачається наступне: Франція – 135 €, Словенія – 120 €, Чехія – 77 €, Угорщина – 48 €, Румунія – 32 €, Литва – 30 €, Україна – 15 €[1]. Тобто в нашій країні штраф за некористування ременями безпеки вдвічі нижчий ніж у Литві, законодавством якої передбачено найменший штраф серед країн ЄС і практично вдесятеро менший за штрафи за аналогічне порушення у Франції. А отже 510 гривень або 135 €? Чи не замало 510 гривень за життя людини?

Наведемо ще декілька фактів у підтвердження позиції щодо необхідності запровадження більшого розміру штрафу за не користування ременем безпеки, аніж це передбачено законодавством.

1. Доведено, що при невикористанні ременів безпеки, ймовірність травм голови водія і пасажирів значно зростає, а, як відомо, травми голови – найважчі та найнебезпечніші типи пошкоджень під час аварій.

2. Ймовірність викидання тіла з автомобіля під час користування ременем безпеки знижується майже до нуля і тим самим дарує учаснику аварії шанс на виживання, адже приблизно у 75% випадках викидання водія з автомобіля завершується його смертю.

3. Під час будь-якого ДТП відбувається наступні зіткнення автомобіля: з іншим об'єктом (машина, дерево, тощо), зіткнення водія із елементами автомобіля (кермо, лобове скло), удар внутрішніх органів об грудну клітину людини. Для того, щоб спричинити смерть або найбільші травми людини, достатньо одного з цих зіткнень. І саме ремінь безпеки захищає водія або пасажирів від таких наслідків[1].

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що для того, щоб кожним учасником дорожнього руху використання ременя безпеки сприймалось на рівні культу, традиції, або ж навіть безумовного рефлексу, необхідно запровадити політику посиленої відповідальності за недотримання вищезазначеного правила шляхом накладання штрафу, що за обсягом складав би значну частину від доходу громадян.

Список використаної літератури:

1. Факти про ремені безпеки. URL: http://visionzero.org.ua/seat_belts_ua_2020/.
2. Про правила дорожнього руху: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. №1306. Дата оновлення : 24.02. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. Дата оновлення: 27.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#>.

Клімов Б.В.

старший детектив

Національного антикорупційного
бюро України

СЛІДОВА КАРТИНА ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО ФУТБОЛЬНИМИ ВБОЛІВАЛЬНИКАМИ

Розглядаючи криміналістичну характеристику футбольного хуліганства, як типову інформаційну систему, що містить дані про ключові елементи механізму злочинної поведінки і слугує основою для планування розслідування і висування слідчих версій [1, с. 218], слід відзначити важливість дослідження саме слідової картини зазначених посягань.

М.О. Ларкін зазначає, що слідова картина футбольного хуліганства складається із слідів, що притаманні будь-яким хуліганським діям, та слідів, що виокремлюють особу футбольного уболівальника (написи, частини одягу – нашивки, неонацистські та/або ненависницькі висловлювання щодо фанів іншої футбольної команди тощо) [2, с. 110].

Так, типовими слідами (матеріального характеру) футбольного хуліганства є традиційні сліди ніг, рук, транспортних засобів, а також сліди застосування зброї (вогнепальної, холодної або інших предметів, спеціально пристосованих для спричинення шкоди життю та здоров'ю людини, пошкодженню або знищенню майна і таке ін.). Характерним є залишення слідів, які свідчать про участь у вчиненні злочину групи осіб [3, с. 71-72].

Щодо «слідів особи футбольного уболівальника» (специфічних слідів), то варто підкреслити, що ці сліди наявні у понад 90% випадків футбольного хуліганства, але існують й випадки, коли особа спонтанно приймає рішення

про вчинення хуліганських дій (пов'язаних з футбольним матчем), а особливо у натовпі. І при цьому така особа, як правило, не має жодного відношення як до офіційного, так й неформального фанатського середовища.

Тенденції радикалізації футбольних фанів не можуть не впливати на механізм слідоутворення при вчиненні хуліганських дій. Але необхідно враховувати, що незважаючи на те, що члени футбольних фан-клубів здебільшого є членами праворадикальних рухів та організацій, на стадіонах та під час офіційних виїздів вони не використовують символіку руху (організацій), а лише символіку клубу [4, с. 126].

Демонстративний характер футбольного хуліганства виключає, як правило, дії з приховування факту кримінального правопорушення, а це сприяє встановленню максимально повної слідовою картини.

З урахуванням того, що футбольні вболівальники є частиною молодіжного неформального середовища (вони співвідносяться як частина та ціле), усі сліди футбольного хуліганства можна поділити на загальні та специфічні [5, с. 142-143].

Отже, повний та всебічний аналіз слідової картини футбольного хуліганства дає змогу визначити особливості події кримінального правопорушення, особливості особи злочинця (зокрема, угруповання фанів). Визначення механізму слідоутворення (слідової картини) є передумовою ефективності подальших слідчих (розшукових) дій.

Список використаної літератури:

1. Сабадаш В. П., Ларкін М. О. Криміналістика: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2013. 228 с.
2. Ларкін М. О. Криміналістична характеристика хуліганства, що вчиняється футбольними уболівальниками (фанами). *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2018. №4. С. 107-111.
3. Масалітін А. О. Розслідування злочинів, що вчиняються учасниками угруповань футбольних уболівальників : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2019. 190 с.
4. Рудик М. М. Запобігання злочинам, що вчиняються молодіжним футбольними угрупованнями в Україні : монограф. Херсон, 2019. 288с.
5. Ларкін М. О. Криміналістична характеристика злочинів, що вчиняються членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). *Вісник Академії адвокатури України*. 2017. Том 14. Число 1 (38). С. 140-146.

Кравцова Л.Ю.

аспірант кафедри кримінального процесу
Одеського державного університету
внутрішніх справ
адвокат

ОКРЕМІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ІНШОЇ ОСОБИ ПРАВА ЧИ ЗАКОННІ ІНТЕРЕСИ ЯКОЇ ОБМЕЖУЮТЬСЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Серцевиною і однією з головних складових будь-якого юрисдикційного процесу, є доказування. Встановлення фактичних обставин кримінального провадження можливо тільки шляхом доказування, тобто шляхом збирання, перевірки та оцінки доказів.

Доказування - спрямоване на встановлення тих фактичних обставин, які необхідно з'ясувати для правильного застосування норм матеріального кримінального права, а в деяких випадках, і норм цивільного, трудового права (при вирішенні цивільного позову).

В науковій літературі поняття «доказування» вживається у двох значеннях:

1) як діяльність зі збирання, перевірки та оцінки доказів для встановлення фактичних обставин (саме ця діяльність покликана забезпечити таке встановлення фактичних обставин провадження, яке даватиме змогу правильно застосувати норми матеріального права);

2) як діяльність, спрямована на обґрунтування власної вимоги, адресованої до суб'єкта, який уповноважений ухвалити певне рішення [1].

В.М. Савицький, який також виокремлював розглядувані два значення поняття доказування, слушно підкреслював, що доказування як діяльність, спрямована на збирання та дослідження доказів, призначена перш за все для формування внутрішнього переконання суб'єкта, який здійснює пізнання, а доказування певної тези, висновку звернено до зовнішнього адресата [2, с. 157].

Як зазначає О.В. Литвин, у першому випадку, доцільно стверджувати саме про обов'язок доказування слідчого, прокурора (це прямо впливає з норм ч. 2 ст. 9 КПК, а за КПК 1960 р. - ст. 22). Коли ж мова йде про доказування як обґрунтування певного твердження, певної тези, то застосування терміну «обов'язок доказування» є некоректним, адже у ситуації, коли носію тягаря доказування (а нею є сторона обвинувачення) не вдасться довести свою тезу перед судом, то ніякі кримінально-процесуальні санкції до нього не будуть застосовані: доведеною буде вважатися протилежна теза, тобто теза сторони захисту [3, с.81].

Частиною 2 ст. 91 КПК України визначається тільки одне значення поняття доказування, яке полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з

метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

На жаль, це є недоліком законодавства і тягне за собою певні труднощі при його тлумаченні та застосуванні.

Так, учасники кримінального провадження мають певні можливості щодо участі в процесі доказування, обсяг яких залежить від процесуального статусу такого учасника.

Відповідно п.25 ч.1 ст.3 КПК України до учасників кримінального провадження відноситься інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування.

Питання щодо участі в процесі доказування іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування на сьогоднішній день залишається відкритим, пов'язане це з тим, що законодавцем залишено поза увагою визначення переліку, прав та обов'язків такого учасника.

Доказування, як обґрунтування певного твердження має місце у кримінальному провадженні практично завжди, коли зацікавлені учасники кримінального провадження звертаються до уповноваженого суб'єкта з клопотанням (вимогою, проханням) ухвалити певне рішення.

Під час досудового розслідування це може бути звернення до слідчого судді з клопотаннями іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, у разі закінчення строків досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня повідомлення особі про підозру, встановлені частиною першою статті 219 цього Кодексу (ч.9 ст. 284 КПК України).

Погоджуємося с позицією І.В. Гловюк, яка зауважує, що стосовно обрахування строків досудового розслідування, адже, на жаль, право іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, її представника на отримання витягу з ЄРДР не передбачено, а це ускладнює можливість оцінки, закінчилися чи ні строки досудового розслідування з моменту внесення відомостей до ЄРДР до дня повідомлення особі про підозру.

По-друге, для належної підготовки клопотання іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, її представника про закриття кримінального провадження, необхідно ознайомитися з матеріалами кримінального провадження. І тут виникає відразу ряд складнощів зі скаргами на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора, обґрунтовуючи (намагаючись довести) необхідність скасування певного рішення чи примусити слідчого, прокурора вчинити або припинити конкретні дії тощо [4, с. 160].

Таким чином, КПК України фрагментарно передбачив коло повноважень іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під

час досудового розслідування, що унеможливило реалізацію прав у процесі доказування в кримінальному провадженні України.

Список використаної літератури:

1. Лукашкіна Т. В. Теорія доказів у кримінальному судочинстві : навч.-метод. посіб. / Т. В. Лукашкіна, Л. М. Гуртієва. - Одеса : Фенікс, 2012. - 54 с.
2. Савицкий В.М. Государственное обвинение в суде. М.: Наука, 1971. 343 с.
3. Литвин О.В. Кримінально-процесуальне доказування у стадії судового розгляду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Литвин Олександр Валерійович. - Одеса, 2016. - 2014 с.
4. Гловюк І.В. Право іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, на закриття кримінального провадження: проблеми нормативної регламентації та реалізації // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2019. – Вип. 18 – С. 158-164.

Oksana KNYZHENKO

Doctor of Law, professor

Professor of the Department of
Criminal and Legal

Disciplines and Administrative Law
Kharkiv University

Oleksandr SHAMARA

PhD in Law, senior scientific officer,

Professor of the Department of Law
Dnipro Humanitarian University

**INEVITABILITY OF CRIMINAL LEGAL RESPONSE TO
FORMATION OF TERRORIST ORGANIZATIONS AND IT`S
ASSISTANCE: ON MATERIALS OF JUDICIAL PRACTICE OF
UKRAINE**

The issue of preventing terrorist acts is rather important nowadays, especially through the prism of its needs in order to consolidate the efforts of the world in general and Ukraine in particular. According to the international group of experts, Ukraine has a fairly high level of terrorism. In 2019, Ukraine occupied 24th place [1] in the Global Terrorism Index. This index was developed under the auspices of the Institute of Economics and Peace by experts from the University of Sydney (Australia) and is a comprehensive study that measures the level of terrorist activity in the world and illustrates which countries and to what extent they face terrorist threat.

According to this index, Ukraine occupied:

2018 - 21st place [2];

2017 - 17th place [3];

2016 - 11th place [4];

2015 - 12th place [5];

2014 - 51st place [6].

This issue is important for the analysis through the prism of inevitability of legal response and criminal justice in Ukraine for the formation of terrorist organizations and assistance to them.

Considerable attention has already been paid to the study of the problems of criminal liability for the commission of terrorist crimes in general and for the formation of a terrorist organization in particular. However, the aim has not yet been to investigate the implementation of the principle of inevitability of criminal law response in Ukraine for the formation of a terrorist organization and its assistance. Without such an analysis, it is impossible to effectively pursue a state policy on the prevention of terrorist acts.

To calculate the global terrorism index, several indicators are taken into account, including the total number of terrorist incidents that took place in a given year.

According to the reporting data submitted in Form № 1 "Unified Report on Criminal Offenses", approved by the order of the Prosecutor General's Office of Ukraine dated October 23, 2012 № 100 in agreement with the State Statistics Service of Ukraine [7] from 2013 to 2019 recorded the following number of crimes terrorist orientation (for ease of perception, the data are displayed in a table):

Years / Article of the Criminal Code of Ukraine	Article. 258	Article. 258-2	Article. 258-3	Article. 258-4	Article. 258-5
2019	909	2	164	1	33
2018	950	5	175	-	51
2017	1385	-	277	2	74
2016	1865	2	391	-	1
2015	1295	4	849	7	138
2014	1499	4	478	11	54

Illustrated statistics show that the largest number of registered crimes occurred in 2015 and 2016. However, only a small proportion of these proceedings were reported to individuals, and therefore the number of convicts differs significantly from these figures. Data on convicted persons can be obtained on the official web portal "Judiciary of Ukraine" by referring to the "Report on Persons Prosecuted and Types of Criminal Punishment" for 2018 and to the "Report on the number of persons convicted, acquitted, cases in respect of which are closed, insane, to whom coercive measures of a medical nature and types of criminal punishment have been applied" [8].

In particular, during the period 2014-2018 were convicted:

Years / article of the Criminal Code of Ukraine	Article. 258	Article. 258-2	Article. 258-3	Article. 258-4	Article. 258-5
2018	9	-	87	-	8
2017	14	-	63	1	4
2016	7	1	59	1	4
2015	1	1	12	1	2
2014	-	-	-	3	-

As we can see, the difference between the number of registered proceedings and those prosecuted is impressive, especially in the case of a terrorist act (Article 258 of the Criminal Code of Ukraine). This gap is somewhat smaller in the commission of such a crime as the formation of a terrorist group or terrorist organization (Article 258-3 of the Criminal Code of Ukraine).

It should be noted that Art. 258-3 of the Criminal Code of Ukraine ("Formation of a terrorist group or terrorist organization") covers not only the creation of a terrorist organization, but also its assistance. Analysis of case law shows that often acts that one court assessed as aiding a terrorist organization, another court qualifies as participation in non-statutory paramilitary or armed groups (Article 260 of the Criminal Code of Ukraine) or the formation of a criminal organization (Article 255 of the Criminal Code), or as an encroachment on the territorial integrity and inviolability of Ukraine (Article 110 of the Criminal Code of Ukraine) or treason (Article 111 of the Criminal Code of Ukraine).

To illustrate, here are a few examples, noting that the inequality of qualification of similar actions is pervasive and can be verified by referring to the Unified State Register of Judgments of Ukraine and it has been going on for several years. This has already attracted the attention of the authors of this publication [9].

Thus, the person was convicted under Part 1 of Art. 258-3 of the Criminal Code of Ukraine due to the fact that for some time she was in the ranks of the "People's Militia of the Luhansk People's Republic", which in a court ruling was called an armed formation of the terrorist organization "Luhansk People's Republic" [10].

During the pre-trial investigation and the court of first instance, the actions of the person, which consisted of transmitting by telephone to a participant of the unforeseen armed formation "DNR" information on the location of military equipment of the Armed Forces of Ukraine and the results of artillery shelling by members of illegal armed formations "DNR" under Part 2 of Article 260 of the Criminal Code of Ukraine. Subsequently, this sentence was revoked and a new one was passed, which found this person guilty of committing a crime, the responsibility for which is established by Part 1 of Article 258-3 of the Criminal Code of Ukraine [11].

For part 1 of Art. 110 of the Criminal Code of Ukraine assessed the actions of a *person who passed to a participant* in a terrorist organization (author's

discharge) "DNR" information on the location of the Armed Forces of Ukraine in the area of the anti-terrorist operation [12].

Often courts, bringing a person to criminal responsibility under Art. 258-3 of the Criminal Code of Ukraine, indicate that "LNR" and "DNR" are recognized as terrorist organizations by the Verkhovna Rada of Ukraine, as well as other similar decisions of the Verkhovna Rada of Ukraine. Interesting in this context is the verdict, which is placed in the Unified State Register of Judgments in Russian [13], despite the fact that according to Part 1 of Art. 29 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, criminal proceedings are conducted in the state language [14].

The Verkhovna Rada of Ukraine has indeed repeatedly assessed the situation with regard to LNR and DNR. Thus, on July 22, 2014, the Verkhovna Rada of Ukraine in the Statement "On the tragic death of people as a result of a terrorist attack on the territory of Ukraine" [15], which occurred on July 17, 2014 over the territory of Ukraine near Torets (Donetsk region), where a Boeing passenger plane 777 Malaysia Airlines was shot down, appealed to international and European organizations, world leaders with a proposal to recognize the self-proclaimed organizations "DNR" and "LNR" terrorist organizations.

January 27, 2015 №129-VIII in its address to the United Nations, the European Parliament, the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, the NATO Parliamentary Assembly, the OSCE Parliamentary Assembly, the GUAM Parliamentary Assembly, national parliaments of the world on the recognition of the Russian Federation as a state Councils of Ukraine called "LNR" and "DNR" terrorist organizations [16].

This appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine is nothing but a political decision and does not affect the fact that it confirms or denies the existence of a crime in the actions of a person. In accordance with Part 1 of Art. 2 of the Criminal Code of Ukraine, the basis of criminal liability is the commission by a person of a socially dangerous act that contains a crime (discharge of the authors), provided by the Criminal Code of Ukraine [17].

In view of the abovementioned information, it is no coincidence that there are acquittals that have already been analyzed by us in previous publications [9]. Once again, we note that neither the Verkhovna Rada of Ukraine addressed the UN nor the Law of Ukraine "On Temporary Measures for the Period of the Anti-Terrorist Operation" of September 2, 2014 № 1669-VII and the Decree of the President of Ukraine "On Decisions of the National Security and Defense Council of 13 April 2014 "On Urgent Measures to Overcome the Terrorist Threat and Preserve the Territorial Integrity of Ukraine" of April 14, 2014 № 405/2014 does not automatically certify that these normative acts in the legal field recognize "LNR" and "DNR" as terrorist organizations. According to Art. 24 of the Law of Ukraine "On Combating Terrorism" requires a court decision [24].

However, judicial practice is dominated by convictions in which courts often point to these regulations of the Verkhovna Rada of Ukraine [18; 19].

It is also worth noting that the Concept of Combating Terrorism in Ukraine, approved by the Decree of the President of Ukraine of March 5, 2019 № 53/2019,

states that the actions of illegal armed groups (discharging authors) "DNR" and "LNR" in particular, shelling of civilians, facilities and infrastructure that cause numerous casualties among the civilian population, sabotage, obstruction of the work of observers of international organizations, threats to their lives and health, are characterized in international law enforcement practice as terrorist [20].

The Law of Ukraine "On the Special Procedure of Local Self-Government in Certain Districts of Donetsk and Luhansk Oblasts" adopted on September 16, 2014, does not solve this problem, but rather deepens it. According to the provisions of Art. 3 of this law, the State guarantees the prevention of criminal prosecution, criminal, administrative liability and punishment of persons - participants in the events that took place in the Donetsk, Luhansk regions. This raises a number of questions. First, for which crimes will the participants of the events in Donetsk and Luhansk regions not be subject to criminal liability? Secondly, who should be recognized as participants in the events in Donetsk and Luhansk regions? Third, what kind of events should be taken into account?

There is a problem in both quantitative and qualitative determination of the composition of a terrorist organization. According to Art. 1 of the Law of Ukraine "On Combating Terrorism" [24] for the presence of a terrorist organization is enough three people, but the current Criminal Code of Ukraine for any criminal organization, and terrorist is a kind of criminal organization, provides for at least five people (Part. 4 Article 28 of the Criminal Code of Ukraine). This conflict can be explained by the fact that at the time of the adoption of the Criminal Code of Ukraine (2001) for a criminal organization was also enough three people, but in 2008 amendments were made to Art. 28 of the Criminal Code of Ukraine (it was this year that the need for five or more persons [25] was established, which was not harmonized with the provisions of the Law of Ukraine "On Combating Terrorism", which was adopted in 2003.

In accordance with Part 3 of Art. 3 of the Criminal Code of Ukraine, the criminality of the act, as well as its punishment and other criminal consequences are determined only by this Code [17]. This provision of the law on criminal liability requires that the provisions of the Law of Ukraine "On Combating Terrorism" in terms of determining the quantitative composition of a terrorist organization be consistent with Art. 28 of the Criminal Code of Ukraine.

This does not allow to agree with the conclusion of the Supreme Court, set out in the Resolution of the Board of Judges of the Second Judicial Chamber of 05.07.2018 № 225/6151/15-k that a terrorist organization is sufficient to have a stable association of three or more persons [26]. Otherwise, it will mean that the state is effectively relieved of responsibility for passing quality laws.

It is also impossible to turn a blind eye to the fact that appeals to official Internet sources, which indicate the achievements of the "State Bank of the People's Republic of China" and the "Central Republican Bank of the DNR" [22; 23] shows that a significant part of the funds of these entities with signs of statehood is directed to meet the living needs of the population left in these areas. This causes a problem in determining the quality of the "LNR" and "DNR" as

terrorist organizations, because it is obvious that the entire population of these regions can not be recognized as members of terrorist organizations, as they work and live in the self-proclaimed "LNR" and "DNR" help these "quasi-states".

In order to ensure compliance with the principle of inevitability of criminal law response for the creation of a terrorist organization and assistance to such an organization, it is necessary to:

- first of all to eliminate legislative conflicts on determining the number of terrorist organizations, to eliminate other existing conflicts;
- the next step is to conduct training for law enforcement officers on this issue;
- it is necessary to make a number of legislative changes so that the Verkhovna Rada of Ukraine bears political responsibility for its decisions.

1. GLOBAL TERRORISM INDEX 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://visionofhumanity.org/app/uploads/2019/11/GTI-2019web.pdf>(дата звернення: 27.01.2020).
2. GLOBAL TERRORISM INDEX 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://visionofhumanity.org/app/uploads/2018/12/Global-Terrorism-Index-2018.pdf>(дата звернення: 27.01.2020).
3. GLOBAL TERRORISM INDEX 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/11/Global-Terrorism-Index-2017.pdf>(дата звернення: 27.01.2020).
4. GLOBAL TERRORISM INDEX 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/02/Global-Terrorism-Index-2016.pdf>(дата звернення: 27.01.2020).
5. GLOBAL TERRORISM INDEX 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:[8http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/04/2015-Global-Terrorism-Index-Report.pdf](http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/04/2015-Global-Terrorism-Index-Report.pdf)(дата звернення: 27.01.2020).
6. GLOBAL TERRORISM INDEX 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/04/Global-Terrorism-Index-Report-2014.pdf> (дата звернення: 27.01.2020).
7. Статистична інформація про кримінальні правопорушення за 2014-2019 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=110381&libid= (дата звернення: 27.01.2020).
8. Судова статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka (дата звернення: 27.01.2020).
9. Книженко О. (2016). До питання визнання так званих „ДНР” та „ЛНР” терористичними організаціями. *Протидія проявам тероризму, сепаратизму, екстремізму та нелегальній міграції в сучасних умовах: стан, проблеми та перспективи* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28 жовт. 2016 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ, 2016. С. 27–31.
10. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 24 грудня 2019 року у справі № 461/4784/18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86675078> (дата звернення: 27.01.2020).

11. Вирок колегії суддів судової палати з кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення апеляційного суду Донецької області від 7 грудня 2017 року у справі № 229/865/16-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70848115> (дата звернення: 27.01.2020).

12. Вирок Мар'їнського районного суду Донецької області від 21 травня 2018 року у справі № 237/1839/18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74315767> (дата звернення: 27.01.2020).

13. Приговор Сосновского районного суда г.Черкассy от 26 июня 2018 года по делу № 712/5749/15-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74958686> (дата звернення: 27.01.2020).

14. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 27.01.2020).

15. Заява Верховної ради України від 22 липня 2014 року № 1596-VII "Про трагічну загибель людей внаслідок терористичного акту над територією України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/t141596?an=13&scop=496&fscop=728> (дата звернення: 27.01.2020).

16. Постанова Верховної Ради України «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором» від 27 січня 2015 року № 129-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T150129.html (дата звернення: 27.01.2020).

17. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 кві 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 27.01.2020).

18. Вирок Димитровського міського суду Донецької області від 3 серпня 2018 року у справі № 242/3335/17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75667429> (дата звернення: 27.01.2020).

19. Вирок Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 05 грудня 2018 року у справі № 310/5529/15-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78348176> (дата звернення: 27.01.2020).

20. Концепція боротьби з тероризмом в Україні від 5 березня 2019 року № 53/2019 [Електронний ресурс]. – Режим

доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53/2019> (дата звернення: 27.01.2020).

21. Закон України “Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей” від 16 вересня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-18> (дата звернення: 27.01.2020).

22. Государственный банк Луганской Народной Республики . О Госбанке [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gosbank.su/obshhaya-informaciya/> (дата звернення: 27.01.2020).

23. Центральный Республиканский Банк Донецкой Народной Республики. История [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://crb-dnr.ru/about/history> (дата звернення: 27.01.2020).

24. Закон України про боротьбу з тероризмом від 20 березня 2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення: 27.01.2020).

25. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» від 15 квітня 2008 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-17> (дата звернення: 27.01.2020).

26. Постанова Колегії суддів Другої судової палати Верховного Суду від 5 липня 2018 року у праві № 225/6151/15-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-sprijanja-dijalnosti-terroristichnij-organizacij-doc354369.html> (дата звернення: 27.01.2020).

27. Протидія терористичній діяльності: кримінально-правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти : монограф. / В.В. Белянська, Р.І. Брящей, О.Ф. Бантишев, Б.Д. Леонов, В.В. Остроухов, Я.А. Соколова, А.В. Селюк, О.А. Клименко, О.М. Чорний, Т.П. Чубко, О.В. Шамара / за заг. наук. ред. к.ю.н., с.н.с. О. В. Шамарию Київ : Видавничий дім «АртЕк», 2016. 450 с.

28. Шамара О. В. Відповідальність за здійснення терористичної діяльності за кримінальним законодавством України : монограф. Київ : Видавничий дім «Артект», 2014. 280 с.

Копотун І. М.

проректор з міжнародних зв'язків

Академії ГУСПОЛ,
професор кафедри кримінального
права та судочинства
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені Академіка
Степана Дем'янчука
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
Рудик М. М.
викладач кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

ВИНИКНЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ ПОДІЙ КРИМІНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВАХ

Варто зазначити, що надзвичайні події кримінального характеру у кримінально-виконавчих установах (втечі, захоплення заручників, масові заворушення, умисні вбивства) завжди були актуальною проблемою. Навіть сучасні системи ізоляції, охорони та нагляду за засудженими не можуть забезпечити виняткову безпеку у кримінально-виконавчих установах. Це, на нашу думку, пояснюється існуванням специфічних факторів, які пов'язані з діяльністю кримінально-виконавчих установ.

Справа в тому, що вивчення злочинної поведінки та її джерел здійснюється на трьох рівнях – загальному, особливому і одиничному. При вивченні походження злочинного на загальному (на рівні злочинності взагалі) і особливому рівнях (на рівні окремих видів, груп злочинів) у спеціальній літературі виділяють криміногенні фактори (детермінанти, обставини), а на рівні одиничного (на рівні конкретних злочинних діянь окремих людей) – причинно-наслідкові комплекси.

Вагомий внесок у наукове дослідження кримінально-правових, кримінологічних та кримінально-виконавчих засад надзвичайних подій кримінального характеру у кримінально-виконавчих установах зробили Г. А. Аванесов, Ю. М. Антонян, Ю. В. Баулін, О. М. Бандурка, В. Т. Білоус, І. Г. Богатирьов, В. В. Василевич, В. Б. Василець, В. В. Голіна, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, А. Ф. Зелінський, О. Г. Кальман, В. Є. Квашиш, А. В. Кирилук, О. Г. Колб, В. Я. Тацій, П. Л. Фріс, Ю. С. Шемшученко, В. І. Шакун та ін.

Приступаючи до аналізу зазначених підходів, слід зазначити, що Г. Г. Зуйков у сукупності причин і умов, що сприяють вчиненню злочину, виділяє: а) безпосередню причину вчинення злочину; б) умови, що сприяли дії безпосередньої причини в конкретному злочинному посяганні; в) обставини, що сформували безпосередню причину і що є, таким чином, причинами безпосередньої причини [1, с. 3–18].

Однією з ключових проблем кримінології, що має важливе теоретичне і практичне значення, було і залишається вивчення причин злочинності як у

цілому, так і окремих її видів. Без такого вчення було б безглуздим дослідження не тільки даного явища, але і особи злочинця, проблем запобігання злочинності.

Теорія причинності у кримінології має методологічне значення і значною мірою визначає сенс і зміст правової природи злочинності, соціальної сутності особи злочинця, сприяє розробленню заходів запобігання вчиненню злочинів і вирішенню інших кримінологічних проблем. Причини та умови злочинності, як відомо, являють собою систему соціально-негативних явищ і процесів, що детермінують злочинність як свій наслідок. Причини злочинності визначаються реальними умовами життя людей, в основі яких – суперечності суспільства.

Раніше існувало механістичне уявлення про діючу і недіючу причини. Але тільки діюча причина в концепції діалектичного детермінізму і є причиною, хоча Г. В. Ф. Гегель зазначав, що причина є причиною остільки, оскільки вона породжує певну дію і якщо «причина згасає в своїй дії, так само згасає і дія, бо вона є лише виявленням причини» [2, с. 216].

Під впливом однакових причин існує велика кількість різних умов, що породжує неоднакову поведінку різних людей. Це ускладнює передбачення подальшої поведінки засуджених, які схильні до вчинення різного роду надзвичайних подій кримінального характеру у кримінально-виконавчих установах. У розрізі дослідження, це виявляється у тому, що існують різні форми злочинної діяльності, хоча причини можуть бути однаковими.

До характеристик причинності В. М. Кудрявцев відносить всезагальність, незворотність, просторову та часову безперервність. Причини та умови можна співвідносити таким чином: причина створює реальну можливість визначених наслідків, для настання яких необхідні ще певні умови. Самі по собі умови породжувати наслідки, призводити до них не можуть, але у відповідній ситуації сприяють реалізації дії причини.

Причини злочинності коріняться в соціальному ладі суспільства й обумовлені матеріальними й ідеологічними умовами життя людей. Людина не з'являється на цей світ із вродженими біологічними, расовими чи іншими ознаками злочинця, а стає ним через збіг несприятливих обставин, що, однак, не знімає з неї відповідальності за антигромадську поведінку. Слід враховувати особливості психології конкретної особи, які формуються й змінюються під впливом умов життя та виховання. Зміни структури та характеру злочинності залежать від різних соціальних умов, явищ і процесів (наприклад, від міграції й вікового складу населення, рівня освіти, культури й виховання людей, від економічної характеристики конкретних територій, від сформованих національних традицій, моралі, звичок, звичаїв) [3, с. 294].

При вивченні питання про виявлення причин і умов надзвичайних подій кримінального характеру у кримінально-виконавчих установах необхідно враховувати, що останнє складає основу перевірки заходів запобіжного впливу. Цілком справедливо у літературі підкреслюється, що причини злочинності виступають найвищим рівнем широкої системи джерел

антисоціальної поведінки. Відповідно до цього, процес запобіжного впливу має спрямовуватися на джерела і причини злочинності, причини і умови конкретних злочинів та фактори, що сприяють формуванню особистості.

Слід зазначити, що виявлення та вплив на причини і умови надзвичайних подій кримінального характеру – це складна система організаційних дій різних підрозділів і служб кримінально-виконавчих установах.

На початковому етапі дослідження причин і умов надзвичайних подій кримінального характеру у кримінально-виконавчих установах необхідно підкреслити, що істотне значення для з'ясування об'єктів запобіжного впливу має визначення і конкретизація самих понять причин злочинів і умов, що сприяють їх вчиненню. За наявності єдиної методологічної основи пояснення загальних причин злочинності, і, отже, успішного впливу на них необхідний більш предметний аналіз криміногенних факторів, які сприяють надзвичайним подіям кримінального характеру у кримінально-виконавчих установах, у певних регіонах, при певних обставинах і т. ін. Саме такий підхід, відповідно до якого групується сукупність злочинів за об'єктом посягання, дозволяє досягти найбільшої «відчутності» досліджуваних явищ, цілеспрямовано впливати на конкретні злочини та їх суб'єктів, вживати заходів, що перешкоджають самодетермінації злочинності.

Разом із тим, при аналізі причин і умов злочинності в цілому та надзвичайних подій кримінального характеру у кримінально-виконавчих установах зокрема, як об'єкта запобіжного впливу, ми з'ясували, що вони перебувають у тісному взаємозв'язку.

Насправді, деколи вельми складно установити причинно-наслідковий механізм і відокремити причини від умов як самостійні елементи цього механізму. Більш детальну конкретизацію об'єктів запобіжного впливу можна провести шляхом аналізу умов, що сприяють учиненню конкретних видів злочинів і причин їх вчинення. Тут варто враховувати, що однорідність злочинів веде до схожості об'єктів запобіжного впливу. Більше того, при аналізі причин і умов, що сприяють вчиненню конкретних видів злочинів, які належать до родового поняття «надзвичайні події кримінального характеру у кримінально-виконавчих установах», враховуються не тільки об'єктивні явища, але і суб'єктивна мотивація вчинення того або іншого злочину.

Отже, умови вчинення конкретних видів злочинів носять об'єктивний характер. І хоча вони самі по собі не викликають злочинну діяльність, проте здійснюють певний вплив на кількісні і якісні показники злочинності. Причини ж вчинення конкретного злочину (у нашому випадку – різні злочинні прояви надзвичайних подій кримінального характеру у кримінально-виконавчих установах) за своїм змістом носять суб'єктивний характер, виявляються через вольову поведінку людей. Це означає, що причини є внутрішньою силою, що виникає не тільки під впливом криміногенних факторів, але і з урахуванням індивідуальної свідомості людини, її моралі, ставлення до існуючого порядку, норм співжиття.

Вважаємо, що не менше значення мають і особистісні риси засудженого, який вчиняє конкретний злочин: рівень інтелектуального розвитку, психологічна стійкість, емоційність і т. ін.

Необхідність розмежовувати причини надзвичайних подій кримінального характеру у кримінально-виконавчих установах і умови, що сприяють цим злочинам, безперечна. Дослідження причин і умов надзвичайних подій кримінального характеру у кримінально-виконавчих установах розкриває природу цих злочинів, пояснює їх походження, показує, від чого вони залежать, що сприяє їх розповсюдженню. Тільки на основі подібних знань можна забезпечити ефективну боротьбу з цим видом пенітенціарних злочинів, передбачати можливі зміни, визначати і здійснювати необхідні заходи запобігання надзвичайним подіям кримінального характеру у кримінально-виконавчих установах.

Ми дотримуємося позиції криминологів, які вважають, що різне розуміння детермінант злочинності веде до плутанини і виникнення у свідомості практичних працівників нігілізму до подібного роду суджень. Це викликає не завжди обґрунтовані судження, пов'язані з приниженням ролі науки криминології і виконуваних нею відповідних функціональних суспільно важливих ролей [4, с. 54].

У зв'язку з викладеним вище, виявляється цілком обґрунтованим використання альтернативного терміну «фактор» [5, с. 109]. Саме тому у нашому дослідженні ми використовуємо поняття «фактори, що обумовлюють виникнення у кримінально-виконавчих установах надзвичайних подій кримінального характеру».

Список використаних джерел:

1. Зуйков Г. Г. К вопросу о понятии причин преступления и условий, способствующих его совершению : Вопросы предупреждения преступности, 1965. С. 3-18. Вып. 2.
2. Криминология. Словарь-справочник / сост. Х. Ю. Кернер; пер. с нем. В. Н. Кигас; отв. ред. пер. А. И. Долгова. : 4-е полн. перераб. изд. справочника Эгона Рессмана по криминологии для практикующих криминалистов. Москва : Норма, 1998. 391 с.
3. Юридический энциклопедический словарь / ред.-упоряд. А. Я. Сухарев. М.: Норма, 1984. 294 с.
4. Кириллов С. И. Несовершеннолетние преступники: повторные грабежи и разбои. Учебное пособие. Коломна : Коломенский государственный педагогический институт, 1998.
5. Аванесов Г. А. Криминология и социальная профилактика. Москва : Академия МВД СССР, 1980. 526 с.

Кузьменко В. В.
заведующий кафедры

социально-гуманитарных дисциплин
Днепропетровского гуманитарного университета
доктор философских наук, профессор

ФИЛОСОФСКО-ПРАВОВОЙ, ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ И ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ АСПЕКТЫ РОМАНА «ПРЕСТУПЛЕНИЕ И НАКАЗАНИЕ»

В «Преступлении и наказании» Ф. М. Достоевского переплетаются философско-правовой, психологический и художественный аспекты. Вероятно, этому способствовали настроения в обществе в тот период, когда Ф. М. Достоевский создавал роман. Это относится к предреформенному и постреформенному периодам в жизни общества, состоящим в отмене крепостного права и принятии судебно-правовой реформы 1864 года.

Особо следует взглянуть на словесно-символический контекст произведений Ф. М. Достоевского. Сказанное позволило писателю передать огромный объём содержательного в своих романах. Подчеркнём, у Ф. М. Достоевского пространство, в котором происходят все события, значительно расширяется. В этом пространстве достаточно символизма. Например, описания персонажей романов и их действий.

Мы остановимся лишь на том, каким образом в контексте философско-правовом, психологическом, художественном представлены персонажи в романе «Преступление и наказание», написанном в 1866 году. Автор статьи убеждён, что на примере этого произведения становится возможным раскрыть многие философские, правовые, психологические аспекты романов Ф. М. Достоевского.

Отметим, что творчеством Ф. М. Достоевского интересовалось множество филологов, философов, правоведов, психологов. Приведём имена лишь некоторых, учитывая, что библиография может быть значительно расширена. Г. Л. Абрамович (1), Е. А. Акелькина (2), И. Л. Альми (3), Н. Д. Арутюнова (4), М. М. Бахтин (5), С. В. Белов (6), В. Е. Ветловская (7), Г. Г. Гадамер (8), Г. Г. Гадамер (9), М. Г. Гиголов (10), Д. Григорьев (11).

Поставим одной из целей нашего исследования раскрыть способ репрезентации пространственных символов. Это относится в первую очередь к художественной тематике романа Ф. М. Достоевского «Преступление и наказание».

Подчеркнём, уважаемый читатель, что уже в начале романа Ф. М. Достоевский символично прорисовывает портрет главного персонажа произведения Родиона Романовича Раскольников. «Кстати, он был замечательно хорош собою, с прекрасными темными глазами, темно-рус, ростом выше среднего, тонок и строен» (12 с.6).

Однако, о душевном состоянии главного героя произведения автор сообщает: «Не то чтоб он был так труслив и забит, совсем даже напротив; но с некоторого времени он был в раздражительном и напряженном состоянии, похожем на ипохондрию. Он до того углубился в себя и уединился от всех,

что боялся даже всякой встречи, не только встречи с хозяйкой. Он был задавлен бедностью; но даже стесненное положение перестало в последнее время тяготить его. Насущными делами своими он совсем перестал и не хотел заниматься» (12 с.5).

Главная цель нашего исследования – продемонстрировать, каким образом родился философско-правовой нигилизм в душе Родиона Раскольникова, который привёл его к совершению столь тяжкого преступления.

Напомним, Родион Романович – бывший студент. Ему нечем платить за обучение в университете. Он ютится в тесной камере, которую совершенно невозможно назвать квартирой. «Камерка его приходилась под самую кровлей высокого пятиэтажного дома и походила более на шкаф, чем на квартиру. Квартирная же хозяйка его, у которой он нанимал эту камерку с обедом и прислугой, помещалась одною лестницей ниже, в отдельной квартире, и каждый раз, при выходе на улицу, ему непременно надо было проходить мимо хозяйкиной кухни, почти всегда настежь отворенной на лестницу. И каждый раз молодой человек, проходя мимо, чувствовал какое-то болезненное и трусливое ощущение, которого стыдился и от которого морщился. Он был должен кругом хозяйке и боялся с нею встретиться» (12 с.5).

Особо укажем, что С.-Петербург Ф. М. Достоевского во всех его произведениях – это особый символ. Это совсем не прекрасный город, с его дворцами, спроектированными Растрелли, фонтанами и набережными. Он символизирует душевное состояние героев романов Ф. М. Достоевского, подчёркивает их одиночество, внутреннюю опустошённость. Именно таким предстал пред нами С.-Петербург в романе «Преступление и наказание». С.-Петербург представлен главным образом Сенной площадью с её трактирами, их завсегдатаями, бездомными детьми, развратными девицами – людьми с трагическими судьбами. «На улице жара стояла страшная, к тому же духота, толкотня, всюду известка, леса, кирпич, пыль и та особенная летняя вонь, столь известная каждому петербуржцу, не имеющему возможности нанять дачу, – всё это разом неприятно потрясло и без того уже расстроенные нервы юноши. Нестерпимая же вонь из распивочных, которых в этой части города особенное множество, и пьяные, поминутно попадавшие, несмотря на буднее время, довершили отвратительный и грустный колорит картины» (12 с.6).

Подчеркнём, уважаемый читатель, то обстоятельство, что в романе Ф. М. Достоевский не утверждает, что Родион Раскольников озлобленный человек. Он скорее добр, но душа его «утеряна» среди обитателей Сенной площади. Отметим, он стремится к «человеческому» существованию. Его душа протестует против униженности. Бедность гнетёт его. Убийства, совершённые Родионом Раскольниковым, не отвлекают его от тупикового положения. Его душа после свершённого преступления сильно страдает.

Раскольников постоянно сталкивается с несправедливостью, которая лавиной обрушивается на многих людей.

Следует заметить, в пореформенном обществе личность человека «освободилась» от нравственных основоположений, всего того, чем жили люди многие столетия. Сказанное относится и к семейным устоям. Именно поэтому Соня Мармеладова для того, чтобы её семья не умерла от голода, отправляется с целью заработка денег на панель.

Укажем, что Раскольников с презрением называет современное ему общество «муравейником». Перед нами встаёт вопрос: возможно ли полноценное нравственное существование на Сенной площади, среди «пьяненьких» людей, которые потеряли человеческое обличье и не способны вновь обрести его.

Именно разрушение устоев общества не только угнетает душу Родиона Раскольникова, но в правовом отношении, побуждает его к совершению страшного преступления.

Подчеркнём, что люди, которых описывает Ф. М. Достоевский, и это относится к большинству представленных в романе персонажей, лишены чувства сострадания к ближнему. Они утратили этот дар Всевышнего и лишены возможности вновь обрести его. Они нищие не только физически, но и душевно.

На наш взгляд, именно душевное нищенство людей заставляет задуматься Родиона Раскольникова о символе «твари дрожащей». Именно это привело его к необыкновенному противоправному поступку – страшному преступлению – убийству двух старух. Но персонаж Ф. М. Достоевского так и не задумался над тем, спасёт ли его преступный поступок «падшие души», смогут ли они, узнав об этом, «возвыситься» над собой.

Детально рассматривая роман «Преступление и наказание» и все последовавшие за ним произведения Ф. М. Достоевского, вполне возможно прийти к выводу о том, что сам их автор не представлял себе возможность, как избавить души «униженных и оскорблённых» от страданий.

Однако, уважаемый читатель, анализируя труды Ф. М. Достоевского, невозможно не вспомнить тот общеизвестный факт, что в марте 1847 года писатель становится участником собраний кружка вольнодумца М. В. Буташевича-Петрашевского. Ф. М. Достоевский был активным организатором типографии этого кружка. Его арест произошёл в 1849 году. Он был признан виновным в умысле ниспровержения государственного порядка. В декабре 1849 года Ф. М. Достоевский на Семёновском плацу, вместе с иными участниками кружка М. В. Буташевича-Петрашевского, ожидал исполнения смертной казни. Петрашевцев пытали смертью. Однако, Николай I заменил казнь каторгой. Ф. М. Достоевский отбывал каторгу в Омской крепости. В дальнейшем, в 1854 году он зачислен в солдаты. Лишь в 1857 году, благодаря ходатайству в том числе и генерал-адъютанта Э. И. Тотлебена, направившего письмо в штаб генерал-инспектора по инженерной части, Ф. М. Достоевский был переведен в прапорщики. Однако

Ф. М. Достоевский оставался под надзором жандармов вплоть до 1875 года. Отразился ли данный факт в смысловом содержании произведений Ф. М. Достоевского, однозначно утверждать невозможно.

В романе нравственно нездорового человека Родиона Раскольникова окружает множество персонажей. Все они не случайны. Некоторые способствуют развитию нравственного нездоровья Раскольникова. Иные наоборот, способствуют его моральному излечению. Отметим, что с некоторыми Родион Раскольников встречался до совершения преступления, с некоторыми после.

Напомним, Родион Романович Раскольников в своей статье оправдывает право на преступление. В этом, на наш взгляд, состоит проявление в его душе нравственного нездоровья. Эта статья символизирует «нравственный тупик» Раскольникова. Однако, как видим, он не ищет выхода из тупика. Он, по нашей мысли, самостоятельно не способен к этому.

Описывая Раскольникова и множество персонажей вокруг него, Ф. М. Достоевский, на наш взгляд, призывает человека – «познай самого себя». Эта надпись начертана перед входом в храм Аполлона в Дельфах. Человеку необходимо раскрыть свои способности, и он раскроет тайну вселенной. Именно так утверждал Платон в диалоге «Протагор».

Ф. М. Достоевский, по нашему видению, призывает в «Преступлении и наказании» к тому же. Поэтому и представлены в романе персонажи, окружающие Раскольникова. Каждый из них способствует в той или иной степени процессу самопознания Раскольникова. Однако, каждый делает это по-своему.

Напомним, что у Платона в диалоге «Протагор» достижением истины является самопознание. Это необыкновенный труд семи мудрецов. Именно таким образом, через общение с различными людьми, Ф. М. Достоевский стремится привести Родиона Раскольникова к постижению великой истины – самопознанию.

Раскольникову, по убеждению Ф. М. Достоевского, следует уразуметь законы работы собственной души – овладеть собственной мыслью. Ведь с мыслью нельзя шутить. Именно мысль движет всем человеческим существом. Раскольников мысленно оправдал право на преступление в собственной статье. Именно Порфирий Петрович призвал Раскольникова вспомнить, какие мысли он высказал в статье, и призвал тем самым к изучению собственного поведения, а соответственно, к самопознанию и раскаянию. «Нет, нет, не совсем потому, – ответил Порфирий. – Всё дело в том, что в ихней статье все люди как-то разделяются на «обыкновенных» и «необыкновенных». Обыкновенные должны жить в послушании и не имеют права переступать закона, потому что они, видите ли, обыкновенные. А необыкновенные имеют право делать всякие преступления и всячески преступать закон, собственно потому, что они необыкновенные. Так у вас, кажется, если только не ошибаюсь?» (12 с.199). Речь Порфирия Петровича не вызвала в душе Раскольникова желаний к самопознанию, к познанию

основоположений общества, а соответственно и к раскаянию. Это великий труд. Такой труд свершаем людьми не в одночасье. В одночасье Раскольникову понадобилось самооправдание. Кроме того, он оправдал свою философско-правовую концепцию, построенную, по его убеждению, на основании закона самой природы. «По-моему, если бы Кеплеровы и Ньютоновы открытия вследствие каких-нибудь комбинаций никоим образом не могли бы стать известными людям иначе как с пожертвованием жизни одного, десяти, ста и так далее человек, мешавших бы этому открытию или ставших бы на пути как препятствие, то Ньютон имел бы право, и даже был бы обязан... устранить этих десять или сто человек, чтобы сделать известными свои открытия всему человечеству. Из этого, впрочем, вовсе не следует, чтобы Ньютон имел право убивать кого вздумается, встречных и поперечных, или воровать каждый день на базаре. Далее, помнится мне, я развиваю в моей статье, что все... ну, например, хоть законодатели и установители человечества, начиная с древнейших, продолжая Ликургами, Солонами, Магометами, Наполеонами и так далее, все до единого были преступники, уже тем одним, что, давая новый закон, тем самым нарушали древний, свято чтимый обществом и от отцов перешедший, и, уж конечно, не останавливались и перед кровью, если только кровь (иногда совсем невинная и доблестно пролитая за древний закон) могла им помочь. Замечательно даже, что большая часть этих благодетелей и установителей человечества были особенно страшные кровопроливцы. Одним словом, я вывожу, что и все, не то что великие, но и чуть-чуть из колеи выходящие люди, то есть чуть-чуть даже способные сказать что-нибудь новенькое, должны, по природе своей, быть непременно преступниками, – более или менее, разумеется. Иначе трудно им выйти из колеи, а оставаться в колее они, конечно, не могут согласиться, опять-таки по природе своей, а, по-моему, так даже и обязаны не соглашаться» (12 с.199-200). Раскольников не усматривает ничего чрезвычайного в преступлениях, которые свершат или свершили бы «необыкновенные» люди. Именно согласно «закону природы», в его трактовке, люди делятся на обыкновенных – «материал для зарождения себе подобных», и на людей, которым дарован талант, соответственно, особое право – высказать нечто новое о природе, об общественной жизни.

Таким образом, именно для людей талантливых Раскольников оправдывает право на преступление. Все остальные, в его представлении лишены права на достойную человеческую жизнь.

Именно так, на наш взгляд, следует рассматривать трактовку философско-правового видения жизни общества Родионом Романовичем Раскольниковым.

В диалоге Платона «Алквад 1» познать самого себя – значит познать собственную душу. По мысли Сократа, именно душа пользуется телом. Раскольников не идет по пути познания собственной души. Его философско-правовая концепция достаточно жестка. В ней не отражается понятие справедливости, или понятие долг. Деонтологический аспект отсутствует в

философско-правовой концепции Родиона Раскольникова. Именно поэтому, персонаж Ф. М. Достоевского совершает столь тяжкое преступление. Однако, душа его, терзаемая мыслью о преступлении, «заболевает» после совершения такого поступка – убийства двух старух. Данный факт ярко подтверждает, что Раскольников никогда не стремился и не способен к самопознанию, к чему призывал античный мыслитель Платон.

Ещё раз подчеркнём – Раскольникова окружает множество персонажей. Но редкие из них подталкивают его душу к самопознанию. Философское основание романа Ф. М. Достоевского состоит в том, что он представляет своих героев разносторонне. В их поступках переплетаются одновременно правовое, психологическое и художественное начала в самых разных контекстах. Каждый из них по-своему, в силу различных обстоятельств, в которых они оказываются, рассматривает возможность жизни в обществе. Напомним, что в душе Раскольникова вопрос о том, кто он, «тварь дрожащая» или человек, обладающий правом достойной жизни, в его понимании, обладающий правом на преступление, поскольку он причисляет себя к «необыкновенным», решается положительно. Он наделяет себя правом на совершение преступления. Убийство титулярной советницы Алёны Ивановны и её сестры Лизаветы – это лишь проверка Раскольниковым своей теории.

Укажем, уважаемый читатель, на тот факт, что каждый персонаж Ф. М. Достоевского имеет вполне сложившийся характер.

Семён Захарович Мармеладов – персонаж, с которым Раскольников встречается до совершения преступления – убеждён, что возможность «спасения» души появляется лишь при отсутствии в ней гордыни. В душу Раскольникова он внёс убеждённость, что не следует лишаться чести за «тридцать серебряников». На наш взгляд, этой мыслью он лишь приблизил Родиона Романовича к совершению убийства. Увиденное в доме Мармеладова лишний раз будоражит душу Раскольникова. Напомним его сон о забитой до смерти лошади.

Супруга Мармеладова Катерина Ивановна, в душе которой «мания величия», также подталкивает душу Раскольникова к совершению преступления. В нём укрепляется воззрение о «праве избранных».

Дуня Раскольникова выведена Ф. М. Достоевским как один из самых противоречивых персонажей романа. Она чтит старшего брата, несмотря на его внутреннее душевное «опустошение», однако, отрицательно относится к его теории в отношении «право имеющих». Дуня вряд ли смогла бы оказать влияние положительное либо отрицательное на душу брата.

Пётр Петрович Лужин представлен в романе как необыкновенный циник, карьерист. Он ненавистен Раскольникову. Пётр Петрович собирается жениться на Дуне. Он расчётлив, безжалостен, эгоистичен. Его идеи не несут добра. В его душе достаточно гордыни. Его мысли пагубно влияют на душу Раскольникова.

Ещё один из персонажей, представленных негативно, соответственно отрицательно повлиявший на состояние души Раскольникова, это Свидригайлов. Он утверждает, что самой природой в душу человека вложена жестокость. Напомним, уважаемый читатель, Свидригайлов закончил жизнь самоубийством. Однако, образ Свидригайлова также у Ф. М. Достоевского прорисован неоднозначно. Свидригайлов утверждает, что он находится в состоянии между двух противоположностей, между злом и добром. Коснёмся того момента, что он не поддерживает теорию Раскольникова о сильных личностях, которым дозволено право на убийство. Мы не отыщем в романе и тех мест, в которых Ф. М. Достоевский описывал бы свершенные Свидригайловым преступления. Однако, автор романа не утверждает и обратного.

Разумихин и следователь Порфирий Петрович представлены такими персонажами, которые стремятся направить душу Родиона Романовича Раскольникова на путь самопознания, а соответственно, и на путь раскаяния.

В отличие от вышеуказанных персонажей, Разумихин чуть ли не единственный, кто не гнушается попавшего в нравственный тупик Раскольникова, показан автором романа как труженик. Он честен, добродушен, заботлив в отношении Раскольникова. Он верит в возможность решения многих проблем правовым путём. Именно поэтому он выступил в суде против Раскольникова как свидетель его защиты.

Однако, уважаемый читатель, душа Раскольникова попала в такой нравственный омут, из которого её вытащить уже никому невозможно.

Следователь Порфирий Петрович также, как и Разумихин, по-настоящему желает добра Родиону Романовичу. У Порфирия Петровича множество душевных диалогов с Раскольниковым. Следователь, в отличие от многих персонажей Ф. М. Достоевского, стремится к постижению души обвиняемого им, однако погрязшего в моральной трясины человека. Он стремится направить душу Раскольникова в необходимое правовое русло, направить душу в сторону самопознания, а соответственно и раскаяния. Напомним, именно он первым призывает Родиона Романовича отказаться от его теории деления людей на категории, тех, которым дозволено право на убийство, и тех, которым такое право не дано.

Особое место отведено автором романа «Преступление и наказание» Соне Мармеладовой. Ей единственной всё же удастся извлечь дышу Раскольникова из морального омута, освободить от пут моральной трясины. В этом её величайшая душевная победа. Лишь благодаря Соне Мармеладовой свершился процесс раскаяния в душе Родиона Раскольникова, процесс «возвращения» его души в царствие людских душ.

Напомним, при первой встрече с Раскольниковым Семён Захарович Мармеладов поведал ему о моральных страданиях своей дочери Сони. Раскольников воспринял её страдания как собственные. О своём страшном преступлении он впервые сообщил Соне. Необыкновенная внутренняя чистота души Сони влияет на состояние души Родиона Романовича. Именно

увещевания Сони заставляют вновь «родиться на Свет Божий» душу Раскольникова. Вспомним, она просила Раскольникова. «Поди сейчас, сию же минуту, стань на перекрестке, поклонись, поцелуй сначала землю, которую ты осквернил, а потом поклонись всему свету, на все четыре стороны, и скажи всем, вслух: «Я убил!» Тогда бог опять тебе жизни пошлет. Пойдешь? Пойдешь? — спрашивала она его, вся дрожа, точно в припадке, схватив его за обе руки, крепко стиснув их в своих руках и смотря на него огненным взглядом» (12 с.322). Ф. М. Достоевский православный верующий человек, поэтому в завершении романа Раскольников «очищает» свою душу в Пасхальную неделю. Отметим, что к этому его подводит Соня Мармеладова.

В эпилоге романа Ф. М. Достоевский пишет: «Они хотели было говорить, но не могли. Слезы стояли в их глазах. Они оба были бледны и худы; но в этих больных и бледных лицах уже сияла заря обновленного будущего, полного воскресения в новую жизнь. Их воскресила любовь, сердце одного заключало бесконечные источники жизни для сердца другого» (12 с.421). Именно любовь Ф. М. Достоевский считает важнейшим, если не единственным фактором, который позволяет родиться новому даже в душе человека, который «спасается из мерзкого омута».

В философско-правовом аспекте мотивом противоправного действия Родиона Романовича Раскольникова является желание избавиться в первую очередь себя и, кроме того, «униженных и оскорблённых» людей от страданий. Однако Раскольников не идёт по пути познания собственной души. Его философско-правовая концепция достаточно жёсткая. В ней не отражается понятие справедливость или понятие долг. Деонтологический аспект отсутствует в философско-правовой концепции Родиона Раскольникова. Именно поэтому персонаж Ф. М. Достоевского совершает столь тяжкое преступление.

В психологическом аспекте именно любовь Ф. М. Достоевский считает важнейшим, если не единственным фактором, позволяющим родиться новому даже в душе человека, который «спасается из мерзкого омута».

В художественном аспекте следует взглянуть на словесно-символический стиль произведений Ф. М. Достоевского. Указанное позволило писателю передать огромный объём содержательного в своих романах. У Ф. М. Достоевского пространство, в котором происходят все события, значительно расширяется. В этом пространстве достаточно символизма. Например, описания персонажей романов и их действий.

Список использованной литературы:

1. Абрамович Г. Л. Введение в литературоведение. 7-ое изд., испр. и доп. М. Просвещение. 1979. 352 с.
2. Акелькина Е. А. «Светлый жизнерадостный Достоевский» в философском эссе ЕЛО. Кузьминой-Караваевой Общество. Тендер.

Культура: Материалы международной научно-практ. конференции. Омск. 2001. С. 255.

3. Альми И. Л. О романтическом «пласте» в романе «Преступление и наказание» // Достоевский: Материалы и исследования. М. Наука. 1991. Т.9 С. 66-75.

4. Арутюнова Н. Д. Понятия стыда и совести в текстах Достоевского // Логический анализ языка. М. 1999. С. 320-345.

5. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. М. Художественная литература, 1975. 504 с.

6. Белов Вокруг С. В. Достоевского: Статьи, находки и встречи за тридцать пять лет. [СПб. Изд-во С.-Петербургского ун-та, 2001. 448 с.

7. Ветловская В. Е. Теория «полифонического романа» М. М. Бахтина и этическое учение Ф. М. Достоевского // XXI век глазами Достоевского: перспективы человечества. Мат-лы междунар. конференции. М. 2002. С. 22-37.

8. Гадамер Г. Г. Актуальность прекрасного. М. Искусство, 1991. 368 с.

9. Гадамер Г. Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики М. Прогресс. 1988. 699 с.

10. Гиголов М. Г. Лермонтовские мотивы в творчестве Достоевского // Достоевский: Материалы и исследования. Л. Наука. 1985. Т.6. С. 64-72.

11. Григорьев Д. Достоевский и церковь: У истоков религиозных убеждений писателя Протоиерей Д. Григорьев. М. 2002. 175 с.

12. Достоевский. Ф. М. Полное собрание сочинений в тридцати томах. Том 6. Преступление и наказание. Издательство «Наука» Ленинградское отделение. Ленинград 1973. 424с.

Кушніренко П.Б.

помічник-консультант народного
депутата України

ПРАВОВА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ НАСЛІДКІВ СКАСУВАННЯ ВИЗНАННЯ ОСОБИ НЕДІЄЗДАТНОЮ В СУДОВИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗАХ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ЗЛОВЖИВАННЯ

В усіх правових системах з самого моменту їх розвитку існував суспільний нагляд, окреме регулювання душевнохворих. Право Стародавнього Риму, Закони XII таблиць встановлювало, що «Якщо людина збожеволіла, то нехай владу над нею самою і над її майном візьмуть її агнати або родичі» [1, стор. 76]. Після прийняття християнства, в законодавчих актах Київської Русі були визначені положення, котрі встановлювали суспільне піклування над хворими, каліками та убогими: «церковному или

єпископському суду подлежали, кроме преступлений и тяжб по делам семейным, чародеи, колдуны, составители отрав и все дела, касающиеся людей, состоящих в церковном ведомстве. К ним относились все призреваемые – вдовы, сироты, хромые, слепцы; в церковном подчинении находились странноприимные дома, больницы, лекари»[2].

Чинна правова система України виділяє встановлення недієздатності особи за рішенням суду, якому передуює визнання недієздатності особи на підставі відповідного експертного психологічного висновку. Така послідовність створює фактично розрив між медичним висновком та рішенням суду, що може бути не прийнято та фактично будуть одночасно існувати і медичне експертне заключення про недієздатність особи. Або навіть судові рішення, яким недієздатність особи буде встановлена – надалі таке рішення буде скасовано.

Процесуальність розгляду питання стану недієздатності та правові наслідки, які спровоковані даним станом призводять до того, що особа має можливість зловживання своїм статусом недієздатної особи та використати це для вирішення своїх майнових питань.

Дослідження даного аспекту вийшло з дослідження однієї судової справи, що наглядно продемонструвало значну правову прогалину.

Фізична особа – громадянин України, має тривалі значні боргові зобов'язання перед фінансовою установою які вона не вирішувала протягом тривалого часу. З метою списання боргових зобов'язань особа використала інструмент удаваної недієздатності. Такий інструмент є стадійний та полягає в здійсненні декількох етапів.

Спочатку особа-боржник в значних обсягах купувала снодійно-седативні лікарські засоби, які не мають обмежень в обігу. Надалі члени родини звернулись до суду з позовом про визнання особи недієздатним, в підтвердження чого надали копії розрахункових документів що підтверджували факт придбання цією особою лікарських засобів ,що опосередковано підтверджують правомірність такого судового розгляду та право звернення до суду та клопотання про проведення відповідної експертизи.

Надалі суд призначає судову психологічну експертизу яка проводиться без аудіо- відео- фіксування її проведення, що уможлиблює її проведення формально без встановлення дійсності психічного стану особи.

Маючи експертне заключення де визнається недієздатність особи – суд приймає відповідне рішення про визнання особи недієздатною. Надалі опікун звертається до суду про визнання недійсним укладеного правочину про надання позики (іпотеки), здійснює клопотання про проведення експертизи щодо того, чи розуміла особа свої дії в момент укладання правочину. Так як при проведенні експертизи експерти зважають і на дійсний стан особи, а саме її недієздатність (та знову ж таки - відсутність аудіо- відеофіксації проведення експертизи) – то надають висновок, який є послідовним, що у момент укладення правочинів така особа теж була недієздатною.

І як наслідок – рішенням суду було визнано недійсним укладені боргові правочини, застосовується інструмент реституції та скасовується нарахування плати за користування позичковими фінансовими ресурсами.

Отже, особа змогла unikнути майнової відповідальності за тривале використання позикових коштів, та заключним етапом стало звернення до суду про перегляд рішення суду про визнання особи недієздатним та скасування такого рішення на підставі допущених незначних порушень, що відповідно відсутністю інших сторін ніким не оскаржувалось. Скасування рішення суду скасовує усі правові наслідки та не спричиняє жодних правових наслідків, але це не стосується судових експертиз які були складені з посиланням на визнання особи недієздатною.

Частиною такої проблеми є і те, що нотаріуси не мають можливості здійснювати перевірку дієздатності особи відповідно до ст. 44 Закону України «Про нотаріат», адже неможливим є практична реалізація положення в частині можливості надання нотаріусу довідки «про те, що особа не страждає на психічний розлад, який може вплинути на її здатність усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними» через те, що такої форми довідки нема.

Таким чином, такі схеми роблять кредиторів незахищеними від таких недобросовісних позичальників, які користуються правовою невизначеністю та зловживають своїми правами, що веде до здорожчання вартості фінансових ресурсів та зменшенні їх доступності населенню.

Порівнюючи з правом інших країн, то заслуговує на увагу досвід Німеччини, де окремим рішенням суду встановлюється дієздатність кожної особи та перелік дій, що вправі вчиняти особа самотійно, а які виключно з опікуном без можливості перегляду дієздатності особи по вже укладеним правочинам. Аналогічне правове регулювання притаманне в Бельгії, Чехії, Данії та більшості країн Європи які ратифікували Конвенцію про права осіб з інвалідністю.

Україна вже почала здійснювати реформу в цій сфері, редакція Цивільно-процесуального кодексу України 2017 року передбачає встановлення недієздатності тривалістю не більш ніж на два роки, але жодним чином не створює протидію таким механізмам. Так як подібні схеми застосовуються з майновою користю, відповідно законодавство України має бути вдосконалено передусім для захисту кредиторів, особливо зважаючи на нові державні програми з іпотечного кредитування населення – які можуть стати масовим предметом для втілення таких схем.

Список використаної літератури:

1. Бойченко Г. М. Історичний розвиток інституту визнання особи недієздатною / Г. М. Бойченко, С. С. Шум // *Форум права*. – 2011. – № 2. – С. 75–86 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11bgmion.pdf>.

2. Осколкова С. Судебная психиатрия для будущих юристов / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.litmir.me/br/?b=711812&p=5>.

Лисенко В. В.

професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
Університету державної фіскальної служби України
доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗШУКОВОЇ РОБОТИ

Окремим (самостійним) напрямом у діяльності правоохоронних органів (як слідчих, так і оперативних підрозділів) є розшукова робота щодо встановлення місця перебування осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісти зниклих осіб. Дані офіційної статистики засвідчують низький рівень організації розшукової роботи (біля 30%). Значна кількість осіб перебуває в розшуку протягом тривалого часу. До цього призводять як об'єктивні (відкритість кордонів, наявність окупованих територій), так і суб'єктивні фактори (низький професійний рівень правоохоронців, наявність корупційних ризиків). Така ситуація із встановленням місцеперебування осіб, оголошених у розшук, унеможливорює проведення досудового розслідування та судового розгляду, притягнення винних до кримінальної відповідальності. Показовим в цьому випадку є рішення від 4 грудня 2018 р. Шевченківського районного суду м. Чернівці про звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку та скасування оголошеного розшуку засудженої особи за вироком Шевченківського районного суду м. Чернівці від 15 червня 2004 р., яким її визнано винною за ч. 3 ст. 186 КК України та призначено покарання у виді чотирьох років позбавлення волі з поміщенням його на цей строк до кримінально-виконавчої установи [1].

Цей напрям характеризується властивими для нього інструментарієм, який відмінний від діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, розкриття та розслідування злочинів. Розшукова робота має бути належним чином організована та мати відповідне криміналістичне, оперативно-розшукове забезпечення. Кримінальне процесуальне законодавство не регламентує особливостей здійснення розшукової роботи, а лише зазначає про можливість здійснення розшуку таких осіб. Зазвичай організація проведення розшукової роботи, здебільшого оперативних підрозділів, визначена відомчими нормативно-правовими актами (інструкціями) щодо мають обмежений гриф доступу. Щодо власне розшукової роботи слідчого, то на офіційному рівні і фактично в діяльності правоохоронних органів про

неї відсутня будь-яка інформація. Практика правоохоронних органів має спрямування на те, що розшуковою роботою займаються оперативні підрозділи, про що свідчить наявність спеціальних структурних підрозділів. З цим складно погодитися, оскільки відповідальність за результативність всіх дій, які здійснюються в рамках кримінального провадження, покладається на слідчого.

Спрощене ставлення до розшукової роботи як в науковій, так і практичній діяльності правоохоронних органів призводить до неналежної організації цього процесу і, відповідно, до низьких показників розшукової роботи. Варто розуміти, що розшукова робота правоохоронних органів є багаторівневим напрямом діяльності і потребує належного нормативно-правового забезпечення; виокремлення окремих видів розшукової роботи (розшукова робота слідчого; розшукова робота оперативних підрозділів; спільна діяльність слідчих та оперативних підрозділів щодо встановлення місця перебування осіб, оголошених в розшук). Не менш важливими є особливості спільної діяльності окремих підрозділів, які беруть участь чи можуть бути задіяні в процесі розшуку; інформаційно-пошукового й інформаційно-аналітичного забезпечення; суб'єктів, які здійснюють розшук осіб; змісту розшукової роботи в контексті слідчої та оперативної роботи тощо. Важливим в організації розшукової роботи є також тактика використання слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, спрямуванням яких є безпосереднє встановлення місцеперебування осіб, що оголошені в розшук органами досудового розслідування, прокурором чи судом. Тобто в даному разі ми маємо розглядати організацію проведення таких дій з метою встановлення можливого місця перебування особи, оголошеної в розшук, а не отримання доказової інформації. Цим і відрізняється розшукова робота від діяльності щодо доказування участі конкретної особи у вчиненні злочину.

На сьогодні в організації розшукової роботи правоохоронними органами (СБУ, Національної поліції, податкової міліції) нерозв'язаною є низка проблем, які ускладнюють роботу щодо безпосереднього здійснення розшуку, використання можливостей оперативно-розшукової діяльності, конкретних оперативно-розшукових заходів для встановлення місцеперебування осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду за дорученням слідчого, прокурора (на виконання ухвали суду) на підставі положень п.1 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» із веденням оперативно-розшукових справ.

Проблемним в організації розшукової роботи, нерідко, є оскарження стороною захисту оголошення в розшук підозрюваних (обвинувачених) та скасування судом таких рішень. Сторона захисту звертається з клопотання до слідчого щодо скасування рішення про оголошення розшуку. В разі отримання відмови у задоволенні клопотання, сторона захисту звертається до слідчого судді із скаргою на бездіяльність слідчого щодо розгляду клопотання про скасування оголошення розшуку підозрюваного та

виключення відомостей про розшук з ЄРДР [2-5]. Нерідко постанови слідчого про оголошення в розшук осіб скасовуються слідчим суддею із-за відсутності підстав оголошення в розшук чи порушення норм кримінального процесуального законодавства щодо складання таких процесуальних документів (відсутність дати складання постанови, відсутність даних про особу, що склала постанову тощо).

Розшукова робота потребує використання сучасних засобів для розшуку осіб та необхідності застосування комплексу заходів інформаційно-аналітичного спрямування на підставі даних, що містяться в різноманітних технічних засобах, соціальних мережах, інформаційних обліках тощо. Для встановлення місцеперебування осіб, оголошених у розшук, правоохоронні органи використовують широкий спектр інформації, що міститься в інформаційних базах, банках даних, інформаційних обліках, інформаційно-пошукових, інформаційно-аналітичних системах. Безпосередньо для накопичення, аналізування та використання інформації про осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, та безвісти зниклих правоохоронні органи ведуть спеціальні інформаційно-пошукові обліки. На офіційному веб-сервері Національної поліції України є окремий розділ, де розміщено інформацію стосовно розшуку терористів із зони Сил спеціальних операцій.

Для встановлення місцеперебування осіб, оголошених у розшук, вирішальне значення має взаємодія територіальних підрозділів Національної поліції України та Державної прикордонної служби України. Саме завдяки обміну інформацією між цими органами розшукують осіб, які планують або переховуються за межами України. Практика свідчить про непоодинокі факти затримання оголошених у розшук осіб, які перетинали державний кордон (під час здійснення паспортного контролю). Також працівники Державної прикордонної служби України затримують під час перетину державного кордону осіб, що перебувають у міждержавному чи міжнародному розшуку.

Організація розшукової роботи потребує постійного удосконалення та підготовки (перепідготовки) кадрів правоохоронних органів, які безпосередньо задіяні у цьому процесі. Потребує також розробки та узгодження спільних нормативно-правових актів окремих правоохоронних органів, які б усунули дублювання заходів щодо розшуку, порядок обміну інформацією, в тому числі оперативно-розшукового характеру, щодо процесу розшуку окремих осіб, здійснення спільних заходів розшукової роботи. Важливим напрямом є удосконалення тактики проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій, які спрямовані безпосередньо на встановлення місця знаходження осіб, оголошених в розшук.

Список використаних джерел:

1. Ухвала від 4 грудня 2018 р. Шевченківського районного суду м. Чернівці. Справа № 1-107/2004. Провадження № 1-в/727/233/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78372452>. (дата звернення: 02.06. 2021).
2. Ухвала слідчого судді Бродівського районного суду Львівської області. Справа № 439/1590/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74291942>. (дата звернення: 02.06. 2021).
3. Ухвала слідчого судді Дніпровського районного суду м. Києва. Справа № 755/2619/17. Провадження 1кс/755/871/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64850278>. (дата звернення: 02.06. 2021).
- 4 Ухвала від 13 травня 2021 р. колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Київського апеляційного суду. Справа № 752/4651/. Провадження № 11-сс/824/2018/2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96984361>. (дата звернення: 02.06. 2021).
4. Ухвала Вінницького апеляційного суду Справа № 127/33037/19. Провадження №11-сс/801/842/2019. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86712370>. (дата звернення: 02.06. 2021).

Літун О.О.

доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «РОЗШУКУ ДИТИНИ, ЯКА ЗНИКЛА БЕЗВІСТИ»

Зміна концепту ювенальної юстиції позначилась перерозподілом функцій між службами та підрозділами Національної поліції як у питаннях ювенальної превенції так і у питаннях розшуку дітей, які зникли безвісти. Незважаючи на те, що поняття розшуку осіб, які безвісти зникли, неодноразово досліджувалося вченими, слід констатувати, що сьогодні ця проблематика знову стоїть на порядку денному у наукових колах, а більш того, серед практичних працівників Національної поліції. Практика розшуку зниклих дітей показує, що цю функцію здійснюють: підрозділи ювенальної превенції, слідчі підрозділи, підрозділи кримінальної поліції. Завдання і функції кожного із названих підрозділів у цьому напрямі роботи регламентуються окремими нормативно-правовими актами. Останні в свою чергу не характеризуються високим ступенем узгодженості норм, особливо стосовно порядку здійснення розшуку. Також відсутнім є загальне розуміння розшуку дітей, які зникли безвісти, що у свою чергу породжує плутанину та негативно впливає на правозастосовчу практику.

У науковій літературі доволі рідко зустрічаються спеціальні визначення поняття «розшук дітей, які зникли безвісти». Наприклад, А. В. Котяжов надав

визначення діяльності слідчого щодо розшуку неповнолітнього, який зник безвісти, під якою розуміє систему дій слідчого, що здійснюються при постановці завдання розшуку вказаної особи в період перевірки повідомлення про злочин, на всіх етапах розслідування або в роботі щодо призупинення кримінального провадження, з метою виявлення зниклого безвісти неповнолітнього або його трупа, за допомогою використання передбачених законом і рекомендованих криміналістикою засобів і методів [1, с. 9]. Більш узагальнене визначення запропонував Р. С. Козьяков, який під терміном «розшук дітей, які зникли безвісти» розуміє комплекс організаційних, оперативно-розшукових дій, слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, які здійснюються органами внутрішніх справ з метою встановлення місцезнаходження дітей [2, с. 87]. Розшук неповнолітніх, які зникли безвісти, розглядається Д. І. Лепьохіним як діяльність органів внутрішніх справ, що базується на певній правовій основі, по комплексному здійсненню оперативно-розшукових, адміністративно-правових, пошуково-рятувальних та інших заходів, а також кримінально-процесуальних дій, спрямованих на виявлення місцезнаходження осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку, які зникли раптово, без видимих до того причин, а також щодо попередження безвісного зникнення неповнолітніх, їх самовільного відходу з будинку або місць їх змісту. Необхідно об'єктивно констатувати, що на сьогодні жоден із наукових підходів до визначення поняття «розшук дітей, які зникли безвісти», не може бути визнаний домінуючим чи визначальним, так само і не можна жоден із них безпідставно заперечувати [3]. На наш погляд, зазначені автори дещо обмежують мету розшуку дитини. Якщо співставляти дорослу особу, яка зникла безвісти, і дитину, що опинилась у таких обставинах, то очевидним є той факт, що кінцевою метою розшуку живої дорослої дієздатної (правоздатної) особи, яка не є об'єктом кримінального переслідування, є встановлення її місця перебування, а кінцевою метою розшуку дитини є її повернення до батьків чи законних представників. При цьому важливим є забезпечення прав та свобод цієї дитини і відшукання та повернення її ще до моменту настання можливих негативних наслідків. Проблема безпеки має велике значення для будь-якої людської спільноти у зв'язку з необхідністю запобігання та ліквідації загроз, здатних позбавити людей матеріальних і духовних цінностей, а в деяких випадках і життя [4, с. 368].

Вивчення результатів проведених раніше досліджень дозволив виокремити існуючі сьогодні підходи до визначення поняття «розшук дітей, які зникли безвісти», зокрема нами виокремлено такі з них: 1. Інституційний підхід. Вчені розглядають розшук як галузь юридичних знань і визначають необхідність розробки й визначення інституту розшукового права, його місця у системі права серед інститутів кримінальної юстиції, а відповідно – виокремлення науки розшукового права серед правових наук, предметом дослідження яких є питання, що віднесені до сфери кримінальної юстиції. 2. Галузевий підхід. Представником його є Є. В. Поляков, який зазначає, що

розшук особи може бути кримінально-процесуальним, військовим, пенітенціарним, податковим, адміністративним, оперативним, гуманітарним, розшуком боржників, дітей, безвісти зниклих, а також з установами особи невідомих дітей, хворих та трупів [5]. 3. Функціональний підхід. Вчені визначають розшук як діяльність (роботу) або окремих напрямків (ліній), виокремлюючи розшукову діяльність оперативних працівників, розшукову діяльність слідчого, пошукові заходи додаткових сил, які залучаються до цього процесу. 4. Офіційний підхід. Пов'язаний із виокремленням видів розшуку (державний та міжнародний) та відповідно меж його здійснення і змісту заходів та/або дій. 5. Об'єктовий підхід у межах якого досліджуються різні об'єкти, стосовно яких проводяться розшукові заходи та/або дії. Одні науковці, які присвятили свої дослідження питанням розшуку безвісно зниклих осіб вважають, що дії (заходи) повинні бути спрямовані тільки на встановлення місця перебування дитини, щодо якої до правоохоронних органів надійшла заява (повідомлення) про її зникнення безвісти. Напротивагу, – інша плеяда науковців міркує, що до змісту цієї діяльності слід відносити й встановлення обставин зникнення, а також осіб, причетних до її зникнення, доказів та матеріальних чи ідеальних джерел інформації, виявлення викрадених речей, предметів або майна, знаряддя злочину, документів, транспортних засобів, що використовувалися для вчинення злочину або приховування його слідів та ін. Крім цього, окрема когорта вчених вважає, що у зміст розшуку слід включати ще й виявлення злочинів, на скоєння яких є тільки задум, а також тих, що готуються та вже вчинених злочинів й встановлення винних осіб. 6. Диференційований підхід – є найпоширенішим. Дослідники визначають розшук крізь призму процесу, що відбувається у зв'язку із здійсненням процесу розшукування осіб. Серед дослідників, які є прихильниками визначення «розшуку» як процесу, одна група вчених розглядає його як розуміє розшук як систему дій та/або заходів, інша – як їх комплекс. Вони дотримуються також різнополярних точок зору з приводу характеру та переліку цих дій і заходів, які здійснюються для досягнення мети розшуку, що по-суті становлять його змістовну сторону. Одні науковці відносять до них оперативно-розшукові заходи та процесуальні дії, другі – додають організаційні та інформаційно-довідкові, треті – додатково виокремлюють адміністративні (адміністративно-правові), четверті – додають пошуково-рятувальні.

Даючи власне бачення щодо цього поняття, зазначимо, що на сьогодні згадані визначення певним чином втратили свою актуальність у контексті розшуку дітей, які зникли безвісти: по-перше, у зв'язку із розширенням суб'єктів розшуку (розшук дітей сьогодні здійснюють також інші державні органи, громадськість [6]), а тому слід вести мову про комплекс пошукових та інформаційно-довідкових й інших заходів, які здійснюють як працівники їх органів (підрозділів), так і окремі представники громадськості [7], ще до відкриття кримінального провадження; по-друге, працівники оперативних підрозділів майже не здійснюють оперативно-розшукові заходи у межах ОРС

«Розшук», обмежуючись заходами оперативного (ініціативного) пошуку та виконанням доручень на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які здебільшого оперативні працівники самостійно ініціюють шляхом складання відповідних ініціативних рапортів.

Список використаної літератури:

1. Котязов А. В. Деятельность следователя по розыску несовершеннолетних, пропавших без вести : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. юрид. наук : 12.00.12. Москва, 2013. 28 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/deyatelnost-sledovatelya-po-rozysku-nesovershennoletnikh-propavshikh-bez-vesti> (дата звернення: 5.06.2021).

2. Козьяков Р. С. Розслідування безвісного зникнення особи як теоретична та прикладна проблема. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 84-95. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/4-2015/koziakov.pdf>. (дата звернення: 20.05.2021).

3. Лепехин Д. И. К вопросу о законодательном регулировании розыска несовершеннолетних, пропавших без вести. *Оперативник (сыщик)*. 2016. № 1 (46). С 36-39. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=25615373> (дата обращения: 20.05.2021).

4. Кириченко О. В. Теоретичні підходи до визначення категорії "безпека". *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 368-375.

5. Поляков Є.В. Організація і тактика розшукової роботи органів внутрішніх справ у прикордонних районах України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 21.07.04. Львів, 2006. 18 с.

6. Христов О. Л. Особливості використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час здійснення окремих заходів оперативного пошуку. *Науковий вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2019. Спеціальний випуск. № 1 (84). Ч.2. С. 254-268.

7. Христов О. Л. Особливості організації використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час оперативно-розшукового та кримінального провадження в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 5. С. 399-401. URL: http://www.pap.in.ua/5_2019/105.pdf (дата звернення: 20.05.2021).

Матюшкова Т.П.

доцент кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Грубнік А.В.

здобувач вищої освіти
Харківського національного університету внутрішніх справ

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ОБСТЕЖЕННІ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ

Розслідування певних видів злочинів пов'язане із необхідністю обшуку чи огляду транспортного засобу, що може бути самостійним або одним з об'єктів обстеження на місці його знаходження. Відповідно діючого законодавства транспортний засіб відноситься до іншого володіння особи, як і земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення, які перебувають у володінні особи (ч. 2 ст. 233 КПК України) [1]. На практиці ж мають місце випадки, коли дії з огляду транспортного засобу на місці події фактично переходять у його обшук, але про хід та результати таких дій складається протокол огляду.

Так, Верховний Суд у постанові від 13 травня 2020 року дійшов висновку, що під час огляду місця події фактично було проведено обшук автомобіля, який належав виправданому, за його добровільною згодою. У зв'язку з цим протокол огляду місця події визнаний недопустимим доказом, оскільки одразу після проведення огляду автомобіля та вилучення грошових коштів, прокурор чи слідчий не звернулися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді, чим порушили вимоги ч. 3 ст. 233, ч. 2 ст. 234, ч. 2 ст. 237 КПК України. У той же час, заяву виправданого на огляд автомобіля, як підставу для проникнення до транспортного засобу без ухвали слідчого судді, суд не взяв до уваги. Пояснивши у своєму рішенні, що для з'ясування допустимості доказів, отриманих під час огляду житла чи іншого володіння особи, якщо наявність та/або добровільність згоди володільця ставиться стороною під сумнів, суд має виходити із сукупності всіх обставин, що супроводжували цю слідчу дію, враховуючи, але не обмежуючись, наявністю письмової згоди [3, с. 30-31].

Слід відзначити, що обшук та огляд є слідчими (розшуковими) діями (далі – С(Р)Д), тактика проведення яких має схожі риси, адже передбачає проведення дій, спрямованих на відшукування, фіксацію та вилучення певних об'єктів, але процесуальна сутність та порядок проведення яких кардинально відрізняються. Зокрема, огляд є невідкладною С(Р)Д, яка проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення

кримінального правопорушення, а саме обстановки місця події, слідів злочину і злочинця, інших фактичних даних, що дозволять в сукупності з іншими доказами зробити висновок про механізм події та інші обставини розслідуваної події (ч. 1 ст. 237 КПК України). Огляд місця події є єдиною С(Р)Д, проведення якої дозволяється до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудового розслідування (ч. 3 ст. 214 КПК України). Фактичною підставою проведення огляду місця події є наявність достатніх відомостей про вчинення кримінальне правопорушення, що вказують на можливість досягнення його мети. Огляд транспортного засобу як самостійна С(Р)Д може мати місце лише у межах відкритого кримінального провадження із дотриманням загальних правил огляду іншого володіння особи, визначених статтею 234 КПК України, у тому числі, щодо правової підстави – наявності відповідного рішення слідчого судді, суду. Водночас, згідно ч. 1 ст. 233 КПК України проникнення до іншого володіння особи може здійснюватись за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи при безпосередньому переслідуванні осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. При цьому невідкладно після здійснення таких дій прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді (ч. 3 ст. 233 КПК України), який під час розгляду клопотання, перевіряє, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими.

Аналіз слідчої і судової практики свідчить про те, що окремі представники правоохоронних органів вирізняють огляд місця події від огляду житла чи іншого володіння особи, у зв'язку з чим допускають необов'язковість дотримання вимог статей 233, 234 та 237 КПК. Натомість Верховний Суд вказує на те, що таке тлумачення суперечить статті 30 Конституції України та статті 13 КПК України, які, навіть дозволяючи невідкладне проникнення у певних випадках, не звільняють від послідувального судового контролю для перевірки виправданості проникнення без попереднього судового рішення. Таким чином, якщо подія, з приводу якої проводиться огляд, відбулась у житлі чи іншому володінні особи, на проведення такого огляду місця події поширюються вимоги, передбачені статтею 30 Конституції та відповідними положеннями статей 13, 233, 234 та 237 КПК [4]. Про необхідність наступного судового оформлення дозволу на вже проведені обшук та огляд звертають увагу і науковці [5]. Аналогічну позицію висловлює і Європейський суд з прав людини, який у справі «Головань проти України» відзначив, що незважаючи на те, що відсутність попереднього судового дозволу може компенсувати наявність судового

контролю *ex post factum*, у КПК України доволі непослідовно передбачена така додаткова гарантія тільки для деяких слідчих дій [6].

Можна припустити, що на практиці дійсно можуть виникнути ситуації, коли під час огляду транспортного засобу з'являється необхідність провести його обшук. Так, водій вантажівки звернувся до патрульних поліцейських Львова із заявою про те, що всередині опломбованого у Румунії транспортного засобу ймовірно знаходяться люди. На пломбі ушкодження були відсутні. Попередньо, люди могли перебувати всередині рефрижератора п'яту добу без вентиляції та в умовах постійного підтримання температури від +2 до +4 градусів, отже існувала реальна загроза їх життю. У зв'язку з чим було прийняте рішення про зривання пломб та відкриття вантажного відділення транспортного засобу, всередині якого були виявлені четверо громадян Афганістану 15, 16, 17 та 23 років [7].

Проаналізувавши наукову літературу, слідчу та судову практику, доходимо до висновку, що дії з огляду транспортного засобу на місці події фактично можуть перейти у його обшук тільки за сукупності наступних обставин: 1) обстеження проводиться у межах відкритого кримінального провадження; 2) для проникнення до транспортного засобу існує підстава, пов'язана із необхідністю врятування життя людей та майна чи при безпосередньому переслідуванні осіб, які підозрюються у вчиненні злочину; 3) про хід та результати такого обстеження складається протокол обшуку; 4) по завершенні обстеження мають бути дотримані вимоги, визначені ч. 3 ст. 233, ст. 234 КПК України.

У іншому випадку, результати проведеного обстеження не матимуть доказового характеру, адже Європейський суд з прав людини для описання доказів, отриманих із порушенням встановленого порядку, сформував доктрину «плодів отруєного дерева». Відповідно цієї доктрини, якщо джерело доказів є неналежним, то всі докази, отримані за його допомогою, будуть такими ж [7]. Таким чином, результати проведення обстеження транспортного засобу, що мало характер обшуку, але оформлене як огляд місця події зі складанням відповідного протоколу, не можуть вважатись допустимими доказами. Як і інші результати розслідування, отримані на підставі даних дій, оскільки вони стають похідними від первинних доказів, які визнано недопустимими.

Аналізуючи вищевикладене слід відзначити, що дотримання прав людини при обстеженні транспортного засобу обумовлюється неухильним дотриманням вимог національного законодавства щодо підстав та порядку проникнення до іншого володіння особи з врахуванням практики ЄСПЛ.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 10.06.2021).

2. Постанова Касаційного кримінального суду від 04.07.2018 року у справі №591/6423/15-к // URL:

https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_04_07_2018_roku_u_spravi_591_6423_15_k/ (дата звернення 10.06.2021).

3. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за листопад 2020 року / упоряд. заступник голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, канд. юрид. наук В. В. Щепоткіна, правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2020. 35 с.

4. Верховний суд висловився щодо встановлення наявності й добровільності згоди особи на проведення в її житлі або іншому володінні огляду // URL: https://ukrainepravo.com/law-practice/practice_court/vs-vyslovyvsya-shchodo-vstanovlennya-nayavnosti-y-dobrovilnosti-zgody-osoby-na-provedennya-v-yiyi-zh/ (дата звернення 10.06.2021).

5. Столітній А.В. Обшук та огляд: сучасні реалії, європейський досвід // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2015. № 16, том 2. С. 96-99.

6. Справа «Головань проти України» (Golovan v. Ukraine, заява № 41716/06) // URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO00444> (дата звернення 10.06.2021)/

7. Львівські патрульні рятували чотирьох іноземців із опломбованої фури // URL: <http://patrol.police.gov.ua/2020/02/03/lvivski-patruelni-ryatuvaly-chotyroh-inozemtsiv-iz-oplombovanoyi-fury/> (дата звернення 10.06.2021).

8. Як Касаційний кримінальний суд Верховного Суду застосовує доктрину ЄСПЛ «плід отруйного дерева» // URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/152870-yak-kks-vs-zastosovuye-doktrinu-yesplid-otruynogo-dereva> (дата звернення 10.06.2021).

Мирошниченко В. О.

професор кафедри економічної та інформаційної безпеки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат технічних наук, доцент

Гавриш О. С.

адміністратор ЄДЕБО,
інженер-програміст
навчально-методичного відділу
Дніпровського гуманітарного університету

**РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ЧИННИК
ПОШИРЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ КІБЕРПРОСТОРУ**

Комп'ютерні технології стали невід'ємною частиною розвитку виробничих відносин і особистих комунікацій. Виникнення, розширення,

ускладнення віртуальної реальності не могло залишитися осторонь від загальних законів соціодинаміки, іманентна складова якої традиційно визнається злочином. Системна цілісність і в той же час багатогранність суспільного життя при об'єктивній необхідності привели до відтворення злочинної діяльності в тих сферах, які були порушені найбільш інтенсивним використанням комп'ютерних технологій, можливостями електронних мереж. Тепер є всі підстави говорити про феномен кіберзлочинності (комп'ютерної злочинності).

Про небезпечність цього феномену свідчать положення Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 року, який майже повністю пронизаний нормами стратегії кіберзахисту [1]. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.04.2003 року технологічний тероризм, як злочин, що вчиняється з терористичною метою із застосуванням комп'ютерних систем і комунікаційних мереж, створює умови для аварій і катастроф техногенного характеру [2]. Втім, у фокусі кібернетичних загроз перебувають не лише відносини у сфері національної безпеки, а й ті з них, на яких ґрунтується буденна життєдіяльність громадян: у сфері власності, громадського порядку й моральності, службової діяльності тощо.

Слід також зазначити, що масштаби зазначеної проблеми не обмежуються межами однієї держави, оскільки сучасні глобальні комп'ютерні мережі охоплюють переважну більшість країн світу, додатково оновлюючи цілий пласт наукових та прикладних аспектів протидії транснаціональним злочин. Різке зростання професіоналізму злочинних комп'ютерів, висока мобільність злочинців, їх організація можуть виступати чинниками дестабілізації кримінальної ситуації в державі, регіоні та світі.

Визначаючи сучасний стан кіберзлочинності в Україні, слід зазначити, що її, як і будь-яке інше соціальне явище, можна оцінити за визначеними критеріями, що відображає її кількісні і якісні характеристики. Така оцінка може бути зроблена на основі аналізу поширеності кіберзлочинності в Україні: її рівня, географії, структури, динаміки тощо.

Стосовно рівня кіберзлочинності та її динаміки зазначимо, що згідно статистичних даних Генеральної прокуратури України, у 2015 році в Україні було зареєстровано 598 злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, у 2016 р. – 865, у 2017 р. – 2573, у 2018 р. – 2789, у 2019 – 3001, за останні 11 місяців (січень-листопад 2020 року) – 2902 злочини [3].

Статистичний аналіз географічної поширеності кіберзлочинів в Україні за останні роки виявив залежність від фактору урбанізації. Найвища кіберкримінальна активність фіксується за ранжиром у Дніпропетровській області, м. Києві, а також у Харківській, Запорізькій та Черкаській областях; найнижча – в Чернівецькій, Херсонській, Сумській і Кіровоградській [4].

Розглядаючи питання протидії кіберзлочинності, доцільно приєднатися до тих науковців-кримінологів, які виокремлюють загальносоціальні, спеціально-кримінологічні й індивідуальні напрями протидії.

Протидія кіберзлочинності на загальному соціальному рівні (спрямуванні) передбачає комплекс перспективних соціально-економічних, організаційно-адміністративних, ідеологічних, культурних, освітніх та інших заходів, спрямованих на вирішення нагальних соціальних проблем та суперечностей в країні. Саме здійснення загальних заходів соціальної профілактики дає змогу усунути або мінімізувати вплив криміногенних факторів у визначенні кіберзлочинності, запобігти формуванню особистості злочинця [4, с. 159].

Спеціально-кримінологічне запобігання стосується безпосередньо діяльності Національної поліції України і спрямовується головним чином на окремі соціальні групи, які привертають увагу суб'єктів превентивної діяльності [4, с. 159].

Окремим заходом запобігання вчиненню кіберзлочинів є виявлення та запобігання діяльності кібертерористів, тобто осіб, які використовують комп'ютерну техніку, пристрої та мережі для вчинення терористичних актів [5, с. 246].

Таким чином, швидкий розвиток інформаційних технологій сприяло формуванню кіберпростору, яке значно впливає на соціально-економічне становище України і її національну безпеку. Однак інформаційні технології не тільки відкривають певні можливості для розвитку країни, а й створюють ряд викликів і загроз, які посилюються з поширенням таких технологій в політичній, соціальній та економічній сферах, актуалізуючи процеси, пов'язані з кібербезпекою. Найбільш ефективними заходами, безпосередньо спрямованими на боротьбу з кіберзлочинністю, є: збільшення кількості планових і позапланових перевірок; встановлення жорсткого контролю за обігом технічних засобів, заборонених або обмежених у вільному цивільному обороті; запозичення досвіду правоохоронних органів інших країн в цій сфері; співпраця з відповідними органами інших країн щодо виявлення, розслідування та попередження злочинів в аналізованій сфері, обмін досвідом у правоохоронній діяльності; виявлення осіб, схильних до вчинення злочинів у аналізованій області, і т. д. Ці заходи вимагають подальшого дослідження для створення ефективних інструментів протидії поточним викликам кіберзлочинності.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку: Закон України від 21.06.2018. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 31, ст.241. Дата оновлення 24.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>. (Дата звернення 10.12.2020).
2. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2003, № 25, ст.180. Дата оновлення

03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>. (Дата звернення 10.12.2020).

3. Генеральна прокуратура України: Статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько-слідчої діяльності. Веб сайт. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>. (Дата звернення 10.12.2020).

4. Чернишов Г.М. Кіберзлочинність як виклик глобалізації та загроза світовій безпеці: теоретичні основи дослідження / *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 3(24), 2018. С. 158-163.

5. Бондаренко О.С., Репін Д.А. Кіберзлочинність в Україні: причини, ознаки та заходи протидії / *Порівняльно-аналітичне право*. № 1. 2018. с. 245-248.

Мирошниченко В.О.

професор кафедри економічної та інформаційної безпеки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
кандидат технічних наук, доцент

Терещенко І. С.

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Одним з найголовніших чинників та факторів покращення рівня протидії злочинності є масове та обов'язкове використання новітніх досягнень технічного прогресу, які за останні роки потужно модернізувалися в сфері саме інформаційних технологій.

Останніми роками спостерігається тенденція, що наша держава з кожним роком укріплює свої місця у розвитку інформаційних технологій. Основною нашою конкурентною перевагою є наявність сильних ІТ - кадрів, з цього можна визначити, що в Україні на даний час дуже добре готують майбутніх програмістів.

Сьогодні влаштовано таким чином, що важко навіть уявити роботу органів Національної поліції без використання інформаційних технологій та інформаційного забезпечення, збору та аналізу всього переліку інформацію в базах даних. Даний факт є підтвердженням висловлення про те, що хто володіє інформацією, той володіє світом [1, с.201].

Інформаційне забезпечення органів Національної поліції України являє собою цілий ряд заходів, засобів та методів різностороннього характеру, які, в свою чергу, дають можливість для створення та повного функціонування

інформаційних технологій, а також їхнього максимально ефективного використання для подолання завдань, які покладені на поліцію.

Важливим є визначення інформаційних підсистем, які являють собою елементи всієї системи інформаційного забезпечення. Призначення підсистем полягає у збиранні, накопиченні, зберіганні та обробці інформації з усіх напрямків діяльності органів Національної поліції.

Варто зазначити, що інформаційні технології являють собою цілу низку виробничих процесів, методів, програмних та технічних засобів, які є інтегрованими з ціллю збирання, обробки, зберігання, розповсюдження, відтворення та використання інформації в інтересах тих, хто ними користується.

До основних видів сучасних інформаційних технологій можна віднести наступні [1, с.397]:

- інформаційні технології керування;
- інформаційні технології опрацювання даних;
- інформаційні технології експертних систем;
- інформаційні системи підтримки прийняття рішень.

До головних тенденцій розвитку інформаційних технологій у сфері роботи органів Національної поліції України є такі:

- модернізація форми та основних методів керування інформаційним забезпеченням;
- інтегрування та повна централізація комп'ютерних баз даних;
- введення в роботу нових інформаційних технологій для ведення звітності кримінологічних та криміналістичних явищ;
- широка розбудова комп'ютерних систем по території всієї України [3, с.24].

Всі ці методи та засоби забезпечують суттєве підвищення рівню боротьби зі злочинністю.

У висновку варто сказати, що процес інтеграції інформаційних технологій в професійну діяльність правоохоронних органів робить можливим удосконалення механізмів управління, забезпечення належного функціонування органів Національної поліції України, а саме, оперативне отримання доступу до потрібних відомостей, які є необхідними для виконання їх професійних завдань, чітко і кваліфіковано здійснювати їх аналіз, використовувати досягнення науково-технічної думки для оптимізації слідчих дій. Еволюція та модернізація інформаційних технологій технологій дає змогу створити нові методи роботи, підвищити професіоналізм кожного працівника правоохоронних органів.

Список використаної літератури:

1. Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність : навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2014. 417 с.
2. Танкушина Т. Ю. Автоматизовані інформаційні системи в структурі реєстраційної діяльності міліції: становлення, розвиток, сучасність.

Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки : [у 2 ч.]. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. Ч. I. 224 с.

3. Інформаційні технології в правоохоронній діяльності : посіб. / В. А. Кудінов., В. М. Смаглюк, Ю. І. Ігнатушко, В. А. Іщенко. Київ : НАВСУ, 2013. 82с.

Негодченко В.О.

професор кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету
доктор юридичних наук, професор

Зікрата О.А.

здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня
вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ

Актуальні питання, які виникають при призначенні покарання за порушення недоторканості приватного життя, беззаперечно пов'язані із такими загальнотеоретичними категоріями, як кримінальна відповідальність та теоретико-правові підходи до конструювання санкцій статей Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Як слушно зауважує з цього питання А. Андреев, ця на перший погляд винятково теоретична проблема, має пряме й безпосереднє відношення до правозастосовної діяльності правоохоронних органів і суду, що забезпечують реалізацію кримінальної відповідальності [1, с. 165–166].

З метою забезпечення дотримання законності, конституційних прав і свобод громадян кримінальне право в першу чергу розробляє широке коло питань, пов'язаних із кримінальною відповідальністю, її формами, підставами та іншими характеристиками, що, у свою чергу гарантує його ефективну дію в цілому.

Принагідно зауважимо, що на сьогодні в науці кримінального права та серед практичних працівників не вщухають жваві та багатовекторні дискусії щодо інституту кримінальної відповідальності. З цього приводу, наприклад, М.І. Панов зазначає, що кримінальна відповідальність має наскрізний характер, «пронизує» майже всі інститути як Загальної, так і Особливої частин КК України або тісно пов'язана з ними, тому є універсальною категорією кримінального права [2, с. 45].

М.Й. Коржанський говорячи про головну сутність кримінальної відповідальності послідовно наполягає, що «вона є особистою, персоніфікованою, належною лише певній особі, що вона – це не державним примус, не санкція правової норми. Юридична відповідальність ґрунтується

лише на психофізичних і суспільних властивостях особи, здатною бути відповідальною» [3, с. 120].

В.К. Грищук приділив увагу дослідженню філософсько-соціологічного розуміння кримінальної відповідальності у своїх працях. Вчений визначає її аспекти історичних відносин між особою та державою [4]

Ми поділяємо іншу позицію, запропоновану А.С. Головіним, відповідно до якої зміст кримінальної відповідальності полягає не тільки в тому, що особа, яка визнана судом такою, що вчинила заборонене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння, повинна нести відповідальність за це шляхом застосування до неї заходів морального, матеріального та фізичного характеру, а й ще в тому, щоб була відновлена справедливість, у тому числі шляхом відшкодування в повному обсязі моральної та матеріальної шкоди, завданої фізичним та юридичним особам діями або бездіяльністю, визнаними судом злочинними [5, с. 19].

В аспекті питання, що розглядається, особливої уваги заслуговує компаративний аналіз кримінального законодавства деяких зарубіжних країн, який свідчить про те, що на сьогодні кримінально-правова охорона недоторканості приватного життя забезпечується відповідними статтями і навіть окремими розділами КК.

Наприклад, відповідальність за порушення «прайвеси» передбачена у ст. 250.12 Примірного кримінального кодексу США, в якій законодавець, деталізуючи всі можливі випадки порушення приватного життя, об'єднав їх у одному родовому складі злочину, який розглядається як посягання на публічний порядок та благопристойність. Юридична наука та судова практика ширше визначають категорію «приватне життя». Американське кримінальне право захищає рівною мірою право особи на самовизначення у приватному житті та інформацію про неї [6].

На відміну від американського законодавства, є певна специфіка в охороні приватного життя деяких європейських держав. Про особливу увагу проблемам охорони приватного життя свідчать кримінально-правові норми Кримінального кодексу Іспанії, в якому злочинам «проти недоторканості приватного життя, права на власне зображення та недоторканості житла» присвячено окремий розділ X у Книзі II, який складається з трьох глав і дев'яти статей (ст. 197-205) [7].

Принагідно зауважимо, що кримінально-правова охорона недоторканості приватного життя, таємниці листування, телефонних розмов, поштових, телеграфних чи інших повідомлень, недоторканості житла здійснюється окремими нормами також і в законодавстві Франції, ФРН, Швейцарії, Болгарії, Азербайджанської Республіки, Грузії, Республіки Казахстан, Республіки Білорусь, Республіки Таджикистан та ін.

Таким чином, можна констатувати, що в законодавстві багатьох країн, кримінально-правові норми, покликані охороняти сферу приватного життя особи, сконструйовані за типом формальних складів злочинів.

Представлений досвід зарубіжних законодавців може бути використаний для удосконалення конструкції складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 КК України.

Далі наголосимо на важливій ролі правильної конструкції кримінально-правової норми для її коректного застосування судом, у відповідності до принципу законності, верховенства права, а також із дотриманням конституційних та кримінально-правових принципів, які визначають концептуальний підхід до реагування держави на вчинення кримінального правопорушення, визначення виду та міри покарання відповідно до санкції статті, за якою кваліфікована те чи інше кримінальне правопорушення. Крім того, практичне застосування санкції кримінально-правової норми тісно пов'язано із негативною або ретроспективною кримінальною відповідальністю.

На сьогодні у доктрині кримінального права розрізняють позитивну та ретроспективну кримінальну відповідальність. Так, якщо позитивна кримінальна відповідальність вичерпується відносинами між державою, яка встановила певні заборони і не має реального застосування, тобто не пов'язана із фактом порушення конкретної кримінально-правової заборони, то негативна або ретроспективна кримінальна відповідальність, навпаки, – пов'язана із фактом її порушення, тобто з фактом вчинення суспільно небезпечного діяння, яке містить конкретний склад кримінального правопорушення. Таким чином, її є призначення кримінального покарання.

Варто зауважити, що хоча в деяких випадках негативна кримінальна відповідальність не вичерпується лише покаранням, а реалізується у застосуванні інших видів кримінально-правового реагування правозастосовних органів на факт вчинення суспільно небезпечного діяння (наприклад, звільнення від покарання, примусові заходи медичного характеру, заходи, які застосовуються до неповнолітніх тощо).

У зв'язку з цим негативна кримінальна відповідальність тісно пов'язана з наявністю кримінально-правових заборон. Це, в свою чергу, означає, що вона реалізується в межах конкретної статті КК України, яка окрім диспозиції, що містить склад кримінального правопорушення як підставу кримінальної відповідальності, а також санкцію, в якій встановлені міра і вид конкретного покарання за його вчинення.

Таким чином, негативна кримінальна відповідальність є реакцією держави на факт вчинення порушення недоторканості приватного життя та пов'язана із реальним застосуванням заходів кримінально-правового впливу.

Список використаної літератури:

1. Андреев А. В. Поняття та види кримінальної відповідальності. Політика в сфері боротьби зі злочинністю : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 1–2 берез. 2013 р.). Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. С. 165–168.

2. Панов М. І. Кримінальна відповідальність та її підстава. Вісник Національної академії прокуратури України. 2010. № 4. С. 45–52.

3. Коржанський М. Й. Презумпція невинуватості і презумпція вини : монограф. Київ : Атіка, 2004. 216 с

4. Грищук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини: монограф. 2-ге вид., перероб. і допов. Хмельницький : Хмельницький ун-т управління та права, 2013. 768 с.

5. Головін А. С. Кримінальна відповідальність в контексті сучасних тенденцій відправлення правосуддя. Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11–12 жовт. 2012 р.) / редкол. : В.Я. Тацій, В.І. Борисов та ін. Харків : Право, 2012. С. 14–25.

6. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та Федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження: монограф. Київ : КНТ, 2007. 594 с.

7. Уголовный кодекс Испании / под ред. Н. Ф. Кузнецовой и Ф. М. Решетникова; пер. с исп. В. П. Зыряновой, Л. Г. Шнайдер. Москва : ЗЕРЦАЛО, 1998. 213 с.

Негода А.С.

старший викладач
кафедри кримінального права,
кримінального процесу та
криміналістики
Національної академії
Служби безпеки України

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Протидія злочинам у сфері державної таємниці складається з ієрархічно пов'язаних між собою рівнів. Перший – запобіжний вплив на рівень, динаміку, структуру, детермінанти (причини та умови) злочинності в цілому (загальносоціальне запобігання). Другий – спеціальне запобігання окремих видів злочинів у певних сферах суспільного життя (спеціально-кримінологічне запобігання). Третій – запобігання вчинення злочинів окремими особами (індивідуальне запобігання).

Загальносоціальні заходи створюють передумови, що виключають можливість існування злочинності як соціального та кримінально-правового явища. Їх успішне проведення забезпечить пріоритет превентивних заходів над репресивними, зокрема:

- розробка державних та регіональних програм, які передбачають стратегію і тактику соціально-економічного розвитку країни;

- підвищення життєвого рівня населення, скорочення різниці між заможними та бідними у рівні доходів. Як відомо, так званий середній клас, якщо він переважає у суспільстві, є запорукою його стабільності;

- зниження рівня нелегальної міграції як внутрішньої так і зовнішньої. Україна виступає транзитною територією для вчинення злочинів, виникають труднощі по виявленню злочинців з числа переміщених осіб;

- створення такої податкової системи, щоб громадяни мали реальну можливість працювати в межах закону;

- підвищення імпорту та експорту товарів;

- припинення бойових дій на Донбасі.

Тобто, загальносоціальне запобігання злочинам в сфері охорони державної таємниці прямо не спрямоване на протидію цьому явищу та не може швидко призвести до позитивних результатів.

У зв'язку з цим підвищується роль спеціально-кримінологічного запобігання, яке спрямоване на усунення причин та умов конкретних злочинів та забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності для осіб, які їх вчинили.

Спеціально-кримінологічне запобігання здійснюється шляхом:

- розроблення та запровадження ефективної системи заходів із перевірки благонадійності громадян, які потребують доступу до секретної інформації, на основі максимального наближення формально-юридичної процедури такої перевірки до законодавства європейських країн;

- зменшення числа суб'єктів режимно-секретної діяльності та секретності до оптимально-необхідної кількості;

- зміна підходів до засекречування інформації та виведення з режиму секретності тих відомостей, несанкціонований витік яких не завдасть жодної шкоди особі, суспільству або державі;

- виявлення, оперативний контроль, розробка суб'єктів, які виношують наміри заволодіти державною таємницею або використати її на шкоду суспільним інтересам, припинення їх протиправної діяльності тощо [1, с. 310].

Індивідуальне запобігання злочинам у сфері охорони державної таємниці спрямоване, перш за все, на конкретну групу осіб. Це зумовлює певну специфіку суб'єктів профілактики та запобіжних заходів. Серед потенційних порушників особи, які мають допуск (першої, другої або третьої форм) до державної таємниці. Не є виключенням військовослужбовці Служби безпеки. Окрім покладених на них обов'язків, визначених в п. 7 ст. 24 Закону України «Про Службу безпеки», в порядку ч. 8 ст. 11 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України належить обов'язок суворо зберігати державну таємницю [2]. Слід зазначити, що вказаний Закон диференціює обов'язки щодо збереження державної таємниці в залежності від посади, яку займає військовослужбовець. Так, наприклад, відповідно до ч.1 ст. 59 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України командир (начальник) зобов'язаний вживати заходів для охорони державної таємниці,

а рядовий (матрос) зобов'язаний зберігати державну таємницю (ч. 4 ст.128 Статуту).

На даний час до заходів індивідуальної профілактики від імені органів СБУ належать: роз'яснювальна бесіда; інформування керівників відповідних державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, військових частин щодо конкретної особи; оголошення особі офіційного застереження про неприпустимість протиправної поведінки [1, с. 321].

Метою індивідуальної профілактики з боку певних суб'єктів є схилення особи до відмови від наміру вчинити злочин у сфері охорони державної таємниці.

Служба безпеки України державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України [3]. В свою чергу, не можна покладати відповідальність лише на спецслужбу. Жоден правоохоронний орган не здатен одноособово впливати на низку детермінант (об'єктивного та суб'єктивного характеру) злочинів в сфері охорони державної таємниці, тому необхідна взаємодія спеціальних суб'єктів запобігання злочинності в різних формах.

Список використаної літератури:

1. Семенюк О.Г. Проблеми охорони державної таємниці: кримінально-правові та кримінологічні аспекти: монографія. Київ.: ТОВ «Видавничий дім АртЕк», 2017. 439 с.
2. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 року № 548 – XIV// ВВР України. 1999. № 22-23. Ст.194 // <http://zakon.nau.ua> (дата звернення 07.05.2021).
3. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 р. // ВВР України. 1992. № 27. Ст. 382. // <http://zakon.nau.ua> (дата звернення 07.05.2021).

Недов С. Л.

професор кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

кандидат юридичних наук, доцент

ПРО ОСНОВНИЙ І ДОДАТКОВІ БЕЗПОСЕРЕДНІ ОБ'ЄКТИ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ З ПОХІДНИМИ НАСЛІДКАМИ

В теорії кримінального права як аксіома визнається класифікація об'єктів кримінальних правопорушень по «горизонталі». Її використовують стосовно дво- (багато-) об'єктних кримінальних правопорушень, в яких вчинене через свою специфіку завдає шкоди декільком різнорідним або однорідним суспільним відносинам, цінностям, благам. Тому серед низки

безпосередніх об'єктів, що водночас порушуються кримінальним правопорушенням, розрізняють основний, додатковий факультативний об'єкти кримінально-правової охорони. [1.с.43]

Згідно з поширеною в науці думкою, основний безпосередній об'єкт становить собою суспільні відносини, цінності, законодавець вважає найбільш важливими. Вони у вирішальній мірі визначають суспільну небезпеку даного кримінального правопорушення, відповідного складу і його місце в системі Особливої частини КК. Додатковий об'єкт визначають як «такі суспільні відносини що в принципі, заслуговуючи на самостійний кримінально-правовий захист, стосовно мети і завдань видання даної норми, захищаються кримінальним законом попутно, оскільки ці відносини неминуче ставляться у небезпеку заподіяння шкоди при вчиненні посягання на основний об'єкт».

У свою чергу додатковий об'єкт поділяється на необхідний (обов'язковий) і факультативний. Обов'язковий додатковий об'єкт становить собою такі суспільні відносини, котрим завжди заподіюється шкода при вчиненні даного кримінального правопорушення. Під факультативним об'єктом, як правило, розуміють такі суспільні відносини, які при вчиненні даного делікту досить часто не обов'язково, ставляться під загрозу заподіяння шкоди. [2.с.18]

Серед кримінальних правопорушень, передбачених у КК, мають місце делікти з так званими похідними наслідками. В літературі їх називав по-різному, наприклад, кримінальні правопорушення, що кваліфікуються за наслідками, кримінальні правопорушення, що характеризуються наявністю додаткових тяжких наслідків, кримінальні правопорушення, що кваліфікуються за наявністю додаткових тяжких наслідків. До них відносять такі делікти, як: ч. 2 ст. 194 – «умисне знищення або пошкодження чужого майна, вчинене шляхом підпалу вибуху або іншим загально небезпечним способом, або заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки; ч. 2 ст. 121 – «умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинила смерть потерпілого» та ін. Особливістю цих складів є те, що два наслідки – основний (проміжний), наприклад, в ч. 2ст. 121 КК – тяжке тілесне ушкодження, і додатковий (похідний) – смерть потерпілою настають послідовно, один за одним, як результат здійснень особою одного суспільно небезпечного вчинку.

Кримінальні правопорушення з похідними наслідками відносять до числа «багато об'єктних» деліктів, тому розгляд особливостей їхніх безпосередніх об'єктів заслуговує на певну увагу. Зважаючи на те, що настання похідних наслідків є обов'язковою ознакою кримінальних правопорушень цієї групи, однозначно можна сказати, що такі делікти мають поряд з основним безпосереднім обов'язковий додатковий об'єкт кримінально-правової охорони. Адже проміжний наслідок заподіює шкоду основному безпосередньому об'єкту, а похідний -додатковому. [3.с.67]

Співвідношення основного і додаткового об'єктів у літературі, як правило, тлумачать на користь основного об'єкта, який в першу чергу визначає суспільну небезпеку кримінального правопорушення. Однак якщо проаналізувати означені вчинки, наприклад, ч. 2 ст. 146 де основним безпосереднім об'єктом злочину виступають основи суспільної безпеки, а додатковим - життя і здоров'я людей, ч. 1 ст. 291, де основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є безпека руху, а додатковим – життя людини. Іноді як такі називають також здоров'я (наприклад, ч. 3 ст. 134, ч. 2 ст. 147 та ін.). Високу соціальну цінність мають й інші додаткові об'єкти кримінальних правопорушень з похідними наслідками, наприклад права і свободи громадян» (напр.: ч. 2 ст. 378 КК), «основи суспільної безпеки» (напр.: ч. 2 ст. 194 КК) і т. ін. Якщо порівняти соціальну значущість їх додаткових об'єктів з основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, то виявляється, що вони, як правило, мають більшу цінність для суспільства. [4.с.65] Цей висновок заснований на положеннях Конституції України, де в ст. 3. говориться, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Тобто співвідношення об'єктів з погляду соціальної значущості дає підстави говорити, що практично завжди додатковий об'єкт у кримінальних правопорушеннях з похідними наслідками є більш важливим, ніж основний. Ця обставина свідчить що назва «додатковий» у нашому випадку характер цінності об'єкту в співвідношенні з основним, а лише місце цього складу кримінального правопорушення в системі Особливої частини КК, що традиційно визначається виходячи з основного безпосереднього об'єкта, як складової частини об'єкта родового.

З наведеного випливає, що теоретичне визначення додаткового об'єкту, не зовсім точне. Його твердження, що законодавець захищає додатковий об'єкт, тобто більш соціально значущі цінності, не в першу чергу і навіть не однаково» а лише попутно, у зв'язку з заподіянням шкоди основи посередньому об'єкту, навряд чи можна вважати обґрунтованим. Вживання слова «попутно» для характеристики додаткового об'єкта стосовно кримінальних правопорушень з похідними наслідками видається дещо некоректним. Воно зменшує значення і властивості додаткового об'єкта в цих деліктах, адже з етимологічної точки зору «попутна справа» (попутна охорона кримінальним законом) згідно з тлумаченням це «справа, яку можна виконати мимохідь», тобто лише тому, що це зручно, але не спеціально для цього. Насправді ж додатковий об'єкт, шкода якому завдається у вигляді похідного наслідку, настільки істотний, що часто начебто заступає собою основний безпосередній об'єкт і завдяки цьому має настільки значну «питому вагу», що цілком міг би претендувати і на роль основного.

Зазначимо для довідки, що в законодавстві Кримінального Уложення 1903 р., додатковий об'єкт складів що тут розглядаються, з огляду на його більшу вагу, в самій і позиції виносився законодавцем на перший план, набуваючи властивостей основного безпосереднього об'єкта. Так, диспозиція

ст. 1484 Кримінального уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. формулюється як «необережне вбивство, як результат умисних каліцтв або поранень», а диспозиція ст. 1488 – як «необережне позбавлення життя, як результат навмисного заподіяння психічної або фізичної хвороби», саме можна сказати і про ст. 1490 – «необережне позбавлення життя, як наслідок тяжких побоїв, катувань та мук, що піддають життя небезпеці» або ст. 1527 – «необережне заподіяв смерті, як наслідок згвалтування жінки» і т. ін. Такі формулювання закону більшою мірою відображують співвідношення об'єктів з погляду їх соціальної цінності.

Тому пануюче в літературі твердження, що як основний безпосередній об'єкт законодавець завжди виділяє той, який вказує на більшу ступінь суспільної небезпеки кримінального правопорушення, не може поширити на делікти з похідними наслідками. Так, у складі «умисного знищення або пошкодження майна ... що спричинило загибель людей або інші тяж наслідки» (ч. 2 ст. 194 КК) основним безпосереднім об'єктом відносини власності, які не можуть бути більш соціально значущими, ніж додаткові об'єкти: життя, здоров'я, суспільна безпека, конституційні права та свободи громадян. Тобто ступінь суспільної небезпеки кримінальних правопорушень з похідними наслідками більшої мірою характеризує саме додатковий об'єкт. Цю важливу тезу можна підтвердити наявною в науці думкою, згідно з якою при обвинуваченні у зазначених кримінальних правопорушеннях відхилення обвинувачення в одному зі складників дії не виключає кримінальної відповідальності за інший кримінальний правопорушення, що входить в його структуру. Це тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого; навмисне пошкодження або знищення майна, що спричинило загибель людей; незаконне вчинення абортів, що спричинило смерть потерпілої, та ін. Так, відхилення звинувачення в спричиненні тяжкого тілесного ушкодження не виключає обвинувачення в необережному вбивстві, а якщо не настали тяжкі наслідки абортів, - обвинувачення в незаконному аборті. Тому самостійність складів тут не дозволяє назвати один основним, а інший - додатковим. Їх ролі в цьому відношенні визначені конструктивними особливостями кримінальних правопорушень цього виду. Отже, в кримінальних правопорушеннях з похідними наслідками факультативного об'єкту не існує.

Список використаної літератури:

1. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків : Право, 2018. 456 с.
2. Сучасне кримінальне право України: наук. нариси Є. Л. Стрельцов та ін. ; за ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова ; передм. С. В. Ківалова; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.", Півден. регіон. центр Нац. акад. прав. наук України. Одеса : Юрид. літ., 2017. 487 с.

3. Кучанська, Л. С. Складні проблеми кваліфікації злочинів в залежності від їх предмета . Правова держава. Одеса, 2010. № 12. С. 195-199

4. Коржанський М.Й. Об'єкт і предмет злочину : [монографія] / М.Й. Коржанский. Дніпропетровськ : Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2005. – 252 с.

Нецька Л.С.

головний консультант

відділу проблем розвитку національного законодавства Інституту законодавства

Верховної Ради України

кандидат юридичних наук, доцент

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ І
ТРЕНІНГОВИЙ ЦЕНТР ПРОКУРОРІВ УКРАЇНИ ЯК ЮРИДИЧНІ
ОСОБИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**

В Україні, як і багатьох інших державах, професійну підготовку прокурорів та суддів здійснюють у спеціально створених установах. У зв'язку з цим відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 1582 від 25.10.2002 було створено Академію прокуратури України, якій Указом Президента України № 1013/2007 від 25.10.2007 надано статус національної. З прийняттям нової редакції Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 основні завдання для Академії уточнено та покладено на неї забезпечення *спеціальної підготовки кандидатів на посаду прокурора* і підвищення кваліфікації прокурорів. На базі Національної академії прокуратури України у березні 2020 року створено Тренінговий центр прокурорів України. Ці трансформації пов'язані з реформою прокуратури, підґрунтя якої закладене ще у 2012 році, а сама реформа фактично стартувала у 2014 році. Новелами, втіленими у реальність, стало створення органів прокурорського самоврядування та зменшення впливу Генерального прокурора на добір кадрів у систему прокуратури і застосування заходів дисциплінарної відповідальності до прокурорів. Вирішення питання про добір кандидатів на посаду прокурора законодавець закріпив за Кваліфікаційно-дисциплінарною комісією прокурорів, а на затвердження статуту Національної академії прокуратури України як *установи із спеціальним статусом* уповноважив Раду прокурорів України. У зміненому статусі Академія повноцінно запрацювала з 01.11.2017 – з дати набрання чинності нового статуту. Її працівники втратили статус науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти, а умови праці істотно змінились.

Національна академія прокуратури України як установа із спеціальним статусом діяла при Генеральній прокуратурі України та забезпечувала потреби системи прокуратури у підвищенні кваліфікації прокурорів і спеціальній підготовці кандидатів на посаду прокурора. Аналогічні функції

не виконувала жодна інша установа в Україні. Навчальні заняття проводились у різних формах залежно від практичних потреб прокурорів із залученням досвідчених суддів, прокурорів, адвокатів, науковців, фахівців центральних органів виконавчої влади, експертів, які допомагали у пошуку шляхів вирішення проблем, виявлених під час здійснення прокурорської діяльності.

У Національній академії прокуратури України, як і в Національній школі суддів України, було напрацьовано досвід підготовки і проведення тренінгових занять, зокрема виїзних – на базі регіональних і місцевих прокуратур (нині обласні й окружні прокуратури). Запровадження нового формату заочного і дистанційного підвищення кваліфікації прокурорів завдяки використанню спеціально розробленої комп'ютерної програми за сприяння Генеральної прокуратури України дозволило спростити і вдосконалити процедури виконання завдань слухачами, їх перевірки, консультування, доступності підбраного для вивчення матеріалу тощо. Бібліотечний фонд Академії знаходився у повному безоплатному доступі, зокрема й електронному, для прокурорів та слухачів спеціальної підготовки. Створені комп'ютерні класи, кабінети судових засідань дозволили теж урізноманітнити форми занять та перевірки знань і навичок.

Забезпечення потреб системи прокуратури щодо професійної підготовки кадрів на постійній основі розкриває ключову ознаку, за якою чітко визначається правова природа установи як юридичної особи публічного права. Безперечно і інша ознака, визначена у ч. 2 ст. 81 Цивільного кодексу України – стосовно суб'єктів, уповноважених на створення, – засвідчує належність Національної академії прокуратури України до юридичних осіб публічного права.

Як зауважував суддя В. Бевзенко на сторінках «Судово-юридичної газети» 29 травня 2020 року, розвиток національного адміністративного законодавства, практика його застосування та судова практика в адміністративних справах свідчать про те, що до публічно-правових відносин дедалі частіше залучаються суб'єкти, які традиційно не вважалися суб'єктами владних повноважень, але наділені публічними повноваженнями. Тому в науково-практичний обіг поряд із категорією «суб'єкт владних повноважень» запроваджується і поняття «носій публічних повноважень». Така трансформація обумовлюється і необхідністю більш точного позначення усіх учасників публічно-правових відносин, і потребою якнайповнішого захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб.

Національна академія прокуратури України забезпечувала одну із ланок доступу до професії прокурора – навчальну. З іншого боку установа сприяла подальшому професійному розвитку прокурорів, створювала умови для підвищення кваліфікації прокурорів і забезпечувала його проходження, обмін досвідом, та видавала відповідні свідоцтва, долучалася до створення науково-методичних розробок, необхідних для прокурорів. Отже, вона

здійснювала публічні повноваження. 56% науково-викладацького складу установи із спеціальним статусом становили прокурорсько-слідчі працівники з тривалим досвідом роботи на таких посадах. Тому поняття «носій публічних повноважень» цілком застосовне до неї.

Подальше реформування системи прокуратури, підґрунтя для якого закладено у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» від 19.09.2019 № 113-ІХ, потребувало певних змін і в діяльність Національної академії прокуратури України. Адже на черговому етапі реформи законодавцем зупинено до 01 вересня 2021 року діяльність Ради прокурорів України, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів, а також спеціальну підготовку кандидатів на посаду прокурора. Тому основна робота установи, на яку покладена професійна підготовка прокурорів, тимчасово звузилась до підвищення їх кваліфікації. Внесення змін у ст. 80 Закону України «Про прокуратуру» передбачало створення на базі Національної академії прокуратури України установи з новою назвою – Тренінговий центр прокурорів України, але з тими ж функціями і завданнями. Тобто нова установа теж наділена публічними повноваженнями та відповідає всім ознакам юридичної особи публічного права.

Особливістю юридичних осіб публічного права є те, що вони виконують діяльність, яка для них визначена законом. Ні засновники, ні керівники таких юридичних осіб не уповноважені самостійно на власний розсуд чи за бажанням розширювати види їх діяльності, затверджувати для них надання певних платних послуг. Платні послуги можуть надавати лише ті юридичні особи публічного права, для яких це прямо дозволено законом. Відтак, потрібно констатувати, що установа зі спеціальним статусом Національна академія прокуратури України не могла, як і Тренінговий центр прокурорів України не може, надавати платні послуги, оскільки така діяльність не передбачена законом. Здійснення ними інших *основних видів діяльності*, ніж визначені Законом України «Про прокуратуру», не допустиме.

До юридичних осіб публічного права не застосовується такий спосіб припинення юридичних осіб як ліквідація, якщо відсутні визначені законом чи установчими документами підстави для цього. Адже законодавчо закріплені до виконання на постійній основі види діяльності цих суб'єктів з публічною метою. Рішення засновника чи іншого уповноваженого органу про ліквідацію юридичної особи публічного права можливе за наявності визначених у законі повноважень щодо її припинення та з обов'язковим обґрунтуванням саме ліквідації.

За приписами Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» від 19.09.2019 № 113-ІХ відсутні підстави для ліквідації Національної академії прокуратури України. Не впливають такі підстави і з статті 110 ЦК України, оскільки для юридичної особи публічного права

неможлива ліквідація за рішенням її учасників або її органу; немає і будь-яких рішень судів про ліквідацію Академії. Порядок внесення змін у Закон України «Про прокуратуру» Законом № 113-ІХ від 19.09.2019 теж свідчить про відсутність підстав для ліквідації Національної академії прокуратури України та волю законодавця на створення Тренінгового центру прокурорів України як її правонаступника шляхом реорганізації. Держава не відмовилась від виконання функцій, які здійснювала Національна академія прокуратури України, а залишила їх за Тренінговим центром прокурорів України. Статути обох установ переконливо відображають однакові завдання і види основної діяльності.

У зв'язку з припиненням Національної академії прокуратури України у непередбачений законом спосіб – через процедуру ліквідації - у звільнених працівників Академії, які не отримали ніяких пропозицій щодо працевлаштування в аналогічній установі, створеній на базі ліквідовуваної (*Академія перебуває у стані припинення*), виникли законні вимоги щодо поновлення порушених трудових прав (у провадженні судів перебуває більше 30 позовів).

Під час розгляду судових спорів щонайменше дивним виявився той факт, що судді по різному визначають Національну академію прокуратури України: одні вважають її юридичною особою приватного права, а інші – юридичною особою публічного права. Статус Тренінгового центру прокурорів України як юридичної особи публічного права не ставиться під сумнів, оскільки у його статуті є положення з відповідним прямим приписом. Але такий різний підхід до установ з однаковою метою і основними видами діяльності призводить до формування різної судової практики, до відмови судів першої та апеляційної інстанцій застосовувати сформовані висновки Верховного Суду щодо юридичних осіб публічного права, досліджувати докази про однорідні посади в обох установах, нормативні акти індивідуальної дії, прийняті суб'єктами владних повноважень, які є первинною підставою звільнення працівників.

У цьому аспекті доцільно зауважити, що, наприклад, не у всіх статутах закладів вищої освіти державної форми власності визначена їхня належність до юридичних осіб публічного права. Але наявність положення у статуті Національного університету «Одеська юридична академія» про те, що ця установа є юридичною особою публічного права, ніяк не означає, що аналогічна установа Київський національний університет імені Тараса Шевченка, у статуті якого відсутнє визначення приналежності до певного виду юридичних осіб, не відноситься до юридичних осіб публічного права.

Серед правників нерідко доводилося чути думки про те, що в судах першої та апеляційної інстанцій можна сподіватися на вирішення спору відповідно до чинного законодавства тільки тоді, якщо у ньому не зачіпаються *проблеми застосування норм матеріального права* (чи їх тлумачення). У протилежному випадку потрібно очікувати на виважену

позицію суду касаційної інстанції. Однією з причин такої ситуації є недосконалість вітчизняного законодавства.

Проблема видової кваліфікації юридичних осіб в Україні давно існує та потребує вирішення у законодавчому полі. Відсутність чіткого розуміння правової природи юридичних осіб публічного права та їх особливостей залежно від видових характеристик і форм нівелює їхню роль у державі та ослаблює державні інституції, сприяє правовому нігілізму, перешкоджає захисту прав.

Никифорова О.А.

доцент

кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Волошин Я.О.

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ТАКТИКА БАЗОВИХ ДІЙ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ НА МІСЦІ ПОДІЇ

В останні роки в Україні здійснено ряд євроінтеграційних реформ, серед яких однією з перших і кардинальних стало створення Національної поліції України як правоохоронного органу, орієнтованого на євроатлантичні зразки. В свою чергу, найбільш показовою частиною поліцейської реформи стало перетворення патрульної поліції, в відборі кандидатів в яку широко брала участь громадськість (активісти громадських організацій входили до складу відбіркових комісій), а в первинному навчанні співробітників брали участь представники міжнародних організацій і західні фахівці.

Все це пояснюється тим, що патрульна поліція – найбільш наближена до населення правоохоронна інституція, в більшості випадків перша реагує на заяви громадян і несприятливі події. Відповідно, зростає ціна помилок і успішних ефективних дій патрульної поліції, від яких залежать життя, здоров'я, власність, громадський порядок, безпеку та інші соціальні цінності, в тому числі збереження слідів злочину, подальший хід розслідування кримінальних справ, розкриття злочинів, розшуку, затримання та викриття злочинця.

З урахуванням викладеного у фахівців викликає підвищену увагу нинішнє функціонування патрульної поліції. Серед останніх необхідно відзначити дослідження Р. С. Бойко, В. В. Бондаренко, Д. О. Карпенко, І. Мороз, О. Христова. Поділяючи висновки даних досліджень, ми вважаємо за необхідне визначити тактику базових дій патрульної поліції на місці події.

Саме тому метою є теоретичне дослідження тактики дій патрульної поліції на місці події.

Основними цілями огляду можна назвати виявлення слідів кримінального правопорушення, злочинця чи інших речових доказів, з'ясування обстановки події, виявлення інших обставин, що мають значення для кримінального провадження. Проведення огляду охоплює також відображення (фіксування) у протоколі всього, що було виявлено, в тій послідовності і в тому вигляді, в якому виявлене спостерігалось під час огляду, описування та перерахування всього, що було вилучено під час огляду, прийняття заходів щодо збереження вилучених у процесі огляду речей, слідів і документів.

По-перше, на місці події (або в іншому місці, в якому до нього звернувся громадянин) патрульний поліції зобов'язаний вжити необхідних заходів для порятунку людей, надання допомоги особам, які в її потребують, і повідомити про це в найближчий орган поліції. Ці обов'язки закріплені на законодавчому рівні: в ч. 2 ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію» [1]. Дії патрульних на місці події переслідують таку задачу, як надання домедичної допомоги потерпілому.

Причому профільний закон передбачає надання та медичної допомоги особам, які постраждали внаслідок правопорушень або нещасних випадків, що викликає обгрунтовані заперечення фахівців, оскільки згідно з українським законодавством медична допомога - це діяльність професійно підготовлених медичних працівників [2]. Другим завданням, яке впливає з основних фундаментальних функцій поліції, можна вважати прийняття заходів по встановленню обставин злочину (події), затримання злочинця, його переслідуванню за гарячими слідах. Третім завданням можна вважати заходи щодо забезпечення недоторканності обстановки місця події. Дане завдання закріплене, зокрема, в Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події і оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України (далі - Інструкція) [3, р. IX].

Названі завдання патрульних поліцейських виділяють ряд фахівців, зокрема, І. Мороз [4]. Однак поряд з трьома вищезгаданими завданнями можна згадати і четверту, допоміжну задачу патрульних на місці події, яка при теоретичному аналізі «Розчиняється» серед вищеназваних завдань, проте на практиці вимагає ряд обов'язкових дій. Йдеться про комунікації з іншими органами поліції.

Підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що тактика базових дій патрульних поліцейських передбачає відому багатозадачність: 1) надання невідкладної допомоги постраждалим, запобігання негативним наслідкам злочину; 2) виявлення інформації, необхідної для розкриття (в ряді ситуацій - захід, запобігання) кримінального правопорушення, встановлення злочинця (в ряді ситуацій - потерпілого, свідків); 3) збереження недоторканності

обстановки на місці події (в першу чергу, слідів кримінального правопорушення); 4) комунікація з іншими поліцейськими силами.

Список використаної літератури:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
2. Христов О. Окремі аспекти визначення обов'язків поліцейського щодо надання невідкладної, зокрема домедичної й медичної, допомоги. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6. С. 140–143.
3. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ МВС України від 16.02.2018 № 111. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0371-18>. (дата звернення: 21.04.2021 р.)
4. Мороз І. Участь патрульних поліції в огляді місця події. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. Вип. 2. С. 274–277.

Пиріг І. В.

професор кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗБИРАННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКАЗІВ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Будь-яке кримінальне правопорушення є подією минулого, яку слідчий безпосередньо не сприймає, його пізнання здійснюється опосередковано, через виявлення і дослідження відображень окремих його елементів, їх властивостей в оточуючій обстановці. Однією з основних з інформативної точки зору є огляд місця події. На місце події виїжджає слідчо-оперативна група у складі слідчого, працівників оперативного підрозділу та спеціалістів. В якості спеціалістів залучаються, як правило, інспектори-криміналісти слідчих підрозділів поліції. Аналізуючи практику розслідування злочинів, підслідних Національній поліції, можна зазначити, що основні дії з виявлення, вилучення, дослідження матеріальних об'єктів на місці події здійснює саме спеціаліст-криміналіст. Вилучені ним об'єкти у подальшому будуть предметом дослідження експертів. Проблемним на сьогодні є

зниження кількості та якості вилучених при оглядах місць події речових доказів, про що свідчать результати проведеного нами опитуванні слідчих Дніпропетровської, Запорізької, Донецької, Полтавської областей.

Реформування Міністерства внутрішніх справ України торкнулось і перебудови підрозділів досудового розслідування, що входять до складу Національної поліції. До територіальних слідчих відділів увійшли сектори техніко-криміналістичного забезпечення з посадами інспекторів-криміналістів, основним завданням яких є участь у проведенні слідчих (розшукових) дій. Виділення зі складу Експертної служби МВС співробітників, які увійшли як інспектори-криміналісти до слідчих підрозділів поліції призвело як до позитивних, так негативних наслідків. Серед позитивних моментів слід зазначити поділення функцій техніко-криміналістичного та судово-експертного забезпечення розслідування, яке сприяло дотриманню принципу незалежності судової експертизи. З іншого боку виникли проблеми кадрового забезпечення як підрозділів НДЕКЦ, так і секторів техніко-криміналістичного забезпечення слідчих відділів.

Проведеним нами опитуванням працівників НДЕКЦ та інспекторів-криміналістів встановлено, що більш досвідчені співробітники, які працювали на посадах експертів райвідділів перейшли на роботу до НДЕКЦ. Відповідно рівень криміналістичної підготовки інспекторів-криміналістів слідчих відділів Національної поліції на сьогодні залишається досить низьким. Недостатня кваліфікація інспекторів-криміналістів впливає на кінцевий результат – якість розслідування кримінальних правопорушень, формування доказової бази.

Підготовка експертів Експертної служби МВС та інспекторів-криміналістів слідчих підрозділів Національної поліції є одним з найважливіших питань сьогодення, оскільки від їх кваліфікації, компетентності та особистих якостей залежить у деякій мірі успіх розслідування. Серед суб'єктів експертної діяльності найбільш потужними є експертні заклади Міністерства юстиції та МВС України, в яких виконується близько 90 % експертиз, що призначаються на стадії досудового розслідування кримінальних правопорушень. При підготовці кадрів для експертних установ зазначених відомств виникають численні питання, що стосуються видів та форм підготовки, обсягів навчання, освітньо-кваліфікаційних вимог до спеціалістів, узгодженості програм підготовки та інші. Зазначені проблеми неодноразово обговорювались науковцями, але й досі залишаються дискусійними та підлягають подальшому дослідженню. Підготовка інспекторів-криміналістів на сьогодні здійснюється лише Навчально-науковим інститутом № 2 Національної академії внутрішніх справ, чого, зважаючи на дефіцит кадрів у межах країни, на нашу думку, замало. На сьогодні факультети з підготовки фахівців для органів досудового розслідування існують у багатьох вузах системи МВС та МОН. На нашу думку, необхідно впровадження окремих груп з підготовки інспекторів-криміналістів у структурі даних факультетів.

Іншою проблемою є вдосконалення законодавства, що регламентує проведення експертизи, що неодноразово обговорювались вченими-криміналістами. Основними проблемними моментами є наступні: надання права здійснювати залучення експерта виключно слідчому судді і, відповідно, позбавлення реалізації цього права сторонами кримінального провадження; надання виключного права державних спеціалізованих установ на здійснення судово-експертної діяльності в кримінальному провадженні, що не відповідає європейським стандартам. Визначені проблеми також ускладнили процедуру отримання дозволу на проведення експертизи. На практиці слідчі іноді відмовляються від призначення експертизи у зв'язку з процедурою отримання ухвали слідчого судді, у разі, якщо доказів за кримінальним провадженням, на його думку, достатньо. Це є негативним явищем і призводить до ускладнень розгляду справи у судовому засіданні.

Якщо спрощено розглядати схему, що на сьогодні існує в окремих підрозділах на практиці, вона виглядає наступним чином. Інспектори-криміналісти не вилучають слідів злочину, оскільки не мають належної кваліфікації та матеріально-технічного забезпечення. Слідчим, у свою чергу, така ситуація подобається, оскільки у разі вилучення слідів, їх потім необхідно буде направляти на експертизу, що пов'язано з організаційними складнощами. У результаті ми отримуємо відповідний результат.

Нами неодноразово зверталась увага на недосконалість Закон України «Про судову експертизу». Починаючи з преамбули, у якій зазначається, що: «цей закон визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності ...», хоча у назві мова йде про «судову експертизу». Зрозуміло, що різниця у поняттях «судова експертиза» і «судово-експертна діяльність» досить суттєві, тому Закон повинен мати назву «Про судово-експертну діяльність». У загальних положеннях Закону потрібно обов'язково роз'яснити зміст основних термінів, що складають основу судово-експертної діяльності. Обов'язковим є роз'яснення термінів: «спеціальні знання», «судово-експертна діяльність», «державна судово-експертна діяльність», «судова експертиза». Також, на нашу думку, потрібно надати визначення понять: «судово-експертний заклад», «керівник судово-експертного закладу», «предмет, об'єкти судової експертизи», «зразки для дослідження». Також підлягають визначенню і детальному опису види та порядок проведення різного виду експертиз: первинної, повторної, додаткової, комплексної, комісійної.

Однією з проблем правового характеру, пов'язаною з класифікацією судових експертиз, є норма ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» щодо проведення криміналістичних експертиз виключно державними спеціалізованими установами. Ми пропонуємо видалити зазначену норму та дозволити проведення всіх експертиз, крім судово-медичних та судово-психіатричних недержавним експертним установам і приватним експертам. З розвитком змагальної системи судового провадження заборона на виконання вказаних експертиз певною мірою обмежує права сторони захисту щодо

обрання судових експертів. Суперечливою, на наш погляд, є норма Закону щодо судового експерта (ст. 10). З одного боку у ч. 1 зазначається, що «судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань», з іншого у ч. 3 є обмеження у проведенні експертиз рівнем освіти та відповідною підготовкою.

Зважаючи на невизначеність законодавства судова практика допускає до розгляду у судах висновки експертів, наданих у формі актів або довідок. Наприклад, такі незалежні організації, як Незалежний інститут судових експертиз або Судова незалежна експертиза України пропонують послуги щодо проведення трасологічної, почеркознавчої, технічної експертизи документів, які є традиційними криміналістичними експертизами і, згідно чинного законодавства, не можуть ними проводитись.

Традиційною проблемою залишається матеріально-технічне забезпечення експертної діяльності, зважаючи на стан економіки країни. Недостатність такого забезпечення відноситься як до діяльності, пов'язаною з збиранням речових доказів під час проведення слідчих (розшукових) дій так і до проведення експертних досліджень. Хоча, потрібно відмітити, що певні зрушення у цьому напрямку є. Останнім часом закуповується експертна техніка провідними установами судових експертиз: інститутами судових експертиз Міністерства юстиції України, ДНДЕКЦ, експертними центрами МВС України в окремих областях. Однак, у порівнянні з технічним оснащенням провідних країн Європи та США, цього, на жаль, недостатньо. Особливо це стосується регіональних підрозділів Експертної служби МВС України та відділів криміналістичного забезпечення слідчих підрозділів Національної поліції.

У підсумку можна зазначити, що нами окреслено лише деякі проблеми експертного забезпечення досудового розслідування, що взаємопов'язані між собою. Окремі з них існують вже давно, деякі з'являються з впровадженням нових законодавчих норм та організаційних перебудов правоохоронної системи. Вирішувати зазначені проблеми потрібно лише спільними діями законодавчих та правоохоронних органів.

Приполов І. І.

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Осуховський Р.В.

викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності

Національної академії внутрішніх справ

**ПРАВОВІ ОСНОВИ ТА ЗМІСТ ВІДОМЧОГО КОНТРОЛЮ
КЕРІВНИКА ПІДРОЗДІЛУ ПОЛІЦІЇ ЗА РЕАЛІЗАЦІЄЮ**

ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПРАЦІВНИКОМ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Правовими нормами статті 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1] законодавець закріплює відомчий контроль, як важливу, невід'ємну компоненту гарантій законності в сфері оперативно-розшукової діяльності (далі ОРД). В період реформування підрозділів кримінальної поліції України та поступового приведення їх у відповідність до світового досвіду, важливо нині не лише наголосити на винятковому значенні інституції відомчого контролю, а й розкрити через її зміст, нові можливості ефективного впливу на кінцеві результати ОРД. Сфера (галузь) ОРД за своєю правовою природою була і залишається єдиною, де функціонують, завдяки особливому механізму правового впливу складні правовідносини негласного виду. Такого роду правовідносини реалізуються через систему прав і обов'язків, та саме класичного кореспондуючого характеру вони набувають, головним чином, завдяки існуванню інституції відомчого контролю та прокурорського нагляду. З огляду на значний зміст в ОРД особливого роду комплексних відносин негласного характеру, які все більше останнім часом втілюються у правову форму (завдяки удосконаленню оперативно-розшукового законодавства, трансформації оперативно-розшукових заходів в КПК у якості негласних слідчих(розшукових) дій), важливо продовжити науковий пошук оптимальних конструкцій правових норм та дієвих механізмів їх реалізації. Аналіз правових норм законодавчого та відомчого характеру галузі ОРД доводить, що значна їх частина при реалізації правового результату досягає якраз завдяки такому юридичному факту, як відповідне рішення керівника підрозділу поліції.

Теоретичним розробкам із проблем відомчого контролю за ОРД в різні роки приділяли увагу відомі науковці-юристи: І.І. Басецький, В.Г. Бобров, М.В. Богданов, А.Ф.Возний, І.І. Великошин, Д.В. Гребельський, І.П. Козаченко, В.С. Овчинський, В.Г. Самойлов та ін. Окремим питанням контрольних повноважень суб'єктів відомчого контролю в ОРД присвячені праці вітчизняних учених-юристів: О.М. Бандурки, В.І. Василичука, М.Л. Грїбова, О.М.Джузи, А.М. Кислого, Я.Ю.Кондратьєва, Д.Й. Никифорчука, М.А. Погорецького, Ю.Ю. Орлова та ін.

Функції керівника підрозділу поліції ідентичні загальним управлінським функціям, а саме: стратегічна, адміністративна, комунікаційна, соціальна.

Керівник підрозділу поліції реалізує свою управлінську функцію на усіх стадіях протидії злочинності, починаючи з профілактики до забезпечення безпеки осіб які приймали участь у кримінальному судочинстві.

Керівник підрозділу поліції організує роботу розподіляючи кожного працівника шляхом закріплення за лінією роботи, територією обслуговування, а також створюючи оперативні та слідчо-оперативні групи.

Серед напрямів діяльності оперативних підрозділів поліції, що потребують участі керівників підрозділів, в першу чергу, є правові інституції:

оперативного(ініціативного) пошуку; негласного співробітництва; здійснення ОРД в рамках справ оперативного обліку; оперативного супроводження досудового розслідування; виготовлення та використання НІЗ; інформаційно-аналітичного, а також матеріального та фінансового забезпечення ОРД.

У наукових джерелах під відомчим контролем в ОРД переважно вважають діяльність уповноважених суб'єктів ОРД, які наділені контрольною функцією, що спрямована на перевірку діяльності осіб, які її безпосередньо здійснюють[2, с.53]. Отже, об'єктом відомчого контролю є діяльність як зазначених суб'єктів ОРД, так і діяльність тих підконтрольних підрозділів та їх посадових осіб, які сприяють її здійсненню.

Метою відомчого контролю є забезпечення ефективного й законного здійснення її завдань, визначених законодавством та відомчими правовими актами, підконтрольними суб'єктами ОРД. В навчальній літературі з теорії ОРД за редакцією професора О.М. Джужи конкретизується зміст поняття відомчого контролю за такими основними елементами: визначення відповідності цієї діяльності вимогам законодавства України та відомчим нормативним актам; своєчасне запобігання порушенням закону і викриття недоліків у процесі ОРД; забезпечення конспірації й безпеки громадян, що співпрацюють з оперативно-розшуковими органами на конфіденційній основі; забезпечення єдності рішень та їх виконання[3, с.142].

Виходячи із мети, основними завданнями відомчого контролю за ОРД є: своєчасне запобігання порушенням закону, виявлення і усунення недоліків організаційного і тактичного характеру у діяльності оперативних підрозділів та їх посадових осіб, які безпосередньо здійснюють ОРД; своєчасне та адекватне застосування форм, методів, заходів ОРД в організаційно-тактичних аспектах; розробка заходів щодо підвищення ефективності ОРД, та удосконалення координації взаємодії суб'єктів, що здійснюють її сервісне оперативно-технічне, інформаційно-аналітичне, криміналістичне, кадрове, фінансове, матеріально-технічне забезпечення; забезпечення конспірації та безпеки громадян, які співпрацюють з оперативно-розшуковими підрозділами, у т.ч. на конфіденційній основі.

Один з основних напрямків діяльності керівника поліції, здійснення контролю за веденням оперативно-розшукових справ. Саме він перевіряє зібрані матеріали працівником підрозділу на предмет відповідності підставам, визначеним ст.6 Закону України "Про ОРД", а також їх повноту, джерело походження, достовірність. Під час провадження за ОРС керівник підрозділу поліції приймає відповідальні рішення на кожному з її можливих етапів. Зокрема, затверджує постанову про заведення, призупинення, поновлення та закриття ОРС. Зазначені рішення в рамках відомчого контролю повинні бути максимально вираженими, бо є завершальним юридичним фактом у фактичному складі та зумовлюють виникнення правовідносин з приводу оперативної розробки - своєрідного негласного розслідування стосовно фігуранта з повноваженнями на тимчасове обмеження в судовому порядку його конституційних прав. У комплексних

правовідносинах з приводу оперативної розробки керівник поліції є її активним учасником, бо відповідно до вимог нормативних документів зобов'язаний систематично надавати допомогу у плануванні, організації та використанні сил і засобів ОРД. Планування, як процес вироблення управлінського рішення на підставі збору, систематизації та аналізу вихідної інформації передбачає підготовку проєкту плану та обов'язкового затвердження керівником.

Наукове дослідження відносин суб'єктів відомчого контролю доводить, що не усі керівники підрозділів поліції мають досвід оперативної роботи та прагнення до удосконалення знань теоретико-правових основ ОРД, не вивчають з підлеглими відповідні методичні рекомендації, практичний досвід щодо протидії кримінальним правопорушенням оперативними та слідчими підрозділами, а тому і не впроваджують нові технології їх розкриття. Нажаль, в окремих підрозділах поліції не приділяють уваги закріпленню випускників спеціалізованих навчальних закладах в оперативних та слідчих підрозділах, не використовують різноманітні форми заохочень для підлеглих, користуються застарілими критеріями оцінки діяльності оперативного працівника (кількість затриманих осіб, заведених ОРС оперативником та ін.), не впроваджують новітні криміналістичні, спеціальні технічні засоби для забезпечення розслідування неочевидних злочинів. Окремі керівники слабо дбають щодо покращення морально-психологічного клімату в колективах оперативних та слідчих підрозділів, які працюють в умовах значних соціальних ризиків та психологічного перевантаження.

Керівники підрозділів поліції мають призначатися на конкурсних умовах та за контрактом (3-5 років), що дасть можливість формувати стабільні колективи з професійним ядром, та відповідно якісним кадровим резервом.

Наукові лабораторії та спеціальні кафедри повинні активніше сприяти профільним департаментам та управлінням в розробці методичних рекомендацій щодо розкриття найбільш поширених тяжких кримінальних правопорушень, розробці квестових завдань, типових оперативно-тактичних ситуацій для використання в підвищенні готовності, кваліфікації, професіоналізму оперативних працівників. Ефективніше використовувати відомчі бюлетні МВС для вивчення успішного регіонального досвіду оперативних та слідчих підрозділів з розкриття кримінальних правопорушень.

Список використаної літератури:

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ. *Відомості Верховної Ради*. 1992. № 22. Ст. 303.

2. Контрольно-наглядові інстанції в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ України : навч. посіб. ; за заг. ред. д.ю.н., проф. Д. Й. Никифорчука. Київ : Видавничий дім "Скіф", 2013. 152с.

3. Оперативно-розшукова діяльність : навч. посіб. / Є. М. Моїсеєв, О. М. Джужа, Д. Й. Никифорчук та ін. ; за ред. проф. О.М. Джужи. Київ : Правова єдність, 2009. 310 с.

Сезонов В.С.

старший судовий експерт
Харківського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України
кандидат юридичних наук

**АСПЕКТИ ПРАВОВИХ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗАСАД ЗБИРАННЯ ТА
ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ ЯК ДЖЕРЕЛ
ДОКАЗІВ**

Розвиток інформаційних технологій призвів до суттєвих змін в структурі суспільного документообігу, що в свою чергу зробило електронні документи одним із основних об'єктів судової експертизи. Розробка методики даного виду досліджень потребують наукової класифікації електронних документів з точки зору криміналістики, що в свою чергу дозволить більш якісно кваліфікувати і конкретні види експертного дослідження.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 84 КПК України доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у порядку передбаченому КПК України, на підставі яких слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність або відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню. Одночасно, доказами можуть бути не будь-які фактичні дані, а лише ті, які є належними, допустимими, достовірними та достатніми. Частиною 2 ст. 84 КПК України закріплено такі види процесуальних джерел доказів: показання, речові докази, документи та висновки експертів. Зокрема, джерело доказів є передбачене КПК України джерело інформації, яке має доказове значення та використовується слідчим, прокурором і судом у процесі доказування [1, с. 26-31].

Електронні документи як матеріальні об'єкти - це джерела інформації, які на сьогодні не підпадають під визначення положень чинного КПК України, а можуть стати доказами лише через деякий час.

За результатами дослідження різноманіття сучасних електронних документів можна дійти висновку про необхідність їх класифікації по декільком ознакам.

Документ як джерело доказів кримінального провадження повинен відповідати вимогам достовірності та достатності, зокрема, достовірність документу полягає у правильному та адекватному відображенні обставин об'єктивної реальності, а достатність документу як джерела доказів означає наявність такої сукупності доказів, що встановлюють всі передбачені законом обставини кримінального правопорушення на такому рівні, який є необхідним для прийняття єдиного правильного рішення, тому першою ознакою слід вважати їх вигляд під час подання для експертного дослідження. Електронний документ може подаватись як: 1) матеріалізований електронний документ та 2) як документ (файл) в пам'яті електронних пристроїв.

Об'єктами судової техніко-криміналістичної експертизи документів є лише електронні документи першої групи, тобто такі, які перенесені на матеріальні носії: папір, картон, пластик. Друга група документів, не зважаючи на її поширення і кількісне зростання в суспільному документообігу, має досліджуватись комп'ютерно – технічною експертизою, яка не є експертизою документів.

В той же час, дублікати документів (документ, виготовлений у такий же спосіб, як і його оригінал), копії інформації з автоматизованих, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем виготовлені тільки слідчим, дізнавачем, прокурором із залученням спеціаліста, згідно ч. 4 ст. 99 КПК України визнаються судом як оригінал документа.

До документів, як джерел доказів, згідно ч. 2 ст. 99 КПК України, за умови наявності в них відомостей, передбачених ч. 1 цієї ж статті, можуть належати: 1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації, зокрема електронні, (в той же час, згідно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням СБУ щодо офіційного тлумачення положення ч. 3 ст. 62 Конституції України від 20.10.2011 № 12-рп/2011, такий вид документів створюється державними органами та посадовими особами, уповноваженими на здійснення оперативно-розшукової діяльності); 2) матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами (згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України); порядок прийняття до розгляду, виконання або відмова у задоволенні запитів, зберігання, передання та вручення документів тощо, які регламентуються положеннями ст. 549, ч. 5 ст. 548, ч. 1 ст. 555, ч. 3 ст. 560, ст. 564, ч. 4-6 ст. 588 КПК України; 3) складені в порядку, передбаченому КПК України протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії; 4) висновки ревізій та акти перевірок. За способом фіксації відомостей документи можуть бути: письмові, графічні, фотодокументи, кінодокументи, відеозапис, звукозапис [2, с. 184-190].

Доказування у кримінальному провадженні, відповідно до ч. 2 ст. 91 КПК України, полягає у збиранні, належній фіксації, перевірці та оцінці

доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для конкретного кримінального провадження. Згідно ст. 93 КПК України збирання документів як джерел доказів під час кримінального провадження здійснюється шляхом: проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок; подання за власною ініціативою учасниками провадження, а також будь-якими іншими фізичними та юридичними особами; одержання на території іноземної держави в результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження; проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України.

Процесуальний механізм оформлення і фіксації витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок має значення для кримінального провадження та визнання їх належними доказами. Так, при їх отриманні згідно ст.ст. 103-105 та 108 КПК України, формою фіксації кримінального провадження стороною обвинувачення під час досудового розслідування є протокол (про отримання речей, документів), а судового розгляду - журнал судового засідання.

Дослідження правових і організаційних засад щодо проблемних питань понятійного апарату та правозастосування порядку збирання, перевірки та оцінки документів як джерел доказів у кримінальному провадженні надає підстави стверджувати, що документом як одним із процесуальних джерел доказів є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить, зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуків, зображення тощо, відомості, який може бути використаний як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час та мають значення для кримінального провадження, який відповідає вимогам належності, допустимості, достовірності та достатності. Електронним документом у процесуальному значенні пропонується вважати не окремий електронний файл, що містить відомості, що мають значення для кримінального провадження, а й фізичний носій електронної інформації, який містить такий файл.

Список використаної літератури:

1. Бондаренко О.О. та ін. Доказування у кримінальному провадженні: курс лекцій. Харків: ХНУВС. 2018. С. 26-31.
2. Слободзян А. Документ як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 1'2014, с. 184–190 URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2014/184-slobodzan.pdf> (дата звернення: 18.12.2020).

Сліпченко В. І.

професор кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

кандидат юридичних наук, доцент

ПОРЯДОК ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЗА УМОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗМАГАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Судовий розгляд є центральною стадією кримінального провадження, у якій завершується вирішення правового конфлікту, шляхом ухвалення обвинувального або виправдувального вироку.

Загально визнано, що судовий розгляд, як стадія кримінального провадження має свої чіткі етапи, а саме:

- 1) визначення порядку та безпосереднє дослідження доказів;
- 2) судові дебати;
- 3) останнє слово обвинуваченого;
- 4) постановлення і проголошення вироку (обвинувального або виправдувального).

Кримінально процесуальне законодавство України регламентоване таким чином, що після початку дослідження доказів у судовому розгляді, суд, у більшості випадків, не може закрити провадження по справі, на підставі положень ст. 284 КПК України, а зобов'язаний ухвалити обвинувальний або виправдувальний вирок. Однак і ця проблема (загроза ухвалення виправдувального вироку) перестала існувати для українських прокурорів. Як же українські прокурори почали боротися з виправдувальними вироками? Шлях знайшовся! Шляхом зміни прокурором обвинувачення в суді, відповідно до положень ст. 338 КПК України (*Зміна обвинувачення в суді*) на ті статті КК України, які перелічені в ст. 477 КПК України (а саме: справи **приватного обвинувачення**). За таких процесуальних умов, потерпілий має беззаперечне право на підставі засади диспозитивності (ст. 26 КПК України) відмовитися від кримінального обвинувачення на будь-якій стадії кримінального процесу, що є безумовною підставою для закриття кримінального провадження (імперативне положення законодавства). **Однак вказаній поведінці прокурора передую важка та наполеглива праця захисника.**

Так, відповідно до положень ст. 317 КПК України документи, інші матеріали, надані суду під час судового провадження його учасниками, є матеріалами кримінальної справи (кримінального провадження). Відповідно на момент початку судового розгляду прокурор направляє до суду лише обвинувальний акт, реєстр матеріалів досудового розслідування, розписки про вручення підозрюваному та захисники копії обвинувального акту та цивільного позову і сам цивільний позов (у випадку його пред'явлення, дотримуючись вимог ст. 128 КПК України).

Отже, всі зібрані докази під час досудового розслідування, прокурор тримає у себе, оскільки змагальний кримінальний процес встановлює особливості в процедурі їх дослідження судом. Тут слід наголосити, що положення ст. 290 КПК України забороняють у подальшому (після відкриття матеріалів справи сторонам) збирати докази стороні обвинувачення, а сторона захисту не позбавлена можливості це робити, також не повинна пояснювати юридичну природу їх отримання. Крім цього, сторона захисту має право приховувати / не відкривати обвинувальні докази (ч. 6 ст. 290 КПК України) в той час, як сторона обвинувачення зобов'язана відкрити всі виправдувальні докази (ч. 3 ст. 290 КПК України).

У цьому аспекті слід зазначити, щодо доцільності створення та запровадження функціонування в Україні загальнодержавного «Реєстру проведених судових експертиз». На сьогодні його створення лише планується. Наприклад, стороною обвинувачення призначена та проведена портретна або балістична експертиза, однак її висновки їх не влаштовують. Факт та результати проведення цієї експертизи чинні процесуальні умови дозволяють приховати. Існування такого Реєстру з правом доступу до нього слідчого судді чи суду буде унеможливлувати будь-яку неналежну процесуальну поведінку сторони обвинувачення щодо приховання виправдувальних доказів.

Так само, виникла нагальна необхідність у створенні «Єдиного електронного реєстру матеріалів досудового розслідування» по кожному кримінальному провадженні», доступ до якого крім слідчого та прокурора будуть мати вже слідчі судді та судді. З метою усунення непорозумінь у з'ясуванні питання, що раніше було проведено, слідча (розшукова) дія чи внесені відомості до ЄРДР, повідомлено особі про підозру чи оголошено її у розшук тощо.

Повернемося до порядку дослідження доказів. Чому всі зібрані матеріали прокурор одразу не може передати суду? Це пов'язано з існуванням засади «безпосередності дослідження показань, речей і документів». Так ст. 23 КПК України передбачає, що показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Отже, протоколи допиту свідка, потерпілого та підозрюваного суду не передаються. Виняток полягає у тому, якщо необхідно з'ясувати причини розбіжності у показаннях під час досудового розслідування та судового розгляду. Також сторона захисту може клопотати про дослідження певного протоколу допиту не за змістом наданих свідчень, а за формою. Так мають місце випадки одночасного допиту одним слідчим двох різних свідків, хоча ч. 1 ст. 224 КПК України вказує на те, що свідки допитуються окремо. Або під час допиту свідок надав слідчому фотографію особи, яка вчинили злочин, а слідчий використав цю ж саму фотографію для впізнання особи цим же самим свідком, хоча повинен був провести впізнання живої людини, а не за фотознімками.

Крім цього, інколи сторона обвинувачення намагається приховати допит свідка або потерпілого в суді від сторони захисту, використавши при

цьому положення ст. 225 КПК України, а саме: застосувавши «Допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні». Тут треба звернути увагу на дотримання суворих вимог процесуальної форми у вже проведеному допиті і його стенограмі. Починаючи від попередження про кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих свідчень, закінчуючи належною якістю технічної фіксації проведеного допиту (ст. 107 КПК України), а також з'ясуванням реально існуючих загроз для безпеки свідка, потерпілого. Не слід забувати і про положення ст. 6 ЄКПЛ де в п. 3 «D» чітко зазначено право сторони захисту на допит свідків сторони обвинувачення, що є фундаментальним – **«допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення»**.

Слід зазначити, що завданням сторони захисту під час дослідження доказів є **«посіяння сумнівів»** або **«руйнування»** доказів обвинувачення, визнання їх **«недопустимими»** (ст. 87 КПК України) або **«очевидно недопустимими»** (ст. 89 КПК України), в той час, як сторона обвинувачення за допомогою отриманих доказів повинна довести перед судом (незалежним арбітром) існування обставин, передбачених у ст. 91 КПК України (предмет доказування по кожному кримінальному провадженні, а саме: час, місце, спосіб вчинення злочину, винуватість особи, вид і розмір шкоди, мотиви вчинення злочину і т.д.).

У цьому контексті доцільно засвідчити існування двох видів процесуальних порушень: **«недопустимого доказу»** або **«очевидно недопустимого доказу»** в аспекті положень ст. 87 та ст. 89 КПК України. Встановлення факту **«очевидної недопустимості доказу»** тягне для суду **обов'язок** неможливості його дослідження або припинення його дослідження. Наприклад, **демонстрація особи, перед пред'явленням її для впізнання** свідку чи потерпілому (ч.1 ст. 228 КПК України). Як це може відбутися: провели у кайданках, пред'явили фотографію особи, залучили як статистів знайомих осіб і т.д. Головне тут встановлення факту демонстрації особи перед її впізнанням. Наступне розповсюджене порушення це проведення огляду місця події в приміщенні без письмової згоди користувача або обшуку, без ухвали суду та недотримання **трьох підстав** для такого невідкладного проникнення, передбачених в ч. 3 ст. 233 КПК України (*врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб*). Також слід зазначити, що на сьогодні утворюється судова практика – щодо визнання проведення огляду місця події, як фактичних обшуків. *Позиція Верховний Суд від 22.05.2019 року по справі №640/2449/16-к. Так з мотивувальної та резолютивної частини зазначеної постанови Верховного Суду чітко впливає, що є неприпустимим проведення обшуку під виглядом огляду місця події, дослівно: «... Як убачається з указанного протоколу, єдиною метою цієї слідчої дії було виявлення знарядь та засобів скоєння злочину, оскільки при огляді відкривалися шухляди столу та комоду, тобто*

проведений органами досудового розслідування 23.11.2015 огляд місця події фактично був обыском, який згідно з приписами ч. 2 ст. 234 КПК проводиться лише на підставі ухвали слідчого судді.

Верховний Суд уже визнавав неприпустимість проведення обыску під виглядом огляду місця події, зокрема в постановках від 7.06.2018 (справа №740/5066/15-к), від 26.02.2019 (справа №266/4000/14-к), від 19.03.2019 (справа №380/157/14-к), оскільки, таким чином, нівелюються вимоги судового контролю, передбачені в ст. 233, ч. 2 ст. 234 КПК України.

За таких обставин сторона захисту повинна подати клопотання про визнання доказу «недопустимими» або «очевидно недопустимим», або **клопотання про дослідження доказу-документа**, який перебуває у розпорядженні сторони обвинувачення. Слід усвідомлювати: у зв'язку з тим, що «покази» суд досліджує усно, ставити питання про очевидну недопустимість такого доказу, як допит свідка є процесуально неправильним, а от ставити питання про огляд та дослідження судом конкретного процесуального документа (наприклад, протоколу допиту свідка) є цілком логічним і правильним, з метою встановлення виявлених стороною захисту порушень під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії. У той час, як за **фактом проведення впізнання**, відразу можливо клопотати про визнання його очевидно недопустимим доказом і заперечувати проти його дослідження взагалі. Однак і тут слід враховувати, якими саме процесуальними засобами доводяться грубі порушення процесуальної форми. На практиці, інколи буває так, що у протоколі допиту свідка, потерпілого міститься підстави для визнання впізнання недопустимим доказом. Визнати його таким, можливо лише під час початку його дослідження. Якщо факти порушення процесуальної форми зафіксовані на інших процесуальних джерелах (наприклад, в інших документах, в аспекті положень ч. 2 ст. 99 КПК України), то таке клопотання можливо заявляти одразу. Якщо ж встановлено факт допиту свідка до початку внесення відомостей до ЄРДР або одночасного допиту одним слідчим кількох свідків, то таке клопотання доцільно подати лише після їх допиту, а під час допиту зацентувати увагу на потрібних питаннях, коли, хто і як допитував свідка.

Не менш важливим для руйнування доказів обвинувачення є «робота» сторони захисту із висновками судових або криміналістичних експертиз. Так, згідно з положенням ч. 4 ст. 69 КПК України експерт не має права самостійно збирати докази. Експерт може відмовитися від давання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків. Експерт має право заявляти клопотання ініціатору експертизи про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи. Заява про відмову від проведення експертизи має бути вмотивованою.

Отже, у висновках експертів слід з'ясовувати: які саме об'єкти надійшли йому для дослідження, а які стали предметом розгляду і до яких висновків дійшов експерт. У тих випадках, коли експертиза проводиться за

один або декілька календарних днів (а це не заборонено) мають місце випадки самостійного внесення експертом відомостей до експертизи не наданих слідчим. Починаючи від повних персональних даних потерпілого, висновків інших експертиз, які не надавалися, завершуючи встановленням механізму травмування зі слів потерпілого, який його не описує і не вказує у своїх показаннях. Наданням, наприклад, судово-медичним експертом висновків, які мають відношення вже до предмету дослідження інших експертиз, на зразок балістичних або криміналістичних. Так слідчий у постанові про призначення експертизи не називає предмет кулею, в той час як експерт використовує цей термін, а він є лише в повідомленнях про підозру та в балістичній експертизі, які йому не надавалися. Також інколи експерти допускають порушення власних правил у запропонованих формулюваннях. Наприклад, «Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень затверджених Наказом МОЗ України від 17.01.1995 № 6» та зазначають, що мають ознаки тяжкого тілесного ушкодження «небезпечного для життя в момент заподіяння» в той час, як ці Правила встановлюють у п. 2.1.1. п.п. «А» формулювання у вигляді «Небезпеки для життя», а момент заподіяння є складом злочину передбаченого в ст. 121 КК України і встановлюється слідчим, а не експертом. У сторони захисту одразу виникає питання до такого експерту, а чому ж тоді особа не померла в момент отримання цього тілесного ушкодження. Отже, небезпеки для життя саме в момент заподіяння не існувало тощо.

Інше порушення, яке впливає на повноту висновку експерта, є використання експертом лише одного методу дослідження, для встановлення суми заподіяної майнової шкоди під час проведення товарознавчої експертизи, наприклад, математичного без діагностичного та інших методів. Для визначення вартості деталей автомобіля, які були з нього викрадені після ДТП під час зберігання самого автомобіля на спецмайданчику для таких транспортних засобів.

Наступний аспект роботи сторони захисту невідривно пов'язаний із попереднім, а саме: звернення за консультаціями, роз'ясненнями до спеціалістів, оскільки адвокат є фахівцем у сфері кримінального процесу і не повинен перебирати на себе функцію судового експерта, автотехніка, бухгалтера або будь-кого іншого. Інша річ, що ця робота є оплатною, однак ефективного та дешевого захисту від кримінального переслідування не буває. Приклад, гонорар адвоката 10 тис. за 3 роки, і як наслідок вирок, який не влаштовує клієнта. Відповідно у кожному кримінальному провадженні доцільно залучати спеціалістів з відповідних галузей. Яскравий приклад, це ДТП і необхідність правильного визначення «моменту» виникнення небезпечної ситуації для кожного із водіїв. Вона не завжди однакова і очевидна, однак після її встановлення можливо провести відповідні розрахунки і визначитися із тим, хто з водіїв, які пункти Правил дорожнього руху порушив, а які ні. Після цього вже ставити питання перед судом про

проведення додаткових, повторних або комісійних експертиз. Вказавши при цьому за допомогою спеціаліста, які обставини ДТП не були враховані при проведенні автотехнічних експертиз, однак могли змінити/вплинути на їх висновки. Наприклад, швидкість встановили зі слів водіїв, а відстань від місця зіткнення до виїзду на зустрічну смугу перебуває під сумнівів. Якщо експертом не досліджувалося відповідність дій водіїв (пішоходів) вимогам ПДР України і їх причинному зв'язку з допущеним зіткненням. Або неправильно визначено момент виникнення небезпеки для руху для другого водія, аварійної ситуації, невірно виявлено технічну можливість уникнути ДТП і т.д.

Останнім часом також почала утворюватися позитивна практика судів першої інстанції, в напрямку визнання слідчого експерименту недопустимим доказом, оскільки під час його проведення особа фактично не показує/не демонструє слідчому, дізнавачу, що відбувалося на місці події, а лише повторно надає пояснення/покази, як і під час допиту. Таким чином, під час проведення слідчого експерименту не відбувається безпосередня демонстрація особою обставин події та не вказується сам механізм, наприклад, заподіяння тілесних ушкоджень і відповідно механізм травмування. Недотримання вимог, які ставляться до мети проведення слідчого експерименту, як виду слідчої (розшукової) дії мало місце і раніше в слідчо-судовій практиці, а саме: під час проведення судово-медичних експертиз потерпілих, обвинувачених та інших осіб, де надаючи відповіді на питання судовий експерт у підсумках зазначав *«Для науково-обґрунтованого судово-медичного аналізу утворення тілесних ушкоджень за певним механізмом, він повинен бути відображений у показаннях, слідчих експериментах...»*. Або наприклад, *«Можливість утворення тілесних ушкоджень... за механізмом на який вказує підозрюваний та свідок (внаслідок маху рукою та контактом із потерпілим) оцінити з судово-медичної точки зору не є можливим через те, що вони конкретно не вказують в яку частину тіла прийшовся травматичний вплив (контакт)»*.

На підставі вище зазначеного пропонуємо визнати за доцільне запровадження такого порядку дослідження доказів у кримінальному процесі побудованому на засадах змагальності сторін, а саме:

1. Прокурор пропонує дослідити доказ згідно з обраним/визначеним судом порядком дослідження доказів.

2. Суд/суддя з'ясовує чи був він відкритий стороні, в порядку ст. 290 КПК України.

3. Право сторони додатково ознайомитися із цим доказом.

4. Суддя/суд з'ясовує, чи є клопотання про його «очевидну недопустимість». Сторона захисту також має право подати будь-які інші клопотання про встановлені факти «недопустимість» доказу та отримання його із порушенням процесуального законодавства.

5. Прокурор/сторона зазначає/вказує, що саме доводить, доказує цей доказ відповідно до положень ст. 91 КПК України.

6. Безпосереднє дослідження доказу в судовому засіданні.

Підсумовуючи слід зазначити, що свого додаткового висвітлення потребують і інші дискусійні питання проведення судового розгляду за умови функціонування змагального кримінального процесу, а саме: порядок та процесуальні наслідки визнання доказу «недопустимим» або «очевидно недопустимим»; процесуальні наслідки для показань свідка, та проведеного за його участі впізнання та/або слідчого експерименту, коли грубі процесуальні порушення були виявлені стороною захисту ще під час його першого допиту, за тієї умови, що показання свідка суд отримує усно, а прокурор відмовляється надавати суду для дослідження письмових доказів результати впізнання та слідчого експерименту (похідні докази від допиту), знаючи про факт виявлення процесуальних порушень, тощо.

Скок О.С.

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

Шевченко Т.В.

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

**АНАЛІЗ СТАНУ ТА РІВНЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ
ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ**

Злочинність з транснаціональними зв'язками, на фоні загальної кількості вчинених правопорушень з ознаками організованої злочинності, становить значний інтерес. Окремий облік стану організованої злочинності в Україні ведеться з 2016 року.

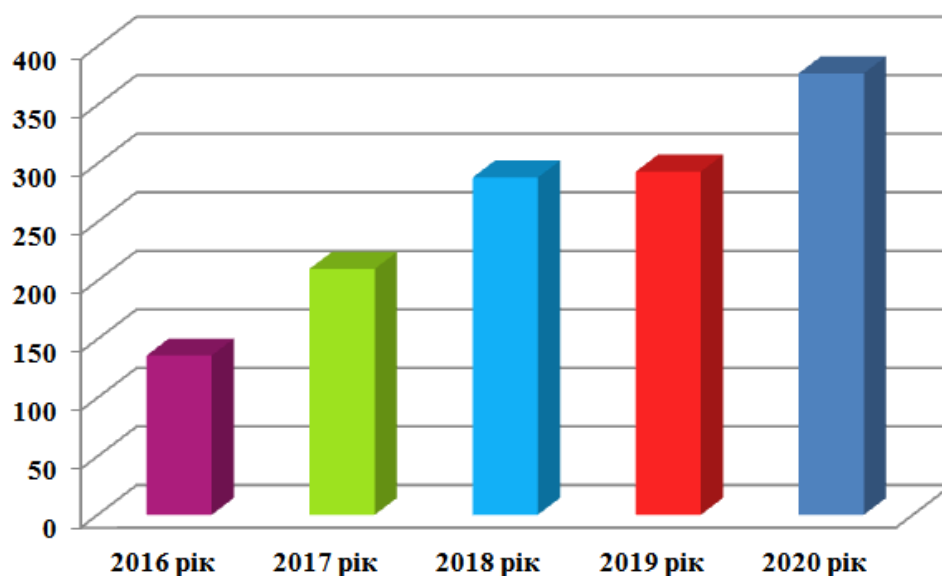
Так, за офіційними статистичними даними Генеральної прокуратури за **2016 рік** в Україні виявлено – всього 136 організованих груп та злочинних організацій, з них організованих груп – 133, злочинних організацій – 3. Із загальної кількості організованих груп транснаціональні зв'язки мають – 4, з них з ознаками злочинної організації – 0. Кількість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення в складі організованої групи (*далі – ОГ*) та злочинної організації (*далі – ЗО*) з транснаціональними зв'язками склала – 30, з них – 5 осіб в складі злочинної організації [1].

За 2017 рік в Україні виявлено – всього 210 організованих груп та злочинних організацій, з них організованих груп – 205, злочинних організацій – 5. Із загальної кількості організованих груп транснаціональні зв'язки мають – 11, з них з ознаками злочинної організації – 0. Кількість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення в складі ОГ та ЗО з транснаціональними зв'язками склала – 41, з них – 11 осіб в складі злочинної організації [2].

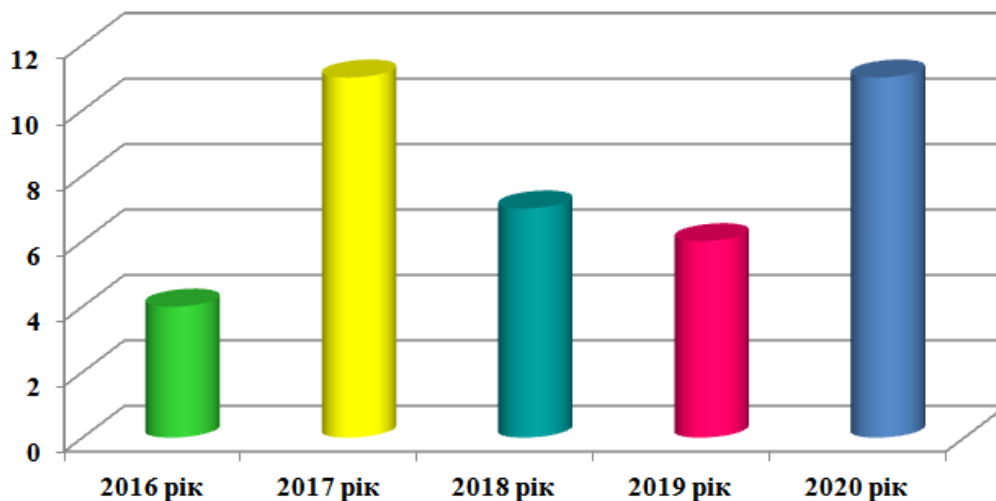
За 2018 рік в Україні виявлено – всього 288 організованих груп та злочинних організацій, з них організованих груп – 276, злочинних організацій – 12. Із загальної кількості організованих груп транснаціональні зв'язки мають – 7 груп, з них з ознаками злочинної організації – 0. Кількість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення в складі ОГ та ЗО з транснаціональними зв'язками склала – 35, з них – 6 осіб в складі злочинної організації [3].

За 2019 рік в Україні виявлено – всього 293 організованих груп та злочинних організацій, з них організованих груп – 277, злочинних організацій – 16. Із загальної кількості виявлених груп транснаціональні зв'язки мають – 6, з них з ознаками злочинної організації – 0. Кількість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення в складі ОГ та ЗО з транснаціональними зв'язками склала – 39, з них – 9 осіб в складі злочинної організації [4].

За 2020 рік в Україні виявлено – всього 377 організованих груп та злочинних організацій, з них організованих груп – 355, злочинних організацій – 21. Із загальної кількості транснаціональні зв'язки мають – 11 таких груп, з них одна група з ознаками злочинної організації. Кількість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення в складі ОГ та ЗО з транснаціональними зв'язками склала – 58, з них – 16 осіб в складі злочинної організації [5].

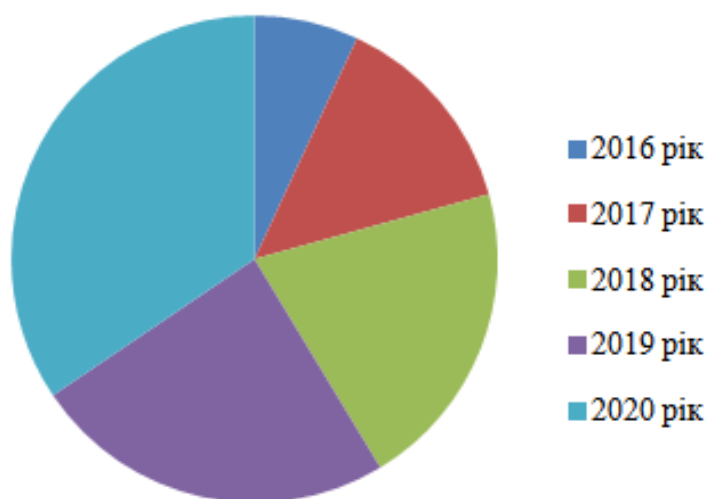

Діаграма 1. Кількість облікованих організованих груп та злочинних організацій за 2016-2020 роки.

Діаграма 2. Кількість організованих груп, які мають транснаціональні зв'язки.

Слід зазначити, що питома вага організованої злочинності, у 2016 році, склала 0,02 % від загальної кількості вчинених злочинів; у 2017 році – 0,04 %; у 2018 році – 0,06 %, у 2019 році – 0,07 %, у 2020 році – 0,1% (Діаграма 3).

Діаграма 3. Питома вага організованої злочинності від загальної кількості вчинених злочинів за 2016-2020 роки.

Варто звернути увагу на те, що всього за 5 місяців 2021 року (січень-травень) кількість організованих груп та злочинних організацій, щодо яких розслідувано кримінальні провадження становить – 264. Зокрема, з транснаціональними зв'язками – 6. Щодо кількості осіб, які вчинили кримінальні правопорушення в складі ОГ та ЗО з транснаціональними зв'язками, то вона становить – 22 особи, з них – 1 особа в складі злочинної організації [6].

Отже, проведений аналіз стану та рівня транснаціональної організованої злочинності, починаючи з 2016 року, дозволяє зазначити, що спостерігається негативна динаміка рівня організованої злочинності в цілому, що вказує на необхідність посилення дієвих заходів протидії даному виду злочинності, враховуючи її транснаціональні прояви.

Список використаної літератури:

1. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за 2016 рік. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112759&libid=100820 (дата звернення 15.04.2021).
2. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за 2017 рік. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113287&libid=100820 (дата звернення 16.04.2021).
3. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за 2018 рік. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113656&libid=100820 (дата звернення 20.04.2021).
4. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за 2019 рік. URL:

https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113900&libid=100820 (дата звернення 25.04.2021).

5. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за 2020 рік. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114143&libid=100820 (дата звернення 25.04.2021).

6. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за травень 2021 року. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114371&libid=100820 (дата звернення 05.06.2021).

Стащак М. В.

професор кафедри ОРД та розкриття злочинів
Харківського національного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Шендрик В. В.

завідувач кафедри ОРД та розкриття злочинів
Харківського національного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

СУЧАСНА МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНОГО ПОШУКУ ПЕРВИННОЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Аналіз спеціальної фахової літератури свідчить про те, що питання складових елементів організації оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації стало предметом дослідження вчених ще у радянський період, у зв'язку з цим виникає необхідність спочатку здійснити огляд думок науковців того часу. Так, Е.А. Бірюков, Ю.С. Блинов, В.Г. Бобров, Б.Е. Богданов, В.А. Варно, Б.В. Бойцов, Б.С. Болотський, Г.Л. Борисов, М.В. Крестинський, П.П. Мозговой, Я.В. Нелюбін, А.П. Пащенко, Г.К. Сінілов, Н.Г. Ситковець, В.І. Степанов, В.А. Струнін та А.А. Фальченко зробили висновок про те, що основними складовими організації ОРД є: 1) вивчення, аналіз і оцінка оперативної обстановки; 2) планування роботи; 3) підбір, розстановка і навчання оперативного складу; 4) використання допомоги громадськості; 5) використання оперативно-розшукових форм і методів у боротьбі зі злочинністю; 6) облік і оцінка результатів діяльності; 7) узагальнення та розповсюдження позитивного

досвіду і результатів наукових досліджень.

У навчальному посібнику «Попередження і розкриття кишенькових крадіжок» А.І. Гуров запропонував своє бачення щодо елементів організації виявлення кишенькових крадіжок, а саме: 1) організація агентурних заходів з урахуванням наявної інформації і існуючої оперативної обстановки; 2) визначення способів перевірки осіб, які перебувають під адміністративним наглядом або на інших видах обліку; 3) розстановка наявних сил і засобів, постановка конкретних задач особовому складу міськрайвідділів і членам спеціалізованих добровольчих народних дружин; 4) визначення порядку взаємодії з оперативно-пошуковими групами, які працюють на залізничному транспорті, а також з працівниками інших служб і підрозділів органів внутрішніх справ.

Під час дослідження напрямів удосконалення правового регулювання діяльності підрозділів карного розшуку в процесі розкриття злочинів минулих років, радянський фахівець у сфері ОРД В.В. Плехов навів доволі нестандартний та відмінний від інших науковців того часу алгоритм ОРД, а саме: 1) аналітична робота та інформаційне забезпечення; 2) планування; 3) взаємодія між службами і окремими працівниками; 4) професійна підготовка; 5) узагальнення і використання позитивного досвіду; 6) використання технічних засобів; 7) облік результатів роботи; 8) контроль за роботою; 9) стимулювання; 10) надання практичної допомоги по конкретних справах; 11) особиста участь у конкретних справах.

Продовжуючи розгляд генезису алгоритму оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації, далі потрібно приділити увагу аналізу думок вітчизняних вчених. Так, під час вивчення інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності з викриття хабарництва в судовій системі, Т.С. Демедюк зробила висновок, що організаційна діяльність вказаного процесу передбачає такі елементи:

– вивчення та оцінку оперативної обстановки в суді (ухвалених суддями рішень; ієрархії влади; співпраці з адвокатами, іншими юристами; зв'язків зі злочинними угрупованнями; наявності корумпованих стосунків; клімату в колективі та ін.);

– організацію роботи негласних працівників у судах, контроль і керування їх діяльністю;

– взаємодію оперативних підрозділів між собою та іншими службами ОВС з метою обміну інформацією тощо.

З точки зору І.М. Ніщети, пошукова діяльність з виявлення ознак бюджетних злочинів повинна включати такі етапи:

1) безпосередній збір первинної інформації, що охоплює сфери пошуку, об'єктів пошуку, суб'єктів пошуку, основні прийоми оперативного пошуку;

2) перевірка (аналіз) отриманої первинної інформації (мається на увазі: визначення надійності джерел одержання первинної інформації; визначення способів та шляхів перевірки інформації; визначення можливості перевірки

отриманої інформації через інші джерела (гласні та негласні); оцінка характеру та повноти інформації; проведення (при необхідності) додаткових заходів та фіксація перевіреної інформації;

3) використання отриманої первинної інформації.

В.О. Гордієнко вважає, що до елементів організації протидії підрозділами карного розшуку злочинам проти власності, що вчиняються радикально налаштованими особами, відносяться:

– інформаційно-аналітичне забезпечення процесу протидії підрозділами карного розшуку злочинам проти власності, що вчиняються радикально налаштованими особами;

– планування роботи;

– налагодження взаємодії;

– облік, аналіз та оцінка результату організації діяльності із протидії злочинам проти власності, що вчиняються радикально налаштованими особами, а також визначення прорахунків у вказаній діяльності та шляхів їх усунення.

О.О. Руденко, досліджуючи оперативний пошук злочинів, що пов'язані з незаконною господарською діяльністю, визначив, що задачі окресленої діяльності реалізуються в рамках певних елементів організації, а саме:

– аналіз та оцінка первинної інформації;

– розстановка сил та засобів;

– планування;

– контроль за виконанням поставлених задач.

Б. В. Щур, Л. Ф. Гула, В.П. Захаров, О. В. Кондратюк, О.Є. Користін, А. М. Кравченко та ін. дотримуються думки, що організація оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації містить такі елементи: аналіз та оцінка первинної оперативної інформації; планування дій оперативних підрозділів, залежно від оперативної інформації, яка надійшла у конкретний проміжок часу; розстановка оперативно-розшукових сил з метою виявлення осіб, які можуть бути причетні до злочинів або виношують намір їх вчинення; взаємодія оперативних підрозділів ОВС України між собою, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, установами, громадськими організаціями; контроль за діяльністю оперативних підрозділів.

Ґрунтуючись на загальнотеоретичних положеннях організації ОРД, В.П. Шеломенцев визначає організацію пошуку і фіксації фактичних даних про злочини у сфері високих технологій як найбільш доцільну систему використання наявних у підрозділах по боротьбі з економічною злочинністю сил, засобів і методів ОРД, яка складається з:

– вивчення, аналізу й оцінки оперативної обстановки у сфері високих технологій;

– планування оперативно-розшукової діяльності, як у фізичному, так і електронному середовищі;

– розстановки сил і засобів оперативних підрозділів по боротьбі з

економічною злочинністю;

– організації взаємодії та міжнародного співробітництва при здійсненні пошуку і фіксації фактичних даних про ці злочини;

– контролю за оперативно-розшуковою діяльністю.

Таким чином, на підставі аналізу наведеного та відповідно до вимог часу розроблено алгоритм досліджуваного процесу, зокрема:

1. Аналіз оперативної обстановки на території, лінії чи об'єкті оперативного обслуговування.

2. Визначення інформаційних потреб оперативного підрозділу.

3. Збір, аналіз та вивчення інформації про об'єкти, які становлять оперативний інтерес.

4. Визначення та оцінка реальних оперативних можливостей підрозділу кримінальної поліції.

5. Планування оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації.

6. Здійснення оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації.

7. Перевірка отриманої первинної оперативно-розшукової інформації.

8. Аналіз та оцінка ефективності оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації.

Федченко В.М.

професор кафедри кримінального процесу

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Туряк Х.Д.

здобувач вищої освіти

факультету стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТІВ ТА ВИКОРИСТАННЯ ДАНИХ СУДОВОЇ ТРАСОЛОГІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ДТП

Судово-транспортна трасологія сформувалась як галузь криміналістичних та судово-експертних знань, що вивчає закономірності виникнення слідів транспортних засобів на місці дорожньо-транспортної пригоди (ДТП) і на цій основі розробляє прийоми, методи і засоби їх виявлення, фіксації вилучення і дослідження з метою ототожнення технічного засобу, встановлення механізму ДТП, окремих його сторін та

моментів. Взагалі, підстави проведення експертизи в кримінальному провадженні закріплені в ст. 242 Кримінального процесуального кодексу [1].

Як показує сучасна практика судово-автотехнічних експертиз, результати судової трасології можуть успішно використовуватися не лише при дослідженні механізму ДТП, дій його учасників, а й для вирішення діагностичних судово-експертних завдань по встановленню технічного стану транспортних засобів, визначенню місця розміщення, причин та часу виникнення технічних несправностей, дослідженню безпосереднього причинного зв'язку.

У зв'язку з тим, що об'єктом дослідження в судовій трасології є слід і механізм його утворення, то розглядати сутність техніко-діагностичної трасології варто почати з визначення специфіки її об'єкта дослідження – слідової інформації [2, с.65].

Сліди в трасології можна поділити на два види: субстратні та торрологічні. Вони відображають зміни в елементах автотранспорту, його вузлів, агрегатів, складових механізмах, окремих деталей, які визнані як експлуатаційними, так і причинами аварії, а також іншими факторами на місці ДТП.

В основу поділу цих слідів на субстратні та торрологічні лежить форма вираження носія слідової інформації. Субстратні сліди – це сліди, відтягування, натягування. Окремі частини від механізмів чи деталей, частин матеріального субстрата, що виникають у результаті механічних, термічних, хімічних та інших впливів при ДТП. У названих інформативних слідах виступає сам матеріальний об'єкт (поршень, стінки циліндрів, частини металу в маслі піддону картера та ін.).

За кількістю металевих частинок, які утворюють субстратний слід, є можливість визначити час роботи двигуна та його технічний стан.

Загалом, дослідження субстратних слідів дозволяє не лише встановлювати локалізацію технічної несправності та її причину, а й визначити відносний час її походження. У зв'язку з цим, у транспортній техніко-діагностичній трасології дослідженню субстратних слідів приділяється значна увага.

Морфологічний слід являє собою зміну форми слідосприймаючого об'єкта, структури його поверхні в результаті взаємодії на нього іншого об'єкта – слідоутворюючого. У цьому сліді інформацією є зовнішньо-структурні зміни об'єкта, що виступає носієм слідової інформації на масці ДТП.

У техніко-діагностичній трасології морфологічні сліди найбільш поширені. До них належать:

- сліди тертя;
- деформація, здвиг, кручення, вигиб, розтягнення, стиснення, деструкції;
- сліди ударно-силової дії.

Особливе значення при цьому мають сліди, які характеризують несправність доаварійну, аварійну та пост аварійну. У ролі доаварійних несправностей належать: помилки конструювання, технологічні та експлуатаційні у результаті роботи.

До аварійних належать ті несправності, які виникли безпосередньо при ДТП. Поставарійні сліди можуть утворюватися при неправильному переміщенні з місця ДТП, у процесі демонтажу механізму, деталей, а також у результаті навмисних дій особи з метою завадити встановленню істинної причини ДТП [3].

У транспортній техніко-діагностичній трасології аналіз слідів здійснюється в тісній ситуації взаємодії всіх елементів місця події: водій-автомобіль-дорога-погодні умови. Це визначається особливостями автотранспортної діагностики, при встановленні технічного стану експерт-автотехнік визначає всі зв'язки і відношення в цій системі.

Підсумовуючи все вищевикладене, необхідно зазначити, що у випадку вчинення неочевидних дорожньо-транспортних пригод, особливо, коли свідків події, що відбулася майже не існує. Враховуючи невизначеність походження слідоутворення, яке залежать від багатьох факторів, вплив кожного з яких не є однозначним. А також, враховуючи швидкоплинність механізму слідоутворення, доцільно, проводячи огляд місця такої дорожньо-транспортної пригоди, та транспортного засобу, залучати до його проведення як спеціалістів представників наділених відповідними повноваженнями та знаннями з транспортної трасології, та спеціалістів-автотехніків.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. № 4651-VI. URL: zakon.rada.gov.ua/go/4651-17. (дата звернення 05.05.2021р.)
2. Иларионов В. А. Экспертиза дорожно-транспортных происшествий. Москва, 1989. 255 с.
3. Антіпова О. І. Використання можливостей судових експертиз при розслідуванні дорожньотранспортних пригод. Форум права. 2014. № 2. С. 17–21. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2014_2_5.pdf (дата звернення 05.05.2021р.)

Хижняк Є.С.

кандидат юридичних наук
Національного університету
«Одеська юридична академія»

**ОКРЕМІ АСПЕКИ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ УМИСНИХ
ВБИВСТВ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ**

Перед органами та підрозділами Національної поліції України в умовах складної суспільно-політичної та економічної ситуації висуваються завдання, які спрямовані на протидію кримінальним правопорушенням, боротьбу з кримінальною протиправністю та реалізацію низки нових принципів, заснованих на визнанні загальнолюдських цінностей, гідному ставленні до особи, посиленні охорони прав та свобод громадян, різних форм власності та інших пріоритетів правової, демократичної держави, визначених Конституцією України [1].

Національна поліція України відповідно до покладених на неї завдань здійснює профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень вживає в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення [2].

В системі профілактики кримінальних правопорушень, зокрема умисних вбивств, важливе місце посідає індивідуальна профілактика, адже саме її заходи спрямовані на корекцію поведінки конкретних осіб. В науковій доктрині відсутня єдина точка зору щодо поняття індивідуальної профілактики. Зокрема, існує точка зору, що індивідуальна профілактика – це сукупність заходів переконання та примусу, що застосовуються до носіїв антисуспільних установок та орієнтацій. Мета профілактики полягає в превенції негативного процесу формування особистості. Інші вчені стверджують, що індивідуальна профілактика – це така діяльність, що спрямована на виявлення осіб, які схильні до вчинення кримінального правопорушення, їх вивчення, а також вплив на них шляхом заходів переконання і примусу. Існує й інше судження, зокрема, індивідуальна профілактика має справу з усуненням причин та умов, породжених не зовнішніми, а внутрішніми, суб'єктивними детермінантами [3]. З точки зору різних підходів до розуміння індивідуальної профілактики зрозумілим є, що її заходи спрямовані на особу, яка здатна в майбутньому вчинити кримінально протиправне діяння.

В системі профілактичних заходів основну роль відіграють ті органи та особи, які цю профілактику безпосередньо мають здійснювати, тобто суб'єкти профілактичної діяльності кримінальних правопорушень. Якщо звертатися до загальної системи профілактики та протидії кримінальній протиправності, то суб'єктами можуть бути будь-які працівники Національної поліції, починаючи від поліцейських офіцерів громади закінчуючи речниками підрозділів зв'язків з громадськістю. Всі вони, тим чи іншим чином, можуть здійснювати індивідуальні профілактичні заходи. Однак, якщо аналізувати суб'єктів індивідуальної профілактики і те, що мова йде про умисні вбивства, то коло таких суб'єктів значно звужується, адже мова йде про конкретні заходи переконання та примусу і тих, хто здатен

результативно виконати цю функцію щодо конкретної особи. І в цьому випадку мова йде саме про підрозділи кримінальної поліції.

В межах розгляду обраної тематики слід зазначити, що причини й умови, які сприяють вчиненню вбивств, досить різноманітні. Одні з них сприяють формуванню, збереженню й зміцненню антигромадських поглядів особи, що вчинила кримінальне правопорушення; інші - сприяють їхньому прояву в конкретному факті вбивства або полегшують реалізацію кримінально протиправного задуму.

Специфічними обставинами, які сприяють вчиненню вбивств, найчастіше є:

- 1) порушення порядку обліку, видачі, придбання, зберігання й носіння вогнепальної й холодної зброї;
- 2) недостатній контроль за особами, що ведуть антигромадській спосіб життя, перебувають на відповідних обліках, страждають від алкогольної або наркотичної залежності;
- 3) недостатній контроль за раніше засудженими особами, які відбували покарання або були притягнені до відповідальності за вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, зокрема умисних вбивств.

Також, особливу групу умов, що сприяють вчиненню умисних вбивств, становлять недоліки в роботі правоохоронних органів, прокуратури й суду по попередженню й припиненню кримінальних правопорушень. Насамперед це – несвоєчасне або неправильне реагування на повідомлення про погрози вбивством, фактах готування до вбивства; недоліки в організації роботи слідчо-оперативних груп, чергових частин; легковажне ставлення при розгляді кримінальних проваджень за фактами замаху на вбивство; а також невиконання або неякісне виконання оперативними працівниками доручень слідчого або прокурора [4].

Індивідуальна профілактична робота цілком залежить від своєчасного і точного встановлення особи, від якої, через її минулу антигромадську поведінку, можна очікувати скоєння злочину проти життя чи здоров'я. Таким чином, особливому контролю з боку оперативних підрозділів підлягають: особливо небезпечні рецидивісти; особи, які перебували в місцях позбавлення волі й не стали на шлях виправлення після відбуття покарання; раніше засуджені за скоєння насильницьких злочинів; особи, які зловживають спиртними напоями; наркомани; особи, які не мають певного місця проживання і роду занять; сімейні бешкетники; психічно хворі з агресивною поведінкою; жебраки, повії, утримувачі кубел розпусти; особи, що живуть за рахунок коштів, які здобути злочинним шляхом [5].

Індивідуальні профілактичні заходи щодо встановлених осіб можуть бути виховного характеру (вплив на особу з метою її переорієнтування з антигромадськими переконаннями, звичками і нахилами або спрямовані на усунення факторів (причин і умов), які негативно впливають на поведінку таких осіб. За методами – гласними і негласними.

Гласні профілактичні заходи здійснюються шляхом проведення бесід оперативного працівника з особою, взятою на профілактичний облік або з особами з кола її оточення (близькі, рідні).

Негласні методи в ході профілактики провадяться шляхом виховного впливу з боку негласних співробітників, оперативного працівника; проведення оперативних заходів із залученням близького оточення особи, щодо якої вживаються профілактичні заходи; використання інших оперативних можливостей [6].

Індивідуальні профілактичні заходи можуть бути ранніми або безпосередніми. Рання профілактика повинна впливати на негативно охарактеризованих осіб, які віддалені від кримінально-активної поведінки. Безпосередня профілактика спрямована на попередження та усунення кримінально протиправного наміру, у осіб, які намірили (запланували) вчинення кримінального правопорушення (у яких виник умисел на його вчинення), а також умов вчинення конкретного кримінального правопорушення [7].

За допомогою таких розмежувань, працівники кримінальної поліції здатні більш вдало планувати профілактичні заходи як кримінальної протиправності в цілому, так і окремих її видів.

Також, одним із заходів індивідуальної профілактики умисних вбивств є адміністративний нагляд. Оперативна інформація про поведінку та спосіб життя таких осіб концентрується у відповідних облікових справах.

Водночас за допомогою негласних співробітників можуть вживатися заходи щодо схилення особи до відмови від скоєння вбивств, створюються умови, які позбавляють особу можливості продовжувати підготовчі кримінально протиправні дії.

Підсумовуючи наведене, а також на підставі аналізу емпірико-теоретичного матеріалу, можна зробити висновок про те, що індивідуальні профілактичні заходи щодо оперативно-розшукової превенції умисних вбивств можна поділити на наступні етапи:

- 1) виявлення і взяття на спеціальний облік осіб, від яких можна очікувати вчинення вбивства;
- 2) організація наглядових заходів з метою отримання оперативної інформації про поведінку осіб, які перебувають на такому обліку;
- 3) організація і здійснення комплексу заходів оперативно-розшукового характеру з метою недопущення підготовки і вчинення вбивства;
- 4) організація подальшого оперативного контролю за поведінкою таких осіб, виконання прийнятих рішень з метою недопущення небажаних змін в їх поведінці, при необхідності вжиття всіх можливих заходів (оперативних, процесуальних), які направлені на недопущення вчинення фізичний дій щодо реалізації намірів щодо готування і вчинення вбивства.

Список використаної літератури:

1. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
3. Профілактика злочинів: підручник / за заг. ред. д.ю.н., проф. О. М. Джужи. Київ : Атіка, 2011. 720 с.
4. Хоміч О.О. Особливості методики розслідування умисних вбивств : магістерська робота : спец. 8.03040101 «Правознавство». Київ : КНУВС України, 2006. 84 с.
5. Khyzhniak, Y., Khankevych, A., Shapovalenko, Y., Shkelebei, V., & Yatsyk, T. (2021). Features of the prevention of intentional homicide by criminal police units. *Amazonia Investiga*, 10(38), 212-218. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.38.02.21>
6. Ханькевич А. М. Протидія умисним вбивствам і тяжким тілесним ушкодженням: лекція. Рівень вищої освіти: перший бакалаврський; Галузь знань: 08 " Право"; Спеціальність: 081 " Право"; Спеціалізація: оперативно-розшукова, протидія кіберзлочинності / розроб. Ханькевич А. М.; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х. : ХНУВС, 2018. - 29 арк.
7. Телейчук В.Г. Попередження і розкриття навмисних вбивств: лекція. – Кіровоград, КЮІ МВС України, 2005. 27 с.

Хмеленко В.В.

кандидат юридичних наук

ЩОДО ДЕЯКИХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

На сьогодні спеціальні принципи оперативно-розшукової діяльності, у тому числі й оперативно-розшукового запобігання як складової такої діяльності, набули особливого значення під час реформування у 2012 році кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства України. Виходячи з того, що основним інструментарієм оперативно-розшукової діяльності є негласні методи та засоби, то закономірно, що в цій діяльності є суто спеціальні принципи, які мають визначальне, принципове значення і специфічну дію у цій сфері.

У теорії оперативно-розшукової діяльності плановість, наступальність, цілеспрямованість, доцільність, об'єктивність і повноту відносять до принципів оперативно-розшукової діяльності, а саме до спеціальних принципів.

Одним із спеціальних принципів оперативно-розшукового запобігання кримінальним правопорушенням виділяють принцип оперативності (наступальності), який напрацьований оперативно-розшуковою практикою і

впливає зі змісту норм законодавства про оперативно-розшукову діяльність.

Під оперативністю розуміють систему якостей, що характеризують оперативно-розшукову діяльність, в яку входять швидкість і безперервність, активність її учасників, узгодженість і весь масив залучених сил і засобів. Оперативність проявляється в запобіганні діянням осіб, які вчиняють триваючі кримінальні правопорушення, що проявляється в недопущенні подальшого розвитку їхньої кримінальної протиправної діяльності [1, с. 22].

Відомо, що законодавець зобов'язав оперативні підрозділи, як невід'ємну складову частину державних правоохоронних органів, застосовувати необхідні оперативно-розшукові заходи та засоби щодо попередження та припинення кримінальних правопорушень.

Так, під час оперативно-розшукового попередження кримінальних правопорушень оперативні підрозділи правоохоронних органів здійснюють пошукові та оперативно-розшукові заходи щодо виявлення осіб, які мають намір вчинити кримінальні правопорушення, та здійснюють комплекс превентивних заходів щодо цих осіб з метою їх відмовлення від реалізації кримінального протиправного наміру. При цьому слід зауважити, що на цій стадії мають лише намір вчинити кримінальне правопорушення і ніяких дій з їх боку не здійснено по реалізації кримінального протиправного наміру. Наприклад, при одержанні оперативної інформації про те, що особа має намір вчинити кримінальне правопорушення, працівники оперативних підрозділів у першу чергу повинні провести упереджувальну бесіду щодо суспільної небезпечності кримінального протиправного діяння, яке може вчинити особа; які засоби кримінально-правового впливу можуть бути застосовані до цієї особи тощо.

Під час припинення кримінальних протиправних дій працівниками оперативних підрозділів здійснюються пошукові та оперативно-розшукові заходи щодо виявлення осіб, які розпочали свою кримінальну протиправну діяльність, тобто їх дії підпадають під ознаки готування чи замаху на кримінальне правопорушення, і недопущення доведення кримінального протиправного умислу до кінця.

Тому саме в оперативності й відображена захисна функція оперативно-розшукової діяльності, розкривається пошуковий, запобіжний характер даного виду юридичної діяльності.

З оперативністю пов'язано існує взаємозв'язок таких категорій як наступальність. Як зазначив В.О. Біляєв, негласність та наступальний характер оперативно-розшукових заходів є основними умовами ефективності оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням, що таємно готуються [2, с. 104].

Для протидії злочинності наступальність полягає в тому, що оперативні працівники зобов'язані в межах своєї компетенції проводити належну роботу із запобігання вчиненню кримінальним правопорушенням, проявляти ініціативу в їх виявленні. У цьому випадку доцільно використовувати такі поняття: «фактор раптовості», «несподіваності». Логіка зазначеного

принципу полягає в упередженості дій оперативних підрозділів до окремих кримінальних правопорушень, тобто, оперативні працівники на ранніх стадіях кримінальної протиправної діяльності одержують докази кримінального протиправного наміру особи і не повинні допустити переростання попередньої кримінальної протиправної діяльності в закінчене кримінальне правопорушення, нейтралізувати умови вчинення цих кримінальних правопорушень в майбутньому. При цьому працівники оперативних підрозділів правоохоронних органів вживають усі необхідні дії, які у сукупності складають запобіжну діяльність, для здійснення намічених планів всупереч перешкод, які виникають під час такої діяльності. Зазначене виявляється у цілеспрямованості та плановості оперативно-розшукового запобігання кримінальним правопорушенням [3, с. 133].

Під час оперативно-розшукового запобігання висувуються такі умови до дій, які спрямовані на недопущення вчинення кримінальних правопорушень, як доцільність, об'єктивність і повнота оперативно-розшукового провадження, зокрема:

1) доцільність виявляється у здійсненні оперативними підрозділами правоохоронних органів комплексу відповідних пошукових, оперативно-розшукових та інших заходів задля досягнення кінцевої мети – недопущення вчинення кримінального правопорушення;

2) об'єктивність характеризується недопущенням однобокого підходу щодо осіб, які розроблюються. При цьому працівник оперативного підрозділу повинен встановити причини та умови суспільно небезпечного діяння [1, с. 23];

3) повнота означає таку ступінь глибини дослідження оперативних версій, що дозволяє однозначно прийняти відповідні мотивовані юридично значимі рішення [1, с. 23].

Таким чином, на нашу думку, плановість, наступальність, цілеспрямованість, доцільність, об'єктивність і повноту слід вважати не принципами оперативно-розшукового запобігання кримінальним правопорушенням, а способами забезпечення ефективності такої діяльності.

Список використаної літератури:

1. Оперативно-розыскная деятельность: учеб. 2-е изд., доп. и перераб. / Под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, Г. К. Сенилова, А. Ю. Шумилова. Москва : ИНФРА-М, 2004. 848 с.

2. Біляєв В.О. Тактична модель реалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності підрозділами карного розшуку в умовах набуття чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Наше право*. 2013. № 11. С. 104-109.

3. Кириченко О. В., Хмеленко В. В. Принципи оперативно-розшукового запобігання злочинам: монограф. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 160 с.

Христов О.Л.

доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Сароян Р.М.

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ІНТЕРНЕТ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Сьогодні соціальні мережі інтенсивно використовуються кримінальною поліцією під час виявлення злочинно активних осіб та злочинів, що ними вчинюються. Інформація, яка розміщена на таких ресурсах, як Instagram, Telegram, Facebook, Twitter та ін., використовується оперативними працівниками [1] як у якості оперативно-розшукової інформації (орієнтуючої), так і у якості доказів у кримінальному провадженні. Саме ці напрями використання соціальних мереж найбільш дослідженні та застосовуються у практичній діяльності підрозділів кримінальної поліції. Поряд з цим, сьогодні питання використання соціальних мереж підрозділами кримінальної поліції майже не розглядається у таких напрямках як профілактика, запобігання та припинення злочинної діяльності, хоча інтеграція можливостей та платформ соціальних мереж у діяльність підрозділів кримінальної поліції визнається одним із основних та перспективних засобів отримання оперативно-значущої інформації, встановлення комунікації з громадськістю тощо.

Міжнародна асоціація керівників поліції (ІАСР) повідомляє, що соціальні медіа мають кілька важливих переваг перед традиційними формами засобів масової інформації, зокрема: негайність - соціальні мережі дозволяють новинам надходити прямо від джерела в режимі реального часу, тоді як друковані газети (журнали) потребують певний час для опублікування, а репортаж телевізійних новин потребує певний час для знімання телевізійного сюжету та його редагування і навіть телевізійний матеріал, який подається «наживо» потребує часу для приїзду знімальної групи на місце події; взаємодія - більшість традиційних форм «масмедіа», як правило, є односторонніми, соціальні мережі забезпечують двосторонній зв'язок та сприяють взаємодії між користувачами; аудиторія - додаючи соціальні мережі до каналів комунікації, підрозділи кримінальної поліції

можуть зв'язуватися з населенням, яке важко залучити до спілкування за допомогою традиційних ЗМІ [2].

Вивчення оперативно-слідчої практики дозволяє визначити наступні найбільш перспективні напрями використання соціальних мереж працівниками підрозділів кримінальної поліції під час протидії злочинності:

- використання соціальних мереж як середовище (джерело) оперативно-значущої інформації підрозділів кримінальної поліції під час самостійного збору, аналізу та використання відомостей (збір даних про фізичних та юридичних осіб, події, факти, коло спілкування осіб, які становлять оперативний інтерес, їх доходи, спосіб життя, криміногенні місця, сайти та мережі де відбувається незаконний обіг заборонених речей, товарів та речовин та ін.);

- виявлення причин та умов вчинення кримінальних правопорушень, як тих які вчинюються на території обслуговування, так і тих, які вчинюються за допомогою мережі Інтернет;

- поширення інформації профілактичного змісту серед населення та громадськості (правосвітницька та роз'яснювальна робота, профілактика вчинення кримінальних правопорушень та маргінальних явищ, поширення інформації про заходи із недопущення умов вчинення кримінальних правопорушень, а також їх усунення) [3];

- отримання підрозділам кримінальної поліції оперативно-значущої інформації від населення та громадськості;

- отримання консультацій працівникам кримінальної поліції, у тому числі від іноземних громадян, представників громадськості, фахівців вузького профілю та ін.

- одержання відомостей про локацію підозрюваних, кримінально активних осіб, можливі місця їх перебування, а також встановлення місцеперебування розшукуваних осіб, транспортних засобів, майна;

- одержання інформації «в реальному часі» про криміногенну обстановку на території обслуговування;

- створення системи он-лайн комунікації із населенням, громадськими об'єднаннями правоохоронної спрямованості та окремими представниками громадськості, які сприяють протидії злочинності (наприклад, ГУНП в Кіровоградській області запустила в соціальній мережі Телеграм онлайн-форум «Безпечне місто», в якому мешканці міста відразу повідомляють про правопорушення свідком якого вони стали, чи про інші події, та одразу ж одержують зворотній зв'язок) [4].

- залучення соціальних мереж державних органів, представників громадськості, соціальних груп, неурядових та сервісних організацій, бізнесу для розміщення на їхніх офіційних сайтах та вкладках оголошення актуальної інформації, стосовно протидії кримінальним правопорушенням, розшукуваних осіб та майна;

- надання оперативних он-лайн консультацій громадянам працівниками кримінальної поліції, у тому числі під час спеціальних операцій (жертвам

кримінальних правопорушень, особам, які випадково опинились в зоні проведення спеціальних операцій та ін.) тощо.

Список використаних джерел:

1. Court Case Decision Reveals Dangers of Networking Sites. URL: <https://dailynewsexpress.com/2007-02-28/court-case-decision-reveals-dangers-of-networking-sites/> (дата звернення: 06.06.2021).

2. Поліцейські відносини зі ЗМІ та стратегії соціальних мереж. URL: <https://onlinedegrees.sandiego.edu/police-media-relations-and-social-media/> (дата звернення: 08.06.2021).

3. Social media could help Lagos police officers fight crime: why it's not happening. URL: <https://theconversation.com/social-media-could-help-lagos-police-officers-fight-crime-why-its-not-happening-139344> (дата звернення: 07.06.2021).

4. Поліція Кропивницького запустила в Telegram канал «Безпечне місто». URL: <https://www.kypr.net/politsiya-kropyvnytskogo-zapustyla-v-telegram-kanal-bezpechne-misto/> (дата звернення: 08.06.2021).

Христова Ю.В.

доцент кафедри теорії та історії
держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ: АРХАЇЗМИ ТА СУЧАСНИЙ ВИМІР

Важливу роль у забезпеченні законності під час здійснення правосуддя має кримінально-правова охорона суддів та інших осіб, які у визначених законом випадках беруть участь у його здійсненні.

У контексті досліджуваної проблематики на окрему увагу заслуговує питання коректності вживаного у назві розділу XVIII Кримінального кодексу України (далі – КК) терміна «правосуддя», адже цим розділом охоплюються статті, які передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення, що вчиняються проти осіб, які не здійснюють правосуддя, а тільки сприяють його здійсненню або є учасниками кримінального провадження (захисника, свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста та ін.).

Аналіз наукової та навчальної юридичної літератури свідчить про те, що в сучасній правовій доктрині кримінального права склалися два основні підходи до визначення цього поняття.

Відповідно до першого підходу «правосуддя» – це правозастосовча діяльність суду з розгляду і вирішення у встановленому законом

процесуальному порядку цивільних, господарських, кримінальних і адміністративних справ, віднесених до його компетенції, з метою охорони прав та свобод людини й громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб та інтересів держави [1, с. 50]. Із цього випливає, що потерпілим від кримінальних правопорушень проти правосуддя можуть бути лише судді та присяжні.

Інший підхід стосується розглядуваного питання у широкому значенні, констатуючи, що систему органів правосуддя утворюють правоохоронні органи поряд із судовими органами [2, с. 527].

Аналіз наведених визначень, а також чинного законодавства про кримінальну відповідальність свідчить про те, що поза кримінально-правовим захистом залишається ще одна категорія осіб, які є працівниками державного органу в системі правосуддя для забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах, – Служби судової охорони.

Крім цього, потребує удосконалення нормативне визначення кола потерпілих від кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 377–379 КК України, серед яких все ще залишаються «народні засідателі та їх близькі родичі», які не є суб'єктами правосуддя.

Зокрема, назви і диспозиції зазначених кримінально-правових норм потребують приведення у відповідність до чинної редакції ст. 124 Конституції та ст. 5 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», згідно з якими правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, а народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя тільки через присяжних, а також ст. 34 Цивільного процесуального кодексу України про те, що «у випадках, встановлених цим Кодексом, цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються колегією у складі одного судді і двох присяжних, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді».

Враховуючи викладене вважаємо, що в тексті назв і диспозицій ст.ст. 377–379 КК України слова «народного засідателя» мають бути виключені в установленому законом порядку.

Список використаної літератури:

1. Маляренко В. Т. Правосуддя. Юридична енциклопедія : у 6 т. Т. 5: П–С. / гол. редкол. Ю. С. Шемшученко. Київ: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2003. 736 с, 734 с.
2. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина: курс лекцій. Київ: Знання, КОО, 2000. 548 с.

Чиж С.А.

кандидат юридичних наук

Харківського національного університету
внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ

В процесі оперативного обслуговування галузей економіки підрозділи стратегічних розслідувань Національної поліції України ставлять собі за мету досягнення двох взаємопов'язаних цілей а) організація систематичного спостереження за об'єктами та галузями, щодо яких є обґрунтовані підозри про ймовірність вчинення на них протиправних дій; б) створення міцних оперативних позицій на території юрисдикції окремого підрозділу стратегічних розслідувань Національної поліції України.

Проведений нами аналіз наукових досліджень з проблем оперативного обслуговування окремих галузей економіки показав, що на сьогодні проблеми оперативного обслуговування підрозділами кримінальної поліції пріоритетних галузей економіки досліджені не на достатньому рівні, науково-обґрунтовані пропозиції щодо здійснення такого обслуговування надано лише за окремими напрямками діяльності підрозділів кримінальної поліції, зокрема в процесі: а) оперативного обслуговування переробних підприємств сільськогосподарської продукції; б) виявлення кримінальних правопорушень, пов'язаних із виготовленням, імпортуванням і розповсюдженням небезпечної продовольчої продукції; в) оперативно-розшукової протидії одержанню неправомірної вигоди у АПК; г) виявлення та попередження діяльності організованих груп у сфері житлово-комунального господарства; д) оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням у сфері обігу побутових відходів; е) оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки, що вчиняються на підприємствах залізничного транспорту; є) оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки, що вчиняються під час будівництва автомобільних доріг; ж) оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з обігом металобрухту.

При цьому, не дослідженими залишаються питання оперативного обслуговування підрозділами кримінальної поліції машинобудівного комплексу та курортно-рекреаційної сфери.

Виходячи з вказаного, на сьогодні існує необхідність визначення об'єктів оперативного обслуговування підрозділами кримінальної поліції курортно-рекреаційної сфери.

Курортно-рекреаційна сфера забезпечує багатогранний вклад у формування національного багатства країни. З одного боку, – це доходи виробників курортно-рекреаційних послуг, створені робочі місця, фінансові

потоки заробітної плати, соціальних трансфертів, податків, рентної плати, з іншого – інвестиції в людський капітал, з яким пов'язується суспільний розвиток і здоров'я нації. При цьому виникає ефект заміщення державних видатків на охорону здоров'я більш ефективним джерелом самофінансування відтворення здоров'я населення через придбання курортно-рекреаційних послуг [1, с. 5].

Аналіз туристичного ринку показує, що Україна має об'єктивні передумови для інтенсивного розвитку туризму, однак ринкові ризики, швидкі зміни економічної та соціальної ситуації в регіонах, недосконалість нормативно-законодавчої бази не сприяють тому, щоб Україна стала туристичною державою європейського рівня. Управління туристичною галуззю на сучасному етапі ринкових перетворень в Україні вимагає пошуку нетрадиційних підходів і нових поглядів. З моменту початку розвитку туристичної діяльності в Україні, поряд із цивільно-правовими відносинами, що врегульовані низкою нормативно-правових актів, стали вчинятися різноманітні незаконні дії. Водночас недосконалість законодавства та неадаптованість правоохоронних органів в умовах поступового переходу на ринкову модель правовідносин зумовили швидкість поширення правопорушень, у тому числі пов'язаних із застосуванням обману та зловживання довірою при наданні туристичних послуг їх споживачам [2, с. 5].

На даний час в Україні для розміщення відпочиваючих і туристів існує понад 1400 готелів, туристичних центрів, санаторіїв і близько 3000 рекреаційних об'єктів. У цій сфері економіки зайнято приблизно 3 мільйона громадян України [3].

Поділ об'єктів курортно-рекреаційної сфери, можна зробити, використовуючи ознаку участі суб'єктів господарювання у секторах виробництва, а саме:

- 1) галузі первинного циклу – передбачають послуги з перевезення споживачів, готельні послуги та послуги закладів харчування;
- 2) галузі вторинного циклу – посередники між виробниками послуг і споживачами – туристичні агенції, туристичні бюро, туристичні оператори;
- 3) галузі третинного циклу – підприємства, що надають послуги необхідні для функціонування перших двох секторів: страхові та юридичні компанії, банки, медичні установи, екскурсійні бюро, спортивно-оздоровчі та побутові послуги;
- 4) галузі четвертого циклу – це підприємства, що надають довідково-інформаційні послуги [4].

Однак, як показали результати нашого дослідження, далеко не всі виділені вище суб'єкти господарювання вчиняють або причетні до вчинення злочинів у сфері економіки на об'єктах курортно-рекреаційної сфери.

Результати дослідження показали, що найвагоміших результатів в процесі протидії злочинам у сфері економіки на об'єктах курортно-рекреаційної сфери можливо досягти за організації оперативного

обслуговування таких об'єктів курортно-рекреаційної сфери: суб'єкти господарювання, які надають готельні послуги; туристичні агенції, туристичні бюро, туристичні оператори; страхові компанії; екскурсійні бюро.

Крім того, при плануванні діяльності щодо формування агентурної мережі на об'єктах курортно-рекреаційної сфери працівникам підрозділів стратегічних розслідувань Національної поліції України слід врахувати стан розташування об'єктів курортно-рекреаційної сфери в регіонах України. Так, на сьогодні основними регіонами курортно-рекреаційних комплексів України є: Одеський, Запорізький і Закарпатський регіони.

Виходячи з викладеного можна дійти до висновку, що організацію оперативного обслуговування підрозділами кримінальної поліції курортно-рекреаційної сфери слід здійснювати на таких об'єктах оперативного обслуговування: а) суб'єкти господарювання, які надають готельні послуги; б) туристичні агенції, туристичні бюро, туристичні оператори; в) страхові компанії; г) екскурсійні бюро.

Список використаної літератури:

1. Гуменюк В.В. Державне регулювання курортно-рекреаційної сфери : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 372 с.
2. Калюга Т.О. Криміналістичний аналіз шахрайства у сфері надання туристичних послуг. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 3. С. 145-150.
3. Савушкін Д.І. Розвиток курортно-рекреаційних систем як інструмент трансформаційних перетворень в економіці. Ефективна економіка. № 4, 2014. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2919> (дата звернення: 27.03.2021).
4. Шепелюк С.І. Туристичний продукт та туристична послуга: критерії розмежування понять. URL: <http://www.irbis.nbuv.gov.ua/cgi/irbis> (дата звернення: 27.03.2021).

Шевелько В.М.

начальник Управління захисту
інтересів суспільства і держави
Головне управління національної поліції
в Дніпропетровській області
кандидат юридичних наук

**НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНИХ ПОЗАШТАТНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ**

Ефективне використання негласних позаштатних працівників правоохоронних органів під час протидії кримінальним правопорушенням можливо завдяки наявності досконалої правової основи регламентування цього виду діяльності.

Базовим законодавчим актом, який регламентує оперативно-розшукову діяльність в Україні, є Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1], в якому зазначено, що оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності надається право мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників, а також використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями ст. 275 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Разом з тим, в оперативно-розшуковому законодавстві сутність конфіденційного співробітництва та загальні засади такого співробітництва не визначені.

В Україні більшість фахівців в галузі оперативно-розшукової діяльності підтримують точку зору про необхідність закріплення на законодавчому рівні загальних засад негласного співробітництва та вважають за необхідне передбачити норми про конфіденційне співробітництво з громадянами, а саме: сутність та принципи конфіденційного співробітництва, загальні положення такого співробітництва, а визначення понять штатний негласний працівник та позаштатний негласний працівник передбачити у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Наприклад, О.В. Кириченко для вдосконалення роботи з негласними штатними та позаштатними працівниками оперативних підрозділів під час протидії злочинам проти громадської безпеки вважає за необхідне на законодавчому рівні визначити конфіденційне співробітництво в Україні, а також визначити механізм звільнення від кримінальної відповідальності та покарання осіб, які сприяли викриттю організованих груп чи злочинних організацій [2, с. 15]. Він зазначив, що, по-перше, законодавча регламентація використання конфіденційного співробітництва надасть можливість систематизації правових норм щодо такого співробітництва та слугуватиме підґрунтям для розробки (вдосконалення) сучасних відомчих інструкцій правоохоронних органів щодо використання негласного апарату у протидії злочинності; по-друге, законодавче регулювання такого співробітництва сприятиме вдосконаленню правовідносин, що виникають між працівниками оперативних підрозділів і негласними працівниками у протидії злочинам; по-третє, законодавче визначення конфіденційного співробітництва також сприятиме розвитку нормативно-правових норм щодо соціального і правового захисту позаштатних негласних працівників, діяльність яких спрямована на викриття організованих груп або злочинних організацій [3, с. 51].

З метою законодавчого врегулювання негласної роботи в напрямку розширення сфери «відкритого» законодавства, здійснення систематизації і

кодифікації вже існуючих нормативно-правових актів, а також приведення у відповідність до чинного законодавства положень відомчих нормативних актів (настанов, інструкцій, наказів) пропонувалося прийняти Закон України «Про негласне (конфіденційне) співробітництво» [4, с. 11]. На наш погляд, зазначена пропозиція на той час була не актуальна, оскільки використання негласних штатних та позаштатних працівників оперативних підрозділів здійснювалося лише під час оперативно-розшукової діяльності.

Після реформування у 2012 році кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства, використання негласних штатних та позаштатних працівників оперативних підрозділів може здійснюватися як під час оперативно-розшукової діяльності, так й під час досудового розслідування. У зв'язку з цим вищезазначена пропозиція на сьогодні є доречною, оскільки негласне (конфіденційне) співробітництво потребує окремого законодавчого врегулювання. Тому вважаємо передбачити у цьому законодавчому акті сутність та принципи негласного (конфіденційного) співробітництва, а також загальні засади такого співробітництва [5, с. 49].

На законодавчому рівні конфіденційне співробітництво під час кримінального провадження регламентовано у ст. 275 КПК України «Використання конфіденційного співробітництва», зокрема, під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення НСРД у випадках, передбачених КПК України [6]. Таким чином, законодавець виділяє дві форми використання слідчим конфіденційного співробітництва за кримінальним провадженням: шляхом використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, та шляхом залучення осіб, які конфіденційно співробітничать з правоохоронними органами, до проведення НСРД.

У проєкті Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» конфіденційне співробітництво визначено як взаємодія громадян з оперативними підрозділами правоохоронних органів або розвідувальних органів України, яка полягає у наданні ними на засадах добровільності систематичної законспірованої допомоги у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності. Також запропоновано закріпити на законодавчому рівні положення про те, що за бажанням осіб їх співробітництво з оперативним підрозділом оформлюється письмовою згодою з гарантуванням конфіденційності співробітництва (ст. 23) [7].

Оскільки використання конфіденційного співробітництва може здійснюватися як під час оперативно-розшукової діяльності, так й під час досудового розслідування, враховуючи запропоноване визначення у проєкті Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» конфіденційного співробітництва, пропонуємо таке співробітництво викласти у такій редакції: «Конфіденційне співробітництво – це взаємодія громадян з оперативними підрозділами правоохоронних органів або розвідувальних органів України,

яка полягає у наданні ними на засадах добровільності систематичної законспірованої допомоги у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності та забезпечення кримінального судочинства» [8, с. 716].

Таким чином, до основних напрямів удосконалення законодавчого регулювання використання негласних позаштатних працівників правоохоронних органів під час протидії кримінальним правопорушенням слід віднести: 1) у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» розкрити сутність та принципи конфіденційного співробітництва, загальні засади такого співробітництва; дати визначення понять «негласне співробітництво», «негласний штатний працівник» та «негласний позаштатний працівник»; 2) прийняти Закон України «Про негласне (конфіденційне) співробітництво».

Список використаної літератури:

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст. 303 (з наступними змінами та доповненнями).

2. Кириченко О. В. Шляхи удосконалення діяльності підрозділів кримінальної поліції щодо протидії злочинам проти громадської безпеки. *Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 8 листоп. 2019 р.): у 2-х ч. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. Ч. 1. С. 12–15.

3. Кириченко О. В. Законодавче визначення конфіденційного співробітництва в Україні як один із напрямів удосконалення оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки. *Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики* : матер. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 16 листоп. 2011 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. С. 49–52.

4. Рижков Е. В. Правові та організаційні проблеми негласного співробітництва : автореф. дис. ... к.ю.н. : спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2000. 15 с.

5. Шевелько В. М. Законодавче врегулювання негласного (конфіденційного) співробітництва в Україні. *Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам* : матер. наук.-практ. семінару (Дніпро, 25 травня 2016 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 46–50.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 №4651-VI. Голос України. 2012. № 90-91 (з наступними змінами та доповненнями).

7. Про оперативно-розшукову діяльність : проект Закону України від 02.09.2019 № 1229 / Офіційний сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66597 (дата звернення: 10.10.2019).

8. Шевелько В. М. Сутність використання конфіденційного співробітництва під час протидії злочинам. *Актуальні проблеми*

кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності : тези III Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1 березня 2019 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 714–716.

Юхно О.О.

завідувач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства

Харківського національного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Заворіна М.А.

здобувач вищої освіти
кафедри штучного інтелекту
Харківського національного університету радіоелектроніки

ШКІДЛИВИЙ ПРОГРАМНИЙ ЗАСІБ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Поява комп'ютерних технологій у повсякденному житті зумовила не тільки удосконалення дистанційної комунікації й полегшений пошук корисної інформації, а й появу кіберзлочинів. Шахраї, при вчиненні злочинів, почали застосовувати шкідливі програмні засоби (далі – ШПЗ) – з англійської мови «malware», що є скороченням двох слів: malicious – зловмисний і software – програмне забезпечення.

Досі немає чітко напрацьованої офіційної дефініції щодо ШПЗ, проте деякі науковці в галузі криміналістики пропонують своє визначення ШПЗ. Так, за характеристикою О.О. Волкова, ШПЗ – це самостійний програмний код, у якому для шкідливого функціоналу використовують заздалегідь визначені і створені системи команд. В свою чергу, знані вчені П.Д. Біленчук, Б.В. Романюк, В.С. Цимбалюк пропонують інтерпретувати цей термін як передання комп'ютерних вірусів у будь-який спосіб і на будь-яких підставах (продаж, дарування, надання можливості копіювання тощо), «закладення» їх у комп'ютерні системи при виготовленні, ремонті, реалізації з метою подальшого використання для несанкціонованого доступу до інформації; а також з метою ознайомлення інших осіб зі змістом програмних засобів або технічними характеристиками чи технологією виготовлення і використання технічних засобів для незаконного проникнення в комп'ютерні системи та мережі.

Застосування ШПЗ стає одним із найпоширеніших кримінальних правопорушень у сфері кібербезпеки. Їх використовують для комп'ютерного тероризму, майнингу криптовалюти, заволодіння персональною інформацією з електронних баз даних, порушення прав інтелектуальної власності, учинення шахрайства в електронних мережах та ін.

Щодо технічної характеристики, то слід зазначити, що більшість ШПЗ працюють, використовуючи «розриви» в програмах та застосовуючи метод

«Люк». Він полягає у тому, що штучно і навмисно використовуються помилки у логіці будови програми. У знайдений «розрив» вписується необхідна кількість команд, що може завдати технічної і, в перспективі, матеріальної шкоди. За необхідністю «люк» відкривається та вбудовані команди автоматично здійснюють свої задачі. Одним із способів створення такого розриву є Dos-атака. При такому виді атаки серверу надсилається велика кількість пакетів певного розміру, не чекаючи від нього відповіді. У результаті значна частина серверних ресурсів буде зайнята надлишком інформації, після чого сервер стає перевантаженим, що призводить до аварійно відключення від Інтернету або припинення активної роботи, повільної експлуатації. Цей тип кримінальної атаки є небезпечним, адже після неї всі підмережі залишаються пошкодженими і є більш вразливими для наступних незаконних атак.

У зв'язку з тим, що ШПЗ набули широкого розповсюдження, треба знати і володіти способами їх уникнення. Превентивними способами захисту в цьому напрямі можуть бути: ретельна перевірка матеріалів, що користувач завантажує на свій девайс, використання електронних сертифікатів та безпечних протоколів передачі даних, регулярне тестування обладнання антивірусами на наявність ШПЗ та ін.

На підставі вищевикладеного, слід наголосити, що у теперішній час в Україні приймаються відповідні законодавчі акти з метою удосконалення системи протидії кіберзлочинності, чому сприяла ратифікація «Міжнародної конвенції про кіберзлочинність» у 2005 році.

Вказані результати дослідження повинні бути враховані слідчими, дізнавачами, працівниками кіберполіції та інших оперативних та оперативно-технічних підрозділів поліції, Служби безпеки України та ін., при виявленні, розкриті та доказуванні кіберзлочинів, що вчиняються із використанням сучасних телекомунікаційних технологій, мережі Інтернет та інших технічних засобів для напрацювання відповідних криміналістичних методик розслідування.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ПРИВАТНОПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

Алфьорова Т.М.

проректор

з навчальної та наукової роботи

Дніпровського гуманітарного університету

кандидат юридичних наук, доцент

Дзюба І.В.

старший викладач кафедри

цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ТА ПРАВОМІРНОСТІ ІНСТИТУТУ ВИЗНАННЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ФІКТИВНИМ

Інститут фіктивності розірвання шлюбу вперше з'явився у Сімейному кодексі України [1], тому є відносно новим для українського сімейного права [2, с. 12–13]. Відповідно до чинного правового регулювання (с. 108 СК України), яке майже не змінилося з часів першої редакції СК України, за заявою заінтересованої особи розірвання шлюбу, здійснене відповідно до положень ст. 106 СК України (розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою подружжя, яке не має дітей), може бути визнане судом фіктивним, якщо буде встановлено, що жінка та чоловік продовжували проживати однією сім'єю і не мали наміру припинити шлюбні відносини. На підставі рішення суду актовий запис про розірвання шлюбу та Свідоцтво про розірвання шлюбу анулюються органом державної реєстрації актів цивільного стану.

Наукова рефлексія цього інституту хоча і мала місце, проте здебільшого мала характер тлумачення відповідних правових норм. Натомість саме питання про доцільність цього інституту, а головне – про його правомірність, практично не підіймалося.

Основною тезою, на обґрунтування якої спрямована ця робота, є твердження про недоцільність та неправомірність інституту фіктивності розірвання шлюбу.

1. Оскільки визнання розірвання шлюбу фіктивним всупереч волі колишнього подружжя змінює їх правовий статус у спосіб, що є небажаним для них, таке визнання є заходом правового примусу. Як впливає із позитивного регулювання, такий захід примусу є засобом захисту «заінтересованих осіб». Цілком правильно О.І. Сафончик зауважує, що «розлучення може бути визнане фіктивним лише у тому разі, якщо воно

порушило чийсь права та охоронювані законом інтереси або заподіяло шкоду» [3, с. 136]. Це цілком узгоджується із сутністю судового захисту у цивільному судочинстві, метою якого є захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів (див. статті 2, 4 ЦПК України). На жаль, авторка не йде далі та не аналізує, а чи можуть бути розірванням шлюбу порушені права, свободи чи законні інтереси третіх осіб. Вважаємо, що таке є практично неможливим, оскільки шлюб створює права та обов'язки виключно для подружжя. Відносини батьків та дітей, відносини щодо утримання третіх осіб та інші сімейні відносини не залежать від шлюбу. Той факт, що у шлюбі подружжя виступає з майнової точки зору певним псевдоінтегрованим суб'єктом, не може вважатися предметом прав, свобод чи законних інтересів будь-яких третіх осіб. Тобто, інакше кажучи, можливо кредиту одного із подружжя було б зручніше з точки зору захисту своїх прав у зобов'язанні, аби боржник перебував у шлюбі, але це не є предметом його законного інтересу.

Таким чином, фіктивне розірвання шлюбу може порушити права, свободи та законні інтереси виключно одного із подружжя. Однак визнання розірвання шлюбу фіктивним передбачено лише у випадках, коли шлюб розірвано органами РАЦС за спільною заявою подружжя. Така спільна заява виключає можливість посилення одного із подружжя на фіктивність розірвання шлюбу. Для випадків же, коли один із подружжя діяв в умовах обману, примусу тощо, доцільніше застосовувати інші способи захисту, наприклад визнання правочину недійсним. Тут, до речі, актуалізується давно назріла проблема уніфікації недійсності за сімейним правом та за цивільним правом, однак це дещо виходить за предмет цього дослідження. Крім того, у випадку фактичного збереження шлюбних відносин після розірвання шлюбу законні інтереси подружжя забезпечуються нормами про фактичні шлюбні відносини.

Отже, по-перше, визнання розірвання шлюбу фіктивним як захід правового примусу не має легітимного об'єкта захисту.

2. СК України передбачає кілька форм розірвання шлюбу: 1) органом РАЦС: а) за спільною заявою подружжя (ст. 106 СК України); б) за заявою одного із подружжя (ст. 107 СК України); 2) судом: а) за спільною заявою подружжя (ст. 109 СК України); б) за позовом одного із подружжя (ст. 110 СК України).

Отже, однієї й тієї самою правової мети подружжя може досягти різними способами. Однак лише для першого способу передбачено визнання розірвання шлюбу фіктивним. Це ставить у нерівне становище осіб, дискримінуючи їх за ознакою тієї правової форми, в якій розірвано шлюб. Таким чином, порушується конституційний та міжнародно-правовий принцип рівності. Також порушується принцип верховенства права в частині принципу правової визначеності та легітимних очікувань. Крім того, відбувається делегітимізація повноважень органів РАЦС, чим порушується

принцип верховенства права в частині принципу правової визначеності, легітимних очікувань та належного урядування.

Слід також відзначити, що рішення суду про розірвання шлюбу може бути оскаржене в апеляційному порядку протягом тридцяти днів; а пред'явити позов про фіктивність розірвання шлюбу можна в межах цілих трьох років – загальної позовної давності. Ця обставина ще більше підкреслює дискримінаційний характер норм про фіктивність розірвання шлюбу та породжувану ними нерівність.

Отже, по-друге, визнання розірвання шлюбу фіктивним є дискримінаційним, суперечить принципам рівності та верховенства права.

3. Позитивне право виділяє дві підстави фіктивності розірвання шлюбу: 1) сторони продовжують проживати однією сім'єю; 2) сторони не мали наміру припинити шлюбні відносини. Верховний Суд з цього приводу уточнює наступне: «для визнання розірвання шлюбу фіктивним є необхідною наявністю не лише факту спільного проживання, а і фактів, які підтверджують існування в обох з подружжя внутрішньої волі до підтримання подальших шлюбних відносин та її виявлення у вигляді активних дій. Такими активними діями є: 1) дії, спрямовані на реалізацію функцій сім'ї та мети шлюбних відносин (наприклад, репродуктивної функції); 2) подальше активне ведення спільного господарства, подальша спільна праця, спрямована на забезпечення фінансової стабільності союзу чоловіка та жінки та збільшення їх спільного капіталу» [4].

Те, що закон пов'язує фіктивність розірвання шлюбу із цими обставинами, суперечить правам людини на повагу до приватного і сімейного життя, на сім'ю, на свободу, порушує принцип добровільності шлюбу.

Адже створити сім'ю, реалізовувати її функції, вести спільне господарство особи мають право як із реєстрацією шлюбу, так і без такої. Як укладення, так і розірвання шлюбу, а так само і спільне сімейне життя без реєстрації шлюбу є виключною диспозитивною сферою особи, де немає місця ані публічним інтересам (за виключенням встановлення найзагальніших умов реєстрації шлюбу), ані інтересам третіх осіб. Таким чином, визначати розірвання шлюбу фіктивним на підставі продовження сімейних відносин рівнозначно автоматичній реєстрації шлюбу між особами, які спільно проживають однією сім'єю, що очевидно є абсурдним.

Визнання розірвання шлюбу фіктивним дискримінує та ставить в нерівне становище осіб, які розірвали шлюб та продовжують сімейне життя, порівняно із особами, які ніколи не реєстрували шлюб, але перебувають у фактичних шлюбних відносинах.

Отже, по-третє, визнання розірвання шлюбу фіктивним є дискримінаційним, суперечить принципам рівності та порушує фундаментальні особисті права людини на приватне життя, сім'ю та свободу шлюбу.

На підставі викладеного вважаємо, що інститут фіктивності розірвання шлюбу суперечить загальним засадам права, в тому числі принципам сімейного права, є дискримінаційним, суперечить принципу верховенства права, а тому його подальше існування є недоцільним. У зв'язку із цим пропонується статтю 108 Сімейного кодексу України виключити.

Список використаної літератури:

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
2. Глиняна К.М. Правове регулювання розлучення за сімейним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2006. 20 с. 13.
3. Сафончик О.І. Правове регулювання припинення шлюбу в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2014. 206 с.
4. Рішення Верховного Суду від 31.03.2020 року у справі № 644/6976/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88570585>

Андрієвська Л.О.

адвокат, старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**РОЗУМНІ СТРОКИ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ В ЦИВІЛЬНОМУ
СУДОЧИНСТВІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ**

Питання розумних строків розгляду справи в цивільному судочинстві є актуальним на сьогоднішній день з огляду на систематичні випадки з боку суду та сторін затягування процесу. Судді зволікають з розглядом справи у термін встановлений законом, про що свідчить кількість скарг на суддів щодо порушення розумних строків розгляду справи.

Затягування цивільного процесу є поняттям, суміжним із поняттям «зловживання цивільними процесуальними правами». Водночас між цими категоріями наявні відмінності, зокрема, що стосуються кола суб'єктів, мети здійснення, форми вини. Хоча поняття «затягування цивільного процесу» і «зловживання цивільними процесуальними правами» частково збігаються: зловживання процесуальними правами є одним зі способів затягування цивільного процесу. Водночас затягування цивільного процесу може: 1) здійснюватися суб'єктами, які не є суб'єктами зловживання процесуальними правами (зокрема, судом); 2) здійснюватися внаслідок невиконання обов'язків, покладених на суб'єктів цивільного процесу; 3) мати місце з незалежних від волі суб'єктів цивільного процесу обставин. Проблеми затягування цивільного процесу окремими суб'єктами, а також

його наслідки та способи запобігання можуть стати перспективним напрямом подальших наукових досліджень [1].

Під розумним строком розгляду справи пропонується розуміти найкоротший у межах закону строк розгляду і вирішення цивільної справи, який визначається необхідною для цієї справи кількістю процесуальних дій, достатніх для повного, всебічного та об'єктивного дослідження наявних у справі доказів, що створить належні умови для ухвалення законного і обґрунтованого судового рішення та вчасного судового захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів юридичних осіб, інтересів держави [2].

Відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на судовий розгляд своєї справи упродовж розумного строку.[3]

Звернемо увагу на рішення в справах «N.V. проти України», «Саєнко та інші проти України», в яких Європейський суд констатував порушення Україною пункту 1 статті 6 та статті 13 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю цивільних проваджень та зазначив, що розумність тривалості судового розгляду повинна оцінюватися в світлі обставин справи та з урахуванням таких критеріїв: складність справи, поведінка заявників і відповідних органів влади, а також важливість предмета спору для заявників. Враховуючи досвід європейської судової практики, доцільно закріпити у законодавстві певні критерії (межі) визначення розумного строку, що дасть змогу судам оцінювати складність конкретної справи та відповідно доцільну тривалість судового провадження, інакше, як зазначає Ю. В. Навроцька, необмеженість «розумного строку» на 19 практиці призводитиме до судової тяганини, до унеможливлення своєчасного захисту прав особи [4].

З урахуванням практики Європейського суду з прав людини критеріями розумних строків у цивільних справах є: правова та фактична складність справи; поведінка заявника, а також інших осіб, які беруть участь у справі, інших учасників процесу; поведінка органів державної влади (насамперед суду); характер процесу та його значення для заявника (справи Федіна проти України" від 02 вересня 2010 року, «Смірнова проти України» від 08 листопада 2005 року, «Матіка проти Румунії» від 02 листопада 2006 року, «Літоселітіс проти Греції» від 05 лютого 2004 року та інші).

Керуючись Постановою Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ №11 від 17.10.2014 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення», оцінюючи правову та фактичну складність справи, слід враховувати, зокрема, наявність обставин, що утруднюють розгляд справи; кількість співзаявців, співвідповідачів та інших учасників процесу; необхідність проведення експертиз та їх складність; необхідність допиту значної кількості свідків; участь у справі іноземного елемента та необхідність з'ясування і застосування норм іноземного права [5].

Найчастіше до затягування справи призводить саме поведінка державних органів. Відповідно до рішень Європейського суду у справах «Войтенко проти України» (рішення ЄСПЛ від 29 червня 2004 року), «Паскал проти України» (рішення ЄСПЛ від 15 вересня 2011 року), «Буров проти України» (рішення ЄСПЛ від 17 березня 2011 року), «Коробов проти України» (рішення ЄСПЛ від 21 липня 2012 року), «Ізетов проти України» (рішення ЄСПЛ від 15 вересня 2011 року), «Тодоров проти України» (рішення ЄСПЛ від 12 січня 2012 року), «Балицький проти України» (рішення ЄСПЛ від 03 листопада 2011) державні органи несуть відповідальність за порушення ст. 6 Конвенції.

Прикладом судової тяганини може бути порушення строків для відкриття провадження у справі, призначення і проведення попереднього судового засідання, призначення справи до розгляду, безпідставні та численні відкладення розгляду справи чи оголошення перерви у судовому засіданні, порушення строків підготовки процесуальних документів, порушення строків, встановлених для виконання судових рішень.

Законодавством не передбачено ані відповідальності суддів, які своїми діями або бездіяльністю створюють затримки, які призводять до порушення конвенційного права на розгляд справи у розумні строки, ані порядку оскарження надмірної тривалості розгляду справи. Бувають випадки, коли поведінка заявника є неналежною та сприяє затягуванню справи. Одним із таких прикладів, коли поведінка заявників стала однією з причин тривалого розгляду спору, є рішення у справі «Чірікоста і Віола проти Італії», де 15-річний строк розгляду було визнано виправданим, оскільки самі заявники 17 разів зверталися з проханням про відстрочення процесу і не заперечували проти 6 перенесень розгляду, здійснених на підставі заяви іншої сторони у справі. Підсумовуючи викладене, варто зробити висновок, натепер в Україні відсутній механізм захисту права особи від надмірної тривалості розгляду справи. Для наближення національного законодавства до міжнародних стандартів, необхідно передбачити порядок оскарження порушення розумних строків, врегулювати питання відповідальності суддів за спричинені затримки, а також запровадити компенсаційну відповідальність для учасників процесу, які недобросовісно використовують свої процесуальні права та виконують процесуальні обов'язки [6].

Отже, судді повинні усвідомлювати особисту відповідальність за розгляд справ у встановлені законом строки, за якість розгляду справ, не допускати фактів зволікання, вживати всіх необхідних заходів з метою неухильного дотримання процесуальних строків, не допускати порушення розумних строків, зволікань з боку сторін, що призводить до чергових призначень судових засідань.

Список використаної літератури:

1. Маруніч Г. Затягування цивільного процесу та зловживання цивільними процесуальними правами. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. №9. С. 13-18.
2. Сакара Н. Ю. Про правову природу «розумного строку» судового розгляду. *Юрист України*. 2014. № 3. С. 84-91.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Годованец Д. С., Антонюк О. І. Процесуальні строки як гарантія ефективного цивільного судочинства. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Том 1. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса. 2018. С. 17-21.
5. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ №11 від 17.10.2014 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14#Text>
6. Лагута В. О. Проблемні питання дотримання розумних строків розгляду справ у цивільному процесі. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. "Правова доктрина України", Харків, 20–21 листоп. 2013 р. Нац. акад. прав. наук України. Харків. 2013. С. 851-853.

Булгакова Ю.М.

Адвокат Адвокатського об'єднання
«Адвокатське об'єднання «Імператив»
м. Дніпро, Україна

**ПРИНЦИП СПРАВЕДЛИВОСТІ У ГОСПОДАРСЬКОМУ
СУДОЧИНСТВІ**

Стрімкий розвиток бізнесу в Україні не може не створювати конфліктні ситуації між суб'єктами господарювання. Досить розповсюдженим у сфері бізнес-відносин є миттєве узгодження з контрагентом умов співпраці. Проте, нечіткість виписаних положень у швидко складеному договорі, недобросовісність однієї зі сторін призводять до судового процесу між суб'єктами господарювання.

Сучасний судовий процес у сфері господарського судочинства регулюється нормами Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) від 6 листопада 1991 року (з актуальними змінами і доповненнями). Так, у ч.1 ст.2 ГПК України зазначено, що завданням господарського судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності,

та розгляд інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави [1]. В подальшому, в частині третій зазначеної вище статті законодавець перелічує основні засади (принципи) господарського судочинства, якими є: верховенство права, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами, змагальність сторін, диспозитивність, пропорційність, обов'язковість судового рішення, забезпечення права на апеляційний перегляд справи, забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у визначених законом випадках, розумність строків розгляду справи судом, неприпустимість зловживання процесуальними правами, відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення [2].

Отже, в Господарському процесуальному кодексі України «справедливість» є одним із завдань судочинства.

Зауважимо, що у рішенні Конституційного Суду України від другого листопада 2004 р. № 15-рп/2004, розтлумачено, що справедливість – це одна з основних засад права, вона є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин та є одним із загальнолюдських вимірів права [3]. Більше того, ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом [4]. Неодноразово навіть Європейський суд з прав людини робив висновки щодо справедливості розгляду справ українськими судами. Так, у справі *Delcourt v. Belgium* суд наголосив, що «у демократичному суспільстві у світлі розуміння Конвенції, право на справедливий суд посідає настільки значне місце, що обмежувальне тлумачення статті 6 не відповідало б меті та призначенню цього положення [5]». Рішення суду у справі «Совтрансавто-Холдинг проти України» взагалі створило прецедент, що здійснив суттєвий вплив на нову практику українського судочинства та Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). У зазначеній справі заявник акцентував увагу на тому, що його справа не була розглянута справедливо та протягом розумного строку незалежним і безстороннім судом. У рішенні ЄСПЛ останній піддав аналізу роботу господарських судів України, у тому числі і на той час Вищого господарського суду України. Так, під час розгляду цієї справи, в якій однією із сторін було іноземне підприємство «Совтрансавто – Холдинг», ЄСПЛ констатував, що суди допустили порушення права юридичної особи на справедливий судовий розгляд справи, який мав також вплив на право власності заявника [6]. Також, ЄСПЛ висловив свою стурбованість щодо різних та часто суперечливих підходів до застосування та тлумачення внутрішнього законодавства українськими судовими органами [7].

Таким чином, Конституційний Суд України категорію справедливості відносить до основних засад права та, в свою чергу, ЄСПЛ робить акцент на

розширеному тлумаченні поняття справедливості під час здійснення судового розгляду.

Отже, можна дійти висновку, що принцип справедливості де-факто має місце у господарському судочинстві України, проте останній не має свого відображення у ст.2 ГПК України. Включення принципу справедливості до переліку загальних засад господарського судочинства та присвячення йому окремої статті у процесуальному кодексі дозволило б зміцнити базис, на якому ґрунтується господарське судочинство України. Більше того, практика ЄСПЛ прикута до категорії «справедливості» та через призму останньої аналізує діяльність судової гілки влади України. Як наслідок, віднесення категорії «справедливості» лише до завдання господарського судочинства є недостатнім. В подальшому законодавець має розкрити саму суть справедливості, та надати останньому широке тлумачення в Господарському процесуальному кодексі України.

Список використаної літератури:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року № 1798-ХІІ (зі змінами і доповненнями станом на 09.06.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 09.06.2021 р.).

2. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року № 1798-ХІІ (зі змінами і доповненнями станом на 09.06.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 09.06.2021 р.).

3. Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 р. у справі N 1-33/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> (дата звернення 09.06.2021 р.).

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 (ратифікована Україною 17.07.1997). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 09.06.2021 р.).

5. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини щодо України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_7474 (дата звернення 09.06.2021 р.).

6. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини щодо України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_7474 (дата звернення 09.06.2021 р.).

Гончарук В. В.

старший науковий співробітник,
доцент кафедри трудового та
господарського права
Харківського національного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Однією із необхідних умов створення в Україні правової держави є високопрофесійне й ініціативне виконання поліцейськими своїх трудових обов'язків. Зазначене вимагає наявності ефективної системи стимулювання персоналу, яка б сприяла наданню можливості адекватного та своєчасного заохочення поліцейських, які досягли особливих заслуг у боротьбі зі злочинністю, сумлінно та бездоганно виконують власні трудові обов'язки, виявляють ініціативу, рішучість, твердість у справі захисту інтересів суспільства, охорони прав і свобод громадян.

Погоджуючись із В.Ю. Кікінчуком, можемо говорити про те, що результативна діяльність проходження служби в органах та підрозділах Національної поліції України передбачає широкомасштабне використання різних за характером, змістом та природою методів і заходів у межах певної процедури стимулювання до виконання службових обов'язків поліцейських щодо захисту й забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників суспільних відносин. Проте, лише грамотне, раціональне, цивілізоване використання процедур стимулювання до праці поліцейських, здатне компенсувати працівникові певні негативні аспекти службової діяльності [1, с. 130–131].

Загальноприйняте виокремлювати заохочення морального, матеріального та морально-матеріального характеру [2, с. 154]. Під моральним розуміють заохочення, не пов'язане з виплатою грошей або видачою матеріальних цінностей (наприклад, подяка, нагородження особистою фотокарткою курсанта чи слухача, сфотографованого біля розгорнутого прапора навчального закладу, надсилання батькам курсанта чи слухача листа з подякою та ін.). Матеріальні види – нагородження цінним подарунком або грошми. Деякі види заохочень поєднують ту й іншу ознаки та розглядаються як морально-матеріальні заохочення. Наприклад, нагородження Почесною грамотою МВС України супроводжується видачою грошової премії.

У процедурі стимулювання праці поліцейських моральні та матеріальні заохочення є ефективними засобами спонукання їх до високоякісного виконання своїх службових функцій. Як правильно підкреслює Ю.М. Старілов, стимулювання – це вплив суб'єктів (посадової особи, органу) на потреби, інтереси, на свідомість, волю, практичну поведінку службовця, а відповідно, й на результати його управлінської праці, державно-службової

діяльності [3, с. 418]. Воно, з одного боку, сприяє поліпшенню дисципліни, якості праці, а з іншого – виховує ініціативність та відповідальність працівників. В.Б. Авер'янов акцентує увагу на тому, що стимулювання праці державних службовців має широкий спектр правових, економічних, соціальних і моральних аспектів, які спрямовані на адекватну оцінку кінцевих результатів їх праці та визначення за неї відповідної винагороди [4, с. 181]. Є.В. Охотський визначає стимулювання державно-службової діяльності як створення моральних і матеріальних передумов для ефективної та якісної праці працівника, оскільки самі по собі моральні фактори не стимулюють державно-службової діяльності [5, С. 235–236]. Їх реалізація безпосередньо залежить від працівника, його потреб та інтересу їхнього задоволення, що залежать від рівня його розвитку: чим вище рівень розвитку, тим вищим буде рівень потреб, а значить, і сильнішими будуть мотивація до праці, прагнення до професіонального росту незалежно від виду діяльності.

Зважаючи на зазначене, не останню роль у стимулюванні праці поліцейських відіграє й оплата праці. Поліцейські несуть службу в умовах значних фізичних, психологічних та емоційних перенавантажень. Це і стресові ситуації, і реальна небезпека для життя і здоров'я, і несення служби в екстремальних ситуаціях, у тому числі під час стихійних лих та масових порушень громадського порядку. До поліцейських висуваються підвищені вимоги відносно їхнього інтелектуального, морального та культурного рівня, професійних, ділових й особистих якостей, стану здоров'я, способу життя, соціальних зв'язків, що у свою чергу, потребує належного функціонування системи оплати їхньої праці.

Проте, попри сказане, будувати демократичне, правове, соціальне, державно-організоване суспільство лише на принципі матеріальної зацікавленості неможливо. Підкреслюючи надзвичайно важливе значення матеріальних стимулів, ні в якому разі неможна применшувати значення моральних стимулів до праці. Недооцінка морального фактору створює сприятливу обстановку для прояву корисливості [6, С. 110–111]. З цією точкою зору погоджується і С.О. Іванов, підкреслюючи, що однобічний розвиток будь-якої однієї групи стимулів – матеріальних чи моральних – є невігідними для суспільства [7, с. 195], яку ми також підтримуємо.

Підкреслюючи значення такого аспекту як соціально-психологічний клімат у колективі, звернемося до матеріалів багатьох досліджень, згідно з якими особи, що задоволені працею, порівняно з незадоволеними, у більшій мірі задоволені своїм життям у цілому, відрізняються кращим фізичним і психічним здоров'ям, частіше схильні розглядати свою роботу як важливу, рідше залишають місце роботи, не порушують дисципліну [8, с. 128]. Виражаючи ставлення працівників до сумісної праці та один до одного, соціально-психологічний клімат виводить на перший план такі мотиви, які є не менш дієвими, ніж матеріальна нагорода та економічна вигода, стимулюють працівника, викликають у нього приплив сил або спад енергії, трудовий ентузіазм або апатію, зацікавленість у справі або байдужість,

сумлінне ставлення до виконання службових обов'язків, або нехтування існуючими правилами, статутами. Специфіка правоохоронної діяльності зумовлює необхідність постійної уваги, контролю та регулювання стану соціально-психологічного клімату в органах та підрозділах Національної поліції. Існує тісна залежність між дієздатністю органів внутрішніх справ, рівнем особистої безпеки особового складу, його дисциплінованості й станом соціально-психологічного клімату у кожному колективі. Негаразди в останньому безпосередньо впливають на зниження рівня перших.

Список використаної літератури:

1. Кікінчук В. Ю. Адміністративні процедури проходження служби в органах внутрішніх справ: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Кікінчук Василь Юрійович. Харків, 2010. 205 с.
2. Бородина Н. Н. Государственно-правовые и общественные меры укрепления дисциплины труда рабочих и служащих в СССР: дисс. ... кандидата юрид. наук : 12.00.05 / Бородина Н.Н. Москва, 1966. 326 с.
3. Старилов Ю.Н. Службное право : учеб. Москва : Изд-во БЕК, 1996. 698 с.
4. Державна служба в Україні: організаційно-правові основи і шляхи її розвитку ; за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ : Видавничий дом «Ін-Юре», 1999. 272 с.
5. Служебная карьера : учеб.-метод. пособ. ; под общ. ред. Е.В. Охотского. Москва : Экономика, 1998. 302 с.
6. Палкін Ю. Матеріальне і моральне стимулювання праці. Київ : Вид-во політичної літератури України, 1975. 131 с.
7. Трудовое право и повышение эффективности общественного производства / [под ред. С.А. Иванова]. Москва : Наука, 1972. 420 с.
8. Аргайл М. Психология счастья. Москва, 1990. 332с.

Лежнєва Т.М.

завідувач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

кандидат юридичних наук, доцент

ІСТОРИЧНО МІНЛИВА ПРАВОВА ПРИРОДА ВИПРОБУВАННЯ ПРИ ПРИЙНЯТТІ НА РОБОТУ ТА ЇЇ СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ

Протягом часу існування та розвитку інститут випробування, звичайно, зазнавав деяких змін. Головна та найбільш суттєва з них пов'язана із суттєвою зміною правової природи випробування. Відлуння цих змін бачимо в самому термініві «випробування при прийнятті на роботу», буквальний зміст якого відображає не сучасну, а історичну природу випробування.

Деякі автори (наприклад, Д.О. Барінов) починають історію випробування ще з імперських часів, стверджуючи, що «вперше це поняття було введено в Статуті про промислову працю 1913 р., відповідно до ст. 33 якого для осіб, які бажають зайняти посаду фабричного інспектора, встановлювалось випробування в «особливій комісії»» [1, с. 257]. Такий підхід не відповідає дійсності, оскільки із Статуту про промислову працю 1913 р. випливає, що: 1) фабричні інспектори були посадовими особами органів виконавчої влади (статті 30, 31 Статуту [2, с. 23–25]), а отже не були найманими працівниками в розумінні тодішнього трудового законодавства; 2) їх «випробування» полягало фактично у кваліфікаційному випробуванні, своєрідному іспиті, а не в особливому тривалому випробуванні, яке супроводжувало б виконання цими інспекторами своїх обов'язків (стаття 33 Статуту [2, с. 26]). Таким чином, слід погодитися із тим, що інститут випробування вперше був легалізований пізніше – у КЗпП 1918 року [3, с. 229; 4, с. 111].

Кодекс законів про працю 1918 року [5] містив розділ IV «Про попереднє випробування» (статті 32–39). Передбачалося, що «при тривалому характері роботи *остаточному прийняттю на роботу* передує випробування не більше 6 днів для робітників, а в радянських установах двотижневе для некваліфікованих і менш відповідальних видів праці і місячне для кваліфікованих і відповідальних» (ст. 32 КЗпП 1918 року).

Одразу бачимо ключову особливість тодішньої правової природи випробування: воно передувало прийняттю на роботу (укладенню трудового договору), а не слідувало за ним, як тепер. Передбачалося, що «в залежності від результатів випробування проводиться або остаточне прийняття трудящого на роботу, або його відрахування з виплатою винагороди за час випробування за тарифними ставками» (ст. 33 КЗпП 1918 року). Звернімо увагу на те, що навіть застосовувався спеціальний термін на позначення припинення відносин з працівником, який не витримав випробування – «відрахування» (для припинення трудових відносин кодекс вживає звичне «звільнення»). При цьому передбачалося, що «до спливу строку попереднього випробування трудящий вважається безробітним і за ним зберігається встановлена у відділі розподілення робочої сили черга» (ст. 35 КЗпП 1918 року).

Іншою особливістю був обов'язковий характер випробування: норма імперативно передбачає, що «при тривалому характері роботи *остаточному прийняттю на роботу передує* випробування...». Також відзначимо, що вже тоді закладено практику диференціації строків випробування, яка збереглася понині. Статті 38–39 КЗпП 1918 року передбачали способи і форми захисту прав працівника.

Норми КЗпП 1918 року здебільшого були відтворені у КЗпП 1922 року [6] (статті 38–40). Серед відмінностей слід відзначити наступне: 1) випробування втратило імперативний характер; 2) строки випробування в установах встановлені більш гнучко: до двох тижнів / до місяця відповідною;

3) відсутні спеціальні норми про форми і способи захисту прав працівника. Погляд на правову природу випробування як такого, що передує прийняттю на роботу, залишився незмінним.

Лише наступні кодифікації, результатом яких є чинний КЗпП України, прийшли до сучасного нам розуміння випробування саме як особливого строкового режиму, який слідує за прийняттям на роботу.

Слід зазначити, що з якоїсь причини деякі аспекти розуміння випробування сучасними вченими більше відповідають не нинішній правовій природі випробування, а тим якостям, які випробування мало за КЗпП 1918 року та КЗпП 1922 року. Так, Н.Б. Болотіна зазначає, що «трудовий договір не може вважатися укладеним повною мірою, поки не закінчився останній день терміну, встановленого для випробування, і не стали відомі його результати» [7, с. 227]. А.Ю. Денисович пише: «За результатами проведення випробування власник приймає рішення про продовження чи припинення трудових відносин з працівником, а працівник приймає для себе рішення про те, чи відповідає запропонована робота його життєвим позиціям та переконанням. У випадку задоволення потреб однієї та іншої сторони трудових відносин має місце подальша пролонгація повноцінного трудового договору. Чому повноцінного? На нашу думку, трудові відносини, які існують під час проходження строку випробування при прийнятті на роботу, не можна вважати стабільними, оскільки: по-перше, це пов'язано з тим, що подальше існування трудових відносин має вольовий характер, який виражається у активних діях чи бездіяльності, під час строку випробування роботодавець не повинен видавати наказ про звільнення працівника за п.11 ст.40 та з інших підстав, визначених КЗпП; по-друге, подальше існування трудових відносин залежить від активної поведінки працівника, яка виражається у виконанні належним чином покладених на нього трудових обов'язків та поданні заяви про звільнення за власним бажанням» [4, с. 113–114].

Т.А. Занфірова, описуючи «етапи реалізації особою свободи праці», відносить випробування до п'ятого етапу – «етапу укладення трудового договору», і, описуючи наступний, шостий етап – «безпосередній етап реалізації права на працю – перебування у трудових правовідносинах», зазначає таке: «уклавши трудовий договір й вдало пройшовши випробування (за наявності такого), працівник переходить на етап безпосередньої реалізації свободи праці в частині права на працю. На цьому етапі відповідно до діючого трудового законодавства України працівник може розраховувати на: а) виконання трудових обов'язків, що передбачені трудовим договором; [...] б) виконання трудових обов'язків у рамках нормальної тривалості робочого часу; [...] в) час відпочинку; [...] г) оплату праці [і так далі]» [8, с. 231–237]. В.О. Радіонова-Водяницька стверджує, що випробування, як і конкурс та стажування, мають місце під час прийняття на роботу до укладення трудової угоди [9, с. 273].

Таким чином, сучасна наукова рефлексія випробування має ретельніше враховувати дійсну правову природу сучасного трудо-правового явища випробування, яке по суті є особливим правовим режимом трудових відносин, які виникли на підставі трудового договору, а не правовим режимом відносин до або в процесі укладення трудового договору.

Список використаної літератури:

1. Баринов Д.О. Испытание при приеме на работу: традиции и проблемные вопросы. Університетські наукові записки. 2012. № 3(43). С. 257–266.
2. Устав о промышленном труде (Св. Зак. т. XI ч. 2, изд. 1913 г., статьи 1–228 и 541–597). С правилами и распоряжениями, изданными на основании этих статей, с разъяснениями к ним Правительствующего Сената и административных установлений, предложениями и указателями, алфавитным предметным и сравнительным по статейным / сост. В.В. Громан. Петроград: Издание Юридического книжного склада «Право», 1915. 439 с.
3. Лушников А.М., Лушникова М.В. Курс трудового права: Учебник: В 2 т. Т. 2. Москва: Статут, 2009. 1151 с.
4. Денисевич А.Ю. Правове регулювання оцінки професійного рівня працівників: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ: 2018. 215 с.
5. Кодекс законов о труде 1918 года. Собрание Узаконений и Распоряжений Рабочего и Крестьянского Правительства РСФСР. 1918. № 87-88. Ст. 905.
6. Кодекс законов о труде 1922 года. Збірник постанов та розпоряджень робітниче-селянського уряду України / Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат юстиції УРСР. Харків. 1922. 1147 с. 1922. № 1–28; 29–56. Ст. 751. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0000180>
7. Болотіна Н.Б. Трудове право України: Підручник. Київ: Вікар, 2003. 725 с.
8. Занфірова Т.А. Свобода праці в трудовому праві України: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2017. 499 с.
9. Радіонова-Водяницька В.О. Атестація працівників: поняття та сутність. Актуальні питання удосконалення законодавства про працю та соціальне забезпечення: тези доп. та наук. повідомл. учасників VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29 верес. 2017 р.) / за ред. В.В. Жернакова. Харків: Право, 2017. 450 с. С. 272–276.

Логвиненко Б.О.

професор кафедри адміністративного
права, процесу та
адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

Протидія пандемії COVID-19 обумовила потребу зосередження уваги на проблемах сфери охорони здоров'я України. Одним із проблемних питань сьогодні лишається удосконалення юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону здоров'я.

Нагадаємо, що відповідальність за правопорушення у сфері охорони здоров'я передбачена нормами, закріпленими у кодексах та окремих законах. При цьому категорія «законодавство про охорону здоров'я» виступає загальною по відношенню до законодавства, яким врегульовано окремі питання у сфері охорони здоров'я.

До найбільш важливих законодавчих актів у яких є посилення на відповідальність за правопорушення у сфері охорони здоров'я можна, насамперед, віднести Основи законодавства про охорону здоров'я (стаття 80) [1]. Статтею 27 Закону України «Про лікарські засоби» закріплено, що: «Особи, винні в порушенні законодавства про лікарські засоби, несуть дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність згідно із законодавством» [2]. Закон України «Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові» у статті 25 визначає відповідальність за порушення вимог щодо заготівлі, переробки, тестування, зберігання, розподілу та реалізації донорської крові та компонентів крові, а також відповідальність донора крові та компонентів крові. Особи, винні у порушенні встановлених цим Законом вимог щодо заготівлі, переробки, тестування, зберігання, розподілу та реалізації донорської крові та компонентів крові, несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність у порядку, встановленому законом. Особи, винні в насильницькому примусі до донорства крові або компонентів крові, у вилученні крові або компонентів у людини з метою використання її як донора шляхом обману, несуть кримінальну відповідальність, встановлену законом [3]. У свою чергу, статтею 24 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», закріплено, що юридичні та фізичні особи, винні в порушенні законодавства про трансплантацію, несуть відповідальність згідно із законом [4]. Також, Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» у статті 13 містить положення про відповідальність за порушення законодавства про державні

фінансові гарантії медичного обслуговування населення, надання медичних послуг та лікарських засобів. Відповідно до цієї статті, особи, винні у порушенні законодавства про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення, несуть відповідальність відповідно до закону [5].

Що стосується чинного КУпАП, то у ньому відсутня структурна складова, присвячена суто правопорушенням у сфері охорони здоров'я. Натомість, у главі 5 КУпАП «Адміністративні правопорушення в галузі охорони праці і здоров'я населення», як впливає із назви зосереджено склади правопорушень законодавства як про працю, так і про охорону здоров'я. Потрібно зазначити, що інші глави КУпАП також містять склади адміністративних правопорушень, об'єднані сферою охорони здоров'я [6].

У свою чергу, Цивільний Кодекс України регламентує відповідальність за правопорушення (делікти) пов'язані із реалізацією прав у сфері охорони здоров'я, передбаченими Главою 21 «Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи» [7]. Важливо відмітити, що цивільна відповідальність може бути договірною та позадоговірною. Так, позадоговірна цивільно-правова відповідальність настає за відсутності договірних відносин між учасниками і внаслідок порушення абсолютного права потерпілої особи, яким в аналізованій сфері буде право на медичну допомогу. Договірна цивільно-правова відповідальність настає за невиконання, або неналежне виконання сторонами договору про надання медичних послуг та його умов [8, с. 64].

Кримінальна відповідальність у сфері охорони здоров'я настає за вчинення так званих загальнокримінальних правопорушень, розміщених у Розділі II «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» (статті 115 «Умисне вбивство», 119 «Вбивство через необережність», 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження», 122 «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження», 125 «Умисне легке тілесне ушкодження», 128 «Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження», 130 «Зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби», 133 «Зараження венеричною хворобою», 134 «Незаконне проведення абортів або стерилізації», 142 «Незаконне проведення дослідів над людиною» 143 «Порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини», 144 «Насильницьке донорство») та кримінальних правопорушень, що носять «професійний характер» (статті 131 «Неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби», 132 «Розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби», 137 «Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей», 138 «Незаконна лікувальна діяльність», 139 «Ненадання допомоги хворому медичним працівником», 140 «Неналежне виконання професійних обов'язків

медичним або фармацевтичним працівником», 141 «Порушення прав пацієнта», 145 «Незаконне розголошення лікарської таємниці».

Примітно, що одні кримінальні правопорушення (наприклад 119 «Вбивство через необережність») може вчинити як звичайна людина, так і медичний працівник (загальний суб'єкт), другі вирізняються специфікою сфери, де вони вчиняються (наприклад 144 «Насильницьке донорство»), треті – відрізняються спеціальним суб'єктом, яким виступає медичний або фармацевтичний працівник, службова особа у сфері охорони здоров'я, особа, яка займається лікуванням тощо (141 «Порушення прав пацієнта»).

В якості підсумку варто наголосити, що юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону здоров'я представлена широким масивом нормативно-правових актів, а характер і розмаїття норм інтенсифікують питання про кодифікацію медичного законодавства.

Список використаної літератури:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ. Відомості Верховної Ради України від 26.01.1993. 1993, № 4, ст. 19.
2. Про лікарські засоби: Закон України від 04.04.1996 № 123/96-ВР. Відомості Верховної Ради України від 28.05.1996. 1996, № 22, ст. 86.
3. Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові: Закон України від 30.09.2020 № 931-ІХ Урядовий кур'єр від 30.10.2020. № 211
4. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.2018 № 2427-VIII. Відомості Верховної Ради України від 13.07.2018. 2018, № 28, с. 5, ст. 232
5. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19.10.2017 № 2168-VIII. Відомості Верховної Ради України від 02.02.2018. 2018 р., № 5, с. 5, ст.31
6. Логвиненко Б.О. Провадження в справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони здоров'я: навч. посіб. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2020. 106 с. С. 18.
7. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003. 2003, № 40, ст. 356
8. Сенюта І.Я. Цивільно-правова відповідальність у сфері надання медичної допомоги: методичні рекомендації для адвокатів. Харків: Фактор. 2018. 64 с.
9. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України від 29.06.2001. 2001. № 25, ст. 131.

Panova S.

junior researcher of Criminological
research department
Academician Stashis Scientific
Research Institute
for the Study of Crime Problems
National Academy of Law Sciences of
Ukraine

CURRENT STATE OF ROAD ACCIDENTS IN UKRAINE

Today in our country there is a catastrophic situation in the field of road safety. The scale of road traffic injuries in Ukraine is much ahead of similar indicators in most countries [1]. Road accidents kill people, injure them and cause huge damage. Article 2 of the Civil Protection Code defines an accident that occurred during the movement of a road vehicle, as a result of which people died or were injured or property was damaged. It seemed that the problem existed, it was talked about, but it did not disappear and did not even tend to decrease. Thus, according to the official statistics of road accidents in Ukraine posted on the website of the Patrol Police for the period from 01.01.2020 to 31.12.2020, a total of 160107 road accidents were registered on the roads of Ukraine in 2019, and in 2020 - 168107, which is 4.6 % more than last year, and is the highest figure for the last four years (2017-2020). If in 2019 there were approximately 440 accidents, in 2020 this figure increased to 459. The highest number of accidents on Ukrainian roads was recorded in Kyiv (39535), and among the regions the largest indicators are Odessa, Kyiv, Dnipropetrovsk and Kharkiv. The lowest number of accidents was registered in Luhansk, Sumy, Kirovohrad, Chernivtsi.

The rate of injuries and deaths as a result of road accidents remains large enough. The number of accidents with victims increased by 0.3% in 2020, there were 26140, one in seven of the total number of accidents. Last year, an average of 10 people died and 87 were injured every day.

The purpose of the Strategy to increase the level of road safety in Ukraine for the period up to 2020 (Resolution of the Cabinet of Ministers № 481-p of June 14, 2017) was to reduce the death rate from road accidents by at least 30% by 2020, the severity of road accidents -transport accidents for road users and reduction of socio-economic losses from road traffic injuries, as well as the introduction of an effective road safety management system to ensure the protection of life and health of the population. However, according to official data, the death rate due to road accidents not only did not decrease, but also increased. If we take into account the data of the National Police, we are talking about the annual increase in the number of deaths due to road accidents: 7.9% - in 2018, 8.2% - in 2019, 8.5% - in 2020 [2]. The problem of high mortality and injuries due to road accidents and low level of road safety is determined by the new Strategy

for improving road safety in Ukraine until 2024. According to the specific indicators of accidents and the consequences of road accidents, Ukraine is one of leaders among European states. Thus, on average in the EU member states per 100 thousand inhabitants account for 5% of deaths in road accidents, while in Ukraine this figure is (according to 2019) 8.22 percent of people [3].

The tendency to increase road accidents that have caused death or injury to people is not unique to our country. According to the WHO, the situation with road accidents in the world is deteriorating. Road deaths have risen to 1.35 million a year, or an average of about 3700 deaths each day. In addition, tens of millions are injured or disabled each year or their lives are changed due to their injuries. The information in the WHO report that injuries as a result of road accidents are the leading cause of death for people aged 5-29 is quite impressive [4]. Unfortunately, children also suffer as a result of road accidents. Last year in Ukraine there was a decrease in accidents involving children (under 18 years) by 329 cases compared to 2019, where this figure was 3903 cases. But at the same time, there was an increase in accidents with fatalities or injuries caused by children's fault compared to 2019 by 6% and in 2020 amounted to 423 cases. Pedestrians also become participants of road accident. Thus, in 2020, 6959 people were injured and 1198 died.

As the Minister of Infrastructure of Ukraine Vladyslav Krykliy stated at the presentation of Ukravtodor's work plans for 2020: "According to World Bank estimates, Ukraine's socio-economic losses from road traffic injuries are estimated at almost UAH 70 billion per year. That's about 2% of GDP".

The current situation in the field of road traffic indicates significant structural miscalculations of the state to ensure safety and organization of public relations on domestic roads and requires an urgent "rethinking" of institutional approaches. There are many factors that lead to negative accident statistics, but it is clear that the increasing number of vehicles each year, combined with underdeveloped road infrastructure and weak road safety legislation and regulations, will help improve statistics.

List of used literature:

1. Launch of the system of automatic fixation of traffic violations. MIA portal. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/ministry/avtomatichna-sistema-fotovideofiksaciyi-porusen-pdr/zapusk-sistemi-avtomatichnoyi-fiksaciyi-porusen-pravil-doroznyogo-ruhu>
2. Статистика смертельних ДТП: скільки українців гине на дорогах зараз і які прогнози влада дає на майбутнє. Слово і діло. Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/02/05/infografika/suspilstvo/statystyka-smertelnyx-dtp-skilky-ukrayincziv-hyne-dorohax-zaraz-yaki-prohnozy-vlada-daye-majbutnye>
3. Стратегія підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1360-2020-%D1%80#Text>

4. Кількість ДТП у світі зростає. Центр громадського здоров'я МОЗ України. URL: <https://phc.org.ua/news/kilkist-dtp-u-sviti-zrostaе-vooz>.

Поклонська О.Ю.

викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО РЕЖИМУ ПРАЦІ ЗА ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

На сьогоднішній день дистанційна робота визначається однією із альтернативних форм зайнятості населення. А з урахуванням розвитку використання інформаційно-телекомунікаційної системи та тривалої дії карантинних обмежень у зв'язку з епідеміологічної небезпекою все більше набирає обертів використання даної форми праці у всіх можливих сферах її застосування.

Необхідно відзначити, що окремим проблемним питанням у сфері дистанційної зайнятості присвячували свої наукові праці такі вчені-юристи: О. Демченко, М. Іншин, А. Курова, І. Кисельов, М. Мельничук, С. Мороз, М. Моцар, О. Прилипко, В. Процевський, Я. Свічкарьова, О. Середа, Ф. Цесарський, О. Ярошенко. Проте на сьогодні у вітчизняній науці трудового права форма дистанційної зайнятості все ще в цілому залишається недостатньо ґрунтовно дослідженою [1, с.121].

Закордонний досвід використання дистанційного режиму праці показав, що наукові заклади самостійно регулюють трудові відносини з працівниками через встановлення дедлайнів та графіків процесу дослідження. Так, зарубіжні науковці Т. Д. Ален, Т. Д. Голден, К. М. Шоклі у роботі визначають, що дистанційний режим праці має застосовуватися для тих працівників, які мають високий рівень самоорганізації, при цьому ефективність дистанційної роботи також залежить від задоволеності працівника, рівня самомотивації та самодисципліни. Ці дослідники розкривають важливу перевагу застосування дистанційної роботи, яка полягає в тому, що рівень лояльності працівника до організації підвищується відповідно до часу, проведеного в дистанційному режимі праці. А оскільки працівник відчуває свою належність до організації, працює він значно ефективніше [2, с.185].

Українські юристи, аналізуючи вітчизняну практику використання дистанційної роботи, відзначали недосконалість правового регулювання цих відносин, через що відбувалося багато судових позовів з цього питання. Адже, довгий час подібні трудові відносини в Україні регулювалися методичними рекомендаціями Мінсополітики від 1995 р., які визначають

співробітників, що працюють віддалено, надомниками [2, с.185]. Але, з часом визначення поняття «дистанційна робота» було закріплено в Кодексі законів про працю України (далі- КЗпП України). Так, відповідно до ст. 60 КЗпП України, дистанційна (надомна) робота - це така форма організації праці, коли робота виконується працівником за місцем його проживання чи в іншому місці за його вибором, у тому числі за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, але поза приміщенням роботодавця [3].

При дистанційній (надомній) роботі працівники розподіляють робочий час на свій розсуд, на них не поширюються правила внутрішнього трудового розпорядку, якщо інше не передбачено у трудовому договорі. При цьому загальна тривалість робочого часу не може перевищувати норм, передбачених статтями 50 і 51 КЗпП України [3].

Також, доцільно звернути увагу, що відповідно до ст. 60 КЗпП України, виконання дистанційної (надомної) роботи не тягне за собою будь-яких обмежень обсягу трудових прав працівників. При цьому, якщо працівник і роботодавець письмово не домовились про інше, дистанційна (надомна) робота передбачає оплату праці в повному обсязі та в строки, визначені діючим трудовим договором [3].

Слід зазначити, що аналіз наукової літератури з питань застосування дистанційного режиму праці дозволив виділити такі ознаки дистанційно праці, як: праця за межами території підприємства, установи чи організації; оброблення значних обсягів інформації; високі вимоги до рівня концентрації; високий ступінь автономності; застосування під час роботи інформаційно-телекомунікаційних мереж для підтримки безпосереднього контакту з роботодавцем, здійснення трудової діяльності за допомогою сучасних засобів та видів телекомунікації [2, с.185].

Разом з перевагами дистанційний режим праці має також і свої недоліки. У роботі серед негативних моментів дистанційної праці відзначається слабкий контроль за працівником збоку роботодавця та відсутність соціального середовища – трудового колективу, який має значний вплив на формування особистості та зароджує в людині почуття відповідальності перед колегами та суспільством [2, с.186].

Отже, дистанційна робота - це одна із альтернативних форм організації праці, при якій працівник виконує покладені на нього посадові обов'язки поза робочим приміщенням з використанням інформаційно-телекомунікаційної системи. Але не дивлячись на зручність даної форми роботи та наявність позитивних аспектів, все ж таки дане питання потребує вдосконалення в практичній його реалізації.

Список використаної література:

1. Котова Л. В. Дистанційна робота як сучасна форма зайнятості: актуальні питання законодавчого врегулювання. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2015. № 30. С. 119-127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2015_30_13

2. Литовченко І. В. Організаційно-правові особливості застосування дистанційного режиму праці та гнучкого режиму робочого часу наукових працівників закладу вищої освіти. *Бізнес Інформ*. 2018. № 1. С. 182-187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2018_1_27

3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 №322-VIII Відомості Верховної Ради України. 1971. №50. ст.375 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення- 05.06.2021)

Торяник В.М.

декан факультету заочного навчання
Дніпровського гуманітарного університету
доктор політичних наук, професор

Дерій Л.О.

здобувач вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

СИСТЕМА НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ УКРАЇНИ В СФЕРІ ТУРИЗМУ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТУРИСТІВ НА ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНОМУ РІВНІ

Упродовж останньої чверті ХХ ст. туризм стрімко увійшов до повсякденного життя сотень мільйонів людей. У цьому зв'язку особливої актуальності набуває дотримання взятих державою згідно з новою Конституцією України зобов'язань щодо права людини на свободу пересування, права вільно залишати територію держави та повертатися до неї, а також інших суміжних прав і свобод, що забезпечуються всебічним розвитком туризму. Як засвідчує досвід багатьох розвинених демократичних країн світу, в Україні в умовах розбудови державності туризм може і повинен стати засобом загальнодоступного й повноцінного відпочинку, відновлення життєдіяльних сил людини, однією з форм раціонального використання вільного часу, важливою складовою культурного та духовного виховання громадян.

Успішний розвиток цих процесів в Україні зумовлюється рядом чинників, серед яких основним є створення ефективної системи нормативно-правового забезпечення регулювати суспільні відносини у сфері туризму. Важливою передумовою створення правової основи туризму стало сприйняття 1995 року Закону України « Про туризм», який окреслив стратегічну лінію й конкретні завдання його розвитку в державі. Однак, туризм в Україні не посів належного йому місця в економічній і соціальній структурі суспільства, що не в останню чергу спричинено недосконалістю його нормативно-правової бази.

Подолання суттєвих недоліків національного законодавства про туризм і досягнення єдиної концептуальної спрямованості норм прав вимагає створення його наукової основи. Важливість даної проблематики зумовлена

й специфікою туризму як особливої форми реалізації основоположних прав і свобод людини й громадянина в Україні: права на свободу пересування, відпочинок та інших суміжних прав.

Свідченням актуальності проблеми виникнення та становлення правового регулювання туризму є увага до неї таких науковців, як: М.А. Анан'єва, А.Б. Бідненка, К.Г. Борисова, Л.М. Гурвіча, В.Е. Іванова, А.П. Іванова, Д.К. Ісмаєва, В.М. Кривошеєва, В.М. Мікадзе, П.Г. Олдака, Н.А. Опанасюк, Ю.М. Соколова, Л.Б. Шейніна, В.Хунцикера, К. Крапфа, П. Бернеккера, Х. Юбея та ін..

Метою дослідження являється визначення сутності системи нормативно-правового забезпечення України в сфері туризму, її класифікацію, з'ясувати етапи становлення та перспективи розвитку на теренах сучасної України.

На теперішній час система нормативно-правових актів України в галузі туризму, це системи джерел, що складають Конституція України, закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та інші нормативно-правові акти. Цю систему формують й окремі норми актів адміністративного, цивільного, господарського та інших галузей права, що регулюють відносини в сфері туризму.

До Законодавчої бази, яка передбачає впорядкування складного й багатогранного явища, як туризм, входять: Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Закони України «Про туризм», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», «Про правовий статус іноземних громадян та осіб без громадянства», «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», «Про страхування», з питань оподаткування, інше поточне законодавство України.

За юридичною силою нормативно-правові акти, що регулюють туризм, представляють собою вертикальну ієрархічну систему, структура яка обумовлена структурою органів законодавчої та виконавчої влади, що мають нормотворчі повноваження з регулювання питань у сфері туризму. На підставі трирівневого підходу, що застосовується наукою, можливо виділити три рівні конституційно-правового регулювання туризму в залежності від юридичної сили нормативно-правових актів: конституційні, законодавчі та підзаконні.

Крім того, за предметом регулювання нормативно-правові акти України в сфері туризму поділяються на загальні й спеціальні. Загальні характеризуються тим, що предмет їх регулювання досить широкий та охоплює як туристичні, так і інші суспільні відносини. Спеціальні – акти, які цілком присвячені питанням туризму.

За характером правового регулювання – на матеріальні та процесуальні. Нормативно-правові акти України в сфері туризму матеріального характеру – акти, що містять матеріальні норми права:

встановлюють права й обов'язки, а також відповідальність учасників відповідних відносин.

Джерела системи законодавства України про туризм процесуального характеру регулюють процесуальні відносини в сфері туризму: надання дозволів на право здійснення туристичного супроводу, ліцензування діяльності в сфері туризму, сертифікацію турпослуг, порядок в'їзду та виїзду громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства з метою туризму, захист прав і свобод людини та громадянина в сфері туризму тощо.

За своїм характером нормативно-правові акти також умовно можна поділити на кодифіковані та некодифіковані.

Після відповідного аналізу різноманітних періодизацій розвитку законодавства в сфері туризму, запропонованих вітчизняними та зарубіжними вченими, слід погодитись з висновками Опанасюк Н.А., що до історії становлення законодавства про туризм на теренах сучасної України. Цю історію доцільно поділити на 6 періодів:

1. Просвітницький (до 90-х р. XVIII ст.). Відносини між народами і державами під час туристичних подорожей регулювалися за допомогою наявних у них обов'язкових до виконання «правил» подорожей, а також традицій і звичаїв.

2. Організований період (1890-1917 рр.). Відбувається формування туризму як сфери обслуговування, створення туристичної інфраструктури, запровадження в практику укладання договорів тощо.

3. Централізований період (1917-1950 рр.). Приймаються перші нормативно-правові акти з питань туризму, зміст яких тісно пов'язаний з історичними й політичними подіями нашої країни.

4. Нормативний період (1950-1980 рр.). Створюються наукові основи вчення про туризм. з'являються перші спроби надати цьому явищу теоретичне обґрунтування, з'ясувати роль і значення туризму в житті суспільства.

5. Перехідний період (1980-1991 рр.). Підсилення приватно-правових основ у регулюванні туризму, призвело до створення туристичних підприємств різних форм власності, формування ринку турпослуг на підставі нових економічних законів, переосмислення засад і принципів правового регулювання в державі всіх суспільних відносин, а також прискорення процесу здійснення законодавчого регламентування туризму.

6. Сучасний період (1991-т.ч.). По-перше, було уточнено місце і роль туризму як одного з пріоритетних напрямів розвитку національної культури й економіки.; По-друге, вперше за багато років в законодавчому порядку було сформовано термінологічно-понятійний апарат у сфері туризму, визначено ключові поняття, на яких будуються туристичні відносини.

Також, з прийняттям у 1995 році Закону України «Про туризм», було закладено правову основу для подальшого розвитку законодавства в сфері туризму.

Таким чином, системи нормативно-правових актів України в сфері туризму це системи джерел, що складають Конституція України, закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та інші нормативно-правові акти.

Крім цього за результатами аналізу нормативно-правових актів, що регламентують відносини у сфері туризму, необхідно зробити висновок про їх низький стимулюючий потенціал, а також, що ефективно законодавче регулювання відносин в окресленій сфері, можливе лише тоді, коли у ньому визначальною формою стане законодавчий кодифікований акт. Що стосується сфери туризму – то це Кодекс законів в сфері туризму. Він, ґрунтуючись на основоположному принципі невідчужуваності та непорушності прав і свобод людини, повинен відповідати нагальним потребам практики, відтворити зміни, що відбуваються у політичній та соціально-економічній сферах держави, а також у державно-туристичній політиці й суспільстві в цілому.

Також слід погодитися з висновками Опанасюка Н.А., що історія становлення та розвитку системи нормативно-правової бази в сфері туризму на теренах сучасної України доцільно поділити на 6 періодів:

- перший - просвітницький (до 90-х р. XVIII ст.);
- другий – організований (1890-1917 р.р.);
- третій – централізований (1917-1950 р.р.);
- четвертий – нормативний (1950-1980 р.р.);
- п'ятий – перехідний (1980 – 1991 р.р.);
- шостий – сучасний (1991-т.ч.).

Список використаної літератури:

1. Конституція України: зі змінами станом на 15.03.2016 р. Електронний ресурс – [Режим доступу]: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Цивільний кодекс України: зі змінами станом на 25.12.2015 р. Електронний ресурс – [Режим доступу]: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Закон України «Про захист прав споживачів»: зі змінами станом на 03.09.2015 р. Електронний ресурс – [Режим доступу]: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
4. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні : збірн. нормат.-прав. актів (станом на 1 травня 2002 р.) ; за заг. ред. В. К. Федорченко. Київ : Юрінком Інтер. 2002. 640 с.
5. Международный туризм : правовые акты ; сост. Н. И. Волошин. Москва : Финансы и статистика. 2002. 400с.
6. Торяник В. М., Макушев П. В. Правове регулювання туристичної діяльності: навч. посіб. ; за заг.ред. д-ра юрид. наук, проф., засл. юриста України О.В. Негодченка. Дніпропетровськ: ВНПЗ «ДГУ»,2016. 256 с.

Уварова Н.В.

доцент кафедри уголовного процесса
Днепропетровского государственного
университету внутренних дел
доктор юридических наук, доцент

ПРОБЛЕМА СОБЛЮДЕНИЯ ПРАВ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ ЛГБТ СООБЩЕСТВА В ПРОИЗВОДСТВЕ ПО ДЕЛАМ ОБ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЯХ

Статьей 3 Конституции Украины провозглашено, что человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются в Украине наивысшей социальной ценностью [1], поэтому главной задачей государства сегодня является надлежащее обеспечение его прав, свобод и законных интересов. Однако, общеобязательность конституционных положений не подразумевает автоматического наличия эффективных механизмов их реализации. Наибольшие риски для прав человека возникают в случаях, когда такие права становятся наиболее уязвимыми, например, в ходе привлечения к административной ответственности. В свою очередь, определенные риски для соблюдения прав человека возникают в тех случаях, когда участниками отношений, связанных с привлечением к административной ответственности становятся уязвимые категории граждан (дети, пенсионеры, инвалиды, представители ЛГБТ сообщества, иностранцы и прочие).

Наряду с научными исследованиями и положительными достижениями отечественного законодателя, сегодня остаются нерешенными проблемы, связанные с соблюдением прав представителей ЛГБТ сообщества в производстве по делам об административных правонарушениях.

Таким образом назрела необходимость освещения проблемы соблюдения прав представителей ЛГБТ сообщества в производстве по делам об административных правонарушениях, а также формирование научно обоснованных предложений для её решения.

Переходя к основной части исследования, необходимо уточнить, что ЛГБТ-сообщество – это термин, который начали использовать в США с 1988 года. Так пытаются отразить многообразие сексуальных и гендерных культур. В украинском, русском и английском языках, ЛГБТ – является аббревиатурой, используемой с девяностых годов XX столетия для обозначения лесбиянок, геев, бисексуалок и трансгендеров [2, с. 13].

В целом, проблема соблюдения прав представителей ЛГБТ сообщества, участвующим в производстве по делам об административных правонарушениях недостаточно представлена в отечественной научной литературе. Неоднозначным остается общественное мнение, что лишь подчеркивает актуальность и важность исследований, связанных с равным

обеспечением прав всех без исключения категорий лиц в производстве по делам об административных правонарушениях.

Акцентируем внимание, что принадлежность лица к ЛГБТ сообществу не порождает у него никаких дополнительных прав в рамках административного производства. Напротив, права таких лиц требуют защиты государством, без притеснений, ограничений и дискриминационных проявлений.

Следует обратить внимание, что в соответствии с ч.1 статьи 2 Международного пакта о гражданских и политических правах (далее – МПГПП) и ч.2 статьи 2 Международного пакта об экономических, социальных и культурных правах (далее – МПЭСКП), Украина обязана обеспечить осуществление всех прав, гарантированных этими конвенциями, без дискриминации по признакам, которые включают сексуальную ориентацию и гендерную идентичность. Кроме этого, статья 26 МПГПП требует от Украины, чтобы «любая дискриминация должна была запрещена законом и закон должен гарантировать всем лицам равную и эффективную защиту против дискриминации по какому-либо признаку», в том числе по признакам сексуальной ориентации и гендерной идентичности [3, с. 66].

Возвращаясь к национальному законодательству, следует отметить, что ч.1 статьи 24 Конституции Украины закрепляет, что не может быть привилегий или ограничений по признакам расы, цвета кожи, политических, религиозных и других убеждений, пола, этнического и социального происхождения, имущественного состояния, местожительства, по языковым или другим признакам [1]. Таким образом, принадлежность лица к ЛГБТ сообществу не должна порождать для него дополнительных ограничений.

Однако, реальное положение вещей свидетельствует о наличии проблем, связанных с отношением украинского общества к таким лицам, что отражается среди прочего и на производстве по делам об административных правонарушениях.

Переходя к освещению проблемы в аспекте производства по делам об административных правонарушениях, надо понимать, что представители ЛГБТ сообщества часто подвергаются притеснению как от других участников производства, так и от представителей правоохранительных органов, в частности, полиции. В связи с изложенными обстоятельствами, необходимо четко определить направления совершенствования обеспечения прав представителей ЛГБТ сообщества в таком производстве.

Так, необходимо инициировать проведение совместных тренингов с участием представителей полиции и участниками ЛГБТ сообщества на предмет преодоления психологических барьеров, что позволит решить многочисленные неудобные вопросы, научит правоохранителей толерантно относиться к таким категориям граждан, а последних быть более осведомленными в своих правах и свободах во взаимоотношениях с представителями власти.

В свою очередь, требуют рассмотрения и последующего утверждения новые критерии для идентификации пола лиц, принимающих участие в производстве по делам об административных правонарушениях. При этом не должны быть нарушены права на частную жизнь, распространены персональные данные, либо материалы про таких лиц, не относящиеся к делу.

Еще более рассматриваемая проблема обостряется в контексте возможного применения мер обеспечения производства и взысканий в ходе производства по делам об административных правонарушениях. В основном, это касается задержания и административного ареста. Речь идет о том, кто должен производить личный осмотр представителя ЛГБТ, полицейский – мужчина или полицейская – женщина, с учетом того, если такое лицо идентифицирует себя к примеру, как женщину, а по документам является мужчиной. Та же проблема касается помещения в изолятор временного содержания для отбывания административного ареста. Вопрос состоит в том, в какое помещение надлежит отправить лицо для отбывания административного ареста – для женщин или мужчин, если такое лицо, например, еще не оформило соответствующие документы, или находится в процессе изменения пола. Исходя исключительно из паспортных данных представителя ЛГБТ сообщества, мы не учитываем в том числе и его самоидентификации.

В завершение, следует согласиться с тем, что проблема соблюдения прав представителей ЛГБТ сообщества в производстве по делам об административных правонарушениях продолжает оставаться нерешенной. Национальное законодательство требует изменений в связи с необходимостью предоставления равных возможностей для всех категорий лиц, участвующих в производстве по делам об административных правонарушениях.

Список использованной литературы:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996. 1996. № 30. стаття 141.
2. Як писати про ЛГБТ: курс для журналістів URL: https://www.insight-ukraine.org/uploads/files/on-line_kurs_ukr_web.pdf (дата обращения 11.05.2021).
3. На межі. Вирішення проблем дискримінації та нерівності в Україні. Звіт Equal Rights Trusty партнерстві з Правозахисним ЛГБТ Центром «Наш світ» URL: http://www.gay.org.ua/publications/antidi_report2015-u.pdf (дата обращения 11.05.2021).

Чабаненко М. М.

професор кафедри цивільного,
трудового та господарського права
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
доктор юридичних наук, професор

ДО ПОНЯТТЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ У ЦИВІЛІСТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

Остання масштабна реформа процесуального законодавства (Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII [1]) запровадила новий інститут процесуального права – зловживання процесуальними правами (далі – ЗПП).

Суттєва зміна правової політики щодо ЗПП вимагає аналізу тих змін, що відбулися у позитивно-правовому регулюванні процесуальних відносин, пов'язаних із ЗПП, зокрема щодо їх внутрішньої несуперечності, відповідності загальним засадам цивілістичного процесу.

В.В. Комаров в 2011 році зазначав, що «конструкція нормативного регулювання зловживання процесуальними правами і заходів протидії впливу процесуальної несумлінності могла б зводитися до», зокрема, формулювання загального нормативного визначення «зловживання процесуальними правами», яке б позиціонувалося через порушення обов'язку сумлінного здійснення процесуальних прав. Таке визначення може бути побудовано за моделлю «генерального делікту», відповідно до якої «будь-яке зловживання процесуальними правами заборонено»; визначення в законі окремих різновидів зловживань процесуальними правами («спеціальні делікти»)» [2, с. 416–417].

Законодавець не надав повноцінної дефініції цього поняття; тобто зміст поняття цілісно не розкритий через істотні ознаки відповідного явища. Натомість у ч.1 ст. 44 ЦПК [3], ч. 1 ст. 43 ГПК [4], ч. 1 ст. 45 КАС [5] зазначається: «Учасники судового процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами; зловживання процесуальними правами не допускається». Синтаксичний аналіз цього припису дає підстави вважати, що законодавець протиставляє зловживання процесуальними правами їх добросовісному використанню. У частинах 2 вказаних статей зазначаються відкритим переліком окремі випадки зловживання процесуальними правами.

Отже, законодавець, закріплюючи конструкцію зловживання процесуальними правами, використав як конструкцію «генерального делікту», так і конструкцію «спеціального делікту».

Відтак ми можемо навести синтетичне легальне визначення поняття зловживання процесуальними правами: це дії учасників судового процесу та їхні представників, які полягають у недобросовісному та такому, що суперечить завданню цивільного судочинства, використанні процесуальних прав.

Повернімося до основних легальних ознак ЗПП: 1) недобросовісність використання процесуальних прав; 2) використання процесуальних прав всупереч завданню судочинства. Законодавець, не окресливши меж «добросовісності» використання процесуальних прав, залишив питання добросовісності на розсуд суд. Звичайно, при його вирішенні можна було б спиратися на другу ознаку. Частина 1 ст. 2 ЦПК, ч. 1 ст. 2 ГПК і ч. 1 ст. 2 КАС досить уніфіковано визначають завдання судочинства. Інтегровано його можна визначити так: справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення судових справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Якщо для судочинства в цілому таке визначення його завдання є цілком прийнятним, то на рівні конкретної судової справи, конкретних процесуальних правовідносин судити про відповідність процесуальної діяльності завданням судочинства можна виключно ретроспективно, після того, як із дотриманням процесуальної форми судова справа розглянута, вирішена, і судові рішення по суті справи набрали законної сили. Оскільки лише після цього стає зрозумілим: чи мало місце порушення, невизнання або оспорювання прав, свобод чи інтересів; чи підлягають вони захисту і якими саме способами; як слід справедливо вирішити справу. Тому використання завдань судочинства як засобу кваліфікації діянь як ЗПП видається невірним. Далі, слід визнати, що оскільки матеріально-правові та процесуальні інтереси сторін завжди не співпадають, а переважно є протилежними, ретроспективно виявлятиметься так, що виконання завдань судочинства ретроспективно виявляються відповідними інтересам лише однієї зі сторін, на користь якої суд ухвалив рішення по суті справи. Таким чином, ретроспективно виявляється, що, скажімо, вся процесуальна діяльність позивача, позовні вимоги якого не були задоволені, або відповідача, позовні вимоги до якого суд задовольнив, була перепорою на шляху реалізації завдання судочинства. Іншими словами, в умовах цивілістичного процесу, побудованого на засадах диспозитивності та змагальності, надавати правову оцінку процесуальним діям учасників справи шляхом їх відповідності завданню судочинства – означає звуження засад диспозитивності та змагальності, створення м'яких перепон до використання процесуальних прав.

Поіменовані у процесуальних кодексах випадки ЗПП можна поділити на дві групи:

1. такі процесуальні діяння, які являють собою не власне ЗПП, а діяння, які цілком прямо та очевидно не відповідають приписам процесуального права та встановленій ним процесуальній формі. До цієї групи відносяться: подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню; подання

клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин; заявлення завідомо безпідставного відводу; подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав; необґрунтоване об'єднання позовних вимог; укладення мирової угоди, спрямованої на шкоду правам третіх осіб; умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі.

2. процесуальні діяння, які можна вважати власне ЗПП, оскільки вони прямо не суперечать приписам процесуального права та встановленій ним процесуальній формі. До цієї групи відносяться: подання скарги на судові рішення, яке не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана); вчинення інших аналогічних дій, що спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення; подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав; вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями; подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер; штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою.

Опис поіменованих у процесуальних кодексах діянь, які є ЗПП, в багатьох випадках ґрунтується на: 1) використанні понять, які не мають легального визначення («рішення, яке не є чинним», «дія якого закінчилася (вичерпана)», «позови з аналогічним предметом і з аналогічних підстав»); 2) оціночних ознаках («очевидно штучний характер» спору, «штучне об'єднання позовних вимог»); 3) вказівках на мету діяння, яка часто також сформульована з використанням оціночних ознаках («безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення»; «маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями», «зміни підсудності справи»).

Таким чином, конструкція ЗПП як «генерального делікту», яка ґрунтується на протиставленні ЗПП і завдань судочинства, є неспроможною і являє собою обмеження принципів диспозитивності та змагальності. До обсягу родового поняття «ЗПП» законодавець штучно вніс дві різні за правовою природою групи діянь: ті, які є порушенням процесуальних норм; ті, які не є порушенням процесуальних норм. Опис у процесуальних кодексах за моделлю «спеціального делікту» діянь, які є ЗПП містить невиправдано велику кількість понять, які не мають легального визначення, оціночних ознак, вказівок на мету діяння.

Список використаної літератури:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. ст. 436.
2. Курс цивільного процесу підручник / за ред. В.В. Комарова. Харків: Право, 2011. 1352 с.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. ст. 492.
4. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. ст. 56.
5. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. ст. 446.

Черноп'ятов С.В.

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

кандидат юридичних наук

**МНОЖИННІСТЬ ОСІБ НА СТОРОНІ РОБОТОДАВЦЯ ЗА
ТРУДОВИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ**

В сучасній українській науці трудового права практично відсутні теоретичні розробки питання множинності осіб⁵. Натомість деякі напрацювання, в тому числі на рівні дисертаційних робіт, наявні в російській науці трудового права. Окремі натяки на зародження теорії множинності осіб в трудовому праві наявні також в радянській науці трудового права. Аби оцінити перспективність наукової розробки тематики множинності осіб в нашому трудовому праві слід передусім з'ясувати, чи наявний відповідний емпіричний матеріал, тобто чи впливають із позитивного права України випадки множинності, або ж дослідження наразі може бути лише умоглядним та спекулятивним, спрямованим на перспективу.

В свою чергу, для цього необхідно принаймні попередньо визначитись із змістом поняття множинності осіб. Слід зазначити, що російські вчені не вельми переймалися цим завданням у своїх розвідках, можливо, вважаючи множинність осіб самоочевидною. Так, один із засновників сучасної російської теорії множинності осіб М.М. Харітонов не надав цілісного поняття множинності осіб. Із його праць [1; 2; 3] можна синтезувати таке

---

⁵ Йдеться передусім про множинність осіб на стороні роботодавця в індивідуальних трудових відносинах, оскільки персональність та одноосібність працівника в індивідуальних трудових відносинах є загально визнаною та імперативно закріпленою в трудовому законодавстві. Далі множинністю осіб називатимемо саме множинність осіб на стороні роботодавця в індивідуальних трудових відносинах.

його бачення множинності: наявність у єдиному трудовому правовідношенні двох або більше осіб, кожна з яких має всі («паралельна множинність») або частину («розщеплена множинність») прав та обов'язків роботодавця, і які протистоять одному працівникові. Інший дослідник, А.А. Хаваяшхов, взагалі використовує для кваліфікації множинності осіб радше економіко-управлінські, аніж правові, критерії – критерій контролю, критерій афілійованості юридичних осіб тощо [4, с. 63–89]. Решта фактично ототожнювали множинність осіб із феноменом «зайомної праці» [5; 6].

Тож необхідно спочатку сформулювати істотні ознаки множинності осіб.

1. *Єдність правовідношення.* По-перше, множинність очевидно може мати місце лише у межах одного конкретного трудового правовідношення. Інакше маємо не множинність осіб, а множинність правовідносин, в яких множинність осіб може бути як наявна, так і відсутня. У зв'язку із цим не обтяжені множинністю осіб, наприклад, правовідносини щодо роботи за сумісництвом у різних роботодавців.
2. *Одночасна наявність на стороні роботодавця кількох осіб (суб'єктів), кожній з яких в тій чи іншій мірі належать права і обов'язки роботодавця у трудовому правовідношенні.*
3. *Достатньо самостійний характер* таких суб'єктів. Для множинності недостатньо наявності будь-яких двох осіб на стороні роботодавця. Ці особи мають бути самостійними суб'єктами права. При цьому індивідуальна правосуб'єктність повинна мати трудо-правовий характер та не бути похідною від правосуб'єктності інших осіб (передусім – «основного роботодавця»). Так, наприклад, роботодавцем у трудових правовідносинах є юридична особа. Зрозуміло, що права і обов'язки від імені особи здійснюють її органи та посадові особи. Наприклад, загальні збори уповноважені керівнику та заступнику керівника надано повноваження укладати та припиняти трудові договори, керівникам структурних підрозділів – притягувати до дисциплінарної відповідальності, атестаційній комісії – проводити атестацію тощо. Однак множинність осіб в даному випадку не виникає – адже всі перелічені особи, хоча самі по собі мають певну правосуб'єктність (наприклад, є органами управління юридичної особи, фізичними особами та/або працівниками), не мають власної, непохідної, іманентної правосуб'єктності роботодавця. Їх повноваження у трудових правовідносинах є похідними (делегованими) від єдиного роботодавця – юридичної особи, яка в особі цих суб'єктів бере участь у трудових правовідносинах. Тому, наприклад, загальні збори учасників ТОВ, призначаючи директора ТОВ, не є співроботодавцями; множинності осіб не виникає. Те саме стосується інших випадків представництва роботодавця у трудових правовідносинах.

Таким чином, можна зробити висновок, що множинність осіб на стороні роботодавця – це характеристика суб'єктного складу одиничного індивідуального трудового правовідношення, яка передбачає належність всіх або частини прав і обов'язків роботодавця двом або більше особам, кожна з яких має власну самостійну трудову правосуб'єктність роботодавця

непохідного характеру. Попередньо визначившись із поняттям множинності осіб вже можна спробувати віднайти у трудо-правовій дійсності України елементи обсягу цього поняття.

Чинне трудове законодавство не передбачає так званої «зайомної праці». Дещо схоже передбачено ст. 39 Закону України «Про зайнятість населення» [7] – наймання працівників для подальшого виконання ними роботи в Україні в іншого роботодавця. Однак через відсутність необхідного додаткового регулювання (зокрема, критично необхідна Постанова КМУ [8] не набрала і навряд чи набере чинності) ці норми ніколи реально не діяли. Тому найочевидніший варіант множинності – «зайомна праця» або її аналоги – наразі відсутній в Україні.

Однак приклади множинності знаходимо у диференційованому регулюванні трудових відносин. Так, наприклад, у трудових відносинах керівників закладів освіти множинними роботодавцями виступає сам заклад освіти та його засновник. Зокрема, саме засновник призначає керівника закладу освіти (ст. 2 ст. 26 Закону України «Про освіту» [9]). Множинності не виникає лише у випадках, коли заклад освіти має організаційно-правову форму господарського товариства, за якої збори засновників (учасників) є органами управління товариства (а отже їх трудова правосуб'єктність є похідною від правосуб'єктності).

Аналогічне спостерігається у трудових правовідносинах керівників державних підприємств, яких призначають суб'єкти управління об'єктами державної власності (ст.ст. 5, 6 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» [10]). Комісія з питань вищого корпусу державної служби проводить конкурс на зайняття посад державної служби категорії «А» та здійснює дисциплінарні провадження щодо державних службовців, які займають посади державної служби категорії «А» (п. 2 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про державну службу» [11]).

Відповідний орган, що здійснює дисциплінарне провадження (буквальна назва органу відповідно до закону; до реформи – «Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів») здійснює добір кандидатів на посаду прокурора (статті 29–34 Закону України «Про прокуратуру» [12]), здійснює дисциплінарне провадження щодо прокурора та накладає дисциплінарні стягнення (статті 43–49 Закону України «Про прокуратуру»). Відповідні норми почнуть діяти з 1 вересня 2021 року. Разову атестацію прокурорів відповідно до Прикінцевих і перехідних положень Закону України від 19.09.2019 № 113-IX [13] також здійснювали кадрові комісії – органи, визнані самостійними суб'єктами принаймні практикою адміністративного судочинства.

Таким чином, у трудо-правовій дійсності сучасної України віднайдено конкретні приклади множинності осіб на стороні роботодавця. За класифікацією М.М. Харітонова, всі виявлені випадки множинності є «розщепленою множинністю», оскільки полягають у віднесенні до повноважень інших, ніж «основний» роботодавець, суб'єктів таких

повноважень роботодавця як добір працівників, укладення трудового договору, притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Список використаної літератури:

1. Харитонов М.М. Множественность лиц на стороне работодателя: предпосылки появления и пути правового регулирования. *Трудовое право*. 2010. № 3. С. 67–73.
2. Харитонов М.М. Множественность лиц на стороне работодателя : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Санкт-Петербург, 2010. 28 с.
3. Харитонов М.М. Множественность лиц на стороне работодателя: научно-практическое пособие. Москва: Юстицинформ, 2011. 144 с.
4. Хаваяшхов А.А. Множественность лиц на стороне работодателя: сравнительно-правовой анализ : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Москва, 2015. 152 с.
5. Пшеничков С.В. Правовое регулирование труда работников, направляемых работодателем к другим физическим или юридическим лицам : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Москва, 2015. 31 с.
6. Новикова Ю.А. Особая правосубъектность в трудовом праве : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Москва, 2012. 26 с.
7. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
8. Про затвердження Порядку видачі дозволу на наймання працівників для подальшого виконання ними роботи в Україні в іншого роботодавця : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.05.2013 № 359. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/359-2013-%D0%BF>
9. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
10. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21.09.2006 № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16>
11. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
12. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури : Закон України від 19.09.2019 № 113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-20>

Щербина В.І.

професор кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
доктор юридичних наук, професор

**ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ: САМОСТІЙНЕ ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ У
ТРУДОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ**

Самостійність запобіжних заходів, як окремої правової форми державного примусу, викликає дискусію як в теорії права, так і в галузевих юридичних науках. Проте ціла низка вчених вважають, що запобіжні заходи є самостійним юридичним явищем (І.С. Самощенко, М.Х. Фарукшин, Д.М. Бахрах, А.І. Каплунов та ін.).

До найбільш важливих ознак, які характеризують запобіжні заходи у праві, необхідно віднести те, що вони:

- а) закріплюються в диспозиції норми права, а не в санкції;
- б) мають примусовий характер;
- в) можуть застосуватися до встановлення вини та повного складу правопорушення;
- г) забезпечують припинення правопорушення, що готується чи вчинюється;
- д) їх застосування не тягне для суб'єктів правопорушення стану покараності;
- е) мінімізують чи упереджують настання шкідливих наслідків (матеріального, морального або організаційного характеру);
- є) забезпечують належне здійснення процесуальних дій.

Таким чином, можемо стверджувати, що запобіжні заходи у системі заходів державного примусу виступають як самостійна правова форма, що має характерні ознаки, підстави існування, особливі завдання та виконує власні функції із запобігання правопорушенням і забезпечення належного здійснення процесуальних дій із встановлення істини у справі. Запобіжні заходи у кожній галузі права мають свої особливості, але в основному передбачають єдину мету застосування – оперативне реагування на факти правопорушень.

Запобіжні заходи у трудовому праві відрізняються від юридичної відповідальності за наступними критеріями:

- 1) метою застосування або виконуваними функціями. Запобіжні заходи припиняють вчинення протиправних дій, не допускають нові, забезпечують провадження із застосування заходів юридичної відповідальності.
- 2) підставами виникнення. Підставою застосування юридичної відповідальності є наявність складу правопорушення, а для застосування запобіжних заходів наявність повного складу правопорушення не є

обов'язковою. Вони застосовуються й у випадках обґрунтованого припущення, що правопорушення буде вчинено;

3) характером наслідків. Юридична відповідальність спричиняє стан покараності правопорушника, запобіжні заходи – ні;

4) характером правового примусу. Для юридичної відповідальності характерне застосування санкції правової норми, для запобіжних заходів – це заходи, які спонукають до правомірної поведінки або утримують від неправомірної;

5) порядком застосування. Порядок застосування запобіжних заходів нормативно значно спрощений порівняно з юридичною відповідальністю;

б) часом застосування. Запобіжні заходи застосовуються з метою оперативного, невідкладного припинення правопорушення, яке вже вчинюється або готується, тоді як заходи юридичної відповідальності застосовуються виключно після об'єктивної оцінки правопорушення, у рамках жорстко встановленої законом процедури [1].

До запобіжних заходів трудового права можна віднести:

– зниження розміру чи позбавлення працівника премії або інших заохочувальних виплат (надбавок);

– зупинення роботи виробництва в разі загрози життю або здоров'ю працюючих;

– відсторонення працівника від роботи;

– заходи запобігання непродуктивному використанню працівниками робочого часу;

– недопущення працівників до роботи або робочого місця під час страйку;

– використання спеціальних засобів спостереження за працівниками для запобігання розкраданню майна роботодавця.

На наш погляд, визначити єдиний і універсальний критерій їх класифікації досить важко. Проте, саме класифікація запобіжних заходів дозволяє розкрити багатогранність досліджуваного юридичного явища, його універсальність і необхідність для правового регулювання відносин, що складають предмет трудового права.

Критерієм поділу запобіжних заходів можуть бути також різновиди юридичних фактів, як підстав їх застосування. До таких слід віднести: відступ від технічних правил експлуатації машин, механізмів або агрегатів; безцільні ходіння по цеху (неробство); порушення пропускового режиму або режиму перебування на підприємстві, в установі, організації; робота з несправними вимірювальними приладами тощо. Отже, за підставами застосування запобіжні заходи можуть бути поділені на ті, що застосовуються у випадку правопорушень (порушення правил техніки безпеки, поява на роботі у нетверезому стані), та ті, що пов'язані з фактами, що не є протиправними (інфекційна хвороба працівника, вихід із ладу технологічного обладнання).

Запобіжні заходи також класифікуються за ступенем їх індивідуалізації. Вони можуть бути застосовані як до конкретного працівника (відсторонення від роботи), так і стосовно групи осіб (припинення відділом технічного контролю роботи технологічного обладнання на окремих ділянках виробництва).

Запобіжні заходи поділяються за суб'єктами їх застосування. Вони застосовуються як державними органами, що не є суб'єктами трудових правовідносин, так і роботодавцем. При цьому роль роботодавця в обох випадках неоднакова. Позиція роботодавця активна, коли відсторонення відбувається з його ініціативи. Так, відповідно до Положення про дисципліну працівників залізничного транспорту [2], працівник, який вчинив проступок, наслідки якого загрожують безпеці руху поїздів, життю та здоров'ю громадян, повинен бути відсторонений від роботи до закінчення робочої зміни. Тобто правових примус застосовується безпосередньо роботодавцем до або відразу за фактом правопорушення.

Отже, запобіжні заходи у трудовому праві – це передбачені законом оперативні примусові заходи, що застосовуються з метою припинення або запобігання неправомірній поведінці чи іншим шкідливим наслідкам, мінімізації негативного впливу правопорушень або інших негативних факторів, забезпечення життя, здоров'я та безпеки суб'єктів трудових правовідносин.

Список використаної літератури:

1. Ваганова І.М. Запобіжні заходи у трудовому праві України: Автореф. дис... канд. юр. н.: 12.00.05 / Східноукраїнський нац. ун-т. ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2010. – 16 с.
2. Положення про дисципліну працівників залізничного транспорту. Затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 26 січня 1993 р. № 55 // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-93-%D0%BF#Text>

Наукове видання

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ: ПРОБЛЕМИ ТА
ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Матеріали

*I Міжнародної науково-практичної конференції
(17 червня 2021 року, ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»)*

Оригінал-макет – *Мірошник А.Д.*

